

Педагогічний вісник

2025
№1-2

Перший тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2025» (фотоколаж)

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
послідипномної освіти педагогічних
працівників

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. М. Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут послідипномної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г. А. Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
доктор педагогічних наук, професор
(науковий редактор)

К. М. Криворот (заступник головного редактора)

Н. І. Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю. І. Завалевський, заступник директора
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т. В. Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т. К. Андрющенко, доктор
педагогічних наук, професор

С. А. Гаряча, кандидат педагогічних наук

О. В. Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю. М. Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка
В. М. Шемшур

Відповідальний за друк **В. М. Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП
Протокол №1 від 27.02.2025
Підписано до друку 11.04.2025
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 6

Зам. № 1726

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА 21 СТОЛІТТЯ

Дзюбак Р.М. Результати III етапу всеукраїнських учнівських
олімпіад з навчальних предметів за 2025 рік.....2

НАУКА-ШКОЛИ

Гаряча С.А. Роль педагога у вихованні української ідентичності
зростаючої особистості.....8

Даниленко Л.І. Діяльнісний підхід в освітньому процесі як
інструмент реалізації концепції «Нова українська школа».....11

Піковець Н.В. Проблема емоційної компетентності в умовах
закладу освіти.....16

Теслюк П.В., Коваль Н.О. Психологічні основи аутоагресивної
поведінки здобувачів освіти.....18

Руденко І.М. Особливості емоційної трансформації учнів
підліткового віку.....22

ЗАВЖДИ СУЧАСНИЙ ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ТВОРЧІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Сорока О.Г. "Огонь запеклих не пече". Про нове суспільне
сприйняття образу Тараса Шевченка.....25

Коркішко В.Ю. Залучення молоді до національної культури на
основі англійської мови.....27

Маслюк Л.В. Тарас Григорович Шевченко – національний
символ українського народу. Розробка виховного заходу
для учнів 8 - 11 класів.....31

Мазур К.С. Тарас Шевченко – славний син черкаської землі.....33

Іщенко Н.П. Сторінками творчості Тараса Шевченка. Розробка
уроку-екскурсії для учнів 3-4 класів.....35

Гевці Л.П. Поезія Тараса Шевченка – джерело духовності і
патріотизму. Розробка уроку з літературного читання. 3 клас.....38

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Леснікова Ю.В. Цифрова педагогіка: виклики
та нові горизонти.....43

Любарська І. О., Сивак Л. В., Слюсаренко Л. А. Штучний
інтелект в освітньому процесі нової української школи.....45

Качан Л.Ф. «А ми тую українську мову величаєм, скрізь
і всюди її, рідну, ми вивчаєм!». Розробка квесту-гри
для учнів 5-6 класів до Дня рідної мови.....48

Ляпкало Л.В. «Скільки мов ти знаєш – стільки разів ти людина».
Про професійний шлях вчителя іноземних мов.....51

Сорокіна Л. В., Андрійчук О. В. Інноваційні техніки
формувального оцінювання. На допомогу вчителю НУШ.....54

Куделя І.С. Фізичні сходинки до НУШ та особливості
викладання фізики у пілотних 7 класах59

Чернуцька Н.І. Розвиток пізнавальної діяльності здобувачів
освіти на уроках фізики засобами впровадження
інтерактивних технологій.....62

Тищенко І.А. Корисні онлайн-інструменти в освітній
діяльності вчителя математичної освітньої галузі.....65

Зорійчук Р.В. Використання здоров'язбережувальних
технологій під час вивчення математичних дисциплін.
Розробка конспекту уроку з алгебри. 7 клас68

Губко О.І. Тема війни на уроках історії.
Розробка конспекту уроку із всесвітньої історії. 10 клас.....71

Якухіна Н.О. Психологічна підтримка та формування
життєстійкості у молоді в умовах сучасних викликів.74

Пишна Н.О. Застосування технік подолання ПТСР
у роботі працівника психологічної служби.....77

Дон А.П. Цікава географія. Розробка уроку - гри
для учнів 6 класів.....80

Гаврильченко Т.В. Відкрити в кожній дитині творця.
Із досвіду роботи над створенням колективних робіт учнів
на гуртку образотворчого мистецтва.....81

Муковіз Т.В. Інтеграція штучного інтелекту в музичну освіту.....83

Черепанська Л.В. Читаємо інформаційний текст.
Розробка інтерактивного уроку з використанням ігрових форм
навчання для учнів початкових класів.....86

Семенюк Л.О. Загадковий космос.
Розробка уявної гри-подорожі для учнів початкових класів.....88

ВИХОВНІ ЗАХОДИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Коваленко Л.В. Милосердя: що це таке?
Розробка виховного заходу для учнів початкової школи.....89

Осауленко Л.О. Стежкою доброти. Розробка виховної
години для дітей середнього шкільного віку.....92

Алілуйко Л.П. Тальнівщино, свята моя колиско!
Розробка виховного заходу для початкової школи.....94

Р.М. Дзюбак,

проректор з навчально-методичної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

методисти із предметів

комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЗУЛЬТАТИ III ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ УЧНІВСЬКИХ ОЛІМПІАД З НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ЗА 2025 РІК

В області з 14 січня до 08 лютого 2025 року проведені обласні учнівські олімпіади з 18 навчальних предметів, а саме: з української мови і літератури, іноземних мов (англійська, іспанська, німецька, французька), історії, правознавства, математики, фізики, хімії, біології, екології, астрономії, інформатики, економіки, географії, інформаційних технологій, трудового навчання, технологій. Олімпіади проводились у дистанційному форматі.

Які за попередні роки, значну допомогу у проведенні олімпіад надали викладачі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Із 66 територіальних громад в обласних олімпіадах взяли участь заклади загальної середньої освіти із 39 громад, що становить 59% (у 2024 р. – 50%): Звенигородський район – 9 (2024р. - 6), що становить 53% (17 ТГ), Золотоніський район – 7 (2024р. - 7), що становить 63,6% (11 ТГ), Уманський район – 9 (2024р. – 9), що становить 75%, (12 ТГ), Черкаський район – 15 (2024р. - 11), що становить 60% (25 ТГ).

У I, II і III етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад взяли участь **39542** учні, із них – **16765** учнів із сільської місцевості, **5173** – учні гімназій, ліцеїв, колегіумів і спеціалізованих шкіл.

У I етапі взяли участь 29136 учнів, із них – 14304 учні сільських закладів загальної середньої освіти.

У II етапі взяли участь 9634 учні, із них 2367 – учнів сільських закладів загальної середньої освіти.

У III етапі олімпіад взяли участь 772 учні закладів загальної середньої освіти, із них – 94 учні із сільських закладів загальної середньої освіти.

За I місце нагороджено 57 учнів, за II – 121 учень, за III – 207 учнів.

Здобули найбільше призових місць та підтвердили високий рівень підготовки учні територіальних громад Черкаської (116 призерів), Уманської (57 призерів), Смілянської (40 призерів), Золотоніської (24 призери), Канівської (15), Кам'янської (13), Єрківської (12), Червонослобідської (12), Корсунь-Шевченківської (8), Маньківської (7), Монастирищенської (6).

Від 5 до 3 переможців мають заклади загальної середньої освіти Катеринопільської (5), Іркліївської (5), Чорнобаївської (5), Звенигородської (5), Христинівської (5), Бабанської (4), Паланської (4), Драбівської (4), Вільшанської (4), Ватутінської (3), Лисянська (3), Городищенської (3), Піщанської (3), Чигиринської (3) територіальних громад.

По 2 переможці – у закладах загальної середньої освіти Мокрокалигирської, Гельмязівської, Шполянської, Руськополянської територіальних громад.

По 1 переможцю мають заклади загальної середньої освіти Тальнівської, Шрамківської, Буцької, Дмитрушківської, Білозірської, Михайлівської,

Мліївської, Степанківської, Ротмистрівської, Іванківської, Леськівської територіальних громад.

У розрізі районів: Черкаський (218 переможців, I місце – 30, II місце – 67, III місце – 121); Уманський (86 переможців, I місце – 12, II місце – 29, III місце – 45); Золотоніський (44 переможці, I місце – 6, II місце – 15, III місце – 23); Звенигородський (37 переможців, I місце – 1, II місце – 10, III місце – 18).

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **української мови і літератури** взяли участь 5860 учнів.

Учасниками II етапу стали 2126 учнів.

У III етапі взяли участь 75 учнів 8-11 класів закладів загальної середньої освіти області.

Більшість учасників виявили високий рівень знань, умінь і навичок із мови та літератури, креативність та загальну ерудованість.

У ході III етапу змагань кращі результати показали учні закладів освіти міст Черкаси, Умань та Звенигородського району.

Завдання II і III етапів Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури відрізняються від шкільних контрольних робіт та передбачають комплексну мовно-літературну підготовку учасників, орієнтовані на лінгвістичну компетентність учнів, їхній інтелектуальний потенціал, неординарність та креативність мислення.

Завдання з української мови містили синтаксичний розбір речення, мовознавчий бліц, завдання на пояснення лінгвістичних термінів та творчу роботу. Завдання з української літератури передбачали відповіді на запитання літературного бліцу, написання творчої роботи, завдання з теорії літератури, складання паспорта художнього твору та ідейно-художній аналіз поезії.

У процесі написання твору із запропонованої теми загалом учні впоралися із завданням, продемонстрували творчі здібності, викладали власні міркування, наводили цитати із художніх текстів, дотримувалися визначеної структури. Водночас учні допустили значну кількість граматичних, стилістичних та лексичних помилок.

Під час виконання завдань із літератури у більшості учнів виникали труднощі під час роботи над ідейно-художнім аналізом поетичного твору, що свідчить про недостатній рівень роботи вчителя та учнів із текстами художніх творів.

Всеукраїнська учнівська олімпіада з **англійської мови** проведена у три етапи. Перший етап пройшов в усіх школах області. Другий етап відбувся в територіальних громадах області. В обласному етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з англійської мови, який було проведено онлайн, взяло участь **56 осіб**. Цей етап проводився у чотири тури за основними видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, письмо, читання та говоріння.

Завдання на кожен тур були підвищеної складності згідно з вимогами проведення обласних турів Всеукраїнських олімпіад з іноземних мов. Всі учасники олімпіади впоралися із завданнями.

Досить вдало виступили на олімпіаді учні сільських шкіл, які стали гідними суперниками учням міських та спеціалізованих закладів освіти.

Усі райони області представили своїх учасників згідно з рейтингом.

У обласному етапі учнівської олімпіади з **іспанської мови** взяли участь 3 учні з навчальних закладів міста Черкаси.

Олімпіада проходила у чотири тури за чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, письмо, читання і говоріння. Завдання на кожен тур були підвищеної складності згідно з нормами і вимогами проведення обласних турів Всеукраїнських олімпіад з іноземних мов, які спрямовувалися на комунікативний аспект спілкування. Усі учасники олімпіади показали достатній рівень навичок у виконанні продуктивних та репродуктивних завдань.

Методичним службам рекомендується організувати систематичну роботу з обдарованими дітьми та впроваджувати вивчення іспанської мови, як другої іноземної, у закладах загальної середньої освіти своїх.

У III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **німецької мови** взяли участь 27 учнів: міські школи – 3, гімназії, ліцеї, колегіуми і спеціалізовані школи – 21, сільські школи – 3.

Олімпіада проходила у три тури: аудіювання (слухання тексту і виконання тестових завдань до нього), визначення рівня мовленнєвої компетенції (говоріння), читання і творча робота. Для усного і писемного мовлення представлено цікаві ситуації на вибір, які учень повинен був розкрити якнайширше, розповісти цікаво та змістовно. З цим видом діяльності не всі учні впорались добре. Не всі учні мають достатній лексичний запас, правильно вживають граматичні структури. У турі з читання потрібно було прочитати декілька текстів і виконати тестові завдання до них. З аудіювання і читання для надсилання відповідей були використані Google-форми.

Найкраще із завдання справилися учні 11-го класу: всі учасники набрали більше 50% можливих балів.

Десятикласники добре виконали завдання з читання і аудіювання, але зафіксовано декілька низьких результатів з написання творчої роботи.

Учні 9 класу посередньо справилися з усіма видами роботи: половина учасників (5 учнів) не набрали сумарно 50% можливих балів.

Зафіксовано лише один максимальний результат (Сорокіна Дарина: аудіювання, 30 балів).

Серед навчальних закладів найбільше призових місць здобули учні Першої міської гімназії Черкаської міської ради (4 переможці). Уперше переможцями стали учні Звенигородського ліцею №3 Звенигородської міської ради, Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 та Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 Смілянської міської ради. Вперше абсолютним переможцем олімпіади стала учениця Багачевського ліцею №1 Багачевської міської ради.

Під час підготовки до наступних олімпіад учителям слід звернути увагу на морфологічні, синтаксичні помилки, вживання епітетів, порівнянь, різноманітність вживаних структур, ідіоматичних зворотів під час виконання творчих робіт, порядок слів у реченнях, вживання часових форм і артиклів, вимоги до написання листа. Вчителям бажано використовувати в роботі з обдарованими учнями матеріали з автентичних джерел.

У III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **французької мови** взяли участь 11 учнів: всі - із гімназій, ліцеїв, колегіумів і спеціалізованих шкіл.

Олімпіада проходила у три тури: аудіювання (слухання тексту і виконання тестових завдань до нього), визначення рівня мовленнєвої компетенції (говоріння),

читання і творча робота. Для усного і писемного мовлення представлено цікаві ситуації на вибір, які учень повинен був розкрити якнайширше, розповісти цікаво та змістовно. У турі з читання потрібно було прочитати декілька текстів і виконати тестові завдання до них. З аудіювання і читання для надсилання відповідей використані Google-форми.

Всі учасники добре справилися з усіма видами роботи. Зафіксовано лише два низькі результати з говоріння (менше 50% можливих балів). Найвищого результату досягли десятикласники у читанні: всі учасники набрали 90-95% можливих балів.

У III етапі Всеукраїнської олімпіади з **трудового навчання, технологій** взяли участь 34 учасники. Із них: з обслуговуючих видів праці – 14 дівчат, із технічних видів праці – 20 хлопців. Одна учениця, яку подали в заявці на олімпіаду, не брала у ній участь з поважних причин. Зазначаємо, що максимальна кількість учнів, що могли б взяти участь у олімпіаді – 63. Отже, в цьому році взяли участь лише 54% від можливої максимальної кількості учасників.

Олімпіада проходила у дистанційному форматі в два тури:

Теоретичний тур – учні/учениці давали письмові відповіді на 7 завдань з метою визначення рівня компетентнісних знань і умінь з базових технологій трудового навчання, проектних технологій, креативності мислення, життєвого досвіду.

Практичний тур – учні/учениці виконували комплексну практичну роботу:

з **технічних видів праці**: «Мильниця» – 9 клас, «Органайзер» – 10 клас, «Підставка для мобільного телефону для знімання відео» – 11 клас;

з **обслуговуючих видів праці**: «Пенал для зберігання невеликих речей для навчання» – 9 клас, «Сумка-шопер із сумочкою-чохла до неї» – 10 клас, «Дитяча панама» – 11 клас.

Під час змагань відбувалася трансляція виконання завдань учнями для членів журі через платформу Google Meet. Також проводився відеозапис, який після проведення олімпіади викладався відповідальними за проведення олімпіади в папку Google диска, а голові журі надсилалося посилання на відео.

Зауважень щодо доброчесності під час виконання завдань від членів журі немає. Відзначаємо, що відповідальні особи за проведення олімпіади на місцях якісно організували проведення змагань.

Під час виконання практичного туру учні/учениці перші 30 хвилин мали змогу користуватися власним мобільним телефоном для пошуку зразків-аналогів у мережі Інтернет та виконувати на їхній основі власні ескізи майбутніх виробів.

Результати роботи з виконання комплексного завдання із технічних видів праці у переважній більшості були творчими і демонстрували вміння учнів самостійно виготовляти вироби. Учні проектували і виготовляли виріб з визначеного переліку матеріалів та інструментів. Під час практичної роботи учнями їх учителі були присутніми в навчальних майстернях і спостерігали за дотриманням правил безпеки праці своїх вихованців не втручаючись в роботу.

Завдання теоретичного туру олімпіади були спрямовані на визначення рівня засвоєних знань та на їх практичне застосування у конкретних життєвих ситуаціях. В загальному учні добре справилися із завданнями, але в той же час, як і в минулі роки продемонстрували недостатній рівень графічної підготовки: всі роботи учасників із виконання ескізів, наочного зображення деталей та технічного рисунка власної конструкції виробу були на недостатньому рівні. Для учнів також складними виявилися завдання щодо розширеного пошуку інформації в мережі Інтернет.

З обслуговуючих видів праці майже всі учасники добре справилися з завданнями. Роботи мали практичне спрямування, в переважній більшості естетично

оформлені і охайно виготовлені. Майже всі учениці продемонстрували добрий і високий рівень навченості швейній справі.

Згідно із результатами проведення олімпіади 6 учасників нагороджені Дипломом I ступеня, 5 – відзначено Дипломами II ступеня, 5 – III ступеня.

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **хімії** брали участь 4265 учнів 7-11 класів навчальних закладів області. У II етапі олімпіади юних хіміків взяли участь 608 школярів 8-11 класів, із них 291 учень – міських навчальних закладів, 257 учнів – сільських шкіл, 60 учнів спеціалізованих шкіл.

У III (обласному) етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії взяли участь 44 учні 8-11 класів.

Найкращі результати показали учні навчальних закладів міста Черкас, Сміли, Корсунь-Шевченківського.

Аналіз виконаних завдань практичного формату виявив наступні проблеми: у 50% учасників відсутні знання щодо добування кислих солей; 40% допустили помилки у назві хімічного посуду та розуміння похибки у перекристалізації; 50% - не уважно читали умову задачі, пропустили про агрегатний стан речовин продуктів реакції. Допущено помилки в окисно- відновних реакціях органічних речовин.

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **фізики** взяли участь 4346 учнів 7-11 класів.

У II етапі олімпіади взяли участь 698 юних фізиків 7-11 класів, із них 364 учні – із міських навчальних закладів, 307 учнів – сільських шкіл, 27 учнів спеціалізованих шкіл.

У III (обласному) етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики взяли участь 42 учні 8-11 класів.

Завдання обласного етапу олімпіади складено відповідно до методичних рекомендацій щодо проведення III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики.

Високі результати на цьогорічній олімпіаді показали учні закладів освіти міст Черкаси, Умань, Уманського, Черкаського районів.

Згідно з методичними рекомендаціями щодо проведення Всеукраїнської олімпіади з фізики обласна олімпіада проводилась у два тури – теоретичний і практичний.

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **астрономії** взяли участь 407 учнів. У II етапі олімпіади – 84 учні. В обласній олімпіаді з астрономії брали участь 16 учнів 10-11 класів області, у тому числі: 13 – з міських шкіл і 3 – із сільських шкіл.

Найкращі результати показали учні міста Умань, Звенигородського, Черкаського, Золотоніського районів.

Обласний етап Всеукраїнської олімпіади проводився у два тури.

Аналізуючи учнівські відповіді на теоретичні питання, можна зробити висновок, що учні 9-11 класів володіють значним обсягом теоретичних знань програмного змісту та оперують знаннями щодо сучасних досягнень в галузі астрономії. Проте певні труднощі виникли в учнів 10 і 11 класів із застосуванням фізичних законів Кеплера, математичної складовою задач й із завданнями псевдоспостереження.

Відповідно до звітів ОТГ, районів і міст у I етапі в олімпіаді з **математики** взяли участь 4834 учні 7-11 класів, з них 2441 - з міських шкіл, 2085 – з сільських шкіл та 308 – учні спеціалізованих шкіл; у II етапі – 673 учні 7-11 класів, з них 343 - з міських шкіл, 305 – із сільських шкіл і 25 учнів спеціалізованих шкіл. У III етапі брали участь 69 учнів 7-11 класів із 19 територіальних громад (за заявками на III етап – 72 учні). З них учнів міських шкіл – 52, сільських шкіл – 16, спеціалізованих шкіл – 1.

У розрізі районів та міст: Черкаський район – 9 учнів із 7 ТГ (Степанецька, Городищенська, Кам'янська, Канівська, Корсунь-Шевченківська, Ротмістрівська, Чигиринська); Уманський район – 10 учнів із 4 ТГ (Манківська, Монастирищенська, Бабанська, Паланська), Золотоніський район – 4 учні із 2 ТГ (Золотоніська та Чернобайська), Звенигородський

район – 6 учнів із 3 ТГ (Звенигородська, Катеринопільська, Єрківська), місто Черкаси – 14 учнів, місто Сміла – 15 учнів, місто Умань – 11 учнів.

III етап олімпіади проводився у два тури за єдиними завданнями журі IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад. Зміст завдань базувався на діючій навчальній програмі, в тому числі з урахуванням програми поглибленого рівня вивчення математики. Завдання включали як задачі, пов'язані з розділами шкільного курсу математики поточного навчального року, так і задачі, що базувались на вивченому раніше матеріалі, а також задачі олімпіадного рівня.

Завдання 1-го туру складались із 4 задач для 7 класу та з 5 задач для 8 –11 класів, завдання 2-го туру складались із 4 задач у кожному класі. Серед завдань у кожній паралелі були принаймні по одній задачі з алгебри, геометрії, теорії чисел та комбінаторики. Тривалість 1-го туру для 7 класу становила 3 астрономічні години (180 хвилин), для усіх інших класів та для усіх класів у 2-му турі – 4 астрономічні години (240 хвилин).

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з **географії** брали участь 3611 учнів, з них із сільської місцевості – 1902 учні.

У II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії взяли участь 637 учнів, з них із сільської місцевості – 334 учні.

У III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії взяли участь 61 учень, з них із сільської місцевості – 9 учнів.

Оргкомітет олімпіади підготували завдання 3 типів (тести, творчі завдання, практичні завдання), які мали компетентнісний характер та передбачали не лише перевірку когнітивних знань, а й уміння застосовувати їх у житті й на практиці, які були покликані виявити креативність та дивергентність.

З різнорівневими тестовими завданнями більш ніж на 50% справився 43 учасники, а це 70,5% учасників. У розрізі класів це виглядає ось так: у 8 класі 57,1% учасників набрали понад 50%, у 9 класі – 88,9%, у 10 класі – 71,4%, у 11 класі – 56,3%. Аналіз вказує на високу підготовку учнів 9-их та 10-их класів і нижчу підготовку 8-их та 11-их класів.

Творчі завдання передбачали наявність в учасників теоретичних знань, ерудиції та вміння висловлювати власні судження з приводу сучасних процесів, що відбуваються на планеті: природних, пов'язаних із проявом внутрішніх та зовнішніх сил, екологічних, соціальних та економічних процесів, що відбуваються у світі та Україні зокрема.

Найкраще з творчими завданнями справились учні 10-их класів – 64,3% учасників набрали понад 50% балів, у 11 класі цей показник складає 56,3%, у 9 класі – 55,6%, у 8 класі – 28,6%. Цей аналіз показує, що учні добре уміють висловлювати власні думки, мислити на географічну тематику та доводити своє ставлення до різних подій чи явищ. А низькі результати у 8-их класах вказують на низьку підготовку учасників цієї паралелі.

Практичні завдання передбачали розв'язування географічних задач, роботу зі схемами та таблицями, а також роботу на контурній карті. Завдання мали обов'язковий компетентнісний характер та вимагали від учасників креативного підходу та критичного мислення.

У 8 класі з практичними завданнями на понад 50% справились 57,1% учасників, у 9 класі 66,7% учасників набрали понад 50% балів, у 10 класі з практичними завданнями на понад 50% справились 57,1%, у 11 класі 50,0% учасників справились з завданнями на понад 50%.

Щодо роботи на контурній карті, то понад 50% балів набрали: у 8 класі – 64,3%, у 9 класі – 22,2%, у 10 класі – 92,9%, у 11 класі – 87,5%. Тут найнижчі показники у 9-их класах, а найвищі – у 10-их класах.

Відповіді цих учнів супроводжувалися поясненнями, прикладами, не обмежувались лише теоретичним викладенням. Це говорить про те, що учні зорієнтовані

не лише на відтворення матеріалів підручника, а й на уміння застосовувати набуті знання на практиці та у житті.

У цьогорічній Всеукраїнській учнівській олімпіаді з **екології** на першому етапі взяли участь:

- 75 учнів 10 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 70 учнів із сільських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів та закладів загальної освіти, 55 учнів із спеціалізованих шкіл I-III ступенів, гімназій та ліцеїв.
- 85 учнів 11 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 80 учнів із сільських закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, 50 учнів із спеціалізованих шкіл I-III ступенів, ліцеїв, гімназій.

На другому етапі взяли участь:

- 54 учні 10 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 50 учнів із сільських закладів загальної освіти I-III ступенів, 42 учні із спеціалізованих шкіл I-III ступенів, гімназій, ліцеїв.
- 55 учнів 11 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 45 учнів із сільських закладів загальної середньої освіти, 40 учнів із спеціалізованих шкіл I-III ступенів, гімназій, ліцеїв.

На третьому етапі учнівської олімпіади взяли участь 18 учнів із 26 заявлених від 4-х районів (Звенигородський, Золотоніський, Уманський, Черкаський) і 3-х міст (Сміла, Умань, Черкаси) області. На цьогорічній олімпіаді були представлені команди усіх вищезначених районів і міст. Визначеного рейтингу дотримались лише заклади міст Сміла, Черкаси та Черкаського району. Не дотримались рейтингу Уманський район (заявлено лише одного учня із шести), Звенигородський район (заявлено одного учня із шести), Золотоніський район (заявлено лише два учні із шести).

Учасники олімпіади задіяні у двох турах – теоретичному та практичному.

Теоретичний тур у 10-11 класах складався з двох етапів, за завданнями КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Комплект завдань для учнів 10-11-х класів включав: тестові завдання груп А і Б, одного відкритого теоретичного питання та розрахункової задачі на визначення продуктивності біоценозу та побудову ланцюгів живлення.

Аналіз результатів щодо виконання тестових завдань різного рівня складності показав, що учні 10-11-х класів найгірше справились з тестами групи «Б». У тестових завданнях цього типу варіанти відповідей від одного до п'яти. Тому учні 10 і 11 класу набрали найменшу кількість балів саме на тестових завданнях цього типу. Це свідчить про те, що учні 10-х і 11-х класів не засвоїли програмовий теоретичний матеріал на належному рівні і недостатньо володіють технологією виконання цього типу тестових завдань.

На теоретичному турі олімпіади учні 10 класу мали висвітлити відкрите питання щодо взаємодії людини як біологічного виду з природою і наслідки її втручання на екосистемі Землі. У цілому учні 10 класу правильно висвітлили питання щодо виникнення екологічних проблем в Україні в результаті взаємодії суспільства і природного середовища. Також учні навели приклади екологічних проблем, які безпосередньо існують у регіонах їхнього проживання, та шляхи їх вирішення.

Що стосується розв'язування розрахункової екологічної задачі на побудову ланцюгів живлення, то 50% учнів правильно розв'язали задачу. 50% учасників припустились незначних помилок у розрахунках.

Виконуючи відкрите питання, учні 11-го класу мали запропонувати варіанти розв'язання гострої кризи щодо стрімкого росту чисельності людства на планеті і такого ж стрімкого вичерпання ним обсягу природних ресурсів у контексті концепції сталого розвитку. В цілому учні справились із завданням, але відповіді були неповними. Вони мало наводили фактів та статистичних даних щодо сучасних досліджень науковців, які вивчають питання

подолання гострої кризи росту населення і вичерпання природних ресурсів планети.

Аналізуючи розгорнуті відповіді учнів 10-11-х класів на відкриті питання, можемо дійти такого висновку: учні ще недостатньо володіють навичками критичного мислення, не вміють логічно та послідовно викладати письмово свої думки, аргументувати наведені факти та підкріплювати їх статистичними даними.

Практичний тур проводився у формі постерного захисту екологічних проєктів. На постерний захист було представлено 18 екологічних проєктів. На захист кожному учаснику було виділено 10 хвилин (7 хвилин для доповіді і 3 хвилини на відповіді на запитання членів журі). За цей час учні мали розкрити основну ідею проєкту, використані ними методи дослідження, методику проведення експерименту та практичне значення.

Постерний захист показав, що деякі учасники олімпіади недостатньо володіють здатністю аргументовано доводити актуальність й практичну значущість розробленого проєкту. Також недостатньо оперують науковою термінологією, яка стосується змісту представленої проєкту, та недостатньо володіють вмінням чітко і конкретно відповідати на запитання членів журі.

У цілому на цьогорічній олімпіаді високих результатів за двома турами досягли учні таких міст і районів області: м. Черкас (4 переможці), Черкаського району (3 переможці), м. Умані (2 переможці), м. Сміли (1 переможець).

Серед 18 учасників екологічної олімпіади: 5 учнів із ліцеїв; 2 учні із гімназій; 2 учнів із спеціалізованих шкіл I-III ступенів; 5 учнів із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів; 3 учні із закладів загальної середньої освіти; 1 учень із навчально-виховного комплексу.

У цьогорічній Всеукраїнській учнівській олімпіаді з **біології** на I етапі взяли участь:

- 210 учнів 8 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 450 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 160 із спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів;
- 220 учнів 9 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 320 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 125 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів;
- 280 учнів 10 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 410 учнів із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 130 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів;
- 275 учнів 11 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 415 учнів закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 140 учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів.

На другому етапі взяли участь:

- 170 учнів 8 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 210 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 110 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів;
- 135 учнів 9 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 130 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, 70 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів);
- 110 учнів 10 класу із міських та районних загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 86 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, 72 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів.
- 115 учнів 11 класу із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, 110 із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів та навчально-виховних комплексів, закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, 68 із спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів.

- На третьому етапі олімпіади взяли участь:
- 74 учні, з них: 18 учнів 8 класу, 18 учнів 9 класу, 20 учнів 10 класу і 18 учнів 11 класу з 3-х міст (Сміла, Черкаси, Умань) та 4-х районів (Звенигородський, Золотоніський, Уманський, Черкаський) області. Учнівські команди міст Сміли, Черкас, Черкаського, Звенигородського, Золотоніського районів представлені у повному обсязі згідно з визначеним рейтингом. Не дотримався визначеного рейтингу Звенигородський район (заявлено для участі в олімпіаді лише 8 учнів).

Цьогорічна олімпіада проводилась у два тури – теоретичний і практичний.

Теоретичний тур у 8-11-х класах складався з двох етапів. Перший етап теоретичного туру проводився за завданнями журі III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології.

Комплект завдань для учнів 8-11-х класів включав тестові завдання трьох рівнів складності (А, Б, В).

Тестові завдання групи «А» передбачали вибір однієї правильної відповіді із чотирьох запропонованих. Тестові завдання групи «Б» передбачали вибір усіх можливих відповідей із п'яти запропонованих. Тестові завдання групи «В» містили завдання, одне або декілька, до поставленої умови: на встановлення відповідності; на визначення правильності наведених пояснень, припущень, тверджень.

Зміст завдань ґрунтувався на знаннях матеріалу, визначеного навчальною програмою з біології, що вже вивчений на час проведення олімпіади. Також зміст завдань охоплював вивчений матеріал з різних розділів біології, включаючи теми розділів, що вивчались у попередніх класах.

Результати цьогорічного виконання учнями тестових завдань груп «А» і «В» дещо кращі порівняно з минулорічними показниками. Проте результати виконання учасниками тестових завдань групи «Б» достатньо низькі. Так, зокрема лише 3 учні 8 класу набрали найбільшу кількість балів – по 7, 8, 9 із 20 можливих балів; 6 учнів набрали по 6 балів із 20 можливих; 3 учні набрали по 3 бали із 20; 2 учні набрали по 2 бали і 3 учні набрали по 1 балу із 20 можливих. Така сама картина щодо результатів виконання учнями цієї групи тестів і в 9-11 класах.

Експериментальний тур включав по 2 експериментальні задачі для кожного класу.

Тематика експериментальних задач визначалась межами шкільної програми з біології відповідного класу, включаючи й теми, що вивчались у попередніх класах.

Кожна експериментальна задача містила опис певного невеликого експерименту з малюнками, графіками, розрахунками та таблицями.

На цьогорічній олімпіаді учнями 8-11-х класів запропоновані експериментальні задачі з різних розділів курсу біології: анатомії, морфології і фізіології рослин, молекулярної біології, анатомії і фізіології людини, цитології, біохімії, молекулярної генетики.

Як і на минулорічних олімпіадах учні 8-11-х класів мали виконати по дві експериментальні задачі. Перша експериментальна задача у 8, 9, 10, 11 класах оцінювалась у 20 балів, а друга задача – у 30 балів.

Для учнів 8-11 класів запропоновані такі експериментальні задачі як «Різноманітність плодів» та «Аналіз крові» (8 клас); «Різноманітність видозмін вегетативних органів рослин» та «Інтенсивність фотосинтезу» (9 клас); «Коефіцієнт корисної дії» та «Вакцинація» (10 клас); «Тонкошарова хроматографія» та «Визначення та аналіз варіабельності серцевого ритму людини» (11 клас).

Результати виконаних експериментальних задач свідчать, що учні 8-х класів володіють програмовим матеріалом із розділів «Рослини» і «Людина» на достатньому рівні.

Результати виконання учнями 9 класу експериментальної задачі «Інтенсивність фотосинтезу» досить низькі, зокрема: із 18 учасників 3 учні не виконали

цю задачу взагалі, 4 учні набрали по одному балу, найвищу кількість балів (від 18 до 20 балів із 20 можливих балів) набрали лише 6 учасників. Це свідчить про те, що учні 9 класу не володіють знаннями з розділу «Біохімія».

До регіонального практичного туру включено по два завдання для учнів 8-11 класів. Завдання охоплювали програмовий матеріал таких розділів курсу як «Біологія» як «Біологія тварин» і «Людина». У першому завданні учні мали заповнити таблиці щодо серцевих тонів (8 клас); пігментів організму людини (9 клас); значення води для живих організмів (10 клас); функцій лейкоцитів в організмі людини (11 клас). Другим було творче завдання з розділів «Біологія тварин» і «Людина». Кожне завдання оцінювалось у 10 балів.

Найбільшу кількість балів із 20 можливих за перше завдання набрала лише третина учнів 8-11 класів.

Учні 8-11-х класів також отримали невисокі бали, і за виконання творчих завдань, зокрема: переважна частина учнів 10-11-х класів не володіють навичками критичного і креативного мислення, а також наскрізним умінням послідовно і логічно викладати свою думку письмово.

Отже, практичний тур за завданнями журі III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології показав, що учні 8-11-х класів мають найбільше прогалин у знаннях щодо анатомії і фізіології людини.

Найкращих успіхів на цьогорічній олімпіаді досягли учні таких міст і районів області: міста Черкаси (9 переможців), Умань (8 переможців), Сміла (3 переможці), Черкаський район (4 переможці), Звенигородський (5 переможців), Золотоніський район (4 переможці), Уманський район (4 переможці).

Серед 74-ох учасників олімпіади 21 учень із міських загальноосвітніх шкіл I-III ступенів; 9 учнів із закладів загальної середньої освіти I-III ступенів; 12 учнів із гімназій; 24 учні із ліцеїв; 6 учнів із спеціалізованих шкіл; 2 учні із колегіуму.

У I етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки брали участь 85 учнів, з них: із міських шкіл – 68 учнів; сільських шкіл – 17 учнів; спеціалізованих шкіл – 14 учнів.

У II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки взяли участь 43 учні, з них: із міських шкіл – 34 учні; сільських шкіл – 7 учнів; спеціалізованих шкіл – 12 учнів.

У III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки взяли участь 22 учні: із міських шкіл – 22 учні; спеціалізованих шкіл – 12 учнів у тому числі гімназій, ліцеїв – 10 учнів.

Олімпіада проходила в один тур. Оргкомітет та журі олімпіади підготували завдання 3 типів (тести, практичні завдання), які мали компетентнісний характер та передбачали не лише перевірку когнітивних знань, а й уміння систематизувати, виокремлювати ключове, аналізувати, робити висновки, орієнтуватися у економічних процесах сьогодення.

Із тестовими завданнями більш ніж на 50% справилися 26% учасників. У розрізі класів це виглядає так: у 9 класі – два учасники, у 10 класі – 33% учнів виконали більш, ніж 50% тестових завдань, у 11 класі жоден учасник не виконав тести більше, ніж на 50%. Понад 2/3 правильних відповідей на тести на дав жоден з учасників, менше 1/3 – 73%. Аналіз вказує на недостатню підготовку учнів.

Найкраще з творчими завданнями справились учні 11 класів – 80% учасників набрали понад 50% балів, у 9 та 10 класах цей показник складає 40% і 56% відповідно. Цей аналіз показує, що учні 11 класів краще уміють висловлювати власні думки, мислити на економічну тематику та доводити своє ставлення до різних економічних подій чи явищ і робити аргументовані висновки.

Найбільше балів за роботу серед учасників 9 класу набрав учень Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №13 Черкаської міської ради Черкаської

області, серед учасників 10 класу учениця Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради Черкаської області. У 11 класі найкращі результати показали учні Золотоніської гімназії ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області та Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7 Смілянської міської ради Черкаської області. Відповіді учнів зазначених вище шкіл супроводжувалися поясненнями, прикладами, – це говорить про те, що учні зорієнтовані не лише на відтворення матеріалів підручника, а й на уміння творчо застосовувати набуті знання на практиці та у житті.

Оргкомітет та журі відзначили якісну підготовку учасників учителями Черкас, Золотоноші та Сміли. На жаль, учні тільки цих трьох громад брали участь в олімпіаді.

У І етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії взяли участь 1 687 учнів, із них 215 учнів – із спеціалізованих навчальних закладів.

У ІІ етапі олімпіади – 600 учнів, із них 98 учнів із спеціалізованих шкіл.

У ІІІ етапі олімпіади – 76 учнів, із них 32 учні із спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій.

Завдання олімпіадних змагань перевіряли хронологічну, аксіологічну, просторову, комунікаційну, логічну та інформаційну компетентність учнів.

Учням запропоновані теоретичні і практичні завдання (теоретичний тур – 2 завдання; практичний тур – 4 завдання), із якими більшість учасників справилися на 70%.

Як виявила перевірка олімпіадних завдань теоретичного туру, у багатьох учасників переважає слабка аргументація щодо визначення наслідків події, відсутній аналіз, за що, відповідно, бали не нараховувалися. Багато хто із учасників (45%) не вміють підбирати докази щодо аргументації власної позиції.

У цілому члени журі відзначили достатній рівень підготовки та ерудиції значної частини учасників змагань. Завдання теоретичного та практичного турів відповідали шкільній програмі, були збалансованими (дотримана відповідна пропорція історія України: всесвітня історія, 50:50%), стимулювали розкриття пізнавальних та творчих здібностей школярів.

У І етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з правознавства взяли участь 955 учнів, із них 83 учні – із спеціалізованих навчальних закладів.

У ІІ етапі олімпіади – 137 учнів, із них 48 учнів із спеціалізованих шкіл.

У ІІІ етапі олімпіади – 48 учнів, із них 32 учні із спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій.

Завдання олімпіадних змагань включали питання із курсу теорії держави і права, перевіряли знання публічного й приватного права.

Завдання складені у відповідності до чинної навчальної програми та згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки щодо підготовки учнів до ІV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади із правознавства у 2024/25 н.р. Таким чином, вони складалися із 2-х блоків, із яких у першому містилися тестові завдання (25 завдань об'єднаних в 4 тематичні блоки), а другий – юридичний практикум (шість правових ситуацій).

Серед тестових завдань учні найкраще справилися із тестами на відповідність вказаної ситуації до конкретної галузі права. Дещо важчими виявилися тести на знання юридичної термінології. Проте, для учнів 9-11 класів найважчими стали завдання із юридичної практики, де потрібно було дати юридичний коментар ситуації, пояснити дії осіб чи розв'язати юридичну ситуацію. Розв'язування юридичних ситуацій є важливою частиною вивчення правознавства, адже дозволяє учням застосовувати теоретичні знання на практиці та розвинути навички юридичного мислення. Проте учні часто допускають помилки під час цього процесу.

Аналіз результатів вказує на те, що більшість учасників справилися із завданнями. Але у відсотковому показникові на 75% щодо тестів і лише на 45% щодо юридичного практикуму.

У третьому етапі олімпіади з інформатики взяли участь 54 учні із 16 ОТГ області.

Олімпіада з інформатики (програмування) проходила в дистанційному режимі на визначених майданчиках. На кожному з них був присутній визначений відповідальний за дотримання правил та умов олімпіади. Змагання проведено відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1099 від 22.09.2011 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 року за № 1318/20056 (далі – Положення), із змінами.

Результати туру свідчать про те, що й надалі залишається актуальним питання щодо покращення роботи з двовимірними масивами та розв'язуванні задач середнього рівня з перебором. Вчителям необхідно більше часу відводити на тренування учнів над цією групою завдань. Для поліпшення роботи з теоретичними вправами даного типу вчителям необхідно включати їх до змісту завдань практичних робіт.

Під час туру олімпіади учні 9-11-х класів мали виконати по 5 практичних задач з програмування. Відповідно до рекомендації, перевірка робіт учнів проходила з використанням автоматизованої системи перевірки робіт Eolymp. Система працювала стабільно, що дало змогу учням під час розв'язання одразу перевіряти працездатність програм та бачити кількість набраних балів (50 спроб на задачу). Також використовуючи систему, учні могли задавати питання журі.

Перевірка робіт членами журі виявила, що учні добре знають прийоми розв'язування задач із масивами, розуміють елементи алгоритмізації при розв'язуванні переборних задач, вміють розв'язувати задачі невеликої розмірності, але недостатньо володіють методами побудови ефективних програм, тому вчителям потрібно звернути особливу увагу на ці елементи алгоритмізації та програмування.

У третьому етапі олімпіади з інформаційних технологій взяли участь 34 учні із 11 територіальних громад області.

Проведення олімпіади відбувалось відповідно до листа НЦ "МАНУ" «Про проведення ІІІ етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформаційних технологій у 2024/2025 навчальному році за єдиними завданнями» синхронно з іншими областями, що обрали цей спосіб.

У сфері інформаційних технологій якість спеціаліста часто залежить від його можливостей вивчити особливості сфери діяльності для якої розробляється ІТ-продукт, що позитивно впливає на його ефективність в подальшому практичному застосуванні. В олімпіаді з інформаційних технологій завдання кожного етапу базується на унікальній темі, яка є основою кожної його задачі.

Тому для учасників перед змаганням було надано тему єдиного олімпіадного завдання та стартовий інформаційний ресурс. За період підготовки учасників до практичного туру вони можуть проаналізувати зміст цього ресурсу та розширити інформаційне поле іншими ресурсами, які дають інформацію по ключовому слову (фразі) в темі в різних його значеннях, сферах де воно присутнє. Основною темою завдання цього етапу олімпіади була тема "Змії".

Найменшу кількість балів учні набрали при розв'язуванні завдань у табличному процесорі та створенні баз даних.

Матеріал поданий у скороченому вигляді.

С.А. Гаряча,

завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ВИХОВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Кожен повинен пізнати
свій народ і у народі пізнати себе.*

Григорій Сковорода

Питання національної ідентичності завжди було й залишається одним із найактуальніших, зважаючи на багатолітній колоніальний статус українського народу та нинішні непрості реалії, в яких живе і бореться за свою незалежність Україна. Тому формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості, його ключових компетентностей, незалежного мислення, виховання активної громадянської позиції, соціальної відповідальності й досвіду є наразі життєвоважливим. Адже громадянин-патріот, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, завжди готовий боронити, розбудовувати Україну і намагатиметься попри всі складнощі зробити її суверенною, незалежною, демократичною і правовою могутньою державою.

Про нагальність вирішення цієї проблеми зазначено у багатьох стратегічних державних документах, таких як Указ Президента «Про першочергові заходи щодо сприяння національній єдності та консолідації українського суспільства», Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках» (2023р.).

Також у Постанові Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020-2025 рр., Концепції національно-патріотичного виховання (затвердженій у 2022 році).

Вивченням і обґрунтуванням сутності національно-культурної ідентичності у різні часи займалися філософи, психологи і педагоги, зокрема В. Андрущенко, В. Антонович, М. Драгоманов, В. Кремень, В. Малачов, І. Огієнко, Г. Сковорода. Зокрема теоретичні умови патріотичного виховання громадян як однієї із головних складових української ідентичності закладені у працях В. Сухомлинського, який підкреслював діяльний характер патріотизму, необхідність вчити дітей шукати своє місце в житті країни, включати їх в боротьбу з недоліками в житті суспільства. Різноманітні аспекти патріотичного виховання, особистісної та національної ідентифікації

досліджували І.Д. Бех, національної самосвідомості – М. Боришевський. Питання конструювання ідентичності через рефлексію висвітлювала у своїх працях Н. Висоцька, а ідею культурно-гуманістичної психології – О. Морозська. Окремі аспекти формування національно-культурної самосвідомості особистості вивчали Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Захаренко, В. Євтух.

То що ж собою представляє ідентичність як наукова категорія? Розглянувши різні підходи до вивчення питання, можна стверджувати, що **ідентичність** – це свідоме прийняття індивідом соціальних норм, правил, культурної реальності та інших характеристик, які дозволяють їм бачити себе членами тієї чи іншої спільноти і відрізнити себе від представників інших груп.

В Енциклопедії сучасної України (Encyclopedia of Modern Ukraine) зазначено, що **«НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ** – це ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей.»⁴

Академік, доктор психологічних наук Іван Бех стверджує, що «...українська національна ідентичність – це ідейно-ціннісний стрижень життя особи, яка набуває, зберігає і практично утверджує її у менш чи більш широкосмагуючих справах. Особистість як суб'єкт української національної ідентичності стійко усвідомлює свою належність до української нації як творця духовно-культурних цінностей; формує на їх основі власні смислоціннісні утворення, що складають її вищий Я-образ, і реалізує його у достойному житті.» (3, с.6).

Одним із важливих програмних документів, які спрямовують на формування української ідентичності, є «Українська хартія вільної людини», створений Ініціативною групою «Першого грудня» (2012 р.). Цей документ – своєрідний етичний кодекс громадянського суспільства – має на меті об'єднати всіх, хто прагне до щасливого та гідного життя в Україні. Основними тезами «Української хартії вільної людини» є:

1. Бути вільною людиною. Бути вільною людиною – це насамперед означає брати на себе відповідальність. Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних.

2. Бути українцем. Потрібно плекати національну гідність. Не треба оцінювати себе крізь уяву інших народів і бути надміру залежними від чужих похвал і образ. Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України. Не лише мова робить з нас українців, але саме та колосальна енергія, яка походить від особистого зусилля дбати про українську мову. Водночас сучасне поняття

української нації виходить за етнічні межі і є явищем політичним, яке стосується й охоплює кожного українського громадянина.

3. Бути активним громадянином. Це – виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти. Слід насамперед усвідомити, що державність і демократія — це не лише політичні, але й духовні цінності. Громадянське суспільство неможливе поза рамками держави.

4. Любити. Нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити означає бажати ближньому добра. У понятті «любов» ми виокремлюємо національний, соціальний і культурний смисл.

5. Мислити. Для нашого суспільства «мислити» насамперед означає подолати недержавність, вузькість і провінційність колоніального та хutorяньського світогляду. Саме в цій площині нам потрібна найважливіша революція. Мислити означає ламати стереотипи. Не варто боятися несподіваності нового. Варто боятися порожнечі й байдужості.

6. Бути господарем. Це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади. Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, під'їзду чи вулиці. Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері.

7. Бути лідером. Бути лідером означає прокладати шлях для інших. Як велика європейська держава, Україна повинна стати регіональним політичним, економічним і культурним лідером.

8. Бути відкритим суспільством. Це означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою. Серед нас немає ані людей другого сорту, ані гвинтиків, ані «скалок» на шляху лісорубів.

9. Бути успішною державою. Успіх нашої держави має насамперед полягати у подоланні соціальної відчуженості між людьми. В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює, та захищає найбідніших.

10. Бути учасником демократичної спільноти народів. Укладачі Хартії наголосили: *«Аби стати вільною, людині не треба проводити. Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до частя і свободи. Спражнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля. Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви».* *«Ми закликаємо кожного до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом, не ховатися. Наша Хартія — це вибір "бути". Особистий і колективний. Бути вільними людьми []*

Які ж наразі існують механізми формування національно-культурної ідентичності в процесі виховання дітей та молоді.

Вкрай важливо, в якому освітньому просторі перебуває дитина у школі. Нова українська школа прагне створити сучасне навчальне середовище, що включає в себе багатофункціональні та гнучкі простори, які сприяють різноманітним формам навчання та заохочують до знань. Проте, важливо пам'ятати, що в прагненні до інновацій та світових стандартів, ми не повинні втратити унікальний дух української школи.

Головну роль у цьому процесі відіграє **саме вчитель** як носій цінностей та ідеалів української культури. Пріоритетним завданням сучасного педагога української школи є вміння об'єктивно аналізувати

ситуацію та допомагати учням сформувати національну та громадянську ідентичність через впровадження української культури, традицій та мови, визнаючи цінності та переконання громадянського суспільства, транслюючи їх у повсякденному житті та педагогічній діяльності.

З першого кроку дитини на шляху до знань педагог бачить у дитини її потенціал та індивідуальність і формує духовний світ відповідно до принципів та цінностей конкретного суспільства. Саме воно (суспільство) поставило перед учителем важливе завдання: *виховати особистість, яка б віддано любила свій народ, свою Батьківщину*; з повагою ставилась до символів нашої держави; знала і вивчала історію України, традиції, звичаї наших народів; добре володіла основами наук; удосконалювала свої особистісні якості, творила добро заради добра і була безкорисливою; з любов'ю і повагою ставилась до батьків; оберігала природу, турбувалась про неї, збагачувала її.

Відомі науковці *Іван Бех* та *Катерина Журба* у розробленій ними **Концепції з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах** зазначили, що формування національно-культурної ідентичності має спиратися на:

- історичну правду;
- історичну пам'ять;
- національні ідеали;
- національну гідність;
- національну самосвідомість;
- патріотизм.²

Школа має досить серйозні ресурси для вирішення ключових завдань розвитку, виховання та соціалізації особистості, проведення роботи з формування громадянської ідентичності. Під час освітнього процесу:

- *на уроках історії, географії, правознавства* – надання знань про основні історичні події розвитку державності та суспільства; історії та географії краю, його досягнень та культурних традицій; створення історико-географічного образу, формування образу соціально-політичного устрою – уявлення про державну організацію, знання державної символіки (герб, прапор, гімн), державних свят, положень Конституції, основних прав та обов'язків громадянина, орієнтація у правовому просторі державно-громадських відносин;

• *екологія* зумовлює розвиток екологічної свідомості, визнання високої цінності життя у всіх її проявах; знання основних принципів та правил ставлення до природи, основ здорового способу життя та здоров'язберігаючих технологій; правил поведінки у надзвичайних ситуаціях;

• *гуманітарно-естетичний профіль* – це невичерпне джерело інформації в плані формування української ідентичності, оскільки уроки мови та рідної літератури дають відповіді на багато історичних запитань, показують широке поле минушини та дійсності, розкривають глибоку психологію та національний менталітет українця, виховують національний характер зростаючої особистості. Саме на таких уроках відбувається освоєння та формування соціально-критичного мислення, орієнтації в особливостях соціальних відносин та взаємодій, встановлення взаємозв'язків між суспільними та політичними подіями. І саме учитель - філолог, готуючись до таких уроків, насамперед визначає для себе ряд морально - етичних та патріотичних категорій, що ляжуть в основу процесу формування національного свідомості учнів .

Надзвичайне значення має **організація позакласної діяльності** з формування національно-культурної ідентичності. Вона має бути спрямована на:

- формування у школярів інтересу і позитивного ставлення до української культури, історії, мови, доброзичливого ставлення до людей інших національностей; бажання жити і працювати в Україні;
- ототожнення себе з українським народом і нацією, шанобливого ставлення до українських традицій і звичаїв, етикету;
- розвиток у школярів основної школи таких моральних якостей, як свобода, любов, гідність, відповідальність і справедливість;
- формування у дітей толерантної поведінки, навичок партнерства, колективної взаємодії, дружби;
- розвиток емоційного інтелекту та моральних потреб через ознайомлення та безпосередню участь у різних видах діяльності;
- формування у дітей бажання та позитивної мотивації до розвитку власної національної самосвідомості, рефлексії, вироблення власних моральних цінностей;
- стимулювання до розширення знань про себе, про свою родину, родовід, місто, село, Україну. (1).

Цікавими для учнів будуть дослідницькі проекти «Відомі люди нашого регіону», «Ремесла мого краю», «Мова – багатство українського народу», «Туристичні маршрути моєї маленької батьківщини» тощо.

Доцільним є проведення тематичних просвітницьких заходів, які передбачають увічнення пам'яті воїнів, формування особистої відповідальності за виконання військового обов'язку в рядах ЗСУ та виховання гордості за Україну; уроків мужності, зустрічей з учасниками російсько-Української війни та волонтерами; відвідування військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію у медичних закладах, написання листів у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому»; науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, конференцій з тем «Україна – європейська держава», «Героїзм українців у творчості українських письменників», військово-спортивних змагань, фестивалей-конкурсів патріотичної пісні, прози і поезії у межах відзначення національних свят та пам'ятних дат, зокрема Дня захисника та захисниці України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України, Дня повномасштабного вторгнення російських військ на територію України тощо.

І ще один важливий аспект формування української ідентичності зростаючої особистості: вся робота у школі повинна проводитись учителями **у тісному контакті із батьками**, адже перші уроки ідентичності і патріотизму дитина отримує у сім'ї. Батьки передають дітям своє сприйняття життя: свою любов до природи, народної пісні, народних традицій, людей, які роблять життя кращим та цікавим. Наприклад: батько, прийшовши з роботи, захоплено розповідає про свої справи на виробництві, про успіхи. Або: мати, гортаючи сімейний альбом, розповідає дітям про членів сім'ї, про бабусь та дідусів, які воювали за рідну землю, мають нагороди за свою працю, згадує історії з життя сім'ї. Від батьків діти дізнаються про добрі і погані вчинки людей, про справедливість, сміливість та відвагу. Сила прикладу *батьків* у формуванні української ідентичності дуже велика. Все, чим славиться справжня родина, – моральні форми поведінки, любов до Батьківщини, святе ставлення до неї, до її культурних та духовних цінностей, громадянські почуття – все це краплина по краплині передається дітям у спадок. А *учитель* потім додає та відшліфовує якості, необхідні справжній людині-патріоту.

Н.І. Силенко у своєму дослідженні (2) узагальнила різні види діяльності з формування національно-культурної ідентичності дітей молодшого шкільного

віку у процесі взаємодії сім'ї та школи, які можна використовувати в освітньому процесі. До прикладу:

1. **Бесіда про свою родину.**

- Запитання до дітей:
- Навіщо людині потрібна сім'я?
- Яку сім'ю називають хорошою?

Для того, щоб був у сім'ї лад, є певні обов'язки, яких намагаються дотримувати її члени. Назвіть свої обов'язки як члена родини.

2. **Бесіда «Ми – роду козацького діти».** Педагог пропонує дітям пригадати, що вони знають про козаків, чи є в їх родині згадки про козацьке минуле їх пращурів. Які знання та уявлення про славних і сміливих козаків вони мають. Запитує, які казки, пісні, легенди про козаків знають діти.

3. **Бесіда «Рідна мова калинова».**

Педагог пропонує дітям обговорити, якими словами називають нашу мову, знайомить дітей з висловами відомих поетів про мову. Також пропонує згадати, якими словами звертаються один до одного друзі, члени сім'ї, як пестливо звертається до них мама, тато, бабуся і дідусь, якими словами вони називають своїх друзів тощо. Пропонує прослухати пісню Н. Красоткіної «Прекрасні звертання».

Наприкінці підводить дітей до розуміння необхідності ввічливого ставлення до всіх членів своєї родини, до всіх оточуючих людей.

4. **Творче завдання «Розкажи про дідуся й бабусю» (О. Доукіна).**

Педагог пропонує учням розповісти про своїх дідуся і бабусю, вчить шанобливо ставитися до членів своєї родини, поважати старших.

5. **Творче завдання «Розповідь для іноземця» (К. Журба).** Педагог пропонує дітям розповісти уявному інопланетянину про Україну, про свій рідний край.

6. **Проблемна ситуація (К. Журба).** Педагог запрошує учнів до розв'язання проблемної ситуації: «На дитячому фестивалі діти з різних країн намагались якнайкраще представити свою країну. Вони співали, танцювали, розповідали вірші. Як ви думаєте, яким чином було б найкраще представити Україну».

7. **Проблемна ситуація (К. Журба).** Педагог пропонує дітям розв'язати проблемну ситуацію: «Вас звинуватили у тому, що всі українці скупі, хазяйновиті, люблять добре попоїсти, індивідуалістичні? Яким чином ви спробуєте подолати негативні стереотипи?».

8. **Інтелектуальна гра «Я знаю п'ять...» (К. Журба).** Педагог пропонує дітям пограти в гру і назвати «п'ять річок України», «п'ять міст України», «п'ять областей України», «п'ять українських письменників» тощо.

9. **Вправа «Казка про сім'ю».** Педагог звертається до дітей, пропонує їм назвати казки, в яких розкриваються сімейні відносини. Серед найчастіше названих обирає одну з казок, зачитує її, проводить бесіду за сюжетом казки.

10. **Практична робота «Дерево родоводу» (О. Доукіна).** Педагог пропонує дітям скласти «Дерево родоводу», користуючись пам'яткою. Задає домашнє завдання дізнатися про свій родовід, доповнити малюнок і принести його на наступне заняття.

Заняття такого типу можуть проводити й батьки вдома, особливо складання Дерева роду.

Для вдосконалення *виховного процесу, зокрема в контексті формування національної ідентичності*, велике значення для педагога має використання **штучного інтелекту**. Новітні технології на базі ШІ здатні перетворювати традиційні виховні практики на інтерактивний і захоплюючий процес, дозволяють адаптувати освітній процес під потреби кожного учня, створюючи індивідуалізовані освітні та виховні траєкторії, що враховують індивідуальні інтереси, рівень підготовки та мотивацію. Це сприяє більш

глибокому зануренню у національну культуру, оскільки учні можуть обирати теми, що їх найбільше цікавлять, та отримувати підтримку через інтерактивні ресурси, включаючи голосові та текстові відгуки.

Зважаючи на все вище зазначене, **роль педагога** у вихованні української ідентичності зростаючої особистості неоціненна як і його усвідомлення своєї належності до української нації, володіння компетенціями за напрямками національно-патріотичного виховання та громадянської освіти, здатність утверджувати українську національну ідентичність серед здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Журба К. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 108 URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/>

handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1

2. Силенко Н.І. Організаційно-педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи: теорія та практика. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 61, том 2, Видавничий дім «Гельветика» 2023. С. 186-192.

3. Виховні засади утвердження української національної ідентичності. Методичний посібник / [Журба К. О., Бех І. Д., Канишевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д.]. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. 124 с.

4. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>

5. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/692>

6. Українська хартія вільної людини. 2012. URL: <https://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoi-liudyny>

Л. І. Даниленко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

У час реформування освіти впровадження діяльнісного підходу в освітню систему є вкрай актуальною, оскільки він у шкільному навчанні є одним із засадничих підходів. Так, зокрема, у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, вперше надано чітку вказівку на необхідність упровадження діяльнісного підходу в сучасну освіту. У цьому нормативному документі діяльнісний підхід розглядається самостійно і є рівноцінним із особистісно зорієнтованим і компетентнісним підходами [1].

На концептуальному рівні оновлення освітнього процесу на засадах діяльнісного підходу полягає у переорієнтації мети і завдань освіти і зачіпає всі компоненти складної системи шкільної освіти. Зауважимо, що кінцевою метою навчання є формування способу дій. Зміст навчання становлять не задана система знань і потім засвоєння цих знань, а задана система дій і знання, які забезпечують освоєння цієї системи. Засвоювати знання можна тільки оперуючи ними.

Результативна складова стосується формування компетентностей (ключових і предметних), для опису яких використовуються такі поняття: «знає і розуміє» - знаннєві (фактологічні)

результати – знаннєва форма компетентності; «уміє і застосовує», «обчислює, аналізує, будує, трансформує» – результати, які вимагають активної діяльності – діяльнісна форма компетентності; «виявляє ставлення й оцінює» – ціннісна форма компетентності [2].

В оновлених програмах (2017 р.) для основної школи спостерігаємо: домінування діяльнісних результатів (учень/учениця описує, розпізнає, спостерігає, порівнює за вказаними ознаками, аналізує, планує, практикує, характеризує, моделює, досліджує, застосовує знання, працює в групі тощо) [4].

Таким чином, відбувається переорієнтація освітнього процесу на результативну складову, що стосується формування ключових і предметних компетентностей; домінування діяльнісних результатів над знаннєвими, фактологічними; зростання чисельності і варіативності діяльнісних форм освітнього процесу (демонстрацій, екскурсій, практичних та лабораторних робіт, дослідницьких і лабораторних досліджень, організації спостережень, розробка проєктів тощо) за яких в учнів розвиватиметься самостійність мислення, вміння орієнтуватися в нових ситуаціях та здатність до пошуку способів дій навчальної діяльності.

Варто зауважити, що **діяльнісний підхід в освіті** – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Так, зокрема психолого-педагогічні дослідження теорії діяльності лягли в основу концепцій розвиваючого навчання (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов), проблемного навчання (психологи Д.М. Богоявленський, Н.О. Менчинська, З.І. Калмиків) і дидактики (М.О. Данилов, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, В. Оконь, М.М. Скаткін).

Наразі, в умовах реформування освіти, діяльнісний підхід розглядається як спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Ідея діяльнісного підходу пов'язана з діяльністю, як засобом становлення і розвитку суб'єктності, тобто, у процесі і результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій і операцій, а особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють потреби в саморозвитку й самореалізації [7].

Важливо зазначити, що діяльнісний підхід є альтернативою методу трансляції знань і їх пасивного засвоєння здобувачами освіти, дозволяє досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства і держави.

Із діяльнісним підходом найближче пов'язана категорія діяльності.

У традиційному розумінні «діяльність» розглядається як прояв активності суб'єкта, що виражається в доцільній зміні навколишнього світу, а також у перетворенні самої себе. Тлумачення діяльності дозволяє поняття «діяльнісний підхід» розглядати за такими напрямками: *діяльнісний характер підходу* (активний, самостійний, перетворювальний) – процес навчання є завжди навчанням предметно-практичних та розумових дій; *розвиваюча спрямованість підходу* – особистісний розвиток учня, який характеризує становлення особистості, її «саморозвиток» у процесі діяльності в предметному світі, при цьому не просто індивідуальної, а спільної, колективної діяльності; *особливості реалізації* (організація й управління) діяльнісного підходу у навчанні – цілеспрямованість, мотиваційна обумовленість, самостійна або керована вчителем взаємодія учня/учениці з навколишньою дійсністю, коли відбувається розв'язання суперечностей між репродуктивним і творчим пізнанням, раніше засвоєною інформацією і її новою порцією тощо [3].

Діяльнісний підхід реалізується через життєдіяльність одного учня та всього, що стосується його життя (плани, ідеї, вчинки). Це виявляється в різноманітних формах діяльності, які прямо й опосередковано змінюють структуру особистості, що у свою чергу, прямо й опосередковано впливає на вибір видів й форм діяльності та її перетворення відповідно до потреб особистісного розвитку.

Варто також зазначити, що діяльність людини є особливо важливою формою діяльності, результатом якої є перетворення матеріалу (зовнішнього об'єкта, внутрішньої реальності людини), що міститься в діяльності, перетворення

самої діяльності, перетворення дійової особи як суб'єкта. Проте, у своїх працях, В.В. Давидов, видатний психолог і педагог, зауважував, що не всі прояви життєвої активності можуть бути віднесені до діяльності. Справжня діяльність завжди пов'язана з перетворенням дійсності. У своїх наукових працях вчений висвітлює проблеми розвиваючого навчання та вікові норми психічного розвитку дитини. На основі його теорії різних типів мислення людини були створені і впроваджені в навчальний процес програми й навчально-методичні посібники з біології, хімії, фізики, математики.

Д.Б. Ельконін, український вчений-психолог, автор теорії періодизації психічного розвитку дитини в онтогенезі, основою якого слугує поняття провідної діяльності, дослідник теорії діяльності разом зі своїм учнем В.В. Давидовим, із 1959 року почали розвивати Концепцію розвиваючого навчання. Ця система орієнтована, в основному, на початкові класи, але на цей час, розробляються ідеї її впровадження на всіх рівнях навчання (початковий, базовий, профільний) у Новій українській школі. Концепція набула світове визнання і популярність.

Сутність розвиваючого навчання: правильно організоване навчання може і повинно стимулювати розвиток учнів. На сучасному етапі розвитку педагогічної психології розроблено два основних напрями розвиваючого навчання: Концепція розвиваючого навчання В.В. Давидова і Д.Б. Ельконіна («Змістовне (теоретичне) узагальнення у навчанні»); Концепція розвиваючого навчання Л.В. Занкова («Навчання на підвищеному рівні складності»).

Особливості розвиваючого навчання за концепцією В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна. Основна ідея: звести до мінімуму кількість завдань на повторення і закріплення; навчання здійснюється від абстрактного узагальнення до вміння застосовувати ці абстракції до будь-якої конкретної ситуації (метод дедуції – від загального до конкретного); розмежування мислення учнів на теоретичне і емпіричне. Навчання, що спрямоване від часткового (одиночного) до загального (абстрактного), від явища до суті розвиває емпіричне мислення. Це приклад традиційного навчання. А навчання, що спрямоване від абстрактного до конкретного, від системного до одиночного розвиває теоретичне мислення. Саме таке навчання і є розвиваючим.

Особливості розвиваючого навчання за концепцією Л.В. Занкова: принцип навчання на високому рівні складності; принцип провідної ролі теоретичних знань в змісті навчання; усвідомлення школярами власного учіння; принцип роботи над розвитком усіх учнів, врахування індивідуальних особливостей дітей; принцип інтенсивної розумової праці по виконанню вправ на уроці (зведення до мінімуму домашнього завдання); принцип емоційності навчання з опорою на позитивні емоції (передбачає врахування інтересів, можливостей дитини) [8].

Розглянемо більш детально Концепцію В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна «Змістовне (теоретичне) узагальнення у навчанні». Так, у своїх дослідженнях В.В. Давидов підкреслював, що будь яка система навчання є розвиваючою. Всі проблеми полягають у тому, що конкретно кожна з них розвиває в психіці й особистості дитини. Аналізуючи з цієї точки зору традиційну систему навчання, він прийшов до такого висновку: методи викладання, що використовуються в

ній, розвивають у дітей емпірико-розумовий тип мислення, властивий життєвій практиці людини. В її структуру входять емпіричні узагальнення, здійснювані за допомогою порівняння і позначення словом зовні однакових властивостей предметів, які стають змістом поняття про цей клас предметів. Функція емпіричного узагальнення полягає в упорядкуванні різноманіття предметів і їх класифікації. Такий тип мислення дає можливість добре орієнтуватися в системі вже наявних у нього знань про предмети і явища, виконувати стереотипні дії. Так, ускладнення багатьох видів праці, збільшення місця і значення управлінської ланки у виробничому процесі, науковий прогрес і стрімко наростаючий потік інформації як найбільш характерні явища сучасного світу чітко показали, що емпірико-розумовий тип мислення не відповідає вимогам суспільства до розвитку творчої людини, яка вміє самостійно оволодівати новими знаннями.

В.В. Давидов поставив завдання навчити дитину вчитися самостійно, тобто зробити її суб'єктом власної освіти. Шлях до цього він бачив у тому, щоб з перших днів навчання формувати у дітей творче ставлення до дійсності, здатності до самостійного теоретичного пізнання. Так, у науковій праці «Види узагальнення в навчанні» (1972) він обґрунтував ідею принципово нової системи шкільної освіти, яка формує інший тип мислення – науково-теоретичний, побудований на теоретичних або змістовних узагальненнях. Теоретичні узагальнення здійснюються шляхом аналізу емпіричних даних про будь-який об'єкт з метою виділення істотних внутрішніх зв'язків, що визначають його як цілісну систему. Концепція розвивального навчання ґрунтується на ідеї про те, що освіта повинна бути науковою, тобто дитина має засвоювати наукові теоретичні поняття. Для цього у неї необхідно сформувати теоретичне відношення до дійсності, здатність оперувати теоретичними, а не емпіричними поняттями.

Істотна роль в обґрунтуванні діяльнісного підходу В.В. Давидова до реформування системи навчання належить розроблений ним спільно з Д.Б. Ельконіним теорії навчальної діяльності. Згідно з останньою основним компонентом навчальної діяльності є навчальне завдання. За психологічним змістом навчальна задача відрізняється від конкретно-практичних завдань, результатом вирішення яких є зміна об'єкта. При вирішенні навчального завдання головний результат полягає в зміні самого суб'єкта. Навчальне завдання може вважатися вирішеним в разі, коли відбулися наперед задані зміни в суб'єкті. Значущими компонентами навчальної діяльності є також особливі дії щодо вирішення завдань, що забезпечують побудову змістовних узагальнень і відповідного способу орієнтації в об'єкті. До таких дій відносяться: постановка проблеми, вирішення якої вимагає оволодіння новим поняттям; перетворення ситуації для виявлення загального відношення даної системи предметів або понять; моделювання виділеного відношення в графічній і знаковій формі; розкриття властивостей загального відношення і їх приватних проявів; контроль за виконанням попередніх дій; оцінка засвоєння загального способу як результату вирішення даної навчальної задачі. Контрольно-оціночним діям В.В. Давидов надавав особливого значення, підкреслюючи, що вони розвивають здібності учнів до рефлексії на власні пізнавальні процеси, що становить істотну сторону теоретичного мислення [5].

Таким чином, згідно теорії навчальної діяльності, навчання відбувається відповідно до трьох принципів. Предметом засвоєння є загальні способи-дії розв'язання класу задач. Саме з них починається освоєння навчального предмета. Надалі загальний спосіб дії конкретизується стосовно до окремих випадків. Програма влаштована таким чином, що в кожному наступному розділі конкретизується і розвивається вже освоєний спосіб дії.

Освоєння загального способу ні в якому разі не може бути повідомленням-інформацією про нього. Воно повинно бути вибудовано як навчальна діяльність, що починається з предметно-практичної дії. Реальну предметну дію надалі згортають у *модель-поняття*. У моделі загальний спосіб дії зафіксований «у чистому вигляді». Принципи способу дії: учнівська робота будується як пошук і проба засобів вирішення завдання. Тому судження учня, що відрізняється від загальноприйнятого, розглядається не як помилка, а як проба думки. Дотримання вказаних принципів дозволяє досягти основної мети навчання – формування системи наукових понять, а також навчальної самостійності та ініціативності. Її досягнення виявляється можливим оскільки знання (моделі) виступають не як відомості про об'єкти, а як засіб їх відшукування, виведення і конструювання. Учень навчається визначати можливості та обмеження своїх дій і шукати ресурси їх здійснення.

Особливостями уроку в цій системі є включення різноманітних групових дискусійних форм роботи, в ході яких учні/учениці відкривають для себе основний зміст навчальних предметів: знання не даються дітям у вигляді готових правил, аксіом, схем, а виробляються ними у ході навчальних дискусій; використовується квазі дослідницький метод навчання; особливу увагу надають формуванню дій контролю і самоконтролю (система перевірок і діагностичних робіт); оцінок дітям у початковій школі не ставлять, учитель спільно з учнями оцінює результати навчання на якісному рівні, що створює атмосферу психологічного комфорту; домашні завдання зведені до мінімуму, діти не перевтомлюються, їх пам'ять не перевантажується численними не суттєвими відомостями.

З огляду на означене вище, виникає питання: чим викликаний останнім часом інтерес до освітньої системи розвиваючого навчання Д.Б. Ельконіна-В.В. Давидова? Адже основи цієї системи були розроблені ще в 60-70 рр. XX століття. А інтерес до даної системи навчання пов'язаний насамперед з тим, що вона практично повністю відповідає Концепції модернізації освіти. Основна мета модернізації освіти – формування у підростаючого покоління таких якостей, як ініціатива, самостійність і відповідальність, здатних у нових соціально-економічних умовах мобільно і гнучко реалізовувати свої можливості. Для досягнення цієї мети в шкільній освіті необхідно було: відійти від репродуктивного способу навчання і перейти до діяльнісної педагогіки, в якій ключовою компетентністю є наявність у людини основ теоретичного мислення, здатної в екстремальних умовах знаходити потрібне рішення, вміти діяти в нестандартних ситуаціях, перейти на інший тип відносин між учителем і класом, учителем і окремим учнем/ученицею, між учнями. Цей тип відносин можна назвати коопераційним, коли освітній процес будується в колективно-розподіленій діяльності між учителем і учнями. Саме ці зміни і були покладені в освітню

систему Ельконіна-Давидова, що дозволило формувати «мислячу, думаючу» молоду людину таку необхідну для сучасного життя.

Наразі, ми хочемо мати на виході зі школи розвинену, **вільну особистість з творчим потенціалом**, а це означає з розвинутою уявою. У наукових колах деякі опоненти даної системи вважають, що система розвиваючого навчання Ельконіна-Давидова спрямована виключно тільки на розвиток теоретичного мислення. Насправді це далеко не так. Як відомо, в основі творчості лежить уява – це означає, що в межах школи не можна обмежувати художньої діяльності і, взагалі образотворчого мистецтва. Згідно з останніми психологічними даними, лише мистецтво, прилучення дитини до світу мистецтва дає їй уяву, як базу творчих проявів у всіх сферах життя. Також заняття науками може бути успішним при розвиненій уяві.

Крім цього, ми хочемо, щоб у випускників початкової школи були сформовані здібності до рефлексії як основи теоретичного мислення. Здатність до рефлексії є найважливішою складовою уміння вчитися, поява якого є центральною подією в психічному розвитку молодших школярів. Друга складова уміння вчитися є вміння добувати відсутні знання та вміння, користуючись різними джерелами інформації, експериментуючи, яка є предметом особливої турботи в основній школі.

Діяльнісний підхід у навчанні передбачає: зосередженість на розвитку особистості школяра; врахування фізіологічних та психологічних особливостей школярів; забезпечення наступності у навчанні; створення бази для самостійного використання різноманітних організаційних форм, які впливають на успішність засвоєння навчального матеріалу; зміст освіти та способи закріплення учнями/ученицями навчального матеріалу.

Зазначимо, що діяльнісний підхід має свої особливості та складники, які взаємопов'язані між собою, зокрема: *мотиваційний*, передбачає створення мети, пошук способів її досягнення, зацікавленість у результаті; *інформаційний*, спрямований на пошук інформації про способи та засоби досягнення мети; *виконавчий*, полягає у виконанні (реалізації) поставлених завдань; контрольний, проявляється у підведенні підсумків, передбачає здійснення контролю та корегувальних дій.

Як зазначалось вище, діяльнісний підхід у Державному стандарті базової середньої освіти є рівноцінним із особистісно зорієнтованим і компетентнісним підходами в освітньому процесі. А пріоритетом Нової української школи є формування навички навчатися протягом життя – самостійно ставити цілі та проектувати шляхи їхньої реалізації, контролювати та оцінювати свої результати [2]. Виникає питання: як спрямувати систему щоденної діяльності учнів/учениць 7-9 класів Нової української школи на розвиток їхніх ключових компетентностей, здібностей до самоосвіти й командної роботи? А реалізувати ці завдання можливо завдяки впровадженню діяльнісного підходу до навчання. На цей час діяльнісний підхід в освітньому процесі розглядається, по-перше, як механізм запровадження Державного стандарту базової середньої освіти (цикли навчання – адаптаційний (5-6 кл.) та базовий предметний (7-9 кл.); по-друге, як сучасний інструмент реалізації основних положень Концепції «Нова українська школа».

Важливо зазначити, що діяльнісний підхід, діяльнісні методи навчання та викладання ставлять

учнів у центр освітнього процесу, забезпечують їх суб'єктність проти пасивного сприймання інформації – «простого запам'ятовування». Покращують розуміння та збереження учнями інформації, забезпечують розвиток їх когнітивних умінь, зокрема як розв'язувати проблеми, критично та системно мислити, приймати рішення, оцінювати ризики тощо.

Діяльнісні методи – це такі методи організації навчання, які забезпечують розвиток мотивації учнів, їхніх умінь: цілепокладання, самостійного пошуку інформації; проектування дій; формування гіпотез; оцінки ризиків та прийняття рішень; рефлексії; здійснення різних способів дій; удосконалення відпрацювання у нетипових ситуаціях; розвиток умінь презентації, презентації власної думки, її аргументації, командної співпраці, саморегуляції.

Основними принципами діяльнісного підходу в освітньому процесі є наступні:

- *навчальна діяльність* (відкриття нового знання самим учнем/ученицею, самостійний пошук);
- *наступність етапів навчання* згідно з віковими та психологічними особливостями розвитку;
- *формування цілісної картини світу* в учнів/учениць та свого місця у ньому;
- *психологічна комфортність* (віра в сили та можливості учнів/учениць); *варіативності* (варіативності мислення, здатності до адекватного прийняття рішень у різноманітних ситуаціях вибору, вміння добирати різні варіанти розв'язання завдань);
- *обов'язкова результативність кожного виду діяльності* (учні/учениці повинні бачити результати своєї діяльності, уміти застосовувати отримані знання в повсякденному житті);
- *співробітництво в організації та управлінні різними видами діяльності* (вчитель уміло, ненав'язливо організовує і керує діяльністю учнів/учениць);
- *максимальна орієнтація на творчу діяльність*, розвиток креативності;
- *активність учнів/учениць в освітньому процесі* (цілеспрямоване активне сприйняття досліджуваних явищ, їх осмислення, засвоєння та застосування).

Досить важливим, на наш погляд, є те, що діяльнісний підхід вимагає створення вчителем умов для оволодіння учнем діяльністю, а отже, зробити навчання: *вмотивованим* - зацікавлення, емоційне занурення, формування ціннісного ставлення; *цілеспрямованим* (учень має самостійно ставити перед собою мету та у самостійному пошуку знаходити засоби її досягнення); *зробити навчання практико-орієнтованим* – забезпечувати зв'язок з реальною діяльністю, предметно-практичними діями; *соціальним* – навчання повинно відбуватися у просторі спільної навчально-пізнавальної діяльності учнів, комунікації між ними, командної взаємодії; *емоційним* – породжувати позитивні емоції, створювати ситуації й отримання задоволення, радості від процесу навчання та результатів співпраці з іншими, взаємодією із зовнішнім та внутрішнім світом; *активним* – спрямованим на забезпечення фізичної активності учнів, задоволення потреби в русі, а також активності інтелектуальної, емоційної, соціальної; *творчим* – має бути максимально зорієнтованим на творчу діяльність; *рефлексивним та самоорганізованим* – спрямованим на розвиток рефлексивних умінь

(аналізувати власну мисленнєву діяльність, навчальну діяльність), а також умінь самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення.

Зазначені положення визначають і відповідні вимоги до методів навчання, які не можуть бути знаннєво зорієнтованими, переважно репродуктивними, інформаційними. А мають бути такими, які забезпечують розвиток мотивації учнів, їхніх умінь: цілепокладання, самостійного пошуку інформації; проектування дій; формування гіпотез; оцінки ризиків та прийняття рішень; рефлексії; а також здійснення різних способів дій; удосконалення відпрацювання у нетипових ситуаціях; розвиток умінь презентації власної думки, її аргументації, командної співпраці, саморегуляції.

На цей час найбільш затребуваними діяльними методами навчання в освітньому процесі є такі: **метод відкритих запитань** (не передбачають єдиної правильної відповіді, спрямовані на роздуми, рефлексію (як приклад, «Що ти думаєш...?», «Як ти вважаєш?», «Що ти можеш сказати про...?», «Про що це тобі нагадує...?»; **запитань «високого рівня»** (на відміну від запитань «низького рівня», в яких запитується про факти й деталі, передбачають використання розумових операцій, пов'язаних із критичним мисленням) (як приклад, «Чому, на твою думку...?», «Які причини...?», «Чим відрізняється...?» та ін.) [9]; **схематизації** – візуалізації інформації, надання їй наочно-чуттєвої форми – створення різних типів схем, що відображають: а) об'єкти, їх сутність, структуру, зв'язки (**об'єктно-онтологічні** схеми); б) процеси, рухи, перетворення (**схеми дій або процесуальні** схеми); в) предметно-практичну та мисленнєву діяльність (**методологічні** схеми) (як приклад, блокова схема; діаграма Ісикави або «фішбоун», цикл Демінга, Ромашка Блума; кола Вена; ментальна карта та ін.). Здатність до схематизації є чинником розвитку наскрізних умінь, важливим критерієм інтелектуального розвитку людини. І саме шкільний вік – є сенситивним періодом розвитку мисленнєвих процесів людини; **метафоризації** – інтерпретації та створення метафор, застосування методів артпедагогіки, графічних імпровізацій, театральних постанов тощо; **об'єктивізації** – опредмечування, вирішення проблемних ситуацій у реальній предметно-практичній та/або змодельованій діяльності (модельовання, спостереження, досліді, експерименти); **рефлексії** – здійснення аналізу власної предметної/ навчальної/ мисленнєвої діяльності, свідомої актуалізації механізмів рефлексії (співставлення мети та результату, визначення протиріч, фіксація помилок та їх корегування), рефлексивні паузи, рефлексивне коло, рефлексивні запитання, рефлексивні виходи, ведення щоденника та ін.).

Отже, **діяльнісні методи** навчання є **конструктивістськими** - центрованими на учня, його самостійному конструюванні інформації; **активними** - передбачають пізнавальну, емоційну та поведінкову діяльність за ініціативою самих здобувачів; **проблемними та дослідницькими** - спрямовані на самостійне вирішення проблемних ситуацій, їх пошукову діяльність; **кооперативними** - передбачають парну, групову, командну взаємодію учнів; **проектними** - спрямовані на здійснення здобувачами проектування власної розумової діяльності; вирішення проблемних ситуацій.

З 2019 року у загальну середню освіту України увійшло нове осмислення діяльнісного підходу, а саме: початкові класи всіх шкіл країни та 5-6 класи отримали набори цеглинок LEGO, що стали засобом

сучасної інноваційної освітньої стратегії і водночас інструментом переосмислення та перебудовування педагогічної діяльності, професійного мислення та поведінки вчителів, їх ставлення до освітнього процесу. А також принципами практичного спрямування діяльності вчителя, зокрема: ставити перед учнями відкриті запитання і завдання; не давати готових рішень; залучати дітей до співпраці; віддавати ініціативу учням; надавати можливість пробувати знову і знову; створювати атмосферу радості пізнання [10].

І, насамкінець, розглядаючи освітній процес у Новій українській школі з точки зору діяльнісного підходу, необхідно зазначити, що він наразі розглядається як **діяльність учня**, яка відбувається не самостійно, а разом з учителем, що дає можливість створювати, корегувати, виробляти нові підходи, принципи, нові форми, норми в процесі діяльності, які можна реалізувати в контексті діяльнісного підходу. Освітній процес реалізується крізь призму діяльнісного підходу через успішно створену ситуацію навчальної діяльності, яка включає такі головні аспекти як вплив суспільства та різних чинників на особистість, за допомогою яких виробляються освітні потреби; вибір різних видів навчальної діяльності, які потребують пошуку вирішення проблеми, активної життєвої позиції, готовність не тільки виконати одну мету, а й створювати нові цілі та ідеї.

У час модернізації шкільної освіти діяльнісний підхід є наскрізним, системним, глибинним підходом, що визначає сутність та зміст професійної діяльності педагога Нової української школи. З впровадженням в освіту Концепції «Нова українська школа» у початковій і базовій середній освіті діяльнісний підхід став не лише методологією сучасної педагогічної і психологічної наук (таким він був з кінця ХХ ст.), а наскрізною освітянською практикою, дієвим інструментом організації навчальної діяльності, освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-n>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>
3. Діяльнісний підхід в освіті. URL: https://stud.com.ua/77372/psihologiya/diyalnisniy_pidhid_osviti
4. Біологія і екологія. Інтегрований курс «Природознавство», 6-11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2018/2019 навчальному році / укладач С.С. Фіцайло. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 288 с.
5. Концепція В.В. Давидова «Змістовне (теоретичне) узагальнення у навчанні». URL: https://stud.com.ua/89394/psihologiya/kontseptsiya_davidova_zmistovni_uzagalnenniyah_navchanni1
6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=1129>
7. Нова українська школа: основи стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
8. Розвиваюче навчання. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0010h5-fff4.doc.html>
9. Кроуфорд А, Саул В., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Вид-во «Плеяда», 2006. 220 с.
10. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О.Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

Н. В. Піковець,

завідувач кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук (доктор філософії)

ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Нині отримувачі освітніх послуг і їхні батьки очікують від сучасного педагога передусім його готовності до продуктивної комунікації, конструктивної емоційної поведінки, вміння організувати і підтримувати комфортні взаємини, а вже згодом – знання методологічних основ і технологій навчання і виховання. Водночас значний відсоток педагогів відчують певні труднощі в організації саме такої освітньої діяльності: бракує знань, умінь, спроможностей саморегуляції для створення комфортної комунікації в освітньому середовищі, що відповідно впливає на якість і результат педагогічної взаємодії [4].

Відтак світова педагогічна спільнота працює над створенням такої парадигми освіти, яка б відповідала викликам сьогодення, забезпечувала сталий розвиток людства та водночас тримала в центрі уваги людину, гуманістичні цінності, фізичне та психічне здоров'я особистості» [6].

Під час розробки концепції «Нова українська школа» і прийнятті нового Закону України «Про освіту» у 2017 році (нова редакція 2024 року) актуальними аспектами сучасної освіти визначено: формування основ особистісного розвитку людини, розвиток її життєвої стійкості, здатність володіти собою за будь-яких обставин, вміння спілкуватися, брати відповідальність на себе і працювати в команді. Це дало змогу окреслити вагомі завдання формування освіти, акцентуючи увагу на розвитку згаданих м'яких навичок і компетентностей, що передбачають не тільки володіння знаннями, але й уміння їх застосовувати, а також вироблення ставлень на основі цінностей.

«Раніше вважали, що соціально-емоційні навички мало не автоматично мають з'явитися в дітей у школі лише за фактом навчання. І тільки в останні 10-20 років у світі почали розуміти, що їх також треба розвивати. Людина автоматично не є емпатійною, усвідомленою чи доброю. Цього треба вчитися. І це – зона зростання для української освіти», – зазначає О. Елькін [2].

Водночас впродовж останніх п'яти років на психоемоційний стан учасників освітнього процесу істотно впливають зміст і частота суспільно-соціальних подій (пандемія, затяжна повномасштабна війна), що зумовлюють необхідність і спонукають до оволодіння сучасним педагогом навичками емоційної саморегуляції, спонукають до розвитку таких вмінь у дорослих і дітей.

Війна є викликом для кожної людини. Мабуть, немає нікого, хто б сказав, що спокійно реагує на усі ті події, які ми проживаємо. Проживаючи власний досвід, ми відчуваємо тривогу, страх, що звісно, виснажують, порушується сон, знижується працездатність, відчувається дратівливість, злість, незадоволеність якістю життя тощо. А далі – відчуття пригнічення, суму, відчаю. В таких моментах важливо навчитися справлятися з усіма викликами та відчуттями,

дозволяти собі час на відчуття і проживання своїх емоцій та вміти йти далі, продовжувати діяти, виконувати професійні обов'язки, відновлюватися, психологічно зростати, ставати особистістю, яка здатна дбати про своє психічне здоров'я і особистісну цілісність, жити згідно зі своїми цінностями, робити вибір і рухатися далі. Наслідками стресових умов життя можуть стати:

- психоемоційне напруження, страх, тривога, занепокоєння;
- лабільність настрою;
- поява різних стеничних і астенічних емоційних розладів;
- інші порушення ментального і соматичного здоров'я різної генези.

Війна в Україні актуалізувала потребу сучасної школи в переорієнтації на емоційну складову в освітньому процесі. Це спонукає педагогів «здійснювати освітній процес на емоційній основі, будувати стосунки з учнями на засадах довіри, поваги, емпатії, свідомо виражати та керувати своїми емоціями, розпізнавати та розуміти емоційний світ учасників освітнього процесу, створювати позитивний настрій та сприятливий психологічний клімат» [7].

Нині конкурентноздатним ресурсом діяльності педагога є не стільки спеціальні знання, вміння і навички, володіння інформацією, освоєні технології і методи навчання та виховання, скільки його психологічна культура, що передбачає готовність до продуктивної комунікації, емоційно розумної поведінки, позитивної міжособистісної взаємодії, володіння способами самозбереження психічного здоров'я та профілактики професійного вигорання [5].

Відтак, актуальною необхідністю сучасних педагогів можемо визначити **формування в них психологічної та соціальної компетентностей**. Зважаючи на те, що професія вчителя потребує вияву емпатії, вміння чути учнів, коректно з ними взаємодіяти і спілкуватися, варто пам'ятати й про те, **що важливою є здатність педагогів потурбуватися про самих себе**. Лише, коли вчитель спочатку подбає про себе, стабілізує власний психоемоційний стан, опанує себе, тоді він зможе допомогти тим, хто його оточує (учням, колегам, батькам, близьким та ін.) Водночас педагогу важливо знати психологію дитини та мати інструменти, які б сприяли налагодженню стосунків між ними.

Одним із сучасних підходів у контексті формування емоційної компетентності рекомендується впровадження системи соціально-емоційного навчання (СЕН). Зокрема НУШ трактує програму соціально-емоційного навчання як систему відповідних вправ, які доцільно інтегрувати в заняття [1; 8; 9].

Таке навчання включає процеси, що сприяють засвоєнню й ефективному застосуванню знань і навичок, необхідних для розуміння власних емоцій й управління ними, відчуття та прояв емпатії до

інших, постановки й досягнення позитивних цілей, розвитку та підтримки позитивних взаємин і прийняття відповідальних рішень. Все це спрямоване на те, щоб почуватися самодостатнім, управляти стосунками з іншими людьми й ефективно працювати [6]. Таке навчання орієнтується на індивідуальні потреби здобувачів освіти, їхні особливості та можливості, сприяє розвитку їхньої емоційної сфери, соціальних навичок та міжособистісної взаємодії; допомагає вибудовувати ефективні комунікативні стратегії, вільно виражати думки та емоції, а також розвиває самооцінку і віру у власні можливості.

Соціально-емоційне навчання виходить за межі традиційного засвоєння навчального матеріалу, сприяючи формуванню навичок спілкування, розвитку емпатії та критичного мислення, що стає важливою підготовкою для успішного функціонування в сучасному суспільстві. Все більше педагогів визнають, що соціально-емоційне навчання позитивно впливає на побудову продуктивних міжособистісних стосунків, що, зі свого боку, сприяє розвитку і підтримці безпечного освітнього середовища та покращує психоемоційний стан учасників освітнього процесу [6].

Емоційна компетентність передбачає здатність застосовувати набуті знання, вміння про емоції у практичній діяльності, спілкуванні, у відповідній взаємодії з іншими у вирішенні проблем. У структурі емоційної компетентності виокремлюють: особистісний і міжособистісний компоненти (табл.1).

Таблиця 1

Структура емоційної компетентності

Особистісний складник			Міжособистісний складник		
Вираження власних емоцій	Розуміння власних емоцій	Керування власними емоціями	Сприйняття емоцій інших	Розуміння емоційних проявів інших	Вплив на емоції інших
Самосвідомість, рефлексія, самооцінка, самоконтроль, мотивація досягнень			Толерантність, емпатія, комунікабельність, конгруентність, діалогічність		

Особистісний складник емоційної компетентності є ключем до самопізнання, розуміння, вираження, ідентифікації і стимулювання власних емоцій та почуттів з метою управління своєю поведінкою, що виражається через: самосвідомість, рефлексію, самооцінку, самоконтроль, мотивацію досягнень.

Передусім педагогу важливо розвинути здатність адекватно виражати свій психоемоційний стан, використовуючи вербальні (словесно) і невербальні (міміка, жести, пантоміміку) засоби мовлення щодо себе самого. Емоційне викладення навчального матеріалу сприятиме зосередженості уваги здобувачів освіти, кращому і більш усвідомленому сприйманні та запам'ятовуванні матеріалу. Важливо, щоб спільні емоційні переживання педагога і здобувачів освіти мали етичну спрямованість, посилювали чи, навпаки, послаблювали емоційні переживання щодо

навчальних завдань, підкреслювали особистісне ставлення до матеріалу, що вивчається. Вчитель власним прикладом показує різні приклади вираження різних емоційних проявів, розширюючи світ емоцій і почуттів учнів, формує вміння виражати власні емоційні прояви.

Спроможності керувати своїм емоційним станом та почуттями, передувати вміння розпізнавати, приймати та усвідомлювати їх, розуміти причини та ймовірні наслідки. А відтак формується здатність долати стрес та відновлювати баланс.

Важливою здатністю в рамках емоційної компетентності є самоконтроль, вміння позитивно ставитися на оточуючих, зрештою самоконтроль постає важливою складовою спроможності мотивувати себе на успіх і досягнення. Можливість регулювати власні емоційні переживання дає змогу використовувати емоції для досягнення намічених цілей, мотивувати себе, запобігати емоційному вигорянню. Регулювання власних емоцій сприяє створенню позитивного психологічного клімату в педагогічному і учнівському середовищах.

Міжособистісний складник передбачає здатність розуміти емоційний стан інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої поведінки, діяльності, ефективно з ними взаємодіяти, спілкуватися, вирішувати проблеми; у своїй основі мають такі характеристики – толерантність, емпатію, комунікабельність, конгруентність, діалогічність.

Розуміння емоцій інших орієнтоване на їхнє усвідомлення та сприйнятливість до них, здатність розуміти внутрішній світ інших, їхній емоційний стан допомагає позитивно відноситися одне до одного, приймати їх такими, якими вони є, поважати несхожість, співпереживати.

Тобто, розуміння емоційного стану інших (емпатія) допомагає встановленню емоційного контакту, позитивному і ефективному емоційному спілкуванню учасників освітнього процесу [7].

Як наслідок, розвиток емоційної компетентності сприяє розвитку саморегуляції, тобто передбачає здатність управляти й спрямовувати власні емоції.

Отже, можемо представити модель емоційної компетентності наступним чином (табл.2):

Таблиця 2. Емоційна компетентність

Теоретичний аналіз із зазначеної проблематики засвідчує, що емоційна компетентність ґрунтується на цілісному та прогресивному розвитку емоційної

сфери особистості і визначається сукупністю знань, вмінь і навичок, володіння якими дає змогу особі діяти конструктивно, на підставі опрацювання отриманого емоціогенного досвіду. Емоційна компетентність сприяє збагаченню досвіду особистості, допомагає ефективному аналізу складних життєвих ситуацій та є умовою збереження психічного здоров'я та психологічної рівноваги особистості, її ефективності у міжособистісній взаємодії.

Емоційна компетентність педагогів позитивно позначається на їхньому особистісно-професійному збагаченню, позитивно впливатиме на актуалізацію їхніх адаптивних здібностей, здатності надати самопідтримку під час тривалого стресу, збереженню психічного здоров'я та запобіганню синдрому емоційного вигорання, а також слугуватиме гармонійному функціонуванню педагога в соціумі, його життєвим і професійним досягненням в цілому. Саме тому є необхідність інформувати, а також, доцільно тренувати емоційну компетентність у практиці професійної підготовки та післядипломної освіти педагогів, оскільки вміння орієнтуватися у власному емоційному світі, і надалі – адекватна поведінка, має істотний вплив на спроможність нинішнього вчителя гармонійно взаємодіяти у професійному середовищі, із собою та з навколишнім світом.

У підсумку зазначимо, що зважаючи на сучасні вимоги суспільства до особистості, все більшої актуальності набуває питання необхідності використання ефективних та інноваційних підходів до навчання, які б враховували не лише когнітивні аспекти, але й соціально-емоційну сферу здобувачів освіти. Вміння сприйняти почуття іншої людини як власні, здатність до емоційного відгуку – є важливим аспектом комунікації, специфічним засобом взаємопізнання, зокрема в системі соціономічних професій, до яких і належить професія педагога.

Отже, емоційний складник відіграє важливу роль у професійній діяльності педагога, і від його компетентності в цій галузі часто залежить психологічне благополуччя його особистості та, власне, успішність у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for

SEL within New Ukrainian School Reform) / за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ, «Видавнична група «Шкільний світ», 2021. 312 с.

2. Елькін О. Соціально-емоційне навчання як затребувана практика формування м'яких навичок учнівства: сучасні виклики та досвід України. Соціальна робота та соціальна освіта. № 1(10) (2023). URL : <http://srso.udpu.edu.ua/issue/view/16752>.

3. Любіна Л. А. Емоційна компетентність як показник психологічного здоров'я особистості майбутніх лікарів. Психологічний часопис. 2018. № 5. С. 81-97. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2018_5_8.

4. Лядобрук О. Емоційно-етична компетентність педагога як чинник позитивної взаємодії в освітньому процесі. Житомирщина педагогічна № 4 (28), 2022. URL : <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/12/6-%D0%9B%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf>.

5. Матійків І. Емоційна компетентність як складова компетентнісної моделі сучасного педагога. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38601>.

6. Панченко В. Соціально-емоційне навчання як сучасна педагогічна парадигма у вищій освіті. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/19.pdf.

7. Сухопара І. Емоційна компетентність вчителя в контексті Нової української школи / *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 111-123.

8. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. НУШ: Нова українська школа : веб-сайт. URL : <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuje/>.

9. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. URL : <https://nus.org.ua/articles/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijne-navchannya-v-shkolah-analitychnyj-oglyad/>.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент;

Н.О.Коваль,

заступник директора з виховної роботи комунального закладу «Черкаська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Суттєва негативна зміна соціально-економічних, соціально-психологічних, екологічних та інших чинників існування сучасної людини призводить до зростання поширеності суїцидів та інших варіантів аутоагресивної поведінки.

Аутоагресія – навмисна (усвідомлювана чи несвідомо) активність, спрямована на заподіяння собі шкоди у фізичній та/або психічній сферах. Відноситься до [механізмів](#) психологічного

захисту. Аутоагресія проявляється, зокрема, в самозвинуваченні, самоприпиненні, нанесенні собі тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, аж до самогубства, саморуйнівній поведінці (пияцтві, алкоголізмі, [наркоманії](#), ризикованій сексуальній поведінці, виборі екстремальних видів спорту тощо) [4].

Проблема аутоагресивної поведінки є комплексною і вирішується на межі різних наук:

медицини, психології, психіатрії, філософії, педагогіки тощо. Вітчизняні концепції аутоагресивної поведінки будуються на уявленні про те, що кожний випадок аутоагресії визначається співвідношенням середовищних, особистісних і психопатологічних чинників (І.О. Бабюк, І.І. Кутько, Н.О. Марута, Н.Г. Пшук та ін.).

Найбільшу індивідуальну й соціальну небезпеку серед різних форм аутоагресивної поведінки, безумовно, представляє самогубство. Суїцид входить до числа перших десяти причин смерті у сучасному світі, перевершуючи кількість смертей від вбивств. За даними Державної служби статистики України, у 2020-2021 роках у країні від суїциду загинуло 329 дітей у віці 5-19 років. Загальна картина суїцидальної активності в Україні за вказаний період наступна [5].

Кількість померлих від навмисного самошкодження (Х60-Х84) за статтю та віком в Україні за 2020-2021 роки

	2020			2021		
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
Всього	6 1034 980	1 1235 914	4 835 1 079			
у т.ч. у віці, років:						
0	-	-	-	-	-	-
1-4	-	-	-	-	-	-
5-9	1	-	1	1	1	-
10-14	23	15	8	25	15	10
15-19	140	98	42	139	108	31
20-24	230	205	25	255	213	42
25-29	409	362	47	356	310	46
30-34	517	448	69	496	432	64
35-39	553	481	72	559	484	75
40-44	580	511	69	524	448	76
45-49	532	444	88	529	457	72
50-54	549	469	80	491	412	79
55-59	532	436	96	500	431	69
60-64	534	427	107	501	412	89
65-69	452	368	84	421	332	89
70-74	301	226	75	360	283	77
75-79	272	195	77	273	187	86
80-84	328	211	117	327	219	108
85 і старше	149	83	66	157	91	66
вік не вказано	1	1	-	-	-	-

Проблема психопрофілактики аутоагресивних проявів серед здобувачів освіти відзначається особливою актуальністю. Це пов'язано з тим, що навіть поодинокий випадок самогубства чи іншого варіанту аутоагресивної поведінки у шкільному колективі викликає у його членів почуття невпевненості, песимізму, вражає своєю незвичністю, що негативно відбивається на стані морально-психологічного клімату у колективі.

У різних теоретичних напрямках психологічної науки дослідники по-різному пояснюють причини виникнення аутоагресивної поведінки [2].

У психоаналізі аутоагресія розглядається як захисний механізм психіки. Вважається, що така поведінка є наслідком перенаправлення агресії, спочатку спрямованої на зовнішній об'єкт. У випадках, коли від існування цього об'єкту залежить благополуччя людини-агресора, агресія може бути перенаправленою. В одних випадках – на інший зовнішній об'єкт (вимищення), а в інших випадках, якщо такого об'єкту не знаходиться чи якщо таке перенаправлення виявляється неприйнятним (засуджуваним), – агресія виявляється спрямованою на самого себе. Незважаючи на те, що аутоагресія створює серйозні проблеми для суб'єкта, емоційно вони виявляються для нього більш прийнятними, ніж усвідомлення первинного об'єкту агресії.

У світлі теорії соціальної адаптації **аутоагресія** розглядається як форма дезадаптивних поведінкових реакцій на різні несприятливі у фізичному і психічному плані життєві ситуації, що викликають стрес, фрустрацію і тому подібні стани. Психологічно аутоагресія виступає одним з основних соціально-дезадаптивних способів вирішення проблем, пов'язаних зі збереженням індивідуальності і тотожності, із захистом почуття власної цінності, з протидією несприятливому для індивіда соціальному оточенню.

Згідно з моделлю дезадаптивної поведінки, **аутоагресія** – це результат фрустрації. Люди, не здатні адаптуватися до змін соціального середовища і не здатні протидіяти стресу «вживання» в нову соціальну ситуацію, реагують ірраціональним способом:

- можуть стати агресивними аж до фізичного насильства;
- можуть регресувати до інфантильних реакцій;
- можуть вперто триматися звичного способу дій, відмовляючись сприймати запропоновані зміни, навіть найбільш виправдані;
- можуть «опустити руки», втративши всі ознаки ініціативності і присутності духу.

Згідно з кризовою концепцією соціальної дезадаптації особистості, люди, схильні до аутоагресивних реакцій на екстремальні (кризові) життєві ситуації, піддаються особистісній негативній дезінтеграції. Негативна дезінтеграція супроводжується деструктивними змінами в міжособистісних відносинах і наростанням соціальної аутизації особистості. Аутоагресивні особистості через зниження загальної стійкості до кризових умов найбільшою мірою схильні до таких видів хронічного саморуйнування, як алкоголізм, наркоманія, суїцидальна поведінка.

Для виникнення аутоагресії необхідні наступні умови:

1. Фрустрована людина, яка пригнічує свою агресію і одночасно заперечує свої просоціальні інтроєкти.

2. Психотравмуюча **ситуація**, в якій реалізуються захисні паттерни поведінки, зумовлені вищезазначеним внутрішньоособистісним конфліктом.

3. **Зворотній негативний зв'язок** – нереалізовані соціальні очікування суб'єкта посилюють його агресивність, потребу розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів.

Різка зміна способу **життя** (необхідність пошуку засобів існування, збільшення обсягу трудових навантажень і т. ін.) при відсутності «обов'язкової» підтримки соціальних інститутів; синдром втрати з його інтенсивним «психологічним болем» (при втраті значимої людини, значущого соціального статусу); відсутність стійких моральних критеріїв при різкому підвищенні загального рівня агресивності в **соціальному** оточенні; існування в умовах постійної соціальної невизначеності, хронічного стресу – все це може призвести до різкого посилення психофізичних навантажень та, **відповідно**, до виснаження компенсаторних можливостей людини (її вираженої астенизації). Результатом може бути формування стану дезадапційної готовності. Накладання на подібний дезадапційний стан конкретної психотравмуючої ситуації безпосередньо включає механізм формування захисно-приспосовувальної поведінки, у тому числі і аутоагресивної.

Концепція фрустраційного генезу аутоагресивної поведінки вперше запропонована Дж. Доллардом у 1939 році. Її суть зводиться до того, що аутоагресивна поведінка формується як результат фрустрації (неможливості досягнення) життєво важливих **особистісних** потреб. Таким чином, вона у суб'єктивному плані спрямовується на подолання перешкод, що виникли, і досягнення бажаного.

А. Мак-Вільямс, розкриваючи зв'язок аутоагресії з **особистісними** особливостями, відзначає, що аутоагресія є типовою для депресивних особистостей. Зокрема, більшість рис, що свідчать про суїцидність, схожі з ознаками депресії.

Біхевіористська теорія «навчання» наголошує, що аутоагресивні дії є результатом наслідування способам поведінкового захисного реагування, що відбувається в **процесі** виховання людини. Однак ціннісні установки (як і психофізіологічна активність) найчастіше не усвідомлюються людиною. Це ті базові релігійно-філософські, **моральні**, етичні критерії, які визначають цілісний **стиль життя людини** і формують її установки на тривалі життєві програми і цим опосередковано обумовлюють конкретно-ситуаційні форми **особистісної** поведінки. Рівень аутоагресії має негативний кореляційний зв'язок з уявленням про те, «яким мене бачать інші». Чим вище рівень аутоагресії людини, тим більш негативними є уявлення про оцінку іншими її особистості [2].

Необхідно враховувати наступні особливості аутоагресивної поведінки у здобувачів освіти:

1. **Недостатньо адекватна оцінка наслідків аутоагресивних дій.** Поняття «смерті» у підлітковому і юнацькому віці зазвичай сприймається досить абстрактно, як щось, не завжди пов'язане із власною особистістю.

Юнаки, долаючи тривогу, фактично заперечують смерть, коли швидко їздять на

мотоциклах, експериментують із небезпечними речовинами чи беруть участь в іншій привабливій, але ризикованій справі.

Багато хто з молодих людей, здійснюючи суїцидальні спроби, прямо не передбачають смертельного результату. В групі 16-19 – річних, 20% вірили в збереження свідомості після смерті, 60% – в існування душі, і лише 20% – в смерть як припинення існування тілесного та духовного життя. Проте наслідки аутодеструктивних дій можуть бути надзвичайно серйозними та небезпечними для їх життя. На відміну від дорослих, у молоді часто відсутні чіткі межі між істинною суїцидальною спробою та демонстративно-шантажуючим аутоагресивним вчинком. Це змушує в практичних цілях всі види аутоагресії у молоді розглядати як різновид суїцидальної поведінки.

2. **Несерйозність, мимохідність та незначущість** (із точки зору дорослих) мотивів, якими молоді люди пояснюють аутоагресивні дії. Цим обумовлені труднощі своєчасного розпізнання суїцидальних тенденцій і суттєва частота неочікуваних для оточуючих випадків.

3. **Наявність взаємозв'язку спроб самогубства у молоді із поведінкою**, що відхиляється від норми: дрібними правопорушеннями, конфліктами із батьками, алкоголізацією, наркотизацією і т.п.

Основні мотиви аутоагресивної поведінки у здобувачів освіти наступні:

1. Переживання образи, самотності, відчуження та нерозуміння.
2. Дійсна чи уявна втрата любові батьків, нерозділене почуття та ревності.
3. Почуття провини, сорому, ображеного самолюбства, самозвинувачення.
4. Боязнь ганьби, глузування чи приниження;
5. Любовні невдачі, сексуальні ексцеси, вагітність.
6. Почуття помсти, злоби, протесту.
7. Співчуття чи наслідування поведінки товаришів, героїв книг чи фільмів [1].

Підвищений ризик аутоагресії характерний для дисгармонійних осіб, при цьому особистісна дисгармонія може бути викликана як переважним розвитком окремих інтелектуальних, емоційних і волевих характеристик, так і їх недостатньою вираженістю. Чим більше кількісна характеристика тих або інших рис відхиляється від її серединних значень, тим вище, зокрема, суїцидальний ризик. Якщо представити окремі якості особистості у формі континууму «якість ледве виражена – якість виражена максимально», то можна сказати, що суїцидогенність зростає в напрямі від середини континууму до його полюсів. Тому суїцидогенною може виявитися практично будь-яка риса суб'єкта. Підвищують суїцидальний ризик такі **протилежні якості особистості, як:**

- відсутність цілеспрямованості і надмірна наполегливість в досягненні поставленої мети;
- афективна нестійкість і емоційне застрягання;
- надмірна товариськість і недостатня комунікативність;
- підвищена і занижена самооцінка.
- До особистісних характеристик, що полегшують формування суїцидальної поведінки, слід віднести також:
- афективну логіку;
- збудливість;

- категоричність думок і висновків.

До індивідуальних чинників суїцидального ризику слід віднести і зміст морально-етичних норм, якими особистість керується. Висока частота суїцидальних вчинків має місце в тих соціальних групах, де існуючі моральні норми допускають, виправдовують або заохочують самогубства при певних обставинах, зокрема, серед молоді – як доказ відданості і мужності. При суїцидальних спробах, скоюваних в стані афекту, в більшості випадків звучать мотиви індивідуалістичного плану, що відображають соціальну незрілість і морально-етичну нестійкість. Наприклад, найчастіше пусковим механізмом виступають: образа, гнів, обурення у відповідь на недовіру, законну вимогливість батьків чи педагогів, обмеження егоїстичних бажань, зраду, а також незадоволеність домагань, боязнь відповідальності. У цьому знаходять віддзеркалення невміння або небажання зважати на обставини, необхідність врахування інтересів оточуючих, нездатність до раціонального вирішення конфліктної ситуації й інші особливості суб'єкта [1].

Практичним психологам закладів освіти слід приділяти підвищену увагу різним антивітальним проявам і переживанням здобувачів освіти. До них відносяться, зокрема, міркування про відсутність цінності життя, що виражаються у формулюваннях типу «жити не варто», «зморився від такого життя», «не живеш, а існуєш», при цьому думки про власну смерть, як правило, носять наліт теоретизування, без будь-якого бажання померти (тобто у потенційного суїцидента немає чітких уявлень про власну смерть, а є заперечення життя).

Важливу роль у запобіганні аутоагресивної поведінки здобувачів освіти може зіграти уміння практичних психологів здійснювати візуальну діагностику фактичних переживань людини за її зовнішніми проявами. Отже, слід звернути увагу на такі ознаки відповідних емоційних станів [3].

1. Усвідомлення своєї сили (упевненості в собі).

Стабільна пряма поза, доповнена виставленим підборіддям, руки при цьому можуть бути зціплені за спиною, розташовані на стегнах, засунуті в кишені при висунутих великих пальцях зовні, активно демонструється тильний бік долоней, у той час як великі пальці поміщаються за пояс. Руки іноді закладаються за голову або з'єднуються кінцями пальців при розведенні долонь. Очі часто майже прикриті повіками, так що дивитися доводиться, відкинувши назад голову. Посмішка з ледве опущеними бровами. Рішучість і лаконічність мовлення. Скупість у передачі інформації під час встановлення контакту.

2. Усвідомлення своєї слабкості (відсутність упевненості в собі).

Надмірна жестикуляція, а також закладання рук за спину із захопленням однією рукою зап'ястя іншої; прагнення спертися на щось або притулитися до чого-небудь. Посмішка у поєднанні з піднесеними бровами. Сумніви в підборі слів і переривчасте мовлення. Поспішність у поданні інформації, а також схильність ґрунтовно і докладно аргументувати свої слова. Метушливість.

3. Воля до опору.

Середня гучність голосу, твердий холодний тон, чітка артикуляція, повільний темп і ритмічний плин мовлення, точна дикція.

4. Внутрішнє напруження.

Скупість у позах і рухах, прагнення спертися або притулитися до чого-небудь, схрещені ноги у позі сидючи, міцно зціплені між собою руки. Зміна тембру голосу, форсування звуку, раптові спазми гортані, скрипіння зубами, заїкання, регіт, який не відповідає моменту, постійне переривання мовлення інших. Збільшення числа шаблонних фраз, які висловлюються швидше, ніж звичайно, зневажання мовленнєвими паузами, використання в мовленні слів з пестливими та зменшувальними суфіксами.

5. Нервозність і невпевненість.

Метушливість, часта зміна пози, надмірна жестикуляція, покусування нігтів, відкидання волосся з лоба, посилена міміка рота, закушування губ. Високий і пронизливий голос, швидке мовлення, «висловлення думок вголос», спітніння.

6. Поганий настрій (негативні емоції).

Хо́да з волочінням ніг, помітно звужені зіниці, погляд спрямований на землю. Уповільнене мовлення, похмуре мовчання, роздратований голос. Причіпки до абсолютно необразливих слів і провокування на сварку, ворожість, неконтактність.

Завдання практичних психологів щодо попередження суїцидальної поведінки здобувачів освіти полягає у своєчасній діагностиці суїцидального ризику і організації дій, які б виключали самогубства. Головна мета діагностики – виявлення ситуаційних і психопатологічних суїцидогенних чинників і встановлення особливостей їх особистісної переробки. Низький суїцидальний ризик можна припустити тоді, коли особистісна оцінка здобувачем освіти суїцидогенних чинників характеризується наявністю упевненості в подоланні труднощів і планів на майбутнє. Про високий суїцидальний ризик свідчать переживання з приводу «життєвого краху», непереможності обставин, безсилля і неможливості реалізації актуальної потреби, відсутності шляхів вирішення конфліктів.

При ситуаційному варіанті суїцидальної поведінки серед здобувачів освіти профілактична робота полягає у попередженні і ліквідації психотравмуючої ситуації, включаючи соціально-правову допомогу. Важливим моментом в системі профілактичних заходів є також робота зі зміцнення антисуїцидального бар'єру особистості здобувача освіти: налагодження психологічної атмосфери у сім'ї, в якій виховується дитина, пошук творчих ресурсів особистості, формування стійкості системи цінностей, негативного відношення до самогубства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфремов В.С. Основи суїцидології. Харків: Діалект, 2004. 480 с.
2. Змановська Е.В. Психологія девіантної поведінки (структурнодинамічний підхід): дис. д-ра психол. наук: 19.00.06. Харків, 2006. 450 с.
3. Зотов М.В. Суїцидальна поведінка: механізми розвитку, діагностика, корекція. Київ: Мова, 2006. 144 с.
4. Словник психологічних термінів. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>
5. Статистика самогубств в Україні. URL: https://dostup.org.ua/request/statistika_samoghubstv_v_ukrayin

І.М. РУДЕНКО,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Наукові дослідження Г.С. Костюка, А.О. Реана, М.В. Савчина, Д.І.Фельдштейна зазначають, що підлітковий вік є сензитивним періодом у сфері емоційного дозрівання. Особливої уваги заслуговує питання емоційної трансформації, за даними науковців Р.В. Павелкова, І.М. Перога, В.Д.Дроздюка. Серед основних ознак емоційної трансформації виділяють: загострену емоційну збудливість, що проявляється в імпульсивних неконтрольованих словах та діях, підвищений рівень дратівливості та конфліктності; високий рівень тривожності; страхи різного характеру (страх виглядати смішним, страх осуду та несхвалення); суперечливість почуттів, перепади настрою, «емоційні гойдалки», чергування емоцій від збудливості до емоційної вразливості та ранимості, коливання в самооцінці.

Підлітковий віковий період – це специфічний період в житті кожної людини, який триває, за даними вікової періодизацією психічного розвитку, від 10 до 15 років, за даними Організації Об'єднаних Націй – від 11 до 19 років. При врахуванні особливостей поведінкових та емоційних реакцій його поділяють на молодший (10-12 років), середній (13-15 років) та старший підлітковий вік або юність (15-19 років).

Науковці Т.В.Кириченко, Р.В. Павелків, Ж.І.Товпій підкреслюють, що підлітковий вік є особливим в розвитку емоційної сфери [2;3;8]. Перебудова емоційної сфери підлітка стосується як особистісних змін, так і змін у спілкуванні з оточенням: активно формуються нові переживання та реакції. І.М. Періг, В.Д. Дроздюк зазначають, що емоційна трансформація учнів підліткового віку знаходиться, найперше, під впливом фізіологічних чинників. Фізіологічні чинники обумовлені особливостями **статевого дозрівання, «гормональної бурі» в тілі підлітка**, що впливає на «емоційні гойдалки», перепади настрою від дратівливості до плаксивості і емоційної вразливості, замкнутості. Другим фізіологічним фактором, що впливає на те, що підлітку важко керувати власними емоціями - це **дозрівання в нервовій системі процесів гальмування**. Відтак процеси збудження домінують над процесами гальмування, що призводить до емоційної нестабільності, збудливості, імпульсивності в поведінці [5].

Дослідник Ш.Бюлер підкреслює, що при емоційній трансформації підлітків відбувається чергування негативної та позитивної фаз. Негативна фаза виявляється через прояви дратівливості, емоційної збудливості та вразливості, через агресивні реакції та неконтрольовані дії в поведінці. Поступово негативна фаза переходить у позитивну, коли підлітки фіксують увагу на джерелах радості, ресурсу, відновлення.

Основним новоутворенням підліткового віку є почуття дорослості. Почуття дорослості у підлітків проявляється як нове ставлення до себе (як до дорослих) та як прагнення, щоб дорослі прийняли те, що вони вже не діти. Одними з головних потреб підлітків є потреба в самостійності та визнанні власної індивідуальності, в повазі. Якщо дорослі не змінюють взаємини з підлітком відповідно до нових потреб, то тоді

яскраво проявляється протестна форма поведінки, як показник підліткової кризи. Однак підлітковий вік – вік протиріч, з одного боку підлітки прагнуть бути більш дорослими, а з іншого – їх емоційна сфера в стані дозрівання, їм важко керувати власними емоціями, відповідно вони потребують розуміння і розумного контролю, допомоги в розвитку навичок емоційній саморегуляції від дорослого.

За даними наукових досліджень Т.В. Кириченко, І.М. Перога, В.Д.Дроздюка, емоційна трансформація підлітків-хлопців і підлітків-дівчат відрізняється [2;5]. Період найбільшої емоційної збудливості та нестабільності у дівчат триває з 13 до 15 років. Він може проявлятися як безпричинні зміни настрою, емоційність, імпульсивність, «емоційні гойдалки». Період найбільшої емоційної збудливості та нестабільності у хлопців триває з 11 до 13 років. Він проявляється змінами в поведінці, в рухах, манері спілкуватися, в закритості.

Отже, емоційна трансформація підлітків потребує розвитку навичок емоційно-вольової саморегуляції. Емоційно-вольова саморегуляція включає вміння усвідомлювати та керувати власними емоційними станами, знати та використовувати способи екологічного вивільнення емоційного збудження внаслідок переживання негативних почуттів. Розвиток навички емоційно-вольової саморегуляції у підлітків буде позитивно впливати на сприятливу атмосферу в класі та в закладі освіти; буде сприяти вмінно «екологічно» вирішувати суперечки та конфліктні ситуації; а також буде сприяти профілактиці булінгу (цькування).

Отже, розуміючи особливості дозрівання емоційної сфери підлітків, вчителям на уроках важливо використовувати техніки, які допоможуть учням знизити рівень емоційного збудження, внутрішньо стабілізуватися, сконцентруватися на темі уроку. Бажано започаткувати хвилинку-налаштування на урок або (та) релакс-хвилинку. Використання хвилинки-налаштування або (та) релакс-хвилинки має бути систематичним, тобто на кожному уроці протягом півроку або року. Лише за таких умов можливо напрацювати навичку емоційного стишування та стабілізації у підлітків. Розглянемо техніки, які можуть бути допоміжними для проведення хвилинки-налаштування або (та) релакс-хвилинки.

Метод керування диханням (дихальна гімнастика) передбачає вплив процесу повільного дихання на емоційне збудження в тілі.

Вправа «Дихання з довгим видихом»

- 1.Помістіть язик на піднебіння, прямо за передніми зубами (ви триматимете його тут протягом усієї вправи).
- 2.Вдихніть через ніс протягом 4 секунд.
- 3.Затримайте дихання на 7 секунд.
- 4.Опустіть плечі та видихніть через рот протягом 8 секунд.

Повторюйте допоки не відчуєте спокій, щонайменше 4-5 разів.

Зверніть увагу, що можна робити вправу без затримки дихання. Однак обов'язковим є довгий видих протягом 8 секунд, який активізує парасимпатичну нервову систему, що пригальмовує загальний стан збудження в тілі.

Вправа «Дихання по квадрату»

1. Знайдіть перед собою предмет у вигляді квадрата (вікно, дошка, екран монітора тощо).

2. Рухайте зором по гранях фігури: по вертикалі робимо повільно вдих, рахуємо до чотирьох і рухаємо очима догори; по горизонталі робимо паузу, рахуємо до чотирьох і рухаємо очима вправо; по вертикалі робимо видих, рахуємо до чотирьох і рухаємо очима вниз; по горизонталі робимо паузу, рахуємо до чотирьох і рухаємо очима ліво.

Повторюйте допоки не відчуєте спокій, щонайменше 4-5 разів.

Метод керування тонусом м'язів (нервово-м'язова релаксація) передбачає, що чергування напруження та розслаблення м'язів тіла позитивно впливає на розслаблення нервової системи.

Вправа «Спагетті»

1. Сконцентруйте увагу на тілі і напружте м'язи, відчуйте як тіло стало твердим, напруженим, як незварені спагетті (Пауза 10 секунд).

2. Тепер розслабте м'язи і відчуйте як тіло стало м'яким, як спагетті в смачній страві.

Повторюйте допоки не відчуєте розслаблення, щонайменше 4-5 разів. Бажано вправу робити стоячи.

Вправа «Морозиво»

1. Сконцентруйте увагу на тілі і напружте м'язи, відчуйте як тіло стало твердим, напруженим, як морозиво в морозильній камері (Пауза 10 секунд).

2. Тепер розслабте м'язи і відчуйте як тіло стало м'яким, як морозиво, яке дістали з холодильника і поклали на підвіконня на сонечку.

Повторюйте допоки не відчуєте розслаблення, щонайменше 4-5 разів. Бажано вправу робити сидячи.

Вправа «Прогресивна м'язова релаксація» [7]

1. *Стисніть кулаки на обох руках і відчуйте напругу, що скоує ваші передпліччя, кисті, пальці. Зосередьтесь на цій напрузі. Утримуйте напругу 5-4-3-2-1. Тепер відпустіть напругу і дайте своїм рукам розслабитись. Зосередьтесь на відчуттях важкості, тепла і розслабленості в своїх кистях (пауза 5 секунд).*

2. Тепер зігніть руки і притисніть лікті до тіла. Стискаючи лікті, також натягніть м'язи рук. Утримуйте напругу 5-4-3-2-1. Тепер розслабте руки і дайте їм в'яло опуститись вздовж тіла. Зосередьтесь на відчуттях важкості, тепла і розслабленості в руках (пауза 5 секунд).

3. Перейдіть до нижньої частини ніг, і загніть ступні на себе, намагаючись дотягнутися пальцями ніг до носа. Відмітьте напругу, що розливається поступням, щиколоткам, ікрам. Утримуйте напругу 5-4-3-2-1. Тепер розслабте нижню частину ніг і зосередьтесь на відчутті важкості, тепла, розслаблення ніг (пауза 5 секунд).

4. Тепер підійміть ноги вгору, напружуйте верхню частину ніг. Сфокусуйтеся на напруженні в стегнах та відчуттях натягнутості в ногах 5-4-3-2-1. Тепер ослабте напругу та дайте нугам повільно опуститися на підлогу. Сфокусуйтеся на відчутті важкості, тепла, розслаблення ніг (пауза 5 секунд).

5. Далі підтягніть живіт до хребта. Відмітьте напругу, що виникла в животі 5-4-3-2-1. Тепер дайте животу вільно розслабитися (пауза 5 секунд).

6. Тепер зробіть дуже глибокий вдих та затримайте подих. Відмітьте напругу в розширеній грудній клітині 5-4-3-2-1. Тепер повільно випустите повітря та відчуйте, як напруга поступово зникає (пауза 5 секунд).

7. Уявіть, що ваші плечі прив'язані до мотузки і їх тягнуть нагору, до ваших вух. Відчуйте напругу, що виникає в плечах, верхній частині шиї та спини. Утримуйте цю напругу 5-4-3-2-1. Випустіть напругу. Дайте плечам розслабитись. Дайте їм опуститись якомога нижче (пауза 5 секунд).

8. Нахиліть підборіддя і спробуйте ним дотягнутись до грудей. Відмітьте розтяжку та напругу

в задній частині шиї 5-4-3-2-1. Тепер розслабтеся. Відпустіть напругу, що виникла в шиї. Зосередьтесь на розслабленні м'язів шиї (пауза 5 секунд).

9. Стисніть зуби та зосередьтесь на напрузі у щелепі. Відчуйте відчуття сильної стиснутості 5-4-3-2-1. Тепер Розслабтеся. Дайте роту відкритися і розслабте м'язи обличчя, в тому числі навколо рота (пауза 5 секунд).

10. Напружте лоб, змушуючи себе хмуритися. Спробуйте зсунути брови. Сконцентруйтеся на напрузі лоба 5-4-3-2-1. Тепер розслабтеся і розслабте лоб (пауза 5 секунд).

11. На цьому етапі дайте всьому тілу розслабитися і відчуйте його важкість та тепло. Дихайте глибоко і ритмічно, природно розслабте руки, ноги, живіт, плечі і м'язи обличчя. Ви турбуєтесь про себе і розслабляєте свої м'язи. З кожним подихом про себе скажіть «Розслабся», і уявіть, що ви видихаєте всю напругу зі свого тіла.

П'ять разів зробіть глибокий вдих та видих, сказавши собі слово «Розслабся»:

- *вдих-видих 1* «Розслабся»,
- *вдих-видих 2* «Розслабся»,
- *вдих-видих 3* «Розслабся»,
- *вдих-видих 4* «Розслабся»,
- *вдих-видих 5* «Розслабся», і дайте зникнути напрузі, відпустивши її з тіла та голови.

Метод заземлення, який передбачає розвантаження за рахунок фіксації на відчуттях в тілі та в просторі.

Вправа « 5-4-3-2-1 »

1. Подивіться навколо і назвіть 5 предметів, наприклад, зеленого кольору.

2. Доторкніться до 4 речей, які є навколо вас і назвіть свої відчуття. Наприклад, відчуття одягу на тілі, сонця на шкірі тощо.

3. Почуйте 3 звуки від речей, які навколо вас і назвіть їх. Наприклад, рух транспорту за вікном або спів пташок, шум від комп'ютера тощо.

4. Відчуйте на запах 2 речі, які навколо вас. Наприклад, запах парфумів або запах свіжості за вікном тощо.

5. Зробіть ковток напою і відчуйте смак у роті.

Вправа «4 елементи: земля, повітря, вода, світло»

1. Відчуйте опору під ногами, а також під іншими частинами тіла, якими ви чогось торкаєтесь, – наприклад, стілець, на якому сидите. Це відчуття першого елемента – земля.

2. Вдихніть повітря, “надуваючи” живіт, мов повітряну кульку, і повільно видихніть через рот. Робимо кілька вдихів та видихів. Це відчуття другого елемента – повітря.

3. Відчуйте вологу в роті. Коли вона є, то ми в спокої, тому що працює парасимпатична нервова система. Якщо ви не можете відчати вологу, пригадайте приємну їжу чи дольку лимона. Це відчуття третього елемента – вода.

4. Пригадайте ситуацію, у якій ви відчували тепло та любов. Відчуйте емоції, які наповнювали вас тоді. Намалюйте образ, це може бути сердечко, сонечко, посмішка тощо. Відчуйте, як ваше тіло реагує на цей образ. Це відчуття четвертого елемента – світло.

Вправа «Струси з себе злість/роздратування»

1. Встаньте і підніміть праву ногу. Активно потрусіть нею, наче до підшви щось причепилося. Тепер розслабте ногу.

2. Підніміть ліву ногу. Активно потрусіть нею, наче до підшви щось причепилося. Тепер розслабте ногу.

3. Активно потрусіть правою рукою, наче до неї щось причепилося. Тепер розслабте руку.

4. Активно потрусіть лівою рукою, наче до неї щось причепилося. Тепер розслабте руку.

5. Потрусить усім тілом, так як це роблять цуценя, коли струшує з шерсті воду. В цей момент можете «гарчати», як це робить цуценя. Тепер повністю розслабте тіло.

Вправа «Сокира проти злості»

1. Встаньте і складіть перед собою руки долоня до долоні. Це ваша сокира.

2. Замахніться нею за голову, підніміть руки і зробіть глибокий вдих.

3. На видиху різко розрубайте повітря, опускаючи руки, і видихайте голосно «ффффффух».

Повторюйте допоки не відчуєте розслаблення, щонайменше 4-5 разів.

Вправа «Назвіть ваш образ спокою»

1. Назвіть образ, який асоціюються у вас зі станом спокою. Наприклад, небо, ліс, водоспад тощо.

2. Передайте слово іншому.

В цій вправі бажано використовувати м'яч або м'яку іграшку.

Вправа «Амулет успіху, який стишує хвилювання»

1. Поміркуйте над тим, з яким предметом пов'язані приємні спогади успіху, коли вдалося щось самостійно зробити або впевнено відповісти біля дошки і отримати гарну оцінку, або підійти першим познайомитися тощо. Бажано, щоб предмет був невеликим і вміщався в твоїй долоні.

2. Візьміть цей предмет і закрийте очі. Тримайте міцно амулет і згадуйте той самий момент успіху. Відчуйте себе в тій ситуації і перенесіть відчуття на ситуацію «тут і тепер». Цей трюк дасть вам сили та впевненості бути успішними в новій ситуації.

Вправа «Канали ресурсу» [6]

1. Уважно послухайте. Для розвантаження та відновлення сил ми маємо канали:

а). Тілесний – це фізична активність (спорт, басейн, йога) і тілесні відчуття (загорнутися у м'якеньку ковдру);

б). Аудіальний – це музика або побути в тиші;

в). Візуальний – це споглядання пейзажів природи або картин, перегляд фільмів;

г). Нюховий – це приємні запахи (аромосвічка, парфуми, аромат свіжої випічки);

д). Стосунки – це спілкування та зустрічі з друзями, приємними людьми;

е). Інтелект – це набуття нових знань;

є). Інтуїція – це медитації, молитви.

2. Назви свій канал або декілька каналів, які допомагають саме тобі розвантажитися та наповнитися приємними емоціями.

3. Передайте слово іншому.

В цій вправі бажано використовувати м'яч або м'яку іграшку.

Метод релаксації, який передбачає розслаблення через візуалізацію певних образів.

Релаксація «Тихе озеро» [1]

Закрийте очі, зробіть кілька глибоких вдихів та видихів, і пориньте у внутрішній світ. Уявіть, що ви біля тихого чудового озера. Чутно лише твоє дихання та плескіт води. Сонце яскраво світить, і це змушує тебе почуватися спокійно і безпечно. Ти відчуваєш, як сонячні промені зігрівають тебе. Ти чуєш спів пташок та цвірінькання коників. Тобі спокійно. Сонце лагідно тебе пестить, повітря чисте та прозоре. Ти спокійний та розслаблений. Ти відчуваєш себе щасливим, тобі не хочеться рухатися. Кожна клітинка твого тіла насолоджується спокоєм та сонячним теплом. Ти відпочиваєш. Побудь в цьому стані скільки тобі хочеться і коли будеш готовим зроби вдих-видих і відкрий очі.

Релаксація «Вигадай безпечне місце»

Закрийте очі, зробіть кілька глибоких вдихів та видихів, і пориньте у внутрішній світ. Вигадайте в своїй уяві місце, в якому ви відчуваєте себе в безпеці. Уявіть, що ви перебуваєте там. Можливо це космічний корабель,

безлюдний острів, планета котиків тощо. Роздивіться, що навколо? Що є поблизу? Подивіться на предмети, які там є, гляньте з чого вони зроблені, якого кольору та форми? Уявіть, що простягаєте руку та торкаєтесь їх. Які вони на дотик? Тепер ще раз роздивіться на все. Що бачите? Подивіться на різні кольори та форми. Це лише твоє безпечне місце і ти можеш в ньому уявити будь-що. Коли ти там, то ти відчуваєш спокійно. Уявіть свої босі ноги. Які відчуття виникають? Крокуйте повільно, помічаючи різні речі. Подумайте, якими вони можуть бути на дотик? Що ти чуєш? Можливо це ніжні звуки природи? Можливо ти відчуваєш теплі сонячні промені на своєму обличчі? А запах який? Можливо аромат улюбленої їжі? У своєму безпечному місці ти можеш бачити речі, яких бажаєш. Ти відчуваєш себе тут спокійним та щасливим.

А тепер уявіть, що поруч з тобою в цьому місці є хтось особливий. Це може бути навіть вигадана істота з мультфільму або комп'ютерної гри. Це той, хто є твоїм хорошим другом і допомагає тобі, хтось сильний і добрий. Він тут лише для того, щоб допомогти тобі та подбати про тебе. Уявіть, що неспішно гуляєш та досліджуєш своє безпечне місце разом з уявним другом. Ти відчуваєш себе спокійно поруч з ним. Твій друг є твоїм помічником, він зможе долати проблеми.

Озирніться навколо себе ще раз. Пам'ятай, що це твоє безпечне місце. Воно завжди буде там. Ти завжди можеш уявити себе в цьому місці, коли захочеш відчувати стан спокою. Твій друг завжди буде поруч, коли ти цього захочеш. Тепер приготуйся відкрити очі та покинути своє безпечне місце. Ти можеш повернутися в будь-який момент. Коли ти відкриєш очі, то будеш почувати себе спокійним та щасливим.

Додатково після вправи можна запропонувати учням намалювати своє уявне безпечне місце або дати це, як домашнє завдання.

Отже, використання вчителем технік дасть можливість підліткам вчитися усвідомлювати власні емоційні стани, керувати емоціями, екологічно пригальмовувати стан нервового збудження. Ці навички емоційно-вольової саморегуляції будуть позитивно впливати на створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Н.П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків. 2011. 159с.
2. Кириченко Т.В. Психологічні механізми саморегуляції поведінки підлітків: автореф. дис.канд. психол.наук. Київ. 2001. 20 с.
3. Павелків Р.В. Криза підліткового віку та підходи до її аналізу. Вікова психологія: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/75327-83-kriza-pdltkovogo-vku-ta-pdhodi-do-analzu.html> (дата звернення: 07.11.2024).
4. Онлайн тренажер для усунення психологічних проблем (комплекс вправ із когнітивної психології для покращення самопочуття). URL: <https://happy.mind.help/trenazher/> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Періг І.М., Дроздук В.Д. Емоційна саморегуляція у підлітковому віці. Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Тернопіль. С.212–213.
6. Ройз С.А. Ресурсозбереження і ресурсонакопичення. Англійська мова в початковій школі. 2018. № 1. С. 12–15.
7. Руденко І.М. Психологічні техніки емоційної саморегуляції для учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи: посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР». 2022. 57с.
8. Товпій Ж.І. Формування системи міжособистісних взаємин у підлітків. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка АПН України. Київ. 2009. Т. IV. Ч. 4. С. 73–76.

О. Г. Сорока,

учитель української мови і літератури та зарубіжної літератури ОНЗ
«Шевченківський ліцей» Шевченківської сільської ради

"ОГОНЬ ЗАПЕКЛИХ НЕ ПЕЧЕ"

ПРО НОВЕ СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У ці драматичні дні національно-визвольної війни і відбиття агресії російської федерації ми не можемо не говорити про культ Тараса Шевченка в умовах війни і його популяризацію в освіті. Адже 211 років минуло з дня народження Кобзаря, а його слова актуальні, як ніколи. Вони пророче перегукуються з нашою сьогодишньою війною. Як і в роки Т.Г. Шевченка, так і в даний час, практично нічого не змінилося – ні в самій росії, ні у відносинах між двома державами.

Тарас Шевченко у своїй поезії створив привабливий і героїчний образ минулого України. Провідне місце в ньому зайняло козацтво, котре, на думку Григорія Грабовича, він абсолютизував як провідну, героїчну верству українського народу, називаючи її представників святими месниками, захисниками бідних і знедолених.

Таке трактування стало каноном для багатьох українських істориків XIX і XX ст. Завдяки творчості Шевченка козацька доба і сам поет наприкінці XIX ст. стали об'єднавчим фактором. Тарас Шевченко став одним із перших, хто виступив проти малоросійськості, протиставивши їй у своїх творах українську національну ідентичність.

"Він є святим прапором нашої національної єдності, одним з найвизначніших символів української спільності, одноцільності України й українського життя, – одноцільного незважаючи на державні, церковні і всякі інші межі", – зазначав Михайло Грушевський.

Водночас як символ українськості Шевченко викликав ненависть в прихильників "єдиної і неподільної росії". У 1919 р. в сільській раді села Добра Уманського повіту денікінці (згрішу і назву їх тогочасними прихильниками "руского міра") намагалися знищити портрет Шевченка. Він зберігається в колекції Національного музею Тараса Шевченка.

Цілі й наміри у прихильників та росіян у всі часи однаковісні – загарбати, знищити та вкрати. Переконатися в цьому можна читаючи перші рядки сатиричної поеми «Сон»:

У всякого своя доля

І свій шлях широкий,

Той мурує, той руйнує,

Той неситим оком

За край світа зазирає,

Чи нема країни,

Щоб загарбать і з собою Взять у домовину.

росіяни не можуть примиритися з тим, що Україна – давно суверенна держава.

Цивілізований світ розвивається, покращує комфорт, добробут і розуміє гідність та цінності людського життя, країна-агресор – навпаки: руйнує, залякує, грабує та застосовує інші методи, які неприпустимі в культурному та розвиненому світі.

Образ і творчість Тараса Шевченка використовувалися суспільством і владою задля

досягнення певних, зокрема, ідеологічних завдань. Починали це громадівці, які і стали творцями народницького образу Тараса Шевченка, знаного завдяки смушковому кожусі й шапці.

Революція Гідності і російсько-українська війна, яка розпочалася 20 лютого 2014 року, формують нове суспільне сприйняття образу Тараса Шевченка.

Фактично, відбувається відхід від культу, створеного наприкінці XIX ст. і звичного у XX ст. Шевченко сам стає героєм навколишньої дійсності, прикладом для наслідування, живим образом. "Сьогодні він має бути ультрамодним, ультрановим. Донедавна про нього звикли думати як про пам'ятник, як про мертву людину, на могилу якої потрібно покласти квіти. А зараз... людей більше цікавить живий Шевченко", – говорить художник Андрій Єрмоленко.

Митці намагаються відійти від образу Шевченка в смушевій шапці та кожусі та створити образ доступний і близький сучасній людині, образ "свого Шевченка". Тарас Шевченко залишається на позиціях лідера, чий ідеї, літературні та художні твори стають смислоутворюючими та набувають актуальності для нового покоління українців.

На виставці "Війна: Шевченків вимір" експонувався "Кобзар", який знайшли в житловому будинку у селищі Піски під Донецьком біля мінометної частини українських позицій. Книжка належала комусь із місцевих мешканців. З усієї бібліотеки простреленим виявився тільки він. 20 липня 2015 року цю книжку знайшов Володимир Регеша, розвідник із позивним "Санта", який із січня того року воював у роті вогневої підтримки 5-го батальйону ДУК "Правий сектор" під Донецьком.

«Нема на світі України, немає другого Дніпра» — тепер не просто хрестоматійні рядки. Зараз для кожного з нас вони набувають сакрального значення: наша країна — найбільша цінність, ми готові битися за неї, бо вона — найкраща. Наступні слова є пророчими: і про наші національні голос і гордість, і про кров, яку проливаємо у війні, і про зволікання Заходу щодо допомоги на початку повномасштабного вторгнення.

Настане суд, заговорять

І Дніпро, і гори!

І потече сторіками

Кров у синє море

Дітей ваших... і не буде

Кому помагати.

(«І мертвим, і живим, і ненародженим»)

Теперішній час переконує: ми не віддаляємося від Шевченка, навпаки – стаємо до нього ближче.

На початку XXI століття дітям та молоді сприймати українську культуру минулих років подобається повному, вони ж її удосконалюють і відшліфовують пережите на сучасний лад. Якщо раніше вивчати твори Шевченка та інших український письменників було лише потрібно для складання іспиту, то зараз

велике заохочення відбувається завдяки осучасненій інформації.

Наведу приклади сьогодення, які спонукають учнів до вивчення матеріалу:

Створюються ютубовські ролики, наприклад: «Як Тарас Шевченко став зіркою». Школярі позитивно сприймають відео, а також ламається стереотип Шевченка в кожусі. [Електронний ресурс 1].

Анімована поезія з історичними даними «За байраком байрак...». Після її перегляду дізнаємося історичне минуле, і, водночас, слухаємо поезію Шевченка. [Електронний ресурс 2].

• **Документальний фільм "Таємниці генія Шевченка"** був знятий Департаментом журналістських розслідувань "1+1". Автором ідеї та сценарію стала ведуча Світлана Усенко, режисером-постановником фільму виступила Олена Єлісєєва, оператором-постановником - Віталій Панасюк. Фільм знятий до 200-річчя з дня народження українського поета. У ньому є дві лінії: перша – власне документальна, друга лінія – художній фільм-реконструкція. Це ігрові епізоди, реконструкції найважливіших моментів із життя Шевченка. [Електронний ресурс 3]. "Тарас. Повернення" Олександра Денисенка. Фільм розповідає про Тараса на заслання, перед самим його звільненням із солдатчини. Фільми варто подивитися тим, хто вже закінчив школу. [Електронний ресурс 4].

• **Декламування віршів.** Журналістка Яніна Соколова, Андрій Шевченко, Богдан Ступка, Ада Роговцева, Дмитро Лінартович, Сергій Нігоян, актори театру і кіно та багато інших діячів читають поезію Шевченка. Такі читання також популяризують й зацікавлюють дітей та молодь. [Електронний ресурс 5].

• **Конкурси. Фестивалі. Екскурсії.** Щорічно та протягом року проходять міжнародні та всеукраїнські конкурси імені Шевченка. Учнівська молодь полюбить брати участь у таких заходах. Конкурси мають різні номінації: декламація віршів, музично-співана, образотворча, писемна тощо. Конкурс Шевченківських читань від ВО "СВОБОДА" проходить вже вп'яте. "За цей період проведення взяли участь 2,5 тис. шевченколюбів з 310-ти населених пунктів України (з усіх 24-х областей України) та 17 країн світу", - зазначає координаторка конкурсу Олеся Кривопиша.

У селі Моринцях проходив дев'ятий фестиваль "Ше. Фест". Цю подію можна назвати осередком розвитку, популяризації Т.Шевченка та українського слова. Пісні, декламування віршів, екскурсії - все це відроджує та зберігає українську культуру.

• **Музично-співана творчість (музика).** Неможливо не згадати творчість наших музикантів. Тарас для них – сучасник, його вірші – втілення думок і почуттів. "Пікардійська Терція" створила пісню на вірш Т.Шевченка «Ой по горі роман цвіте»; гурт "Тартак" включив пісню «Косар» на слова Шевченка у свій рок-альбом «Ввічність»; гурт "Крутий Заміс" написав пісню «Заповіт», взявши за основу слова Т.Шевченка; KRISTONKO – пісня «Кохайтесь, чорнобриві...»; український артист Артем Пивоваров та відомий репер "Ярмак" створили спільну роботу «Минають дні, минають ночі...»; Артем Пивоваров і Дорофєєва виконали пісню дуєтом «Думи»; Кузьма Скрябін «Ох, не однаково мені»; Ірина Білик «Бандуристе, орле сизий...»; "Шпилясті Кобзарі" «Буває, іноді старий...», Kozak System «Гайдамацька», гурт «Хочу ще!» на

основі вірша створив кліп «Тополя» та багато інших виконавців, які є відомі та маловідомі. Сучасна музика добре сприймається учнями та зацікавлює їх при вивченні творчості Шевченка.

• **Патріотизм.** Момент звільнення Балаклії на Харківщині від російських окупантів – цей відеоролик, який облетів увесь світ, зафіксував радість та піднесення українських військових, які виборили свободу для Балаклії. Захисники зняли з білборда плакат російського змісту й знайшли під ним портрет Т. Шевченка та його вірш.

Борітеся — поборете!

Вам бог помагає!

За вас правда, за вас слава

І воля святая!

Отримати можна неймовірні емоції, коли переглядаєш це відео. Також хлопці та дівчата, які вступили до СБУ, розповідають вірші Шевченка. В їхніх відеороликах присутній сильний дух та неймовірна висока шкала патріотизму. [Електронний ресурс 5].

• **Мемі** – це гумор. Психологи кажуть, що на серйозні речі треба дивитися з посмішкою. Мем допомагає подолати дистанцію, часовий бар'єр між учнем та класикою. Крім того, мемі – дотепні загадки. Вони спонукають до пошуку інформації та запам'ятовування. Мемами люди реагують на події. Знаходиться місце і Тарасу. Під час Революції Гідності Шевченко постав в образах протестувальника: один – з шиною на плечі та будівельною каскою на голові, інший – з битою. По даний час мережу заповнили мемі і патріотичні арти з Тарасом Шевченком. Письменник постав на портретах в образах робота Бандери, Спайдермена, Джека Горобця, Гаррі Поттера та багатьох інших обличчя поп-культури.

Певний період часу мемі, а особливо людям поважного віку, не сприймалися, але мода вносить також свої корективи. На меті показати, що Шевченко багатогранний та й інтерпретація його творів може бути різною. У таких мемах можна знайти рису Кобзаря або його віршів. Мемі також популяризують постать нашого Пророка.

Вищезазначені чинники спонукають та зацікавлюють учнів. Шевченко для них популярний, тобто - є трендом.

Будьмо вдячні нашим непереможним Захисникам, які тримають оборону і не дають ворогу ні на йоту пройти вперед на українську землю. Зараз маємо міцне плече Європи і переважної більшості світової спільноти, на яке можна спертися. Тож знаємо, що переможемо!

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ І ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як Тарас Шевченко став зіркою. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ktb-OLRm2Pk&t=25s>
2. За байраком байрак... Анімована поезія з історичними даними. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nip1VutJW2k&t=96s>
3. Тарас. Повернення. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rrrM8r5MI_0I
4. Таємниці генія Шевченка. Документальний фільм. URL: <https://sweet.tv/movie/20581-taras-povernennya>
5. Декламування віршів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XwIRFeduP6E>
6. Культ Тараса Шевченка і російсько-українська війна. URL: <https://ivano-frankivska-rda.gov.ua/news/1678180912/>

В. Ю. Коркішко,

учитель англійської мови Черкаського навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа I – III ступенів – ліцей спортивного профілю №34»
Черкаської міської ради

ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НА ОСНОВІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У сучасних умовах дедалі зримишою стає необхідність залучення молоді до національної культури на основі англійської мови. Творчість великого українського поета і гуманіста Т.Г. Шевченка стає в нагоді якнайкращим чином для використання на уроках англійської мови у 8-10-х класах та в позакласній роботі.

INTRODUCTION

THE GREAT HUMANIST

Taras Shevchenko has become to be the Ukrainian people's Homer by virtue of the epic quality of his work so intensely in harmony with his people's thoughts, hopes and aspirations for freedom.

It seems next to impossible to try and portray the entire magnitude of this manyfaced personality. As a citizen, a poet, an artist, a fighter, Taras Shevchenko has no substitute in Ukrainian literature. A son of a serf and himself deprived of all rights, to the extent that he was almost a slave, he grew up into a summit visible to all tribes and nations the world over.

The American artist Rockwell Kent pointed out that outstanding critics compared Shevchenko's writings to the works of such great poets and writers as Goethe, Byron and Hugo....

Taras Shevchenko was not only a famous poet but also a great artist and revolutionary democrat whose works were permeated with the ideals of humanism.

Owing to his brilliant talent and although born a serf, Shevchenko overcame all obstacles in making his way into the world of literature and art.

Taras Shevchenko was born on March 9, 1814 in the village of Morintsy, near Kiev. Even as a boy, Shevchenko already showed that he was gifted in drawing.

When his master, Baron Engelgardt, took him to Petersburg with the other servants Shevchenko made the acquaintance of the outstanding Russian artist Karl Bryullov, the noted poet Zhukovsky and other representatives of literature and art. His friends could not help noticing the talent of young serf for whom painting was a true calling. Bryullov, the author of the famous picture *The Last Day of Pompeii*, painted Zhukovsky's portrait which was raffled off for 2,500 rubles, and with this they bought Shevchenko's freedom.

This took place on April 22, 1838.

Shevchenko received not only his freedom but the opportunity to study at the Petersburg Academy of Arts. He pained all his life wherever he went - in Petersburg, while travelling in his native Ukraine or when in exile. His album of etchings *Picturesque Ukraine* (1844) brought him fame as the founder of critical realism in Ukrainian pictorial art. A year before he died, Shevchenko was awarded the title of Academician of Engraving by the Academy.

While studying in Petersburg, Shevchenko began to write poetry, and to this new passion he devoted his whole life. In 1840 the young poet published his first collection of verse entitled *Kobzar* (The Bard). The

book opened with the poem *Oh Thoughts of Mine...* which contained the aesthetic programme of a people's poet. Ivan Franko, Shevchenko's follower, wrote: "This small book immediately opened a new world of poetry which was like a spring of clear, fresh water. It radiated a lucid, simple and "graceful style previously unknown in Ukrainian literature."

The first edition of *Kobzar* also included one of Shevchenko's best poems *Katerina*, a moving and tragic story of a peasant girl whose love was betrayed by an army officer. This theme appealed to Shevchenko so much that he later did an oil painting of *Katerina*. The suffering of women became one of the leading themes in his poetry (e.g. the poems *Marina*, *The Housemaid*, *Mary*, *The Princess*). In 1841 Shevchenko's longest historical poem *Haidamaki* was published. As a great humanist.

Shevchenko described the bloody events of the past with a heart full of pain. *Haidamaki* also showed the poet's internationalist feelings: "May the Slavic land, covered with rye and with wheat as though with gold, remain forever without borders from sea unto sea." The poet dreamed of the unity of all Slavic peoples, of all peoples of the Russian Empire, and towards the end of his life, of all working people of the world.

Already in his early works Shevchenko proved himself a brilliant, genuine people's poet not only because he wrote in simple words easily grasped by ordinary man, but also because he expressed the interests and aspirations of the broad masses of his people.

In 1843, after an absence of fourteen years, Shevchenko returned to Ukraine. The social and national oppression which he saw there shocked him. By that time Shevchenko's views had changed considerably. While in Petersburg, he knew democratically-minded people and got acquainted with the history of certain revolutionary movements (the Decembrists, the Polish national-liberation movement). This is why his outlook shifted towards revolutionary democracy.

As 1. Franko pointed out, his poetry assumed political tones. Whereas Shevchenko was a revolutionary romantic in his early works, now his method was that of critical realism, though elements of romanticism still remained in his writings.

A Dream (1844) was the first poem of a political character written by Shevchenko. The poem showed him to be an outspoken enemy of czarism and serfdom and of all the evils they brought the working people. The poet exposed not only the individual drawbacks of the unjust social order but the whole autocratic system, not excluding the emperor himself. Another poem of the same type was *The Caucasus* (1845), which Shevchenko wrote upon receiving news that his friend de Balmen had been killed during the war against the mountaineers of that region. As a matter of fact, it was a lyrical epic of invective aimed at the whole autocratic serf-ridden system and all its institutions. Hand-written copies of the poem were passed among the people and

phrases from it became slogans: "Keep fighting - you are sure to win."

"All silent are in all their tongues because such great contentment reigns" - these were quoted by outstanding Ukrainian revolutionary democrats. The Caucasus showed Shevchenko to be a great internationalist. He raised his voice not only for the liberation of the Ukrainian people but of all the peoples in czarist Russia. It was not by chance that Shevchenko sent a personal hand-written copy of *The Caucasus* to the outstanding Polish poet Adam Mickiewicz then in Paris.

Also belonging to political poetry is verse *When I Am Dead, Then Bury Me...*, which the people called *My Testament*. The verse testifies to a class character of Shevchenko's humanism. Unlike many great humanists of the world, the poet affirms a revolution as the only way for the oppressed to gain real freedom:

Oh bury me, then rise ye up
And break your heavy chains
And water with the tyrants' blood
The freedom you have gained.

In the closing lines of *My Testament* he expressed the hope that after the revolution the people would unite into one big, free family and would remember the poet who struggled for the liberation of all peoples of the world:

And in the great new family,
The family of the free,
With softly spoken, kindly word
Remember also me.

Now these words are engraved in golden letters on many monuments to the great poet, while *My Testament* has been translated into almost all languages of the world.

For a long time it was impossible to publish *My Testament*.

In his poem *The Heretic*, based on many historical sources, Shevchenko created an original image of the Czech patriot Jan Hus, portraying him not only as a religious reformer but also as a fighter for his people's freedom. Later on, the poet inserted an additional stanza and dedicated the poem to Safarik, the great Czech-Slovak Slavist, whose works he was familiar with. He sent Safarik a hand-written copy of the opening lines of the poem and new stanza, a strong appeal for Slavic unity on democratic principles.

Shevchenko did not limit himself to expressing revolutionary-democratic ideas later joined the secret anti-serfdom Society of Cyril and Mehodius. In 1847 the Society was exposed and all its members were arrested. Shevchenko's membership was never proved, but he was given the heaviest sentence because of his revolutionary poems (*A Dream, The Caucasus, The Heretic* and others) which contained sharp lines against the emperor and the empress. Shevchenko was exiled to serve as a soldier in distant Orenburg.

Approving the cruel verdict, Nicholas I added in his own hand: "Forbidden to write or to paint." Service in the army in those times was an obligatory twenty-five years. Physically, Shevchenko would have hardly lived through such a long exile. In this way czarism strove to get rid of a dangerous poet and artist.

From Orenburg Shevchenko was sent still farther, to one of the line battalions in Orsk. Today Orsk is a big industrial centre, but then it was a small fortress in the barren steppe.

Even before exile, in a Petersburg prison, Shevchenko continued writing poetry (the cycle *In Prison*). Among his lyrics of that time was the masterpiece *Beside the Cottage*. The exile did not break the poet's will: "I am tormented, I suffer, but I do not repent." Violating the czar's prohibition Shevchenko went on writing. He

made miniature note-books, wrote his poetry in them and kept them in the sides of his boots.

Shevchenko called his poetry of the exile period the "prisoner's muse".

In his poem *The Princess and The Outlaw* he condemned serfdom and created types of cruel landowners. New themes and characters appeared in his poetry. For instance, in *Marina* and *The Outlaw* he presented images of the peoples' avengers.

Shevchenko's cycle *Kings* is a sharp revolutionary criticism of monarchies of all time and nations. In this cycle the poet used as images the Biblical King David and the church-canonized Grand Prince Vladimir of Kiev. The general conclusion in the last part of the cycle is clearly political in character:

May they be hanged, the bloody butchers,
And cursed...!

While in exile, Shevchenko was cut off from life, and lost touch with what was going on. This explains why he wrote many lyrical masterpieces at this time, including autobiographical verse: *I Was Thirteen, Young Masters, If You Only Knew...*, *The Lights Are Blazing...*, to mention a few. He also composed many songs in the folk-tradition.

In his native land, he became a legend and a champion of the people, whom even the tsar feared. Illiterate peasants knew almost the whole of his «*Kobzar*» by heart. Now the poet's birthday, March 9, is marked by the whole of the country. It has become a holiday for our friends in many countries throughout the world.

A slave, he grew up into a summit visible to all tribes and nations the world over.

This is not a mere figure of speech. Shevchenko's poems have been translated into almost a hundred languages in our country and abroad and nearly four hundred monuments have been put up by grateful people to this courageous champion of truth and a happy future.

Taras Shevchenko THE MIGHTY DNEIPER

*("Prychynna" / "Reve ta stohne Dnpr shyrokyi")
Translated by John Weir*

The mighty Dnieper roars and bellows,
The wind in anger howls and raves,
Down to the ground it bends the willows,
And mountain-high lifts up the waves.

The pale-faced moon picked out this moment
To peek out from behind a cloud,
Like a canoe upon the ocean
It first tips up, and then dips down.

The cocks don't crow to wake the morning,
There's not as yet a sound of man,
The owls in glades call out their warnings,
And ash trees creak and creak again.

Тарас Шевченко "Прийчинна" / "Реє та стогне Дніпр широкий"

Реє та стогне Дніпр широкий
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, –
Неначе човен в синім морю,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекикались,
Та ясень раз-у-раз скрипів.

"Zapovit" / "Iak umru, to pokhovaite"

Translated by John Weir

When I am dead, then bury me
In my beloved Ukraine, My tomb upon a grave
mound high

Amid the spreading plain,
So that the fields, the boundless steppes,
The Dnieper's plunging shore
My eyes could see, my ears could hear
The mighty river roar.

When from Ukraine the Dnieper bears
Into the deep blue sea
The blood of foes ... then will I leave
These hills and fertile fields —
I'll leave them all and fly away
To the abode of God,
And then I'll pray But till that day
I nothing know of God.

Oh bury me, then rise ye up
And break your heavy chains
And water with the tyrants' blood
The freedom you have gained.
And in the great new family,
The family of the free,
With softly spoken, kindly word
Remember also me.

Заповіт" / "Як умру, то поховайте"

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори —
Все покину, і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Taras Shevchenko

BESIDE THE HUT THE CHERRIES ARE IN BLOOM

("Sadok vyshnevyj kolo khaty")

Translated by Irina Zhelezнова.

Beside the hut the cherries are in bloom,
And May bugs over them dance.... The peasants
from

The fields return with weary step.... This late....
The young maids as they go sing songs.... At
home

The tables have been laid, and supper waits.
A family at table sit without....
Dusk slowly comes, the evening stars are out.
The daughter serves, but seems to take too long;
The mother is impatient and about
To scold, when lo! — a bird bursts into song.
The darkness cloaks the heavens overhead...

Beside the hut her little ones to bed
The mother puts, and then, afraid that they'll
Not sleep, lies down nearby....
The world seems dead;
All's still save for the maids and nightingale.

«Садок вишневий коло хати»

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечереять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Taras Shevchenko

**THOUGHTS OF MINE,
O THOUGHTS OF MINE**

("Dumy moji, dumy moji,

Lykho meni z vamy!")

Translated by Irina Zhelezнова

Thoughts of mine, O thoughts of mine,
You plague and torment me!
On paper you throng, thoughts,
By dark anguish sent me.
Why did wind not disperse you?
Why were you not smothered
While still in the cradle
By sorrow, your mother?...
For the world to mock at born were you, upon
you
Tears rained down in torrents — why did they
not drown you
In the sea or merge you with the steppeland
waters?...
None would then have wondered why I suffer,
none
Would have asked why curse I destiny or
sought to
Lecture me and mutter: "Nothing to be done!"
Jestingly....
Come, tell me, children mine, my cherished
Blooms - is there a heart, dears, anywhere like
this
Aching heart of mine, dears, one on salt tears
nourished,
That will weep like mine does.... Let us hope
there is!

It a maid's heart and a pair of
Brown eyes over you
Weep, my thoughts, I'll ask for nothing
More: a tear or two
From those eyes, and I am king of
Kings upon this earth!
Thoughts of mine, O thoughts of mine,
'Tis sorrow gave you birth.
Ah, those eyes so brown and sparkling,
And those brows so dark!...
It is they my heart awaken,
Make it pound, and — hark!

Translated by Gladys Evans

Thoughts of mine, thoughts of mine,
My one and only stay,
You at least do not abandon
Me these bitter days.

From the broad and distant Dnieper
Fly to me, my homing
Pigeons, on your blue-grey pinions,
Through the steppe go roaming
With the poor forsaken Kirghiz.
Long have they gone naked,
Long been paupers... yet still free to
Worship God as sacred.
Come then, dearest thoughts of mine,
I shall greet you ever
As my children, with soft words, and
We shall weep together.

«Думи мої, думи мої...»

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..
Чом вас вітер не розвівав
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали б люди, що в мене болять,
Не питали б, за що проклинаю долю,
Чого пишу світом? «Нічого робить», —
Не сказали б на сміх...
Квіти мої, діти!
Нащо вас кохав я, нащо доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав?.. Може, і вгадав...
Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на сі думи —
Я більше не хочу...
Одну сльозу з очей карих —
І... пан над панами!..
Думи мої, думи мої!
Лихо мені з вами!
За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову,
Виливало, як уміло,
За темні ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі...

Думи мої, думи мої
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.
Прилітайте, сизокрилі
Мої голуб'ята,
Із-за Дніпра широкого,
У степ погуляти
З киргизами убогими.
Вони вже убогі,
Уже голі... Та на волі
Ще моляться богу.
Прилітайте ж, мої любі,
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Taras Shevchenko

Young masters, if you only knew

("Yakby vy znaly, panychi" -

"Якби ви знали, паничі")

Translated by John Weir

Young masters, if you only knew
How people weep there all life through,

You'd not compose your rhapsodies,
And God for nothing you'd not praise,
Nor mock our tears by twisting truth.
That tranquil cottage in the grove
You call a paradise - I know.
In such a cottage once I dwelt,
It was there my first hot tears were spilt,
My early tears! I know no vice,
No wrong or ill, however rare,
That's not found in that cottage fair....
And yet they call it paradise!
I do not call that little house
In a small village, by a copse,
A very paradise on earth....

«Як би ви знали паничі....»

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне Бога б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози; я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло!
Що б у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!
Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю...

ASSIGNMENTS

Imagine you're self responsible for a party at school to celebrate Taras Shevchenko's birthday.

What would you suggest that your schoolmates should do?

Write a programme.

Find the song from on the Internet. Listen to it and sing. Write answers.

1. Who sings this song? _____
2. What does its title mean? _____
3. What is the music type of this song? _____
4. Do you like this song? What can you say about it? _____
5. What is your favorite song? _____
6. Who sings it? _____
7. Make a list of your favourite song and singer or bands. _____

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко Є. П. Слово про великого Кобзаря [Текст] / Катерина Дорошенко. Київ: Молодь, 1965. 156 [4] с. [Бібліотека І. М. Власенка].
2. Красицький Д. Юність Тараса. Київ: Веселка, 1967. 159с.
3. Рильський М., Дейч О. Тарас Шевченко: біографічний нарис. Держ. вид-во худ. літ., 1964. 82 с.
4. Тарас Шевченко. Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах / упоряд. Косян В. Х., Красицький Д. Ф., Паламарчук Г. П., Чумак К. В. Київ: Радянська школа. 1964г. 508с.
5. Т. Г. Шевченко в творах і картинах [Текст] / [редкол.: Г. П. Білоус, Е. А. Левицька, Ю. А. Чабаненко]. Черкаси : [Видавець Ю. А. Чабаненко], 2008. 152 с. : фотоіл.

Л. В. Маслюк,

учитель української мови і літератури опорного навчального закладу "Шевченківський ліцей" Шевченківської сільської ради Звенигородського району Черкаської області

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО – НАЦІОНАЛЬНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 8 - 11 КЛАСІВ

Мета: ознайомити учнів з долею і талантом генія українського слова Великого Кобзаря; поглиблювати вивчені факти біографії, прищеплювати любов до поезії Шевченкового слова, його мистецької спадщини; виховувати патріотизм, духовність, моральність; формувати загальнолюдські цінності у дітей та молоді.

Обладнання: портрет Т.Г.Шевченка, рушники, свічка, аудіозаписи віршів Т.Г.Шевченка, аудіозаписи пісень на вірші Шевченка, фотовиставка про життя і творчість Шевченка, виставка творів Шевченка, вислови.

Усі минаються – Шевченко не минеться.

Зійдуть у безвість відчай і жалі.

Та поряд буде те велике серце

Ідесь там ми – невидимо малі.

Хід проведення

1 ведучий

У цім краю земля до неба горнеться,

А в росах світається Тарасові сліди.

2 ведучий

В Керелівку, і в Будище, і в Моринці

Врочисто, мов до храму, увійди.

1 ведучий. На широких просторах Звенигородщини, серед могутніх лип та вікопомних дубів знаходиться земля, по якій ступав малими босими ногами Тарас Шевченко – майбутній пророк України.

Виступ О. І. Дмитренко, головного зберігача фондів Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка».

Територіальний і духовний центр України – Черкащина – поєднав села Моринці, Шевченкове, Будище, Вільшану у Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка». У цих середньонадніпрянських селах із славною історією та могутнім духовним потенціалом пройшли дитячі роки Кобзаря українського народу – Тараса Григоровича Шевченка. У Моринцях він вперше подав голос, у Керелівці зростає, формувався як особистість, у Будищах – в маєтку Енгельгардта – козачував, а з Вільшани зробив перший крок до визнання, до світової слави.

Історія заповідника починається з історії садиби у Керелівці, де пройшло дитинство нашого поета. Дворище, як відомо, не було дідівщиною Шевченків, а придбане ними у 1816 році. Григорій Іванович та Катерина Якимівна посиротили дітей дуже рано, недовго господарювала на цій садибі і мачуха, Оксана Терещенчиха. Батьківщину успадкував старший син Микита, а по ньому – його діти.

Важкими і крутими шляхами доля вела Тараса від порогу батьківської хати до Будищ, Вільно, Петербурга, Казахстану, аж до всесвітнього визнання. Але він ніколи не забував, якого роду-коріння, не цурався тої мови, „що мати співала, як малого повивала, з малим розмовляла...”. Тричі повертався до рідної Керелівки, аби пройти стежинами свого дитинства, схилити голову перед могилами батьків,

зустрітися з братами і сестрами. Над усе мріяв жити в Україні, але не судилося...

По смерті Шевченка люди їхали у Керелівку, на батьківську садибу Пророка українського народу. До маленького зошита, першої Книги вражень, вони записували свої відчуття духовного піднесення, енергетики цих місць. Залишали в ній також багато побажань з приводу створення на цій святій для кожного українця землі музею чи облаштування „хоч маленької музейної кімнати”. В 1935 році розпочалося будівництво музею. У 1939 році до 125-річниці з дня народження Кобзаря відкрили літературно-меморіальний музей.

Музейні матеріали розповідали про життя та творчість поета, художника, гравера, філософа, мислителя. Привертали увагу оригінальні речі – стіл, лава з Шевченкової хати, меблі з Енгельгардтового маєтку, стародруки, мистецькі вироби місцевих умільців, подарунки, що надійшли від родичів Т.Г.Шевченка.

175 роковини з дня народження українського Генія, а також своє 50-річчя літературно-меморіальний музей зустрів оновленим. В той час було проведено реконструкцію та капітальний ремонт приміщення. Просто неба на подвір'ї відтворили в дійсних розмірах хату батьків Шевченка, збудувавши її за кілька десятків метрів від місця, де вона стояла насправді. Там же, де стояла батьківська хата – постать 13-літнього Тараса в бронзі. Босоногий, з чобітками за плечима, в полотняній одежині, з розумними, ясними очима – він мандрує в далекі світи, ніби щойно вийшов з батьківської хати.

1992 року літературно-меморіальний музей Т.Г.Шевченка увійшов до складу новоствореного Державного історико-культурного заповідника „Батьківщина Тараса Шевченка”, який об'єднав села дитинства Кобзаря. На території заповідника знаходиться 40 об'єктів та пам'яток культурної спадщини України.

Заповідник є духовною субстанцією українців та шанувальників українства. Все на цій землі особливе, чаруюче і неповторне. Хто вперше доторкнеться до її краси, той одразу відчує трепет животворящої сили, її таємничість і чистоту. Завітайте до Тарасового краю! Будьмо єдині в святій любові до України, до чого і закликає нас Тарас Шевченко: „Нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, нерозмежованою залишиться навіки од моря і до моря слов'янська земля”.

1 ведучий

Ми дуже любимо наш Черкаський край

Й пишаємося своїми земляками,

2 ведучий

Його стежки колись малий Тарас

Топтає своїми босими ногами.

1 ведучий

Для нас наш край – матусі пісня ніжна

І рідний сад від квіту білосніжного.

2 ведучий

І той калиновий у тихім лузі гай –
Є щось святе в словах: мій рідний край!

1 ведучий. Світ постав зі слова і Україна постала
зі слова, і Слово зросло у великого поета, українського
пророка Тараса Шевченка, який усе своє життя, свій
талант і своє слово віддав рідному народові.

*/На сцені з'являється Шевченкова Катерина,
Лілея і Оксана/*

1 ведучий. «Такого полум'яного культу
материнства, такого апофеозу жіночого кохання і жіночої
муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів. Нещасний в
особистому житті, Тарас Григорович Шевченко найвищу
і найчистішу красу світу бачив у жінці, матері» (Максим
Рильський).

Уривок з поеми «Катерина»

Катерина

*Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.
Вийшла, та вже не співає,
Як перше співала,
Як москаля молодого
В вишник дожидала.
Не співає чорнобрива,
Кляне свою долю.
А тим часом вороженьки
Чинять свою волю —
Кують речі недобрії.
Що має робити?
Якби милий чорнобривий,
Умів би спинити...
Так далеко чорнобривий,
Не чує, не бачить,
Як вороги сміються їй,
Як Катруся плаче.
Може, вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може, вже в Московщині
Другую кохає!
Ні, чорнявий не убитий,
Він живий, здоровий...
А де ж найде такі очі,
Такі чорні брови?
На край світа, в Московщині,
По тім боці моря,
Нема нігде Катерини;
Та здалась на горе!..
Вміла мати брови дати,
Карі оченята,
Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.
А без долі біле личко —
Як квітка на полі:
Пече сонце, гоїда вітер,
Рве всякий по волі.
Умивай же біле личко
Дрібними сльозами,
Бо вернулись москалики
Іншими шляхами.*

Уривок з поеми Т. Шевченка «Лілея»

Лілея

А весною, мов на диво,
На мене дивились.
А дівчата завітчались
І почали звати
Лілеєю-снігоцвітом;
І я процвітати
Стала в гаї, і в теплиці,
І в білих палатах.
Скажи ж мені, мій братику,
Королевий Цвіте,

Нащо мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людей я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?.. Милосердий
Святий Боже милий!»
І заплакала Лілея,
А Цвіт Королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
На білеє пониклеє
Личенько Лілеї.

Поезія І. Драча

ДАЛЕКИЙ ДІВОЧИЙ ГОЛОС

Я тебе чекала роки й роки.

Райдугу пускала з рукава.

На твої задумані мороки,

На твої огрозені слова.

Я тебе в Закревській поманила,

Я душею билась в Репніній,

А в засланні крила розкрилила

В Забаржаді, смуглій і тонкій.

Ні мотиль-актриса Піунова,

Ні Лікери голуба мана

Цвітом не зронилися в грозову

Душу вільну, збурену до дна.

Я б тобі схилилася на груди,

Замість терну розсівала б мак.

Та мені зв'язали руки люди.

"Хай страждає, — кажуть, — треба так.

Хай у ньому сльози доспівають

У ненависть, в покару, в вогні".

І мене, знеславлену, пускають,

Щоб ридали вірші по мені.

Я — Оксана, вічна твоя рана,

Журна вишня в золотих роях.

Я твоя надія і омана.

Іскра нероздмухана твоя.

**Звучить улюблена пісня Тараса Шевченка
«Зійди, зійди, зіронько»**

1 ведучий. Улюблену пісню Тараса Шевченка
виконали ... (імена виконавців)

2 ведучий. Іван Франко сказав: «Він був сином
мужика, а став володарем у царстві Духа. Він був
кріпаком, а став велетнем у царстві людської культури.
Він був самоуком, вказав нові, світлі і вольні шляхи
професорам і книжним ученим».

Учень читає вірш П. Гірника «УРОК»

Запитують мене у класі діти:

- Скажіть, письменник скільки заробляв? —

... Відкіль оця хвороба — все на світі

Ще змалечку підбити до рубля?! ...

Урок. Шевченко.

Не згаса вовіки

Освячене кріпацтвом визнання.

Цікавиться, який мав заробіток?

Отримав десять років заслання.

Його вінець — над золоті корони.

Задосить було муки і покар.

Писати й малювати заборона —

Оце його був другий гонорар.

Не каюся. Писав у казематах.

Відрікся від щедрот і нагород.

І не заважав на цензорів пихатих —

Яка цензура викреслить народ?.

А допити, а вічні протоколи?

Священна будь, невтолена жаго!

Невже і ви не чуєте ніколи.

Як плаче слово голосом його?

А він згорів. І так бува не часто.

За гроші промовчав би - і живи.
Шевченко і сьогодні наш сучасник.
Бо з його болю починались ви.

Політика, освячена царями, -
Понівеч, зрадь, купи чи задуши! ...
Його життя написане сльозами,
Що запеклися кров'ю на душі.
У кожний звук, у кожний тон у слові
Крізь чорноту минутих лихоліть
Услухайтесь! Почуйте в його мові
Те, що лікує, плаче й попелить.

Почуйте серцем голос несхополий.
Вдивіться у змучене лине.
Ви рідну мову чуєте у школі.
А чим йому заплатите за це?

2 ведучий. Ми зібralися, аби не просто вшанувати
пам'ять великого Кобзаря, а й відчувати його невмируще
слово серцем, повірити йому,

І ведучий. Адже, коли звучить слово Шевченка, -
всі замовкають, бо то говорить сила правди, сам Бог
устама пророка.

Звучить пісня «Шлях до Тараса»
Душа поета живе у серцях людей, у народних
переказах, рядках книг, у малюнках в українських
рушниках, вишиванках, на сценах театрів, у
кінозалах, у маминій пісні-колісанці, у співучій
українській мові.

1 ведучий

А ще Шевченкові дуже хотілося, щоб ми його
просто пам'ятали:

*І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гірник Павло. URL: <http://ukrbooks.com/ua/Urok/>
2. Драч І. Далекий дівочий голос. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/buunt/stup/5/515_01.htm
3. Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка». URL: <https://www.batkivshhyna-tarasa.com.ua/collective/index.html>

К. С. Мазур,

учитель української мови та літератури Сорокотязького закладу
загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Жашківської міської ради

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – СЛАВНИЙ СИН ЧЕРКАСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Геній, мислитель, пророк, людина незвичайної
долі й незвичайного таланту, що здобула світову славу.
Пізнаючи Шевченка, людство пізнає Україну, усе,
що пережив український народ у минулому, по вінця
наповнило "добром зігрите серце" поета. Це ім'я стало
символом нашого народу.

Справжній поет – живий місток між минулим
і майбутнім. Хоч два століття пролягли між добою
Т.Г.Шевченка і нашими днями, але час не відділяє нас від
нього, не послаблює чарівності сили Кобзарєвого слова.

Оцінюючи сьогодні, ми повинні частіше
оглядатися назад, щоб не забувати дорогу страждань,
злигоднів та кривавої боротьби, запорізької жадоби
до волі, яку здолав наш народ, пам'ятати велич
його лицарських перемог і "незлим тихим словом"
згадувати народних пророків, титанів духу, борців
за щасливу долю рідної землі, до яких належить
Великий Кобзар.

Сьогодні, у гіркий для України час великої війни,
яку у 2022 році розпочала підступна московія, особливо
актуальні його героїчні, націєтворчі поезії. Голос
Шевченка – це голос душі народу, його гніву, честі й
боротьби. Кожна епоха українського буття по-своєму
прочитувала Шевченка і відкривала щораз нові грані
його творчості. Чужинецька влада або забороняла
Шевченкове слово, або намагалася пристосувати
його до своїх потреб. У Ліни Костенко знаходимо
так: «Народ шукає в геніях себе». Шевченко для нас
поза простором і часом, його любов до України така
могутня, така сильна, що здатна була, здавалось, у
мертвотному попелищі національного життя викресати
іскру вогню. Силою слова, духу він врятував народ від
знев'їри, відчаю, духовного безсилля. Високі літературні
й мистецькі твори дарують безсмертя, бо тривають у
часі. Шевченко зробив нашу націю безсмертною, тому
що плекав, загартовував, розвивав нашу національну

будову. Це дало йому право сказати: «Історія мого життя
є частиною історії мого народу». (2)

Доля переслідувала Т.Г.Шевченка в житті скільки
могла, наділивши щедро великими талантами, але
обділила щасливою долею. Із 47 прожитих років –
сирітство, 24 роки був кріпаком, 10 років був на засланні,
майже 4 роки був під наглядом поліції і тільки 9 років
прожив вільною людиною. Та тернисте життя не змогло
перетворити золота душі його в іржу, ані його любові до
людей в ненависть і погорду.

З безмежного болю і неосяжної любові народжені
його слова:

*Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої,
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!
Не дай спати ходячому
Серцем замирати
І згинулою колодою
По світу валятись.
А дай жити, серцем жити
І людей любити.*

Його думи та почуття злились з народними,
його голос став голосом народу, мова його – мовою
народною, гнів і біль народу – гнівом та болями його –
співця – Кобзаря.

Тарас Шевченко один був спроможний обміряти
своїм генієм усе українське життя, всю нашу історію.

Сокровенні рядки поет присвячує рідній Україні з
її вишневими садами, розлогими степами, високими
могилами й широким Дніпром. Отакої любові до рідної
землі він учив нас:

*Свою Україну любіть,
Любіть її. Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Уся його поезія – це, вистраждані серцем, тяжкі думи про долю народу, що "стали на папері сумними рядками", пронизана гнівом проти будь-якого гноблення, насилля, проти приниження людської гідності й водночас пронизана палкою любов'ю до простої людини – трудівника, на сторожі яких він поставив своє слово.

Свої думи поет посилав в Україну з надією, що вона їх привітає – і це буде для нього найбільшою нагородою.

Поет і художник жили в душі Шевченка завжди, бо писати й малювати він любив однаково. А таланту художника він не дав збутися в кріпацькій безвісті, він привів його в академічні петербурзькі кола. Уперто й завзято йшов Тарас назустріч своєму ще не усвідомленому признанню.

Ніхто з оточення Тараса Шевченка не увійшов так глибоко в нашу свідомість, як земляк з Черкащини, його друг та "незабутній благодійник" – Іван Сошенко.

Ми зустрічаємося з ним на перших сторінках Шевченкової повісті "Художник", де оповідається про романтичне знайомство (1836 року в Літньому саду до малого студента Петербурзької Академії мистецтв з хлопцем – кріпаком Тарасом, якого саме І.Сошенко введе до кола людей, що допоможуть Шевченкові стати вільним. Сошенко був свідком й безпосереднім учасником викупу з кріпацтва Тараса Шевченка).

Це був найрадісніший період в долі поета, його було викуплено з кріпацтва 22 квітня 1838 року. За 2500 карб., суму на той час дуже велику. Гроші були виручені за портрет славетного поета В.А.Жуковського, написаний видатним художником Карлом Брюлловим, з якими Шевченка познайомив І.Сошенко. Це знайомство стало вирішальним для долі юного Шевченка.

Разом з волею перед молодим художником розчинилися двері у великий світ знань і мистецтва. Відомий український поет Євген Гребінка також взяв активну участь у вирішенні долі талановитого кріпака, власне перший узявся за літературну освіту Шевченка, допоміг йому видати першу збірку "Кобзар", виступивши її редактором. Саме йому Тарас Шевченко присвятив поему "Перебендя".

Життя Тараса Шевченка, на жаль, менш сприяло розвитку його таланту художника, бо не завжди були фарби та полотно для малювання. Але все створене ним навіть за таких умов вражає своєю різноманітністю. Його художня спадщина складає більше **1300 робіт**.

За час навчання в Петербурзькій Академії мистецтв Тараса тричі нагороджують срібною потім золотою медалями за малюнки з натури та живописні твори.

Доля звела його з багатьма відомими людьми. Потім він напише "Я не одинокий, є з ким в світі жити...". А друзів у нього було багато.

"Друже мій щирий", "Друже мій єдиний!" – так зазвичай Шевченко звертався в листах до людей, що стали його друзями, що допомогли йому звільнитися з неволі, ділити з ним приватне і громадянське життя, розуміли, підтримували важку хвилину, були поряд в останні роки життя.

І кажучи "єдиний" поет мав на увазі неповторність кожної особистості. Шевченко вмів цінувати дружбу й доброзичливіх друзів, ніколи не забував того добра, яке вони йому несли. Дружні стосунки, листи Шевченка до друзів і навпаки, листи друзів до нього, їхні пізніші спогади розкривають нам образ Шевченка не лише поета і художника, а й геніальної людини.

Доля розпорядилась так, що Тарас Григорович, який понад усе любив свій край, майже все життя перебував далеко від України, на чужині, сумуючи за рідним краєм. Але де б він перебував він писав:

Ну щоб здавалося слова...

Слова та голос – більш нічого.

А серце б'ється, – ожива,

Як їх почує! Знать от Бога

У голос той і ті слова

Ідуть меж люди...!

Казахська земля. Тут 10 років мучився вже відомий поет і художник тільки за те, що любив свою Україну. То яку силу духу треба було мати нашому Кобзареві, щоб витримати все, не зламатися, щоб і там, незважаючи на вищу заборону, занотовувати в захлавлені книжечки крик великого серця. Там донині ростуть верби зеленим оазисом, які називають Шевченковими, посаджені ним з вербової гілочки, яку він захопив собою, яка нагадувала засланцю рідний край.

Він мріє відвідати Україну і завжди думками линує додому.

Думи мої, думи мої.

Ви мої єдині.

Не кидайте хоч ви мене

При лихій годині.

У 1843 році поету пощастило вперше після довгої розлуки приїхати до рідних країв і два тижні побувати в Києві. У цей час він створив цілу дивовижну краєвидів, у якій красу і велич міста над Дніпром. Ці роботи, а їх понад 20, є рідкісними сторінками літопису м. Києва середини XIX століття.

Перебуваючи в Україні, Т. Шевченко зробив серію малюнків під назвою **"Мальовнича Україна"**.

Шевченків край. Так називають Черкащину. Тарас Шевченко мав, згадував рідну Черкащину. Під час подорожі на Україну, він, як кажуть, "летів" на рідну землю, зустрічався із рідними, земляками, бачив їх підневільне становище. Враження від побаченого, пережитого, перетворювались на художні шедеври, такі як поеми "Гайдамаки", "Княжна", вірші "Холодний яр", "Стоїть у селі Суботові", "Чигирине, Чигирине", залишить ряд малюнків "В Черкасах", "Богданові руїни в Суботові", "Дари в Чигирині" та інші.

Шевченко оспівував козацьку волю, вільний козацький дух, у козацтві він бачив запоруку вільної праці на вільній землі, кликав поневолених українців пригадати, як батьки боронили волю, допомагав їм зрозуміти самого себе, збагнути свою суверенну особистість.

Слава не поляже:

Не поляже, а розкаже,

Що діялось в світі,

Чия правда, чия кривда

І чії ми діти.

Саме доля подарувала Україні за її страждання генія дивовижного, генія неосяжного – Тараса Григоровича Шевченка. Шевченко був і залишається центральною духовною постаттю нашої історії та культури, а нашу Черкащину ми називаємо Шевченків край.

Кожен, хто відкриває "Кобзар", відчуває: книгу цю написала людина, яка воїстину вистраждала свої злети, свої одкровення, людина, яка більш ніж будь-хто зробила для порятунку нації від занепаду, від знедуховлення, повернула їй віру в себе, повернула дух стійкості життя.

Дивовижна доля цієї книги. Поезії, що входять до неї, складалися на тернистих дорогах поетового життя, писались то в мандрах, то в казематах, мережились слова при світлі білих ночей Півночі і в пісках закаспійських пустель, під самотнім сонцем вигнання.

Він був і ніжним ліриком, і поетом кохання, і чи не найбільшим співцем жінки й матері, дитячої невинності й дівочої краси.

Він вірив у краще майбутнє свого краю і свого народу:

І на оновленій землі

Врага не буде супостата,

А буде син, і буде мати,

І будуть люди на землі.

Його невмируще слово стало святим ідеалом для багатьох поколінь. Він оспівував жіночу долю, святість материнства, святість людського буття, зокрема в творах "Причинна", "Катерина", "Наймичка" та інших.

"Кобзар" Шевченка – це заповіт нашого національного пророка, бо кожний твір перейнятий болем за долю України, велелюдним покликом її синів і дочок.

З творчістю Шевченка пов'язане становлення нашої літературної мови, з виходом "Кобзаря" відкрилася нова епоха в розвитку українського красного письменства.

Під геніальним пером поета заграла наша рідна мова всіма барвами, зазвучала ніжно, мелодійно, заповнила людські серця.

*Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!*

Пророчі слова. "Кобзар" Шевченка став для українського народу пісенником.

Тарасова пісня. Вона не повторна, вона свята і вічна. Шевченко не міг жити без того, щоб не співати. Бо був не лише поет, не лише художник, бо був Кобзар.

*І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувся рукою.
І пісня дивна полилась,
Повита вічною журбою.*

Співав він і сумні пісні, й веселі, навіть жандарми заслуховувались його піснями. Улюбленими були "Ой не шуми, луже", "Забіліли сніги", "Гей, хто лиха не знає", "Ой зійди, зійди, зіронько...".

Його пісні сягали у минулі часи. Популярними стали "Заповіт" в обробці Порфирія Димущого. На використання виразних можливостей українського народоголосся та особливостей народного гуртового виконання. І саме Охматівський сільський хор майстерно виконував пісні на слова Шевченка.

Земна доля не дозволила Шевченкові здійснити свої мрії про одруження, розраду в сім'ї, хатинку над Дніпром. Натура творча і вразлива Кобзар часто закохувався і в нього закохувались. Він присвячував своїм музам вірші, залишив у спадок намальовані їхні портрети. Та особисте життя великого українця так і не склалось.

Важко сказати, коли Шевченко був потрібний рідному народові: чи в жахливі часи, коли він був поневолений, чи сьогодні, коли Україна бореться проти зажерливої ненависної росії. Але ми завжди можемо звертатись до цілющих, незамулених Шевченкових джерел, в душі нашої словом заповітним він залишив вічний глибокий слід.

Щиро шанують Великого Кобзаря, його твори перекладені багатьма мовами і видані мільйонними тиражами.

Найкращий і найцінніший скарб доля дала пророкові лише по смерті – невмирущу славу і незгасний Прометеїв вогонь Кобзаря, котрий підхоплюють все нові і нові сучасні творці слова. Творча спадщина Т.Шевченка викликає бажання відтворити образ у власній творчості.

Добре знайомий нами поет-земляк Петро Власюк у своїй збірці поезій "Пісні над Тікичем" цілий ряд поетичних віршів присвятив Т.Г.Шевченку. Зокрема, у вірші "Черкащині", є такі слова: "Ти колиска нашого Тараса, чарівна черкаська сторона." Він також висловлює всю пошану до вірного сина України такими поетичними рядками:

*Є правда вічна і єдина,
Не відібрать її у нас.
Що наша мати – Україна,
А батько – славний наш Тарас.*

Для справжніх геніїв час не вимірюється датами народження і смерті, їхні ідеї і творче надбання перебувають поза часом, вони безсмертні.

Тож прилучаймося до великого Шевченкового слова, що стало образом українського народу, відкривмо для себе сторінки багатогранного обдарування нашого генія. Поет, художник – це два крила, які ми не можемо роз'єднувати. Він писав "Живопис – моя професія, а поезія – божественне покликання через незбагненну любов до України."

Творчість Шевченка – це клич буття українців, своєрідна візитка українського народу. У його думках і піснях стільки любові, що її вистачило б на мільйони людей.

Будьмо ж гідними спадкоємцями, берімо в серце його напучування:

*Добре жить
Тому, чия душа і дума
Добро навчилися любити.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Т. Українська мова : інноваційні методи навчання. *Школа*. №12.2012.
2. Шевченко і праведна війна України.URL: <https://lpnu.ua/news/shevchenko-i-pravedna-viina-ukrainy>
3. Горик Н. Розробки уроків з української літератури. *Дивослово*. 2001. № 12. С. 33-40.
4. Шевченкіана / упоряд. : Л. Голота, Є. Букет. Київ : Укр. Пріоритет, 2011. – (Бібліотека «Слово Просвіти»).
5. Шевченко Т. Г. Кобзар. Харків : Школа, 2012.

Н. П. Іщенко,

учитель початкових класів Черкаського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ліцей спортивного профілю №34» Черкаської міської ради

СТОРІНКАМИ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

РОЗРОБКА УРОКУ-ЕКСКУРСІЇ ДЛЯ УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ

Мета уроку: розширити знання учнів про життя і творчість Т. Г. Шевченка; ознайомити учнів з головними датами в житті видатної людини; вдосконалювати навички виразного, свідомого читання; розвивати мовлення, увагу, уяву учнів; прищеплювати почуття любові до поезії, музики.

Обладнання. Виставка книг, портрет Т.Г.Шевченка, запис дат з його життя і смерті, пісень; свічка, скатертина.

Хід уроку-екскурсії

I. Організація класу.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Сьогодні незвичайний урок читання, а урок – екскурсія. А куди ми будемо подорожувати, ви дізнаєтесь згодом. Будьте уважними, бо ви повинні відповісти, чого хотів маленький хлопчик.

1. Сценка (запалюється свічка).

Матусю, а правда, що небо на залізних стовпах тримається?

Так, синочку, правда.

А чому так багато зірок на небі?

Це коли людина на світ приходить, Бог свічку запалює, і горить вона, поки людина не помре. А як помре, свічка гасне, зірочка падає. Бачив?

Бачив, матусю, бачив... Матусю, а чому одні зірочки ясні, великі, а інші ледь видно?

Бо коли людина зла, її свічка ледь – ледь горить. А коли добра, любить людей, тоді свічка такої людини світить ясно, і світло далеко видно.

Матусю, я буду добрим. Я хочу, щоб моя свічка світила найясніше.

Старайся, мій хлопчику.

2. Відповідь на запитання.

- Яким же хотів бути хлопчик? (хотів бути добрим)

Акровірш. Щоб пересвідчитись, чи ми на правильному шляху і знаємо про кого буде мова, прочитайте акровірш:

Ти мусиш нам слівце назвати,

Адже умів він один

Рабів німих захищати,

А хто так оспівав, як він,

Садок вишневий коло хати?

Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель. Так і сталося. Свічка цього маленького хлопчика світить нам багато – багато років, бо з нього виріс великий український поет Т. Г. Шевченко.

Напередодні дня народження Великого Кобзаря-запрошую вас здійснити мандрівку в далеке минуле, у часи, коли Тарас Шевченко був дитиною. Полиньмо разом у світ Кобзарєвої поезії, відчуймо душевні переживання хлопчика-сироти. День народження і день смерті Т. Г. Шевченка стоять поряд – 9 і 10 березня. Між цими двома березневими днями – 47 років життя, яке стало славою і гордістю українського народу

Нам з вами важко уявити Україну часів Т.Г.Шевченка і те, як серед ланів золотої пшениці, білих хат, тихих вод, ясних зір жилося бідним людям, змучених тяжкою працею, яких називали в ті часи – кріпаками. Кріпаки селяни з раннього ранку до пізнього вечора працювали на панських ланах, відробляючи панщину.

Крім панщини, кріпаки були змушені сплатувати різні податки, на які не було в них грошей. За борги пани били кріпаків різками, міняли їх на тварин, програвали в карти.

Саме в такі важкі часи народився Т.Г.Шевченко.

Вивчення нового матеріалу.

1. Розповідь про дитинство Т. Г. Шевченка (розповідає учень).

Народився майбутній поет 9 березня 1814 року у селі Моринці на Київщині в сім'ї селян – кріпаків Григорія Івановича та Катерини Якимівни Шевченків.

Через два роки у 1816 році сім'я переїхала до батькових родичів у село Кирилівку. У цьому селі промайнули дитячі роки Тараса, з якими пов'язані всі перші спогади та враження.

Тарас зростає кмітливим і допитливим. Коли йому виповнилося 8 років, батько віддав його в «науку» до кирилівського дяка Павла рубана. За два роки хлопець навчився читати та писати.

У 9 років малий Тарас залишився без матері. Життя в сім'ї стало нестерпним, коли батько одружився з удовою. Хлопчина змушений був терпіти знущання лихого мачухи. В 11 років Тарас став круглою сиротою.

2. Читання тексту Галини Комарової «Тарас Шевченко»

Вчитель. Галина Комарова написала вірш про Тараса Шевченка.

Не на шовкових пелюшках,
Не у величному палаці -
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.
Нешасна мати сповила
Його малого й зажурилась...
І цілу ніченьку вона
За сина-кріпака молилась.
І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогій силу,
І в руки хлопцеві вложив
Співацьку чародійну ліру.
І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувся рукою
І пісня дивна полилась,
Сповита вічною тугою.
В тій пісні людям він співав
Про щастя, про добро, про волю
Будив зі сну, пророкував
Їм вищу і найкращу долю.

(Діти знайомляться з учнем.)

-Які почуття викликає цей вірш?

а) Лексична робота:

Кріпосництво - державний устрій у царській Росії, який поширився й на Україну після її приєднання до Росії. За цього устрою земля й селяни належали багатим поміщикам, були кріпаками.

Ліра- талант поета.

Кобза- музичний інструмент.

б) Читання вірша учнями. Спосіб читання «Диктор»

У якій сім'ї народився Тарас Григорович Шевченко? Що ви дізналися про матір поета?

Учитель. Перед своєю смертю батько сказав: «Синові моєму Тарасові зі спадщини після мене нічого не треба. Він не буде людиною абиякою, з його вийде або щось дуже добре, або велике ледащо; для нього спадщина по мені...нічого не значить»

в) Вибіркове читання

Учитель. Знайдіть рядочки, в яких розповідається про те, яким же виріс малий Тарас.

Яким талантом Бог наділив Тараса?

Яка основна думка вірша?

3. Т.Г.Шевченко – художник.

Учитель. Як складалася доля малого Тараса після того, як він став круглою сиротою.(Розповідає учень)

Немало мандрував Тарас по селах у пошуках людей «щоб добру навчили». Багато знущань і кривди зазнав він від дяків, до яких попадав у науку.

Змалку в обдарованій дитині прокинувся талант художника. Вугіллям, крейдою чи олівцем він малював скрізь, де тільки міг. Прагнення навчитися малювати водили хлопчика від села до села у пошуках вчителя.

Зустрівся на цьому шляху сільський маляр, що впізнав талант Тараса. І готовий його вчити, якщо той принесе дозвіл від пана. Не отримав хлопчина дозволу. А в 14 років в 1828році натомість став козачком у пана Енгельгарда.

Розповідає учень:

У вільний час Тарас Шевченко продовжує малювати, за це пан його сильно карав. Але пан таки розгледів талант Шевченка і забажав мати власного художника. У 1831 році у Петербурзі віддав хлопчика на чотири роки до живописця В.Ширяєва. Стверджують, що саме тоді Шевченко почав складати свої перші поезії. З того часу Шевченко - художник і Шевченко - поет йшли поруч тернистими стежками життя.

Розповідає учень:

Поступово Тарас знайомиться з талановитими художниками – К.Брюлловим, В.Жуковським. Друзі вирішили визволити його з кріпацтва. Для цього

вони розіграли в лотерею портрет В Жуковського, написаний К. Брюлловим і за 2500крб. викупили Тараса у поміщика. 22 квітня 1838 року Шевченко стає вільним. Цього ж року

(1838- 1845р.) почав вчитися в Російській Академії Мистецтв, а після її закінчення працює художником у Києві. За своє життя він написав понад 1000 картин та малюнків, з яких збереглися лише 835.

4. Твори поета про природу.

Вчитель. Важкий шлях доводилося проходити Тарасу Шевченку. Він переживав сум і горе, але зростав в Україні серед мальовничої природи. Він захоплювався нею, його твори сповнені любов'ю до рідного краю. Найкраще про це сказав сам поет у своїх творах.

Гра «Закінчи речення»

Неначе сонце засіяло,
І наче все на світі стало
моє ... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнали
чужі ягнята до(води).
Дивлюсь, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце (зустрічає).
Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона (калина).
На панцині пшениці жала,
втомила; не спочивать
пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина (годувать).
Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
і співають ідучи (дівчата).

Реве та стогне Дніпр широкий,()
Сердити вітер завива ... (додолу верби)

Мені тринадцятий минало...()

Та недовго сонце гріло, недовго молилось
....(запекло, почервоніло)

Робота в групах.

Учитель. Пригадайте, які твори Шевченка читали? Для цього роз'єднайте рядки поезії Шевченка і назвіть, з якого вірша вони? (Деформований текст).

- Попрацюйте у групах.

(Зачитують уривки та називають назву твору.)

**Ізолатоййдор огоїменіщобзн
аливинежалъмоєїдопімолодоїа інодітакапечаль**

**Меніоднаковочибудуяж
итьвУкраїнічиніхтозгадаєсчизабуде
меневснігуначужиніоднаковісінькомені.**

**Зацвілавлдолинічервонакалина
нібізасміяласьдівчинічервонакалина**

**Село! ісерцеодно чинеселонанашій
Україніненачеписанкаселозеленимг аємпоросло**

**Всталавесначорнуземлюсоннурозбу
дилауквітчалаїїрястомба рвінкомукрила**

**Засонцемхаронькапливечервоніпо
лирозстлаєїсонцесп атонькизовеусинєморе**

5. Шевченко – Кобзар.

Вчитель. У 1840 році побачила світ книжка Т.Г.Шевченка «Кобзар», за яку в народі прозвали поета Кобзарем. І ось перед вами «Кобзарі» різних років видання. Якщо захочете прочитати вірші, завітайте до бібліотеки нашої школи.

На дошці дата: 1840 рік

- Декламування віршів

**Діти розповідають вірші, які підготували
самостійно.**

6. Останні роки життя поета.

Учитель. Як складалося подальше життя поета?

Розповідає учень: *Недовго судилося поетові бути вільним. За те, що належав до таємного товариства, яке ставило своєю метою визволення України, за те, що писав про волю, цар Микола 1 у 1847 році наказав заарештувати Тараса і заслати в оренбурзькі степи до Орської фортеці. Там Т.Г.Шевченко до 1857 року був рядовим солдатом царської армії.*

Тарасу Шевченко заборонили писати і малювати.

Десять довгих років карався Тарас Шевченко солдатом на засланні без права писати й малювати, без книжок, серед дикого степу, між чужими людьми.

Учитель. Незважаючи на заборону, він продовжує писати і малювати, а девізом свого життя він проголосив: «Караюсь, мучусь..., але не каюсь...». У неймовірно тяжких умовах, крадькома, він писав поезії і створив понад 400 малюнків.

Розповідає учень: *В 44 роки поет повернувся із заслання в Петербург, здоров'я було вже підірване. Т. Г. Шевченко написав для дітей "Буквар", мріяв написати ще ряд підручників для початкової школи, але хвороба не дала цього зробити. Останні дні життя поета були дуже важкими: він тяжко дихав, не міг говорити. Вночі, з 9 на 10 березня прибули телеграми з Харкова, Полтави, що вітали поета з Днем народження. Та вранці, 10 березня 1861 року у своїй кімнаті - майстерні в Академії мистецтв він помер.*

Поховали Т. Г. Шевченка спочатку на Смоленському кладовищі у Санкт-Петербурзі, а в травні того ж року його прах перевезли на Україну і поховали на Чернечій (а нині Тарасовій)горі біля Канева.

Із 47 прожитих років йому довелося бути: 24 роки кріпаком, 10 років у неволі, три з половиною роки під наглядом поліції. І тільки 9 років - вільною людиною.

Узагальнення нового матеріалу

Вчитель. Багатогранна поезія Шевченка. Вона є частинкою духовного буття народу. Минають віки, стираються написи на каменях, тліють книги, руйнуються будівлі, але слово Шевченка – живе і вічно. Вивчаймо його, думаймо над його істиною, виконуймо його заповіти.

1. Які слова – заповіді залишив нам Шевченко?

(Читають заповіді Шевченка учні)

1. Учітесь, читайте,
І чужому навчайтесь
свого не цурайтесь,
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,

Того діти цураються,
в хату не пускають.

2. Любіться, брати мої,
Вкраїну любіте
І за неї безталанну,
Господа моліте.

3. Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,-
Нехай мати усміхнеться,
заплакана мати.

Вчитель. Тарас Шевченко мріяв про оновлену, вільну Україну, в якій український народ буде жити щасливо і ніколи не буде забувати про свого Кобзаря.

Про це написав поет у своєму вірші «Заповіт».(Розповідає учень «Заповіт»).

- **Чи можна сказати, що заповіді Т.Г.Шевченка виконуються і донині?**

- **Чому ви так вважаєте?**

2. Вчитель. Не знайдеться в Україні такої людини, яка б не знала імені великого Кобзаря, не читала його творів. Слово поета лунає скрізь багатьма мовами світу.

Своєю простотою, співучістю поезія Шевченка привернула увагу багатьох композиторів (К. Стеценка, Я. Степового та інших.) А композитор М. Лисенко

присвятив творчості Шевченка понад 80 композицій. Пісні стали народними.

Український народ любить співати «Заповіт», «Реве та стогне Дніпр широкий...».

Звучить запис співу «Реве та стогне...». Діти записують асоціації до слова «Дніпро».

3. «Склади картину»

Учитель. А щоб дізнатися чи ви були уважними під час екскурсії для вас буде таке завдання: відповісти на запитання; відшукати правильну відповідь, записану на частинці картини; з'єднати частини, якщо відповіді правильні, – одержите картину до віршів Т.Г. Шевченка.

- Місце народження поета (*с. Моринці*)
- Соціальний стан у дитинстві (*кріпак*)
- Улюблене заняття у дитинстві (*малювання*)
- Хто допоміг викупити з кріпацтва (*художник Брюллов*)
- Сума викупу (*2500 рублів*)
- Який підручник написав для школярів (*Буквар южнорусский*)
- Скільки віршів входило до першого видання Кобзаря?
- Літературний псевдонім Шевченка (*Кобзар*)
- Скільки років був на засланні? (*10*)
- Скільки років прожив? (*47*)

Підсумок уроку.

1. Бесіда (метод «мікрофон»)

- Про кого ми сьогодні говорили на уроці
- Ким є Шевченко для України?
- Як називають Т.Г.Шевченка в народі?

- Які вірші Тараса Шевченка сьогодні звучали на уроці?
- Як Україна вшановує пам'ять Т.Шевченка?

2. Рефлексія уроку:

- Що для вас було цікавим на уроці?
- Що вас вразило на уроці?
- Що цінного взяли для себе?

3. Вчитель. Отже, діти, ми здійснили з вами подорож у далеке минуле, у часи, коли жив і працював Тарас Шевченко.....

Тож нехай вогонь його душі запалить у ваших серцях іскру віри, надії, любові до рідної землі, свого народу. (Запалюю знову свічку.)

VII. Домашнє завдання.

- Намалювати малюнки до тих творів, які найбільше сподобалися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко Тарас Григорович. Кобзар. Харків: Аргумент принт, 2012. 495 с.
2. Список картин і малюнків Тараса Шевченка. URL: https://taras-shevchenko.com.ua/ua/roboty_list/spisok-hudozhnih-robit.htm
3. Анісов В., Середа Є. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. Київ:Дніпро,1976.
4. Большаков Л. Н. Шляхами великої долі. Київ: Веселка,1984.175с.
5. В сім'ї вольній, новій: Шевченківський збірник, 5 вид. Київ: Рад. письменник,1989. 371с.

Л.П. Гевці,

учитель початкових класів комунального закладу
«Золотоніська спеціальна школа Черкаської обласної ради»

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОСТІ І ПАТРІОТИЗМУ

РОЗРОБКА УРОКУ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ. 3 КЛАС

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.*

*Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля...».*

Василь Симоненко

Тема. Поетична творчість Тараса Шевченка. Вірші «Тече вода з-під явора», «Світає»

Мета: *формуванню ключові компетентності:*

- уміння вчитися – викликати інтерес до навчання, формувати почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати, мати власну думку, обґрунтовувати її;
- соціальна – формувати навички роботи в парі, колективі;
- загальнокультурна – вчити толерантності, мовленнєвій культурі;
- інформаційно-комунікативна – уміння працювати з довідковою літературою, вибирати головне, вдосконалювати вміння аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел, здійснювати комунікацію у групі та колективі;

формувати предметні компетентності:

- навчальна – поглиблювати знання дітей про життя і творчість Т.Г. Шевченка;
- розвивальна – розвивати естетичні почуття, мислення, уяву учнів;
- корекційна – коригувати пам'ять, увагу;
- виховна – виховувати через образне слово, музику почуття любові до України, свого народу, рідної мови; повагу до поета, його спадщини.

Обладнання: портрет Тараса Шевченка, картки для групової, парної, фронтальної роботи, аудіо запис вірша, підручник, карта Черкаської області, відеоматеріали до уроку, друковані вислови видатних людей про поета.

Тип уроку: інтерактивний урок з використанням ігрових форм навчання.

Хід уроку

I. Загальнокорекційний етап

1. Організаційна підготовка учнів до праці.

Продзвенів дзвінок,
Починається урок.
Працюватимем старанно,
Щоб почути у кінці,
Що у нашій третій класі
Дітки – просто молодці!

2. Нервово-психологічна підготовка учнів до уроку.

Ми прийшли сюди ... (навчатись).
Нам не можна... (лінуватись).
Слухаємо... (уважо).
Працюємо... (старанно).

II. Підготовка артикуляційного апарату до читання

1. Фонетична зарядка.

- Як капають дощові краплини?
- Як завиває вітер?
- Як шелестить листя під ногами?

2. Гра «Скоромовець». Прочитай скоромовку повільно, швидко, дуже швидко:

Дзижчить над житом жвавий жук,
Бо жовтий він вдягнув кожух.

3. Чистомовка. Прочитайте чистомовку, поступово прискорюючи темп.

Ант-ант-ант-
допоміг йому талант,
оду-оду-оду-
стати генієм народу.

III. Актуалізація опорних знань

Інтерактивна вправа «Асоціативний куц».

На дошці фіксуються відповіді дітей.

Учитель. Прослухайте вірш.

Ти мусиш нам співця назвати,
Адже умів лиш він один
Рабів німих так захищати.
А хто так оспівав, як він
Садок вишневий коло хати?
Д.Білоус

Учитель. Про кого цей вірш-загадка? Як називається такий вірш?

Тарас Шевченко

(Поет, мрійник, художник, маляр, невільник, сирота...)

IV. Повідомлення теми, мети та очікуваних результатів

Учитель. Чого очікуєте від цього уроку? (Відповіді учнів)

На цьому уроці ми:

- поведемо розмову про життя і творчість Т.Г. Шевченка;
- ознайомимося з новою поезією поета;
- відпрацюємо вміння виразно читати поезію;
- попрацюємо в парах і групах.

V. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу

1. Слово вчителя. Свою розповідь я хочу розпочати з висловлювання Василя Симоненка «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття, І голос твій нам душі окриля.

Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля...».

Діти, ви народились на щедрій черкаській землі, яка славна історичними подіями, видатними іменами і яку називають духовним центром нашої Батьківщини.

Серед відомих земляків є ім'я, яке знають на всій планеті. Це – Тарас Шевченко, славнозвісний український поет і художник.

9 і 10 березня. Поруч стоять ці дати: день народження поета і день його смерті. Але між цими двома березневими датами – 47 років життя, сповнених боротьби і страждань.

Починаються Шевченківські дні. Ми звертаємось до творчості поета, який став славою і гордістю України. Тож нехай вогонь його душі (учень запалює свічку) запалить у ваших серцях іскру віри, надії, любові до рідної землі, до свого народу.

2. Технологія «Кожен навчас кожного».

Учитель. У кожного з вас по одному з фрагментів тексту. Протягом п'яти хвилин вам треба вивчити інформацію та підготуватися до передачі її іншим. Після спливу відведеного часу треба підвестися та, вільно рухаючись по класу, знайти собі співрозмовника; переказати йому зміст свого фрагмента та прослухати його повідомлення. У кінці уроку ми проведемо підсумковий тест.

1-й учень. «Дитинство Тараса».

Тарас Григорович Шевченко народився 9 березня 1814 року в Моринцях Звенигородського повіту Київської губернії (тепер Звенигородського району Черкаської області). Його батьки, як і тисячі тогочасних селян, були кріпаками – належали поміщикові Енгельгардту.

Коли Тарасові було близько двох років, родина переїхала у село Кирилівку, де й пройшло дитинство майбутнього поета. Батько, Григорій Іванович, і мати, Катерина Якимівна, щоденно гнули спину на панщині, важко працювали, щоб прогодувати шістьох дітей.

2-й учень. «Родовід».

Мати Тараса, Катря, була лагідної вдачі жінка, працююча, дбайлива, знала безліч народних пісень.

Батько, Григорій Іванович, умів читати, стельмахував (робив із дерева вози, колеса), а іноді й чумакувати доводилося (Чумаки – це люди, які торгували сіллю та рибою. А для цього їм доводилося їхати кількома возами в далеку подорож по товар). Батько іноді брав із собою і малого Тараса. Чимало почув і побачив тоді хлопець. Письменним був і дід по батькові Іван, розповіді якого дуже любив слухати малий онук.

3-й учень. «Ненька Катерина».

У Тараса були брати і сестри: Микита, Катерина, Марія, Ярина, Йосип. До сестер Тарас Шевченко почував особливу любов: вони були єдиними друзями дитинства. Старша Катерина була йому нянькою і як могла заміняла матір.

Не раз задумувався Тарас над тим, чи є край землі і чи далеко до нього.

4-й учень. «До дяка в науку...»

Коли Тарасові виповнилося 8 років, батько віддав його в «науку» до дяка. Дяк за найменшу провину карав своїх учнів різками. Пізніше Тарас згадував ту школу, куди привела його кріпацька доля.

Ти взяла мене маленького за руку
І хлопця в школу відвела
До п'яного дяка в науку.
Учися, серденько, колись
З нас будуть люди, - ти казала.

5-й учень. «Смерть матері».

Та недовго тривала Тарасова «наука». Несподіване горе випало на долю маленького хлопчика. Змучена важкою працею, померла мати.

Там матір доброю мою
Ще молодюю – у могилу
Нужда та праця положила.

6-й учень. «Смерть батька».

Незабаром після смерті матері раптово, застудившись у дорозі, помер батько. Вмираючи, він казав, що Тарасові маєтку не залишає, бо з нього буде або дуже велика людина, або велике ледащо. Одинадцятирічний хлопчик залишився сиротою, беззахисним і недоглянутим.

Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!... А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи,
Носити воду школярам...

7-й учень. «Життя нашого поета таке дивне...»

Тарас наймитує в школі, а потім наймається пасти громадську череду. Мине 20 років, і він з боєм, згадуватиме своє дитинство у вірші «Мені тринадцятий минало». Незважаючи на те, що народився Тарас в бідній кріпацькій сім'ї і дитинство його було тяжким і безрадіним ріс допитливим, кмітливим і розумним хлопчиком.

8-й учень. «Тарасова пісня».

Тяжкою була панська неволя, проте не тільки те й робили люди, що плакали та журились. Було чути їхні пісні, і жарти, і веселий гомін.

Звенигородщина – співучий куток України, в ньому Кирилівка не останнє в цьому село. Тарас Шевченко ще змалку купався у народних піснях. Батько сам чумакував, то й співав про них, чумаків, співає мати, тітка, співає Катря. Прийде вечір – усі вулиці в селі аж гудуть піснями. А почнуть грати в селі весілля – ціле море пісень. Сумних і веселих, до світанку – всяких. Тож не дивно, що ще до ладу говорити не навчившись, Тарас уже підспівував старшим. Почує пісню де-небудь, зразу запам'ятає всю од краю до краю, носиться з нею, виспівує – чи гуляє, чи робить що, поки інша пісня не закриє цієї.

9-й учень. «Шевченко і Лисянка».

Якось кирилівський дяк Богорський послав хлопця в Лисянку до дяка-малюра позичити цимбали і прохати на іменини. Той цимбалів не дав і на іменини приїхати не обіцяв. Шевченко застав лисянського дяка-малюра за роботою: він сидів у повітці і на дошці починав малювати якогось святого. Шевченко не йшов додому, став дивитись. І коли на мертвій дошці з-під пензля малюра виглянули людські очі, мов з туману, почало виявлятися живе обличчя, в хлопця аж мурашки пішли поза спиною: малюр видався йому за чарівника.

На вулиці, де проживав дяк Єфрем, в якого брав уроки малювання малий Тарас, створено історико-меморіальний комплекс «Тарасова криниця».

Біля колодязя стоїть пам'ятник юному Тарасові, виготовлений з бронзи, на якому він зображений у довгій свитці, без шапки і одягає на коромисло цебра з водою. Люди приходять подивитися на криницю. До пам'ятника Тарасу завжди кладуть живі квіти.

10-й учень. «Тарас Шевченко – художник».

Наступного року пан, узявши з собою й слуг, серед них – і Тараса, вирушив до Польщі та Литви, звідки пізніше переїхав до Петербурга. Там Енгельгарт віддав Шевченка в науку на чотири роки до художника Ширяєва – мати власного маляра при дворі тоді було дуже модно.

У Петербурзі сталася визначна подія в житті Шевченка: якийсь він зустрівся із земляком-художником Іваном Сошенком. Той перейнявся долею талановитого кріпака і з друзями, передовими людьми того часу, посприяв визволенню Тараса з неволі. Відомий художник Карл Брюллов намалював портрет поета Василя Жуковського. Портрет розіграли в лотерею й зібрали дві тисячі п'ятсот карбованців. За ці гроші пан погодився дати Шевченкові волю.

22 квітня 1838 року Тарас, який 24 роки був невільником-кріпаком, став вільною людиною. Відтоді він з головою занурюється в нове життя. Відвідує Академію мистецтв, багато читає, виявляє свій талант не тільки як художник, а і як поет. 1840 року виходить друком його перша книга «Кобзар».

11-й учень. «Вірші, що стали піснями».

За доносом провокатора, Шевченка було заарештовано. У нього знайшли «бунтівливі» вірші. Дуже жорстким було покарання: 10 років заслання рядовим солдатом із заборобою писати й малювати.

Але... зболена душа не могла мовчати – писав і малював.

Поет писав:

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся,... але не каюсь.

Багато віршів Т.Г. Шевченка стали піснями. Композитори різних країн світу написали музику на його вірші. А український композитор М. Лисенко написав музику більше ніж на 100 творів Кобзаря.

Сам Тарас без пісні не міг жити. Він мав гарний голос, знав безліч гарних народних пісень.

За роботою поет завжди тихенько наспівував, зачаровуючи товаришів.

Шевченко був не лише поетом, не лише художником, він був Кобзарем!

Туга за рідною природою, рідним краєм звучить у його віршах, що стали піснями.

12-й учень. «Уклін тобі Тарасе».

Після повернення з останньої подорожі Україною 1859 року Тарас Шевченко весь час хворів. Проте він і далі багато й плідно працював.

9 березня 1861 року, в день народження поета, його вітали численні друзі – як особисто, так і телеграмами з різних міст України. Тарас Григорович зустрічав гостей зовсім хворий. А вранці наступного дня, почуваючись краще, пішов у майстерню домальовувати портрет. Раптово йому стало зле. О 5 годині 30 хвилин серце поета перестало битись.

Тарас Шевченко прожив 47 років, з них 24 роки він був кріпаком, 10 років – на засланні.

Спочатку поет знайшов спочинок на Смоленському кладовищі в Петербурзі. Але ще до заслання Шевченко написав «Заповіт», у якому просив поховати його «на Україні милій». Виконуючи волю поета, друзі домоглися його перепоховання у Каневі на Чернечій горі. Ця знаменна подія сталася 22 травня 1861 року. Отож, наша рідна черкаська земля й породила найславнішого сина України, й прийняла його в себе на вічний спочинок.

Попри тяжку долю, невлаштований побут, роки неволі, Шевченко створив чимало літературних шедеврів. Це насамперед збірка поетичних творів «Кобзар», яку він постійно поповнював до останніх місяців життя.

Крім того, митець залишив малярський спадок: 835 різних за жанром картин, з яких більше сотні – портрети.

3. Підсумок роботи в групах.

Через десять хвилин учні займають місця. Обговорення проходить за такими питаннями: Скількох співрозмовників ви вислухали? Що було легше: розповідати чи слухати?

4. Рухова хвилинка.

Руханка під музику.

5. Читання віршів вчителем (як варіант прослухати аудіо-запис).

Слайд 1. Пригадай! Вірш – короткий поетичний твір поділений на рядки, що римуються. Рима – співзвучне закінчення слів у віршованих рядках.

6. Читаю, досліджую мовленнєві явища.

Дізнайся лексичне значення слів із тлумачного словничка, переглянувши презентацію.

Прочитай слова та сполучення слів у колонках, поступово прискорюючи темп. Відтвори з пам'яті.

Тлумачний словничок

Явір – дерево родини Кленові.

Верболіз – кущ, або дерево, що росте у вологих місцях.

Осока – болотна трава.

Ряска – трав'яниста рослина, яка покриває стоячі води.

з-під явора	плугатарі
верболози	хлюпошуться
поміж осокою	вишневий
ряску	вечірня

7. Самостійне читання віршів учнями (мовчки). Пригадайте поради щодо виразного читання віршів.

Слайд 2. Щоб красиво продекламувати вірш треба зрозуміти настрій поетичного твору і почуття мовця та намагатися передати їх під час декламування.

Індивідуальна робота із учнями. Читання букваря.

8. Бесіда-обговорення прочитаного.

- Поміркуй, яку місцевість змалював поет у цьому уривку.

- Чому тополі нагадують сторожів?
- З яким настроєм слід читати вірш?
- Чому Тарас Шевченко так часто описував у своїх творах калину, вербу, явір?

Слово вчителя. Тарас Григорович дуже любив Україну, її струнку тополі, верби над ставками. Особливо любив калину й часто згадував її у віршах, адже це одна з найчарівніших рослин-символів України. У «Кобзарі» слово калина вжито 385 разів.

VI. Фізкультхвилинка Релаксація під музику.

VII. Корекція набутих знань

1. Гра «Безперервний ланцюжок» (Учні читають по одному реченню).

2. Технологія «У майстерні художника». Робота в парах.

Створіть свій словесний малюнок за змістом вірша «Тече вода з-під явора».

3. Вибіркове списування. Робота в групах.

Перша група: записати в робочий зошит із вірша «Тече вода з-під явора» іменники з прийменниками.

Друга група: доберіть із уривка «Світає» римовані слова, додайте свої.

Світає – (палає).

Мріють – (зеленіють).

4. Тест.

Перевіримо, що ви запам'ятали з розповіді про життя Т.Г.Шевченка.

1. У якій сім'ї народився Т.Г. Шевченко?

- а) у заможній;
- б) у кріпацькій;
- в) у дворянській.

2. Хто няньчив Тараса?

- а) Мама;
- б) старша сестра Катерина;
- в) дідусь.

3. Т.Г. Шевченко народився

- а) у Моринцях;
- б) у Черкасах;
- в) у Каневі.

4. Яким ріс Тарас?

- а) Безтурботним, балакучим;
- б) допитливим, кмітливим;
- в) егоїстичним, заздрисним.

5. Якою була наука в дяковій школі?

- а) Цікавою;
- б) нудною, тяжкою;
- в) радісною.

6. У скільки років хлопчик залишився круглим сиротою?

- а) У 8;
- б) в 13;
- в) в 11.

7. Ким мріяв стати Тарас?

- а) Малярем;
- б) співаком;
- в) письменником.

8. Поштовхом до написання Т. Шевченком вірша «Заповіт» стала

- а) старість;
- б) хвороба;
- в) можливість заявити про себе.

9. Про яку пору доби йдеться в уривку вірша «Світає»?

- а) Ранок;
- б) день;
- в) вечір.

10. Хто зустрічає сонечко?

- а) Журавлик;
- б) синичка;
- в) соловейко.

11. Який кущ пишається над водою?

- а) Малина;
- б) калина;
- в) смородина.

12. 3-під якого дерева тече вода?

- а) Явора;
- б) тополі;
- в) верби.

5. Перевірка роботи учнів.

Ключ до тесту:

- 1. б)
- 2. б)
- 3. а)
- 4. б)
- 5. б)
- 6. в)
- 7. а)
- 8. б)
- 9. а)
- 10. в)
- 11. б)
- 12. а)

Хто задоволений своїм результатом? Молодці!

6. Творча робота. Робота в четвірках.

Завдання: до кожної букви доберіть найкращі слова, які б характеризували Т.Шевченка.

- Т – талановитий
- а – активний
- р – романтичний, рішучий
- а – авторитетний
- с – сором'язливий, скромний
- Ш – швидкий, шокуєчий
- е – енергійний, емоційний
- в – великий, вільний, видатний
- ч – чемний, чесний, чуйний
- е – ерудований
- н – наполегливий, непокірний
- к – красномовний
- о – обдарований, особливий

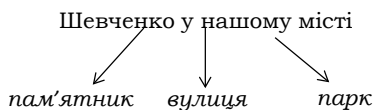
7. Перегляд презентації.

Учитель. У світі встановлено 1384 пам'ятники Тарасові Шевченку. Серед них 1256 пам'ятників в Україні, 128 – у 35 країнах світу.

Перший пам'ятник було встановлено в Харкові. Найвищий з усіх – у місті Ковелі.

Поміркуй, чому українському поетові встановлено пам'ятники по всьому світу?

8. Робота з картою (фрагмент карти Черкаської області).

Учитель. Знайди на карті місце, де народився Тарас Шевченко. Покажи село, де пройшли дитячі роки поета.

VIII. Підсумок уроку. Рефлексія

Учитель. Наш урок наближається до кінця. Скажіть, що вас вразило найбільше?

- Про що нове ви дізналися про життя поета?
- Гронування.
- Чи є у нашому місті місця, пов'язані з ім'ям Тараса Шевченка?

Учитель. Чи цікаво було вчитися на сьогоднішньому уроці?

Пам'ятайте, любі діти! Більше 200 років ми, черкащани, пишаємося тим, що є земляками найвидатнішого українського поета, духовного батька нашої нації Тараса Шевченка.

Тарас Григорович, хоч і не мав родини, проте дуже любив дітей, за першої ж нагоди з радістю

спілкувався з ними, намагався захистити від людської жорстокості чи байдужості, присвятив їм найліричніші, найтепліші свої поетичні рядки.

З новими творами ви будете ознайомлюватися на уроках літературного читання.

Діти, любіть Україну, як любив її поет. Читайте Тарасові твори і ваша мова буде гарною, чарівною, барвистою, бо українська мова – одна з найкращих мов світу.

Нехай на вашому шляху завжди будуть поруч Шевченкова пристрасть, Шевченкова мужність і невмируще слово!

Технологія «Незакінчене речення»

Закінчіть речення:

Я думаю, що ...

Я переконаний у тому, що ...

Я не сумніваюся в тому, що...

Закінчити наш урок я хочу висловом Тараса Шевченка

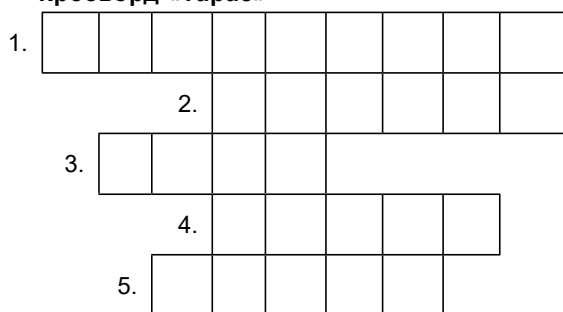
«Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.»

X. Домашнє завдання

Виразно читати вірші на с.116-117 підручника.

Розгадати кросворд.

Кросворд «Тарас»

Хто хлюпоче у воді між осокою?

Який кущ пишається над водою?

3-під якого дерева тече вода?

Куди вийшли погуляти батько й мати?

Що ловить у воді качечка?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кращі конспекти уроків із читання: 1-4 класи / Упоряд. Т.А. Дубіч. Тернопіль-Харків: Ранок, 2011. 144с. (Серія «Відкритий урок»)
2. Стребна О.В., Соценко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків: Основа, 2006.176с.
3. Шейко Г.К. Інноваційні методи роботи у початковій школі. Харків: Ранок, 2008.208с. (Серія «Педагогічна майстерня»)
4. Шевченко Т. Кобзарик. За сонцем хмаронька пливе...: Для молод. шк. Віку / Упоряд., О.Пугачевська, І.Косенко, В.Пахаренко. Черкаси: Видавець О.Вовчок, 2013.104с.
5. Вірш "Тече вода з під явора" слухати аудіо. Тарас Шевченко. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=plWPt8F6IHs>
6. Музей Тараса Шевченка в Моринцях. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KcQ5chkSZRg>
7. Моринці - колиска Шевченка Онлайн екскурсія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jGBJdPUEI9E>

Ю.В. Леснікова,

завідувач відділу координації дистанційної освіти та пролонгованого підвищення кваліфікації комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЦИФРОВА ПЕДАГОГІКА: ВИКЛИКИ ТА НОВІ ГОРИЗОНТИ

Освітній процес, як унікальний феномен, привертає увагу дослідників протягом багатьох століть. Розвиток науки сприяв формуванню різноманітних теорій навчання, які аналізують психологічні, соціальні та культурні аспекти, що впливають на ефективність навчання та розвиток особистості.

В сучасному світі цифрові технології набувають все більшого значення у процесі навчання. Це призвело до виникнення терміну "цифрова педагогіка". Чи існує цифрова педагогіка, як окрема область, що вирізняє її від загальної педагогіки та будь-якої іншої педагогіки? Якщо існує, то які цілі, методи та принципи цифрової педагогіки? Що таке цифрова педагогіка і як вона пов'язана з освітніми науками? У цьому питанні практика змушує нас розширити існуючий набір знань, педагогічних методів та інструментів. Для організації освітнього процесу в цифровому просторі потребують уточнення змісту такі поняття, як «педагогічна майстерність», «педагогічна творчість», «педагогічна взаємодія», «педагогічна комунікація» «суб'єкт суб'єктна взаємодія» тощо.

На практиці побудова освітнього процесу відбувається в контексті умовного перетину цифрових і традиційних педагогічних технологій навчання. Цифрова педагогіка ставить акценти на активне навчання, тобто декларативне прийняття знань від вчителя має залишитись в минулому, в пріоритеті продуктивне навчання – пошук і дослідження. Це дозволяє учням не лише отримувати інформацію, але й розвивати критичне мислення, навички самостійного навчання та співпраці. Важливо, щоб учні мали можливість застосовувати отримані знання на практиці, що сприяє глибшому розумінню теми та формуванню необхідних компетенцій для майбутньої професійної діяльності.

Цифрова педагогіка – це не просто інструмент, а ціла філософія навчання, яка перетворює традиційну освіту на динамічний і інтерактивний процес у цифровому просторі. Вона пропонує безмежні можливості для вчителів та учнів, відкриваючи двері у віртуальний світ знань, який динамічно розвивається. Педагогіка залишається сферою, де нові ідеї та теорії постійно виникають на основі існуючих знань. Доповнення педагогічної концепції Джона Дьюї, орієнтованої на важливість досвіду як основи навчання, цифровими інструментами сприяє залученню учнів до проектної діяльності на сучасному рівні цифрової трансформації освіти. Отже, **цифрову педагогіку можна вважати проєкцією педагогіки у віртуальний цифровий простір**, тобто «методом розширення можливостей», за допомогою якого вчитель проєктує інтерактивний процес пізнання у контексті цифрової дидактики.

Цифрові дидактичні візуальні засоби стали визнаним чинником модернізації й підвищення якості освіти на всіх її рівнях, і перш за все – на рівні загальної освіти.

Проекційний підхід до цифрової педагогіки дає нам змогу виокремити такі основні компоненти:

- **змістовний аспект, який** охоплює розробку нового освітнього продукту в цифровій формі, що відкриває нові можливості для навчання та когнітивної комунікації суб'єктів освітнього процесу. Використання наскрізних цифрових технологій, таких як штучний *інтелект*, *нейронні мережі*, сприяє створенню інтерактивних навчальних середовищ, що стимулюють активність учнів і забезпечують індивідуалізований підхід до освіти;

- **середовищний аспект.** Він передбачає перенесення змістовного і комунікативного компонента в цифрове освітнє середовище, трансформацію процесу викладання і навчання в межах моделі «вчитель – цифрове освітнє середовище - учень»;

- **технологічний аспект, який** охоплює реалізацію різних форм навчання, таких як *синхронні та асинхронні*, використання різноманітних засобів (комп'ютери, ноутбуки, мобільні пристрої, цифрові сервіси та електронні освітні ресурси). При цьому використовуються методи навчання з активними та інтерактивними підходами, а також прийоми, що базуються на мультимедіа- та хмарних технологіях;

- **компетентісний аспект, який** фокусується на системі формування та вдосконалення цифрових компетенцій педагогів з метою забезпечення відповідного рівня викладання та комунікації з учнями цифрового покоління.

Отже, цифрова педагогіка, інтегруючи тісний взаємозв'язок між вищезазначеними компонентами, створює єдину систему. І це не тільки використання цифрових технологій для навчання, а скоріше своєрідний підхід до цих інструментів з критичної педагогічної точки зору. Мова йде про доцільне *використання цифрових інструментів і про рішення педагога*: коли, які і як саме використовувати цифрові інструменти у навчальному процесі.

Віртуальний освітній простір на засадах цифрової педагогіки відкриває багато нових можливостей для здобувачів освіти. *По-перше*, це забезпечує доступ до якісних навчальних матеріалів і ресурсів незалежно від географічного розташування. *По-друге*, цифрові інструменти дозволяють адаптувати навчання під індивідуальні потреби та рівень кожного учня, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу. *По-третє*, інтерактивні платформи і віртуальні класи стимулюють активну участь і співпрацю між учнями, що сприяє розвитку навичок комунікації та командної роботи. Також важливо згадати про можливості аналітики і моніторингу

успішності, які дозволяють педагогам оперативно реагувати на труднощі учнів і коригувати свої методи викладання. Усе це разом робить віртуальний освітній простір надзвичайно потужним інструментом у сучасній освіті. Проте існує доволі важливий виклик – **питання кібербезпеки**. В умовах, коли значна частина навчального процесу відбувається онлайн, важливо забезпечити конфіденційність, цілісність та доступність даних учасників освітнього процесу.

До прикладу, **освітня платформа IZZI**. Цей інноваційний інструмент для навчання пропонує ефективний доступ до електронних підручників, різноманітних інтерактивних завдань, систематизованих електронних матеріалів для уроків та забезпечує можливість оцінювання знань учнів. Освітня платформа запущена в Україні в серпні 2023 року. Платформа IZZI пропонує багато можливостей для інтерактивного та індивідуалізованого навчання. *Ось деякі з основних функцій:*

- **інтерактивні заняття**, які включають електронні підручники, відеоуроки та інтерактивні завдання, залучають учнів до навчального процесу;
- **індивідуалізація**, дозволяє налаштовувати навчальні матеріали відповідно до потреб кожного учня, забезпечуючи оптимальний темп навчання;
- **мультимедійні матеріали**, такі як 3D-моделі, аудіозаписи та відео, збагачують навчальний досвід;
- **тестування та оцінка**, які включають захоплюючі тести, допомагають вчителям відстежувати прогрес учнів.

Ці функції роблять платформу IZZI відмінною для створення інтерактивного та індивідуалізованого навчального середовища, допомагають зробити заняття більш цікавими для школярів.

Одним із основних викликів для української системи освіти є **освітні втрати**. За даними PISA–2022, освітні втрати в українських дітей сягають 1,5–2 роки. З цієї метою у 2024 році в Україні запрацювала **Екосистема для надолуження освітніх втрат**, яка дозволяє українським школярам масово застосовувати штучний інтелект, інтерактивні кейсові уроки та «Убер-школу» для подолання прогалин у знаннях. Уперше екосистему запроваджено в Цифрових освітніх центрах, створених Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях. Екосистема з надолуження освітніх втрат дозволяє учням проходити тестування на основі штучного інтелекту, який визначає рівень знань з вибраного предмета, після чого зеленим, жовтим та червоним кольором показує, які теми засвоєні добре, а яким потрібно приділити увагу. Після цього учень / учениця самостійно вивчає ці теми з допомогою інтерактивних кейсових уроків на цьому ж порталі. Екосистема з надолуження освітніх втрат безкоштовна та вже доступна всім українським учням 9–11 класів, які проживають на території України або перебувають за кордоном.

Важливим аспектом цифрової педагогіки наразі є її здатність сприяти **розвитку творчого потенціалу учнів**. Цифрові технології надають широкі можливості для створення та презентації власних проєктів, що стимулює креативність та інноваційне мислення.

Цифрова педагогіка вимагає від вчителів адаптації до нових умов, постійного вдосконалення навичок та знань, професійного розвитку, щоб

ефективно інтегрувати цифрові технології в навчальний процес, самостійно створювати інтерактивні навчальні середовища. В цьому контексті успішно реалізуються в освітнянській спільноті різноманітні програми професійного розвитку, наприклад безкоштовна онлайн-програма від Google, організована у співпраці з Міністерством освіти і науки України «Цифрові навички для освіти від Google».

Важливо зазначити, що цифрова педагогіка не обмежується лише формальною освітою. Вона також має великий потенціал для неформального та інформального навчання, що сприяє реалізації концепції навчання протягом усього життя. Цифровий освітній простір в сучасному світі відкриває нові можливості для навчання у зручний час, безперервної освіти, проєктування індивідуальної освітньої траєкторії, перетворення із споживачів електронних ресурсів у їх творців. Онлайн-курси, вебінари, професійні спільноти в соціальних мережах дозволяють вчителям постійно підвищувати свою кваліфікацію та обмінюватися досвідом з колегами. Цифрова педагогіка стає ключовим елементом сучасної освіти, як відповідь на виклики навчання в контексті цифрової трансформації, дозволяючи цифровим технологіям співіснувати з традиційними нормами, вирішуючи виклики інформаційного суспільства.

Цифровізація освіти вимагає визначення педагогічних пріоритетів у трансформації сутнісних позицій педагогічної науки, перегляду форм, методів, засобів і технологій навчання, виховання й розвитку здобувача освіти. Цілком імовірно, що після періоду інтенсивних пошуків цифрові технології знайдуть визначне місце в збагаченій педагогіці. Це відбудеться на основі нових рамок, у розділах, присвячених методам навчання, зовнішнім умовам навчання, навчальному клімату, управлінню класом та іншим аспектам. Необхідність людини будь-якого віку адаптуватися до нових технологій цифрового середовища активізує освітню парадигму щодо навчання впродовж життя як форми підвищення власної цифрової компетентності, саморозвитку, професійної і життєвої самореалізації. Одним з ключових завдань освіти в умовах цифрової трансформації є гармонійне поєднання переваг традиційного навчання з можливостями цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браун Т. Цифрові технології в освіті. Навчальна книга, 2021.120 с.
2. Джонсон М. Цифрова педагогіка: нові можливості для навчання. Навчальна книга, 2022.150 с.
3. Екосистема для надолуження освітніх втрат. URL: <https://mon.gov.ua/news/v-ukraini-zapratsiuvala-ekosistema-dlia-nadoluzhennia-osvitnikh-vtrat>
4. Лукаш В. І. Цифрова педагогіка: визначення та принципи. Київ: Навчальна книга, 2023.200 с.
5. Сисоева С. Педагогічні аспекти цифровізації освіти. Національна академія педагогічних наук України, 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/357591763_PEDAGOGICAL_ASPECTS_OF_DIGITALIZATION_OF_EDUCATION/fulltext/61d5bd5dd4500608168d956
6. Сміт Л. Інтерактивні методи у цифровій педагогіці. Навчальна книга, 2023.110 с.

І. О. Любарська,

учитель української мови та літератури Опорного закладу освіти «Христинівський ліцей» Христинівської міської ради Черкаської області;

Л. В. Сивак,

учитель української мови та літератури Опорного закладу освіти «Христинівський ліцей» Христинівської міської ради Черкаської області;

Л. А. Слюсаренко,

учитель української мови та літератури Опорного закладу освіти «Христинівський ліцей» Христинівської міської ради Черкаської області

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У сучасному світі технології стали невід'ємною частиною всіх аспектів життя, і освіта не є винятком. Інноваційні підходи, такі як штучний інтелект (ШІ), змінюють парадигму навчання та ставлять перед вчителями нові виклики, водночас відкриваючи широкі можливості для вдосконалення навчального процесу. Використання ШІ в освітньому середовищі сприяє розвитку нових методів навчання, які є адаптивними, інтерактивними та інклюзивними. Це вже не просто далека перспектива, а необхідна складова сучасної педагогіки, особливо в умовах швидкого розвитку цифрових технологій.

На уроках української мови та літератури, що є фундаментальними у формуванні національної самосвідомості, культурної ідентичності та мовної компетенції, інтеграція штучного інтелекту здатна значно підвищити ефективність навчання. Ці предмети вимагають не тільки передачі знань про граматичні та літературні норми, а й розкриття творчого потенціалу, розвитку критичного мислення, формування естетичного смаку та навичок аналізу. Використання інноваційних технологій на уроках української мови та літератури може значно сприяти розвитку цих компетенцій, роблячи навчання більш динамічним і захоплюючим.

Штучний інтелект дозволяє викладачам створювати персоналізовані плани уроків, враховуючи індивідуальні особливості учнів. Це може допомогти краще адаптувати навчальний процес під потреби кожного школяра, зокрема з урахуванням їхнього рівня знань, швидкості засвоєння матеріалу та інтересів. Крім того, інструменти ШІ здатні аналізувати дані про успішність учнів, виявляти слабкі сторони та автоматично пропонувати додаткові матеріали або завдання, що спрямовані на покращення певних аспектів знань. Таким чином, викладач отримує можливість зосередитися на педагогічних завданнях, не витрачаючи зайвий час на рутинні дії, пов'язані з перевіркою та аналізом домашніх завдань або тестів.

Штучний інтелект також відіграє важливу **роль у мотивації учнів**. Завдяки інтерактивним платформам, що використовують елементи гейміфікації, навчальний процес стає більш захоплюючим і стимулює учнів до активної участі. На уроках української мови, де учні зазвичай вивчають складні правила граматики чи орфографії, використання ШІ може зробити цей процес менш монотонним і значно ефективнішим. Наприклад, інтерактивні вправи з використанням ШІ можуть автоматично коригувати помилки, пояснюючи їх наочно і зрозуміло, що дозволяє учням швидше засвоювати матеріал. Це сприяє кращому розумінню мови та її правил, роблячи процес навчання не

просто механічним запам'ятовуванням, а свідомим і продуктивним.

Що стосується літератури, то ШІ може допомогти в аналізі літературних текстів, виділяючи ключові теми, символи та підтексти. Це допомагає учням глибше розуміти зміст твору та взаємозв'язок між різними елементами літературного тексту, що розвиває в них критичне мислення та навички інтерпретації. Учителі, у свою чергу, можуть використовувати ці інструменти для підготовки більш поглиблених аналізів творів, збагачуючи навчальний матеріал додатковими аспектами. Більше того, алгоритми ШІ можуть надавати рекомендації щодо подальших творів для читання, базуючись на інтересах та уподобаннях учня, що стимулює його інтерес до літератури та формує культуру читання.

Штучний інтелект також може стимулювати творчість учнів, пропонуючи їм нові ідеї для написання творів або допомагаючи розвивати їхню стилістику. Такі системи здатні аналізувати написане та давати рекомендації щодо покращення стилю, структури тексту чи навіть глибини змісту. Це допомагає учням навчатися не лише правильно писати, але й виражати свої думки, почуття та ідеї більш чітко та ефективно, що є одним із головних завдань вивчення української мови та літератури.

Отже, інтеграція ШІ на уроках української мови та літератури не тільки сприяє індивідуалізації навчання, але й стимулює розвиток творчих здібностей учнів, їх критичного мислення та емоційного інтелекту. Це відкриває нові горизонти для вчителів, дозволяючи їм **поєднувати традиційні підходи з інноваційними методами**, що допомагають зробити навчання цікавішим, доступнішим і більш ефективним.

Одна з найбільших переваг використання штучного інтелекту у навчальному процесі – це можливість створювати по-справжньому індивідуалізоване навчання для кожного учня. У традиційній класній кімнаті, навіть за умови високого професіоналізму вчителя, не завжди можливо приділити увагу всім учням на належному рівні, враховуючи їхні індивідуальні потреби та особливості навчання. Алгоритми штучного інтелекту дозволяють вирішити цю проблему, аналізуючи величезні масиви даних про успішність, темпи засвоєння матеріалу, наявні прогалини в знаннях, стиль навчання кожного учня. На основі таких даних ШІ може допомогти вчителям створювати персоналізовані навчальні завдання та матеріали, які максимально відповідають потребам кожного учня.

На уроках української мови це може означати більш цілеспрямовану роботу над граматичними або

лексичними аспектами. Наприклад, якщо система ШІ виявляє, що учень постійно робить певну граматичну помилку (наприклад, плутає закінчення іменників у різних відмінках), вона може запропонувати йому спеціально розроблені вправи, що спрямовані на корекцію саме цих помилок. Це дозволяє усунути слабкі місця в знаннях без необхідності вчителю витратити додатковий час на створення індивідуальних завдань для кожного учня.

ШІ також може аналізувати мовленнєві помилки учнів під час виконання усних завдань або творів, підказуючи, як покращити структурованість висловлювань, орфографію чи синтаксис. Це не лише дозволяє учням навчатися на власних помилках, але й стимулює самостійне опрацювання своїх слабких сторін, розвиваючи в них навички самоконтролю та самоаналізу. Таким чином, технології ШІ створюють додаткові можливості для поглиблення знань і самостійного розвитку учня.

Ще одна важлива функція ШІ у цьому контексті – це можливість аналізу прогресу учня на тривалому проміжку часу. ШІ здатен збирати дані про успішність учня протягом навчального року і на основі цього формувати індивідуальні стратегії навчання. Якщо учень показує помітний прогрес у певних аспектах, ШІ може поступово збільшувати складність завдань, мотивуючи його до подальшого розвитку. Якщо ж у якихось темах учень відстає або не демонструє покращення, система може автоматично генерувати додаткові матеріали для закріплення цих знань. Таким чином, навчання стає більш адаптивним і гнучким, підлаштовуючись під темпи та потреби кожного учня окремо.

У контексті літератури ШІ також відкриває **нові можливості для індивідуалізованого підходу до читання.** Окрім стандартних програм, які часто є досить універсальними для всіх учнів, штучний інтелект дозволяє створювати індивідуальні читальні плани, враховуючи інтереси, вподобання та рівень читання кожного учня. Наприклад, якщо учень цікавиться історичною тематикою, алгоритм може рекомендувати йому твори, що висвітлюють історичні події, або літературу з відповідною тематикою. Якщо ж учень надає перевагу фантастичній літературі, система може пропонувати твори саме цього жанру. При цьому важливо, що рекомендації не обмежуються лише шкільною програмою, адже завдяки аналізу літературних уподобань учня можна запропонувати йому додаткові твори, які поглиблюють його знання та інтерес до читання.

Окрім цього, ШІ здатен адаптувати рівень складності текстів до індивідуальних здібностей учня. Це особливо корисно в тих випадках, коли у класі є учні з різним рівнем мовленнєвого або читального розвитку. Наприклад, учням, які мають вищий рівень розуміння літературних текстів, система може пропонувати складніші твори або літературні аналізи. Тим часом для учнів, які потребують більше часу для опанування матеріалу, ШІ може рекомендувати спрощені тексти або спеціальні адаптації, що дозволяють крок за кроком засвоювати інформацію без надмірного стресу чи перевантаження.

Крім того, система може надавати учням додаткові ресурси для пояснення складних літературних або мовних понять. Наприклад, ШІ може запропонувати учню відео, де детально пояснюються певні граматичні правила, або інтерактивні схеми, що візуально демонструють структуру твору чи його аналіз. Такий підхід особливо корисний для учнів, які краще сприймають інформацію через візуальні або аудіальні канали, що сприяє індивідуалізації навчання навіть у межах одного класу.

Ще одним важливим аспектом є можливість використання ШІ для створення адаптивних тестів

і завдань. ШІ здатен постійно коригувати складність завдань у відповідь на успішність учня. Наприклад, якщо учень правильно відповідає на певну кількість запитань, система автоматично підвищує рівень складності наступних завдань. Це створює додаткову мотивацію для учнів, адже вони відчувають, що їхні знання і вміння постійно зростають, а навчання стає більш цікавим і насиченим.

Таким чином, індивідуалізація навчального процесу за допомогою штучного інтелекту не лише підвищує ефективність навчання, але й допомагає кожному учню розвиватися у своєму власному темпі, орієнтуючись на свої сильні сторони та вдосконалюючи слабкі. Це робить процес навчання більш особистісно-орієнтованим, дозволяючи вчителям більше часу приділяти творчим та інтелектуальним аспектам навчання.

Штучний інтелект значно розширює можливості розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів, зокрема на уроках української мови та літератури. Це досягається через різноманітні інструменти та платформи, які дозволяють поглиблювати аналіз текстів і стимулюють креативність учнів.

Перш за все, одним з ключових аспектів є **використання ШІ для детального аналізу літературних творів.** За допомогою спеціалізованих платформ, учні можуть вводити уривки з текстів і отримувати комплексний аналіз, що включає ключові теми, мотиви, стилістичні прийоми та символіку. Такі системи можуть ідентифікувати основні теми твору і пояснювати, як ці теми розвиваються протягом тексту. Вони можуть допомогти розпізнати мотиви персонажів і їхні зміни, а також аналізувати стилістичні прийоми автора, такі як метафори, алегорії чи символи. Це дозволяє учням не лише краще розуміти глибинний сенс літературного твору, але й розвивати вміння критично осмислювати текст, а також формувати власні думки і інтерпретації.

Також ШІ може бути використаний для **генерації критичних запитань до прочитаного матеріалу.** Наприклад, система може створити питання, що перевіряють розуміння ключових аспектів твору, таких як характери, конфлікти або ідеї. Це спонукає учнів до глибшого обдумування прочитаного і розширює їхнє критичне мислення. Платформи ШІ можуть також надати учням можливість порівнювати різні інтерпретації тексту, що дозволяє розвивати навички аргументації і побудови логічних висновків.

Ще один важливий аспект використання ШІ – це підтримка у створенні власних літературних творів. Деякі платформи на основі ШІ пропонують функції, що допомагають учням у написанні есе, оповідань або інших текстів. ШІ може аналізувати структуру тексту, оцінювати логіку викладу думок, стилістичні особливості, а також перевіряти орфографію та граматику. Це надає учням зворотний зв'язок, який допомагає їм покращувати свою письмову практику. Наприклад, система може запропонувати рекомендації щодо покращення зв'язності тексту, уточнення формулювань або використання більш точних слів. Це сприяє розвитку навичок написання, допомагаючи учням зосереджуватися на креативних ідеях, а не на технічних помилках.

Зокрема, платформи з ШІ можуть пропонувати учням різноманітні сценарії для розвитку творчих завдань. Наприклад, учні можуть використовувати ШІ для генерації сюжетних ідей або персонажів для своїх творів. Такі інструменти можуть пропонувати нескінченні варіації сюжетів або допомагати в створенні унікальних характеристик для героїв. Це стимулює учнів до творчого підходу, дозволяючи їм експериментувати з різними стилями і жанрами, що, у свою чергу, сприяє розвитку їхньої креативності.

Крім того, ШІ може допомагати у розробці сценаріїв для літературних аналізів або проєктів. Учні можуть отримати рекомендації щодо структуризації своїх ідей, створення тез і аргументів, що допомагає їм організувати свої думки і представити їх в ясному та логічному вигляді. Це також допомагає їм розвивати навички написання рецензій і критичних оглядів, що є важливими для формування критичного мислення.

З іншого боку, ШІ може сприяти розвитку творчих здібностей через інтерактивні інструменти. Наприклад, платформи можуть запропонувати учням створювати віртуальні проєкти, такі як інтерактивні карти літературних творів або віртуальні галереї, що демонструють їхні літературні аналізи. Це не лише розвиває їхні технічні навички, але й стимулює інтерес до предмету, **дозволяючи учням візуалізувати ідеї і концепції, які вони вивчають.**

Окрім того, системи ШІ можуть допомагати в навчанні співпраці. Наприклад, учні можуть працювати над спільними проєктами, де ШІ слідкує за прогресом кожного учасника, пропонує поради та ресурси для покращення колективної роботи. Це розвиває навички командної роботи, комунікації та організації, що є важливими для сучасного навчального середовища.

Важливо зазначити, що використання ШІ в розвитку критичного мислення та творчих здібностей має бути інтегровано в навчальний процес так, щоб забезпечити не лише технічну підтримку, але й зберегти баланс між технологічними інструментами і традиційними методами навчання. ШІ не замінює людський фактор, а доповнює його, надаючи учням додаткові можливості для навчання і самовираження. Тому, при використанні ШІ, вчителям важливо підтримувати активну участь у навчальному процесі, забезпечуючи ефективний баланс між технологічними інструментами і особистим керівництвом.

Залучення інтерактивних технологій на уроках української мови та літератури може кардинально змінити спосіб навчання і підвищити мотивацію учнів завдяки використанню інноваційних інструментів на базі штучного інтелекту (ШІ). Інтерактивні платформи, що працюють на основі ШІ, надають нові можливості для залучення учнів до навчального процесу, роблячи його більш захоплюючим і ефективним.

Одним з найбільш популярних способів інтеграції ШІ є використання мовних ігор, які не лише сприяють закріпленню знань граматики та орфографії, але й підвищують інтерес до навчання через елементи гри. Платформи такі як Kahoot або Quizlet дозволяють створювати інтерактивні вікторини та тести, які адаптуються до рівня знань учня. Наприклад, за допомогою алгоритмів ШІ ці сервіси можуть автоматично генерувати питання на основі тем, що потребують більше практики, або створювати ігрові сценарії, які відповідають індивідуальним потребам учнів. Це створює динамічне середовище для навчання, де учні можуть активно взаємодіяти з матеріалом, виконуючи завдання у формі вікторин, ігор на швидкість чи навіть симуляцій ситуацій, що допомагає закріплювати знання через активну участь.

Інтерактивні інструменти також забезпечують можливість негайного зворотного зв'язку. Це є одним з найбільш потужних аспектів використання ШІ у навчанні. Наприклад, після виконання тесту з правопису або синтаксису, учні можуть миттєво отримати результати і пояснення до кожної відповіді. Системи ШІ не тільки повідомляють, чи була відповідь правильною, але й надають детальні пояснення та рекомендації щодо помилок. Це дозволяє учням швидко виправляти свої помилки і краще розуміти складні граматичні правила або орфографічні нюанси. Негайний зворотний зв'язок сприяє покращенню навичок самокорекції і самостійного навчання, що

є критично важливими для розвитку незалежних навчальних навичок.

ШІ також може використовуватися для створення адаптованих навчальних маршрутів. Наприклад, платформи можуть аналізувати результати тестування і на основі отриманих даних рекомендувати додаткові матеріали або вправи, які найбільше відповідають потребам конкретного учня. Це забезпечує індивідуальний підхід до навчання, де кожен учень отримує саме ті завдання, які йому потрібні для покращення своїх знань і навичок. Такі платформи можуть також адаптувати складність завдань в залежності від успіхів учня, що дозволяє підтримувати його мотивацію і зацікавленість на високому рівні.

Ще однією перевагою інтерактивних інструментів є можливість інтеграції елементів гейміфікації у навчальний процес. Ігрові механізми, такі як бали, рівні, значки та лідерборди, можуть бути використані для стимулювання учнів до активної участі і досягнення високих результатів. Наприклад, учні можуть заробляти бали за правильні відповіді на питання, що дозволяє їм змагатися з однокласниками і отримувати заохочення у формі віртуальних значків або сертифікатів. Це не тільки підвищує рівень мотивації, але й створює позитивне навчальне середовище, де учні відчують зацікавленість у досягненні нових вершин.

ШІ також може допомогти у створенні інтерактивних навчальних ресурсів, таких як відеоуроки, віртуальні екскурсії з літературних тем або інтерактивні карти літературних творів. Наприклад, учні можуть досліджувати літературні періоди або аналізувати зв'язки між різними літературними героями і подіями через віртуальні моделі або карти, що допомагає їм краще розуміти контекст і значення текстів. Це не тільки робить навчання більш цікавим, але й забезпечує учням можливість активно взаємодіяти з матеріалом, що сприяє глибшому розумінню і запам'ятовуванню інформації.

Крім того, інтерактивні платформи на основі ШІ можуть підтримувати колективну роботу учнів, надаючи можливість для спільного виконання завдань або участі у групових проєктах. Наприклад, учні можуть працювати над спільними літературними проєктами, де кожен учасник має певну роль або завдання, і ШІ може слідкувати за прогресом кожного учня, надаючи рекомендації і зворотний зв'язок. Це сприяє розвитку навичок командної роботи, комунікації і організації, що є важливими для успішного навчання і розвитку учнів.

Інтеграція ШІ в уроки української мови та літератури дозволяє не лише підвищити мотивацію учнів, але й зробити процес навчання більш ефективним і захоплюючим. Залучення інтерактивних інструментів відкриває нові можливості для створення динамічного і адаптивного навчального середовища, яке відповідає потребам і інтересам кожного учня, забезпечуючи йому можливість активно взаємодіяти з навчальним матеріалом і досягати високих результатів.

ШІ може значно спростити процес оцінювання, особливо при перевірці тестових завдань. Використання автоматизованих систем оцінювання дозволяє вчителям швидко та об'єктивно оцінювати знання учнів. Це особливо корисно при проведенні онлайн-занять або дистанційного навчання, де велика кількість завдань може вимагати багато часу для перевірки.

Крім того, ШІ дозволяє ефективно моніторити прогрес кожного учня. Наприклад, система може зберігати дані про виконані завдання, рівень успішності, частоту помилок і на основі цього будувати прогнози щодо подальшого розвитку учня. Це

допомагає вчителям не лише бачити, як розвиваються знання школяра, але й вчасно виявляти прогалини у його навчанні та адаптувати подальші завдання.

Виклики та етичні аспекти використання ШІ

Незважаючи на всі переваги, використання ШІ на уроках української мови та літератури також пов'язане з певними викликами. Одним з головних є необхідність належної підготовки вчителів до використання технологій ШІ. Потрібно не лише володіти базовими знаннями про роботу з такими системами, але й розуміти, як інтегрувати їх у навчальний процес так, щоб це сприяло розвитку учнів, а не замінювало людський фактор.

Ще один важливий аспект – **етичні питання**. Використання ШІ в освіті може викликати побоювання щодо конфіденційності даних учнів, адже для персоналізації навчання системи ШІ збирають та обробляють велику кількість інформації. Тому важливо забезпечити захист особистих даних та дотримуватися етичних норм під час роботи з такими технологіями.

Перспективи використання ШІ у викладанні української мови та літератури

З урахуванням всіх можливостей та викликів, можна стверджувати, що ШІ має величезний потенціал для покращення процесу викладання української

мови та літератури. Інтеграція ШІ дозволяє зробити навчальний процес більш гнучким, інтерактивним та персоналізованим, підвищуючи мотивацію учнів і покращуючи їхні результати.

У майбутньому ШІ може ще більше інтегруватися у навчальні програми, пропонуючи нові формати завдань, автоматизуючи більшість рутинних процесів і дозволяючи вчителям зосередитися на найважливішому – розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційні технології в освіті: перспективи розвитку. Київ: Видавництво "Освіта", 2023. 215 с.
2. Інтелектуальні системи в освіті: можливості та виклики. Харків: Видавництво "Наукова думка", 2021. 182 с.
3. Штучний інтелект і сучасна освіта: виклики та можливості. Львів: Видавництво "Літературна думка", 2024. 198 с.
4. Штучний інтелект у школі: адаптивні підходи до навчання. Одеса: Видавництво "Школа майбутнього", 2023. 245 с.
5. Цифрові технології в українській освіті: від інновацій до практики. Київ: Видавництво "Академія", 2022. 210 с.

Л. Ф. Качан,

учитель української мови та літератури Малосеvast'янівського ліцею Христинівської міської ради

«А МИ ТУЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ВЕЛИЧАЄМ, СКРІЗЬ І ВСЮДИ ЇЇ, РІДНУ, МИ ВИВЧАЄМ!»

РОЗРОБКА КВЕСТУ-ГРИ ДЛЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ДО ДНЯ РІДНОЇ МОВИ

Мета:

- умотивувати учнівську молодь вивчати рідну мову, оберігати й примножувати її багатства;
- прищеплювати прагнення здобуття рідномовних знань та пропагування їх у молодіжному середовищі;
- виховувати почуття гордості за надбання нашого народу.

Перебіг заходу

Усі учасники запрошуються до кабінету української мови, стають у коло (групами, по класах і окремо – група одинадятикласників, які проводять цей квест, виконують роль гідів, супроводжуючи команди від пункту до пункту).

Перегляд відеоролика «Страшна війна»

Гід 1. Не зважаючи на російську агресію, сьогодні ми щасливі та горді тим, що мова рідна об'єднала багатьох навколо спільної мети – миру та перемоги! Тож маємо без перешкод пройти всі випробування, здолати труднощі і довести всьому світу, що ми – нація немирних, гідних з честю зватися «українцями»!

Гід 2. Перш ніж перейти до наших мовних перегонів та розпочати квест, вмошуйтеся гарненько та послухайте уважненько казку про рідну мову.

КАЗКА ПРО РІДНУ МОВУ

Колись давно в одному мальовничому селі жила маленька дівчинка на ім'я Соломія. Вона була дуже цікавою і завжди прагнула бачити нове. Особливо її захоплювала мова — мова її рідного села, її родини, її народу.

Якось, гуляючи лісом, Соломія зустріла старого мудрого діда, який сидів під дубом. Він дивився на небо, а в його очах було море смутку та відчаю.

— Дідусю, чому Ви такий сумний? — запитала дівчинка.

— Я сумую, бо люди почали забувати свою рідну мову. Вона, як пісня, що звучить в серці кожного, і без неї ми можемо втратити свою душу.

Соломія не зрозуміла всього, про що говорив дід, тому попросила його пояснити детальніше.

— Ти знаєш, Соломіє, — почав дід, — рідна мова — це не просто набір слів. Це унікальний ключ до нашої культури, нашої історії, наших думок і почуттів. Вона зберігає в собі мудрість предків і допомагає нам розуміти один одного. Кожне слово, кожна пісня, кожен вислів несе в собі частину наших здобутків, лине з самої глибини душі та є часточкою серця кожного з нас.

— Але ж люди часто говорять іншими мовами!
— зауважила мала.

— Це правда. І мови інші не погані. Але рідна мова — це той місток, що з'являється нас з нашими коренями. Якщо ти не говориш своєю мовою, ти втрачаєш зв'язок з тією землею, у якій виросла, звідки пішло твоє коріння. Коли ми забуваємо свою мову, ми, ніби втрачаємо частинку себе.

Соломія задумалась і вирішила, що завжди буде говорити тільки рідною мовою, бо так можна краще розуміти своїх батьків, бабусю та дідуся, а також берегти і примножувати національні традиції, поширювати духовну культуру рідного народу.

Проїшли роки, і Соломія виросла. Вона навчила своїх дітей говорити рідною мовою, співати пісні, розповідати казки, і все це передавала своїм онукам. Мова була для неї не просто інструментом спілкування, а стала святиною та цінною пам'яткою назавжди.

Так, у тому маленькому селі, де рідна мова лунала на кожному кроці, люди ніколи не забували, хто вони є. І навіть коли світ змінився, мова залишилася тим мостом, що з'єднував їх з їхнім минулим, з їхнім корінням, і з тим, ким вони були насправді.

Гід 3.

Слайд 1. У День рідної мови вам випала нагода позмагатися у квесті-грі «А ми тую українську мову величаєм, скрізь і всюди її, рідну, ми вивчаєм!» Готові, пташенята-нушенята, довести усім присутнім, що поважаєте, величаєте, знаєте свою рідну українську мову? Тоді вперед! І для вас вступне випробування-відбір. Той, хто зможе вимовити **скоромовку-пароль** нашого квесту: «*Козацькі паляниці зі смаком полуниці продаються у крамниці біля Укрзалізниці*», — буде брати участь у наступному пункті-завданні.

Гід 4. Слайди 2-5. Перше конкурсне завдання має назву «**Скарбниця рідної мови**». Ви повинні відгадати загадки, які я вам запропоную. Про знання вами відгадки буде свідчити піднята рука. Але вам потрібно не лише правильно відгадати загадку, а й встановити, багатозначним чи однозначним є слово-відгадка і, якщо багатозначне, навести приклади словосполучень, які б свідчили про його багатозначність. Отже, слухайте уважно загадки:

Я у дверях, у замку, я і в нотному рядку;
Можу гайку загвинтити і у вирій полетіти,
Телеграму передати, таємниці розгадати.

У зошиті з письма — я коса чи пряма.

Ще я можу, ви повірте, і креслити, і міряти,
Якщо треба, в той же час враз шикую школу й клас.

Сам вечірньої години
Заховався в куш калини,
Та на дудочку одну
Грає пісню чарівну.
Б'ють мене старі й малі
І в повітрі, й на землі,
Та від цього не вмираю
Тільки весело стрибаю.

Гід 5. Слайд 6. Пропоную виконати наступне завдання. «**Хто більше?**». На слайді записано іменники, з якими вам потрібно скласти по 2 словосполучення так, щоб у першому словосполученні цей іменник був у прямому значенні, а в другому — в переносному. Запропоновані іменники: море, гора, річка, ліс, зоря, буря, джерело, стовп.

Гід 6. Слайд 7. Третє завдання має назву «**Лінгвістичний волейбол**». Ви повинні спіймати «м'яч», назвавши якомога більше синонімів до слів:

ходити, стійкий, дбати, пахучий, солдат, безжалісний, бандит.

«**Лінгвістична фізкультхвилинка**» (перегляд відеоролика) Слайд 9

Гід 7. Слайд 8. Наступний пункт наших змагань має назву «**Замінити одним словом**». Перевіримо ваші знання слів іншомовної лексики. Я буду зачитувати словосполучення. Про знання вами відповіді буде свідчити піднесена догори рука. Пропоновані словосполучення:

1. Відступ у першому рядку тексту (абзац).
2. Льодова гора, що плаває в океані (айсберг).
3. Розмова між двома особами (діалог).
4. Проїзд, прохід, прокладений під землею або пробитий угорі (тунель).
5. Слова, які різні за звучанням, але однакові за значенням (синоніми).
6. Слова, що мають протилежне значення (антоніми).

Гід 8. Слайд 10. А моє завдання для вас називається «**Аукціон**». За 3 — 4 хвилини ви повинні записати якомога більше фразеологізмів зі словами: **голова, язик, ноги, вуха, ніс, око**.

Гід 9. Слайд 11. Той, хто подолає і цю останню перешкоду, доведе присутнім свою креативність, творчість, образність думки. Випробування називається «**Допиши віршика**»:

ЇЖАЧОК

Ходить лісом їжачок,
В нього шубка з... (ниток, дроту, колючок).

ЩО ЇЙ СНИТЬСЯ?

Вночі їй завжди півник сниться.
Вона не курка, а... (гуска, ворона, лисиця)
НА ПРОГУЛЯНКУ

У неділю на Хрещатик
Квочка вивела... (голубів, курчаток, вівців)
ХТО ТАКА?

Великі очі й голова.
Не Колобок це, а... (слон, сова, коза)

РИБАЛКА

Ярослав на камінь сів,
Ловить в річці... (щук, карасів, мух)

РОЗУМНИЦЯ

Має Галя добру звичку
Класти книги на... (вікно, підлогу, полицю)

МАЙСТЕР

Меблі, двері й чобіток
Ремонтую... (голка, ложка, молоток)

Гід 10. Наступна зупинка у місті «Моволенд», на площі мовних загадок-жартів, де на вас чекає чергове завдання. Пам'ятаємо про етику спілкування. Сигналом про відгадку буде піднесена догори рука. Готові? Почали!

1. Які алфавіти складаються з 6 літер ?
 2. В якому слові є сім йотованих ?
 3. Яке слово складається з семи однакових букв ?
 4. Яке жіноче ім'я складається з тридцяти букв Я ?
 5. Який займенник складається з однієї букви ?
 6. Від назв яких двох букв стає жарко, жаряче ?
 7. Гора й долина. Що між ними ?
 8. Чим відрізняється кафе від кофе ?
 9. Чим закінчується і зима, і весна ?
 10. У якому вигукі є 100 однакових звуків ?
 11. Чого немає в дині, а є в гарбузах і огірках ?
 12. Що треба зробити, щоб майка злетіла ?
 13. Як написати слово робота п'ятьма літерами ?
- А чотирма ?

14. Якою косою не можна косити ?
15. Чим закінчується вечір і починається ранок ?
16. Назва якої птиці складається з 40 «а» ?
17. Яке слово із 11 букв усі люди пишуть неправильно ?
18. Який сполучник треба поставити між двома п'ятьми буквами алфавіту , щоб утворити назву людини похилого віку ?
19. За який приголосний звук треба сховати інший приголосний , щоб вистрелили разом кілька гармат ?
20. Який молочний продукт можна перетворити на знак , прочитавши його справа наліво ?
21. Який синонім прислівника тепер не змінює свого значення , коли його прочитати справа наліво ?
22. Воно належить мені , але інші вживають його частіше за мене .
23. Які два займенники псують шляхи ?
24. За допомогою яких прислівників можна назвати підряд п'ять днів тижня ?
25. Що у світі найшвидше ?
26. Які дві частки разом літають ?
27. Які частки ріжуть хліб ?
28. Коли язик схожий на косу ?
29. Який птах важить 40 пудів ?
30. Яка рослина убиває звіра ?
31. Який птах бореться з вітром ?
32. У якої рослини горить цвіт ?

Відповіді: 1. Азбука і абетка. 2. Сім'я 3. Сім'я . 4. 30 Я . 5. Я . 6. Пе – че . 7. Й 8. Голосним звуком а . 9. Буквою а. 10. Сто – п. 11. Звука р. 12. Змінити М на Ч (чайка) 13. Праця і труд . 14. Дівочою . 15. Буквою Р. 16. Сорока . 17. Слово неправильно всі так і пишуть: неправильно . 18. Д – і – д. 19. За – л – п . 20. Сир , рис . 21. Зараз . 22. Ім'я . 23. Я , ми . 24. Позавчора , вчора , сьогодні , завтра , післязавтра 25. Думка. 26. Чи – ж. 27. Ні – ж. 28. Коли його чешуть. 29. Сорокопуд. 30. Звіробій . 31. Боривітер. 32. Горицвіт.

Гід 11. Останнє випробування для найкмітливіших. Як не дивно, але, виявляється, що і в українській мові можуть зустрічатися задачі. Ось декілька з них. Сподіваюся, ви швидко знайдете правильне рішення. Вперед до перемоги!

ТРИ ХЛОПЦІ

Два учні, Василь та Мишко, зустріли свого старшого друга Андрія, якого давно не бачили. Андрій закінчив школу два роки тому і пішов працювати на завод. Василь запитав Андрія: «Як ти вчишся?» А Мишко запитав так: «Як? Ти вчишся?» Хто з двох учнів не знав, що Андрій не лише працює, а й вчиться? Який може бути граматичний доказ відповіді на цю задачу?

КОЛИ ТРОЯНДИ І СОНЯШНИКИ МОЖУТЬ СТАТИ ДЕРЕВАМИ?

Один жартівник написав у листі своєму другові: «У нас у селі багато дерев: троянд, соняшників». А друг не зрозумів жарту і в своїй відповіді звинуватив автора листа в неумітності. Яка граматична (пунктуаційна) помилка цього жарту «неука»? Як треба було правильно поставити розділові знаки в цьому реченні?

ЯКЕ ЦЕ ЗВЕРТАННЯ?

У своїй патріотичній поемі «Євшан – зілля» поет Микола Вороний звертався зі словами любові до рідної України. Яке це звертання з двох слів –

іменника в кличному відмінку і прикметника – якщо синонім іменника в ньому – мати, ненька, неня, а прикметника – мила (звертання супроводжуються великим почуттям)?

Один із «гідів». Поки рахуються ваші здобуті бали та підбиваються підсумки гри, хочемо словами народної мудрості та висловами відомих митців ще раз доторкнутися до краси та величчя рідної мови. Отож, слухаємо, насолоджуємося, запам'ятовуємо, поширюємо, бо ми – УКРАЇНЦІ! І наша мова – НАЙКРАЩА!

- Слово до слова – зложиться мова.
- Слово старші за гроші.
- Слово без діла нічого не варте.
- Слово чемне кожному приємне.
- Від ласкавих слів затихає гнів.
- Як лихе слово казати, краще промовчати.
- І від солодких слів буває гірко.
- Де багато слів, там мало мудрості.
- Слово, що йде від серця, завжди проникає в серце (Нізамі).
- Слово, як і злак хлібний, виростає з тієї землі, на якій живеш і в яку ляжеш (І. Федорів).
- Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її (В. Сухомлинський).
- Слово не стріла, а до серця лине.
- Слово – не горобець: випустиш – не спіймаєш.

• Кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої пребагатої мови (Леся Українка).

• Велике діло – добре слово. Воно часом дорожче від усього, від усяких ліків, від багатства і потрібне людині, як хліб і мед, як жива вода (О. Довженко).

Підсумки. Нагородження та вітання переможців. Слайд 13

Учитель. Ми живемо на чудовій, багатій, мальовничій землі – на нашій славній Україні. Тут жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки, тут коріння роду українського, що сягає сивої давнини. І негоже, просто соромно бути поганими нащадками у таких великих і славних батьків. Людині визначено Богом місце народження, країна, небо; вона не може нічого того помінати, як не може помінати саму себе. А якщо щось із того призначеного їй, помінє, то не на краще, бо чуже ніколи не буває кращим. І куди б ти не пішов – твоя Батьківщина, земля твоя, твоя мова, твій народ завжди будуть з тобою. День рідної мови, свято, яке гуртує усіх нас – на шляху, адже кожен народ відбувся тоді, коли усвідомив себе у рідному слові.

Рефлексія (відеоролик «Садок вишневий коло хати») Слайд 12

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відеоролик «Страшна війна». URL: <https://youtu.be/6oX0cFh9PVI>
2. Відеоролик для вболівальників. URL: <https://youtu.be/zu1DC1Zhkio>
3. Рефлексія. URL: <https://youtu.be/14gkSOvlg7Q>
4. Презентація. URL: https://docs.google.com/presentation/d/1765HzrG4z4GLV4VXVTlr0BXhnhx-4Wgop-sA9_nnpr8/edit?usp=sharing
5. До Дня рідної мови: цікаві вікторини для учнів 4-11 класів. URL: https://znayshov.com/News/Details/do_dnia_ridnoi_movy_tsikavi_viktoryny_dlia_uchniv_4_11_klasiv

Л.В. ЛЯПКАЛО,

учитель французької мови опорного закладу освіти «Чорнобаївський ліцей Чорнобаївської селищної ради Черкаської області»

«СКІЛЬКИ МОВ ТИ ЗНАЄШ – СТІЛЬКИ РАЗІВ ТИ ЛЮДИНА» ПРО ПРОФЕСІЙНИЙ ШЛЯХ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Слова відомого німецького філософа і письменника Йоганна Вольфганга фон Гете «Скільки мов ти знаєш – стільки разів ти людина» мені не раз доводилося згадувати на шляху свого професійного зростання. А він був нелегкий і тернистий. Уже 40 років пройшло з того часу, як я здобула спеціальність вчителя англійської і французької мов і стала на педагогічну стежину. Думками повертаюся у ті далекі часи....

Тоді, у 80-х роках, людина, яка вільно володіла іноземною мовою, а тим більше – двома, вважалася чимось на зразок прибульця з іншої планети. В Україні на той час лише два ВНЗ (Київський та Горлівський) здійснювали підготовку фахівців іноземних мов, в університетах та педінститутах існували малочисленні факультети романо-германської філології, куди могли потрапити далеко не всі бажаючі. Десятиріччями життя за «залізною завісою», яку спорудив СРСР, протікало в суворій ізоляції від зовнішнього світу, а навчання іноземним мовам було не надто затребуваним – скоріше суто символічним. В методиці викладання фактично був відсутній комунікативний компонент.

Навчання в Київському інституті іноземних мов давало можливість не лише оволодіти англійською, французькою, німецькою чи іспанською мовами, а й відкрити для себе новий, непізнаний світ і навіть стати його частиною.

Перші кроки на педагогічній стежині

Моє перше робоче місце – Березняківська середня школа Хорольського району Полтавської області. У цій школі почала викладати англійську і французьку мови, причому французька мова була тоді набагато популярнішою, особливо у сільських школах.

Перші уроки спочатку нагадували фрагменти студентського «капустника», які влаштовували в нашому інституті учасники театральної студії, адже потрібно було швидко переключатися з англійської на французьку мову.

Тоді кількість уроків на тиждень у кожному класі була невеликою, мотивації для вивчення іноземної мови не було, і, звичайно, отримане призове місце на районній олімпіаді з англійської мови десятикласницею Олею Буряк стало неабияким досягненням для школи.

Пропрацювавши два роки на Полтавщині, я повернулася на Чорнобаївщину, де з 1987 по 2002 роки викладала англійську мову, спочатку – в Богодухівській середній школі, згодом – в Чорнобаївській ЗОШ І-ІІІ ст. №1. Цей період – час становлення молодшої української держави, проведення різноманітних реформ, у тому числі – освітніх, корінна зміна у методиці викладання, передусім англійської мови. З'являються нові підручники, збільшується кількість класів з поглибленим вивченням англійської мови, тож роботи вистачало. Згадуються численні відкриті уроки, позакласні заходи, моя перемога у районному конкурсі «Учитель року», вступ моїх вихованців у вищі навчальні заклади.....

Мої зусилля були немарними – у цей період закладалися практичні основи розвитку професійної кар'єри.

Друга іноземна мова – вимога часу

У 2003 році в Чорнобаї розпочав свою роботу заклад нового типу – гімназія, де було створено ряд класів із поглибленим вивченням іноземних мов, першої – англійської, другої – французької. Мені довелося згадувати все те, чому багато років тому вчили в інституті.

Зізнаюся – спочатку було і важко, і лячно. Довелося шукати й адаптувати підручники, вибір яких тоді був незначний, складати авторські програми.

Учні з великою цікавістю взялися за вивчення нового для себе, дещо екзотичного для сільської місцевості, предмета. Повертаючись подумки у ті часи, з вдячністю згадую своїх перших учнів, їх позитивне ставлення до вивчення французької. Найбільше у пам'яті – урок французької у 10 класі, коли за вікон падав лапатий сніг, і я ознайомила учнів з пісню у виконанні Сальвадора Адамо «Tombe la neige» (до речі, друге дихання їй дав український співак Олег Скрипка). Дізнавшись, про що пісня, десятикласник Артем Тріандафіліді тут же, на уроці, зробив авторський переклад:

*Ввечері не вийдеш ти,
Я кричу від самоти,
А сніг тихо пада,
Але він не розрада...*

Поступово в гімназії французька мова почала вивчатися із 5 класу, з'явилися підручники, аудіовізуальні посібники, мультимедійне обладнання, безмежні можливості відкрив доступ до Інтернет-джерел...

Справжню насолоду доставляла робота з обдарованими учнями, які досягли значних успіхів у вивченні французької мови. Серед них – Ліана Ляхова, яка виборолла перше місце в третьому етапі захисту наукових робіт МАН у секції «Французька мова». І хоча Ліана не обрала філологію своєю професією, а стала лікарем, знання французької мови їй, як і всім, хто навчався в медичних навчальних закладах, дуже допомогли опановувати премудрості латини. Елла Плахотна, яка два роки поспіль посідала призові місця в обласній олімпіаді з французької мови, нині закінчує Український католицький університет у Львові. Дівчина неодноразово відвідувала Францію, проходила там стажування. Софія Тарандушка, яка свого часу перемогла в обласному конкурсі виконавців пісень французькою мовою, успішно навчається в одному з університетів Канади, вільно розмовляє двома державними мовами цієї країни...

Позитивні аспекти одночасного вивчення двох мов

Звісно, не завжди все складалося так, як хотілося. З кожним роком збільшувалася кількість здобувачів освіти, які йшли до класів із поглибленим вивченням іноземних мов, щоб передусім вивчити англійську, а французька залишалася на другому плані. Але я на кожному уроці намагалася проводити паралелі, вказувати на аналогії, демонструвати учням спорідненість англійської і французької мов, які хоча і належать до різних груп, але мають багато подібних чи одно корінних слів, схожих мовних явищ. Досвід показує, що дитині легше вивчати другу мову завдяки методам, які вона засвоїла у процесі вивчення першої мови. Крім того, у кожній мові є свої "легкі сторони": простіша граматики, чи правила читання, чи вимова. Практика навчання іноземних мов показує, що труднощі оволодіння кожною новою мовою зменшуються приблизно удвічі в порівнянні із зусиллями, що затрачують на вивчення першої іноземної мови.

Доводилося, особливо на початковому етапі, долати побоювання певної частини батьків та учнів до одночасного вивчення мов (мовляв, жодна не буде засвоєна на потрібному рівні). Але, як свідчать

результати наукових досліджень, контакт двох мов вносить не скільки додаткові помилки й плутанину, як передусім **позитивні аспекти**. Велике значення має те, що можна провести паралелі між іноземними мовами, або навпаки, простежити відмінності, які слугуватимуть контрастом для кращого унаочнення. Не кажучи вже про істинність відомого вислову – скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина... Адже мова – це не тільки засіб спілкування, це ще й скарбниця традицій, історії та культури, віддзеркалення менталітету будь якого народу, його головний стрижень.

І, як показала практика, учні, які добре володіють англійською, мають міцні знання і з французької.

Нові виклики та можливості

Ні для кого не секрет, що чимало здобутків на освітянській ниві перекреслили реалії останніх років. Спочатку карантинні заходи через розповсюдження КОВІДу, згодом – дистанційне навчання в умовах військового стану. Повітряні тривоги, перманентні стресові ситуації тощо істотно знизили як інтерес учнів до навчання, так і загальний рівень їх знань з усіх предметів.

Із 2023 року в Чорнобаї, відповідно до вимог освітньої реформи, розпочав роботу опорний заклад – Чорнобаївської ліцей селищної ради, до складу якого, після успішного 20-річного функціонування, увійшла і Чорнобаївська гімназія. Класи, де французька викладалася з 5 класу, на середньому і старшому етапах поповнювалися учнями, які її не вивчали, що створило значні труднощі як для учителя, так і для здобувачів освіти.

І цікаво, і водночас складно працювати в нинішніх 5-6 класах НУШ. Для них французьку мову ввели як другу іноземну, просто поставивши перед фактом. Не додають оптимізму і шкільні підручники, випущені в Україні, для яких характерна перенасиченість лексико-граматичним матеріалом, пояснення граматичних явищ французькою мовою, а не рідною, відсутність у кінці підручників словників з перекладом лексичних одиниць тощо. Звісно, існують далеко не дешеві яскраві, цікаві, чудово ілюстровані підручники, видані у франкомовних країнах, але їх придбання батьками учнів дуже проблематичне.

Але, звичайно, не все так сумно, адже методика вивчення іноземних мов у школі постійно розвивається й удосконалюється, з'являються нові освітньо-інформаційні технології, які дозволяють іти в ногу з часом. Проте як би вчитель ними не захоплювався, в основі оволодіння іноземною мовою, а тим паче – другою, лежить механічне запам'ятовування слів і виразів. Сучасні діти в переважній більшості не навчені «зазубрювати» матеріал, мають проблеми із пам'яттю – ще й, як стверджують вчені, внаслідок стресу, спричиненого війною в країні. Через відсутність іншомовного оточення процес володіння певним лексичним запасом обмежується уроком; часто доводиться знову й знову повертатися до тієї чи іншої теми, бо знання учнів ніби «випаровуються», варто їм лише покинути стіни школи. Тому кожен урок має бути надзвичайно ретельно продуманим, з великим різноманіттям вправ, ігрових моментів.

Дуже важливо зацікавити і вмотивувати учнів, «занурити» їх в іншомовне середовище з перших хвилин уроку, який зазвичай починається фразою «Avec chanson nous commençons notre leçon». До речі, якщо залишається час, співаємо з учнями і в кінці уроку, і дехто з них і сам нагадує «Avec chanson nous finissons notre leçon». Французькі пісні не лише урізноманітнюють урок, а й дають можливість відчути красу мови, краще запам'ятати рід іменників, усвідомити, що всі французькі слова мають наголос на останньому складі, тому їх легко римувати.

П'ятикласники, з якими працюю за підручником Юрія Клименка, охоче співають пісеньки, на які багатий навчально-методичний комплекс автора. Для учнів 6-7 класів використовую пісні «Savez-vous planter les choux», «Si tu as de la joie au cœur», з допомогою яких можна ще й збагатити словниковий запас, особливо під час

вивчення тем «Зовнішність», «Здоров'я людини» тощо. У процесі вивчення теми «Свята» учні охоче співають «Vive le vent», «Quand le père Noël vient me visiter». Учням середніх і старших класів до вподоби «Марсельєза», «Гімн Франкофонії» тощо.

Під час вивчення французької мови найбільше труднощів в учнів виникає під час оволодіння ними відмінюванням дієслів. І тут на допомогу приходять загальновідома «Пісня про ялинку», на мелодію якої легко навчитися відмінювати дієслово être, ряд інших неправильних дієслів.

Велику увагу на початку уроку приділяю удосконаленню навичок французької вимови. Під час проведення фонетичної зарядки широко застосовую скоромовки на зразок:

- Elle est partie avec tonton, ton Taine et ton thon.
- Trois petites truites cuites, trois petites truites crues.
- Cinq chiens chassent six chats.
- Rat vit riz
- Rat mit patte à ras,
- Rat mit patte à riz, iz cuit patte à rat.
- Dans la gendarmerie, quand un gendarme rit, tous les gendarmes rient dans la gendarmerie.

• Pauvre petit pêcheur, prend patience pour pouvoir prendre plusieurs petits poissons.

• Ces cerises sont si sûres qu'on ne sait pas si c'en sont.

- Mon père est maire, mon frère est masseur.
- Santé n'est pas sans "t", mais maladie est sans "t" тощо.

Оскільки французькі слова дуже легко римуються, а підручник для 5 класу під редакцією Юрія Клименка пропонує учням для вивчення чимало віршиків, активно їх використовую не лише для фонетичної, а і для мовної зарядки. Після читання і хорового опрацювання даю учням можливість завершити віршований рядок, поступово зменшуючи свою частину рядка і збільшуючи кількість слів, які мають назвати учні. Часто речення з віршиків чи скоромовок пропоную перекладувати, використовувати їх у ситуативному мовленні.

Наприклад, у підручнику під редакцією Надії Чумак і Тетяни Кривошеєвої (6 клас НУШ) подана скоромовка «Si tu veux, tu peux goûter ce fruit délicieux». І, якщо на уроці учень проситься вийти, або хоче відповідати чи раніше піти додому тощо, йому однокласники дають дозвіл, на зразок: Si tu veux, tu peux aller à l'infirmerie (aux toilettes, au tableau, à la maison etc).

При навчанні учнів усім видам мовленнєвої діяльності я намагаюся вмотивовувати їх до активнішої участі у тій чи іншій вправі. Скажімо, при вивченні алфавіту проводжу змагання між малими групами (учні хором називають літери), виграє команда, яка жодного разу не помилилася. З цієї ж «опери» – і лексична гра «Диригент», коли учень, який найкраще знає алфавіт, «диригує» класом, показуючи, кому саме продовжувати називати літери. Дещо складніше проводити подібні вправи під час дистанційного навчання, але зате є можливість краще розвивати в учнів навички писемного мовлення, коли учні пишуть правильну відповідь у чаті.

Широко застосовую інтерактивні методи навчання на всіх етапах уроку, які є одними з найулюбленіших у дітей, широко практикую фронтальне проговорювання тієї чи іншої мовної одиниці, влаштовую змагання між групами учнів. Саме робота в парі, в групі розширює коло знань учнів, сприяє формуванню соціальних, інформаційних і комунікативних компетентностей. Завдяки прийомам інтерактивних технологій поліпшується емоційний настрій дітей, міжособистісні стосунки набувають нового позитивного забарвлення.

Широко використовую навчальні розмови з учнями, драматизацію мікродіалогів, мовні ігри «Детектив», «Вігадай слово», «Знайди помилку», «Телепат», «Показуха», «Поле чудес», «Знайди слово-втікача»,

«Відгадай сторінку», «Ланцюжок», використовую інфографіку.

Широко застосовую роботу в малих групах із врахуванням індивідуальних особливостей учнів, диференційованого підходу до навчання.

На етапі закріплення і перевірки вивченого: побудова та розгадування кросвордів, ребусів, загадок, «Захист» словничків, конкурс-змагання між групами, «Відкритий мікрофон», «Я – диктор на телебаченні», прес-конференція, «зустріч» українських та французьких школярів тощо.

Використовую метод проєктів – спільну, навчально-пізнавальну, творчу або ігрову діяльність учнів, яка має мету, узгоджені методи, засоби діяльності, спрямована на досягнення результату з розв'язання певної проблеми. Звісно, це далеко не всі методичні прийоми, які я використовую у своїй роботі, але вважаю, що вони набагато ефективніші, ніж вправи, які проводяться під час дистанційного навчання. Тут я найчастіше використовую завдання з сайту <https://www.podcastfrancaisfacile.com/>.

Так, наприклад, при вивченні теми «Сім'я» можна використати:

Texte : La famille Dubois

Madame Dubois a envie de faire quelque chose ce week-end. Elle a envie d'aller au cinéma, il y a un film policier à la séance de 17 heures.

Mais son mari n'a pas envie de sortir. Demain il va à la piscine et aujourd'hui, il préfère rester chez lui pour écrire des lettres ou regarder la télévision.

Madame Dubois va donc faire une promenade seule. Les Dubois ont deux enfants : Paul et Julie.

Ils font du piano tous les deux. Ils ont leur leçon de piano de 5 heures à 6 heures. Ils étudient le piano tous les jours pendant environ une heure.

Ils sont très gentils et ils travaillent beaucoup à l'école. Ils vont au collège. Leur rêve, c'est de devenir professeur de piano.

Paul aime bien embêter sa soeur. Comme elle a horreur des insectes, il met de temps en temps un cafard ou une araignée dans la chambre de sa soeur. Et c'est toujours pareil. Elle crie très fort et son frère rit beaucoup.

QUESTIONS :

1. Que va faire monsieur Dubois demain ?
2. Que faire madame Dubois aujourd'hui ?
3. Quel est le rêve de leurs enfants ?
4. Que fait Paul pour embêter sa soeur ?

VRAI - FAUX

1. Madame Dubois n'aime pas le cinéma.
2. Aujourd'hui Monsieur Dubois va peut-être regarder la télévision.
3. Paul et Julie sont collégiens.
4. La soeur de Paul a horreur des insectes.

Situation : Vincent montre une photo de famille à Mélanie. Ils situent et présentent les membres de la famille de Vincent.

DIALOGUE :

Mélanie : C'est qui ?

Vincent : C'est Anna. C'est ma cousine. Et là, c'est Fred, mon cousin.

Mélanie : Ton cousin footballeur ?

Vincent : Il n'est pas footballeur professionnel, il joue au foot le samedi. C'est différent.

Mélanie : D'accord, d'accord... Ici, c'est ton père ?

Vincent : Non, ce n'est pas mon père, c'est son frère... euh... mon oncle. Mon père, il est à gauche.

Mélanie : Ah oui, à côté de ta mère. Et à gauche de ta mère, c'est ton oncle Bernard !

Vincent : Oui et ici, c'est ma tante. Elle est styliste.

Mélanie : Elle est étrangère ?

Vincent : Oui, elle vient du Viet-Nam.

Mélanie : J'adore le Viet-Nam. Mon père travaille là-bas.

Vincent : Et toi, tu as une photo de ta famille ?

Mélanie : Non, je n'en ai pas.

Vincent : Dommage.

QUESTIONS :

1. Qui est Fred ?
2. Où est l'oncle Bernard ?
3. D'où vient la tante styliste ?
4. Où travaille le père de Mélanie ?

VRAI FAUX :

1. Anna est une cousine.
2. Fred ne joue pas au football.
3. Bernard est styliste.
4. Mélanie n'a pas de photo de famille.

TEXTE :

Lucas a une famille internationale. En France, ce n'est pas rare aujourd'hui d'avoir un parent d'origine étrangère mais dans le cas de Lucas, c'est quand même un peu spécial. Sa femme est mexicaine, son père est italien et sa mère est française d'origine espagnole. Son frère est né aux Etats-Unis, il a donc la double nationalité. Le père de Lucas a longtemps travaillé en Egypte et en Indonésie. Il a aussi un oncle marié avec une Grecque. Son oncle et sa tante ont vécu un an en Grèce. Lucas a aussi de nombreux neveux et nièces. Un de ses neveux est marié avec une Portugaise.

Ses grands-parents sont à la retraite depuis 15 ans et ça fait quinze ans qu'ils habitent au bord de la mer à Biarritz, près de la frontière espagnole. L'été, les oncles, les tantes, les cousins, les cousines, les parents, les petits-enfants, les enfants, les neveux, les nièces, toute la famille se retrouve chez les grands-parents pour faire une grande fête de famille. C'est le seul moment de l'année où tout le monde peut se retrouver et passer un peu de temps ensemble.

QUESTIONS :

1. Quelle est la nationalité de la femme de Lucas ?
2. Où le père de Lucas a-t-il travaillé ?
3. Qui a vécu en Grèce ?
4. Qui est marié avec une Portugaise ?

EXERCICE :

1. Qui est le père de mon père ?
2. Qui est la fille de mon oncle ?
3. Qui est la fille de ma grand-mère ?
5. Qui est le fils de mon frère ?
6. Qui est la fille de ma soeur ?
7. Qui est le fils de mon fils ?

І підсумовуючи зауважу, проблем з вивченням іноземних мов, зокрема французької, вистачає. Але я впевнена, що вивчення другої іноземної мови у закладах освіти є доцільним, адже французька мова – це перспективний навчальний предмет, який в умовах вільного виїзду за кордон має високий передусім практичний, освітній, виховний та розвиваючий потенціал. Вивчення цієї мови дає можливості здобувачам освіти увійти у великий цікавий світ нових знань, людського досвіду та надбань культури, влаштувати своє майбутнє на якійсь новому рівні, ставши повноправним членом європейської спільноти. Тому вчителям потрібно спрямувати свої знання і вміння на створення комфортних умов та підвищення мотивації для вивчення другої іноземної мови, співпрацювати шляхом взаємного відвідування уроків, проведення спільних позакласних заходів з використанням двох мов.

А для цього нам усім потрібен мир...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apprendre le français facilement, à votre rythme.

URL: <https://www.podcastfrancaisfacile.com/>

2. Клименко Ю.М. À la découverte du français 5. Підручник для 5-го класу ЗНЗ (1-й рік навчання, 2-га іноземна мова). Київ: Методика Паблішинг, 2022. – 167 с.

3. Чумак Н.П., Кривошеева Т.В. Французька мова 6 (2-й рік навчання). Підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ, Видавничий дім «Освіта», 2023. – 211с.

Л. В. Сорокіна,

учитель української мови та літератури Смілянської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10» Смілянської міської ради Черкаської області;

О. В. Андрійчук,

учитель української мови та літератури Смілянського навчально – виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів № 15» Смілянської міської ради Черкаської області

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНІКИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ НУШ

Формувальне оцінювання – це процес, який має для учня ціннісне значення і націлений передусім на підвищення ефективності навчання. Головна мета такого оцінювання – підтримка кожного учня та створення мотивації до навчання.

Ефективність формувального оцінювання значною мірою залежить від вибору техніки, за допомогою якої воно проводиться. Проектуючи урок, учитель має визначитись, як саме необхідно оцінити на даному етапі та яким чином будуть використані результати оцінювання.

У дидактиці пропонують такі методи та прийоми формувального оцінювання: візуальні, графічні, наочні, текстові, відео, фото, консультації тощо. Пропонуємо до уваги окремі дієві техніки, які дозволяють здійснити формувальне оцінювання.

ДОМОВЛЕНІСТЬ

Формувальне оцінювання не повинно бути складним / трудомістким, щоб бути ефективним.

Нехай кожен учень напише власне ім'я на паличці для ескімо. Домовтеся зі школярами, що ви будете витягати палички, щоб визначити, хто відповідатиме на запитання.

Знаючи, що їхнє ім'я можуть назвати, учні зосереджуються на навчанні.

Такі дії мотивують учнів до продуктивної роботи та забезпечують зворотний зв'язок у режимі реального часу.

КРОКИ

Запропонуйте учням визначитися: «Що зробиш першим кроком (другим, третім) для розв'язання проблеми?». Розглянемо стратегію розв'язання проблеми на прикладі повісті «Захар Беркут» Івана Франка. Головна проблема твору — навала монгольського війська на карпатське село Тухля та необхідність організувати оборону.

Завдання для учнів:

«Які три перші кроки зробили тухольці для розв'язання проблеми загрози з боку монголів?»

Можливі відповіді:

Перший крок. Проведення народного віча. Захар Беркут скликає громаду, щоб обговорити небезпеку та ухвалити рішення щодо захисту.

Другий крок. Використання природних умов для оборони. Тухольці вирішують скористатися скелями та ущелиною, щоб перегородити шлях ворогу.

Третій крок. Організація пастки. Головні герої (Захар і його син Максим) розробляють план перекриття річки, щоб викликати повінь і знищити ворожий табір.

Дискусійне питання:

• Чи могли тухольці вибрати іншу стратегію? Як би ви діяли на їхньому місці?

• Це завдання розвиває вміння аналізувати сюжет, мотиви персонажів і логіку їхніх вчинків.

СИГНАЛЬНІ КАРТКИ

Роздрукуйте комплект з 4 карток і роздайте кожному учню. Під час уроку пропонуйте учням піднімати картки на ваші запитання. Наприклад, дізнавайтесь позиції «За» та «Проти» в дискусійних питаннях:

«Чи можна вважати Максима із повісті «Захар Беркут» справжнім героєм?»

• **За:** Він пожертвував собою заради рідного краю, був хоробрим і відданим своїй громаді.

• **Проти:** Він потрапив у полон через свою необережність, і його дії не завжди були далекоглядними.

• *«Чи варто вживати запозичені слова в українській мові?»*

• **За:** Запозичення збагачують мову, допомагають називати нові явища (наприклад, «комп'ютер», «онлайн»).

• **Проти:** Надмірне використання іншомовних слів може витіснити власні українські (наприклад, замість «кейтеринг» можна сказати «виїзне харчування»).

• *«Чи можна виправдати поведінку Кайдашихи в її конфліктах із невістками?»*

• **За:** Вона прагнула зберегти сімейні традиції та порядок у домі.

• Її невістки теж були впертими й не йшли на поступки.

• У той час старші жінки мали велику владу в родині, і це було нормою.

Проти:

Кайдашиха часто провокувала конфлікти через свою жадібність і бажання контролювати всіх.

Вона не намагалася знайти компроміс, а діяла агресивно.

Її поведінка зруйнувала мир у сім'ї.

Озвучуйте твердження, де учні визначають, правда це чи ні тощо. Аналізуйте отримані відповіді (наприклад, згрупуйте учнів залежно від відповіді, надайте слово учням з різними позиціями під час дискусії тощо).

ПОТОЧНІ ЗАПИСИ

Запропонуйте школярам протягом уроку на окремому аркуші записувати запитання, які у них виникають під час заняття та які вони не зрозуміли.

Зберіть аркуші та скоригуйте планування вивчення цієї теми.

КОЛО, ТРИКУТНИК, КВАДРАТ

Запропонуйте учням позначити в тексті:

- *трикутником* - те, що зовсім не зрозуміло/не прийнятне для них;
- *колом* - те, що не зовсім зрозуміло;
- *квадратом* - те, з чим вони погоджуються.

Обговоріть отримані результати.

Тема. Діалектизми

Завдання: Прочитайте список діалектизмів та їх значення. Позначте:

- **Трикутником** - ті слова, які вам зовсім не зрозумілі.
- **Колом** - слова, значення яких ви приблизно здогадуєтеся.
- **Квадратом** - слова, які вам добре відомі.

Приклад слів:

- **Борщівка** (серветка)
- **Коцюба** (кочерга)
- **Мандабурка** (картопля)
- **Книш** (вид пирога)
- **Кумпель** (друг)
- **Обговорення:**
- Які слова були зовсім новими?
- Чи використовують у вашому регіоні діалектизми?
- Чому важливо знати діалектні слова?

Очікувані результати:

Учні можуть виділити (трикутником) слова, які їм незнайомі, наприклад, «борщівка».

Деякі позначають (колом) «кумпель», бо чули, але не були впевнені у значенні.

А (квадрат) поставлять біля «мандабурка», якщо це слово вживається в їхньому регіоні.

Тема. Фразеологізми

Завдання: Прочитайте список фразеологізмів.

Позначте: **Трикутником** - ті вирази, значення яких ви зовсім не розумієте.

Колом - ті, значення яких приблизно здогадуєтеся.

Квадратом - ті, які вам добре знайомі.

Приклад фразеологізмів:

- **Ні пари з вуст** (мовчати)
- **Купити kota в мішку** (придбати щось невідоме)
- **Ганяти вітер** (байдикувати)
- **Як сніг на голову** (несподівано)
- **Вскочити в халепу** (потрапити в неприємну ситуацію)

Обговорення:

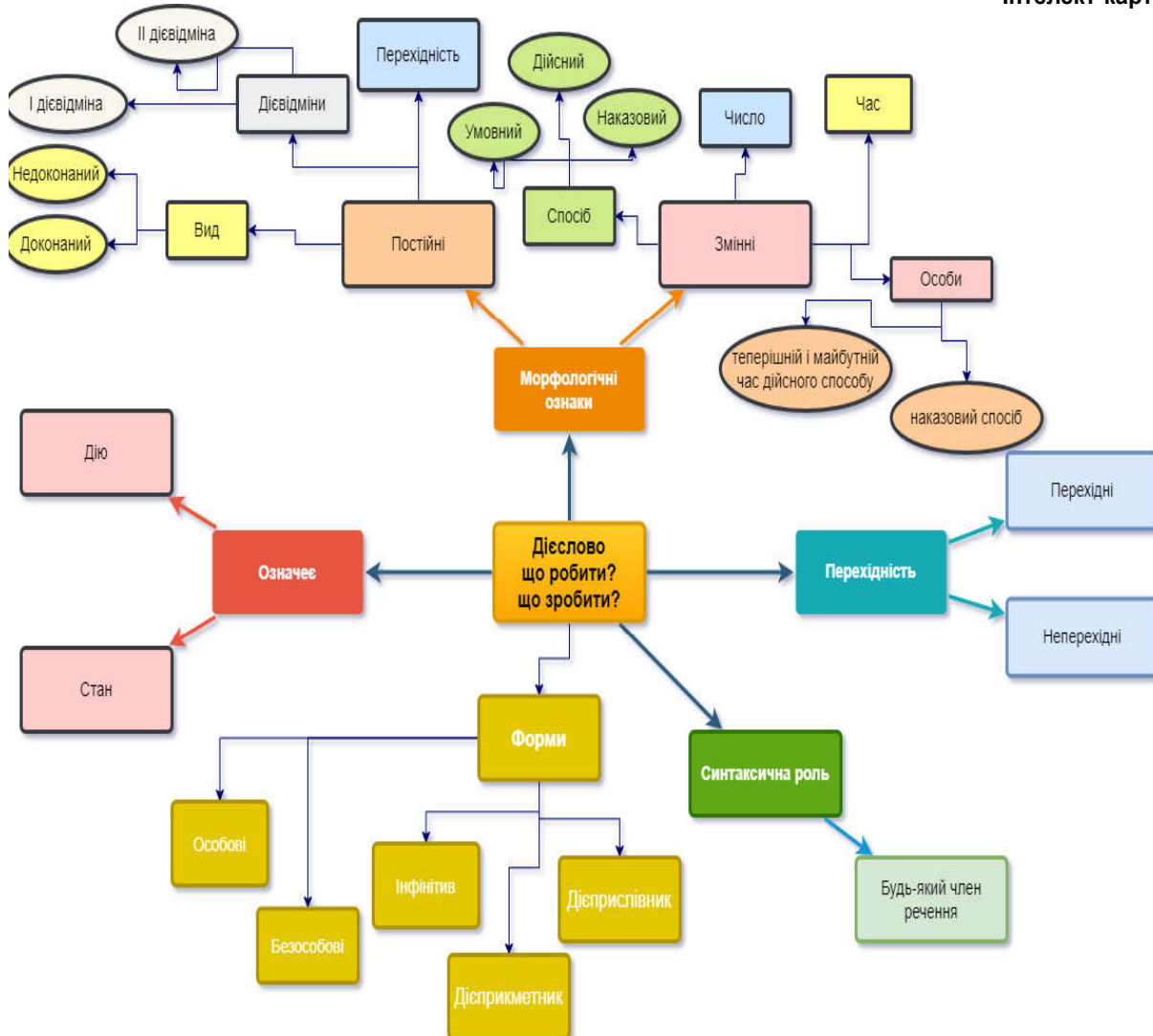
- Чи є схожі вирази в інших мовах, які ви знаєте?
- Чому важливо знати фразеологізми?
- Чи використовуєте ви їх у повсякденному мовленні?

Очікувані результати:

Дехто може позначити (трикутником) фразеологізм «ганяти вітер», якщо ніколи його не чув.

Інші виділять (колом) «вскочити в халепу», бо приблизно здогадуються, але не впевнені в точному значенні.

Схема 1.
Інтелект-карта

(Квадрат) може бути біля «купити kota в мішку», бо цей вираз широко відомий.

Метод допомагає учням усвідомлено працювати з текстами та критично осмислювати прочитане.

ДОПОВНИ ДУМКУ

Це письмова перевірка розуміння теми. Запропонуйте учням твердження із пропусками, які вони мають заповнити.

За результатами роботи можна відслідкувати рівень розуміння / засвоєння учнями теми та скоригувати вивчення цієї теми.

Приклад із літератури «Тореадори з Васюківки» Всеволода Нестайка

Завдання: Заповніть пропуски у реченнях, використовуючи знання з твору.

1. Головні герої твору – ____ та ____, найкращі друзі, які постійно вигадують цікаві пригоди.

2. Ява і Павлуша мріють побудувати ____, щоб стати справжніми тореадорами.

3. Одна з найбільш кумедних пригод сталася, коли хлопці вирішили копати ____ під річкою, але потрапили ____.

4. У місті хлопці зустрічають ____, який виявляється шахраєм, що хотів їх обдурити.

5. Наприкінці твору друзі усвідомлюють, що найцінніше – це ...

Обговорення:

- Чому хлопці прагнули зробити щось незвичайне?
- Які риси характеру допомогли їм виходити зі складних ситуацій?
- Чому цей твір досі актуальний і цікавий для сучасних читачів?

Очікувані результати:

- Учні, які добре знають сюжет, швидко заповнять пропуски.
- Якщо виникнуть труднощі – варто ще раз пригадати пригоди Яви і Павлуші та їхні кумедні ситуації.
- Метод «Доповни думку» допомагає учням краще запам'ятати деталі сюжету та аналізувати вчинки героїв.

АНОНІМНА ВІКТОРИНА

Запитайте (письмово) в учнів про важливу інформацію, отриману під час уроку чи при підготовці до нього, щоб переконатися, що вони зрозуміли. Попросіть картки (відповіді) не підписувати.

Отримані відповіді перерозподіліть таким чином, щоб ніхто не знав, чий варіант у них перед собою. Попросіть учнів прокоментувати варіант, пояснивши власну позицію та виправивши відповідь, якщо в ній є помилка.

ІНТЕЛЕКТ-КАРТА (КАРТА РОЗУМУ)

Напишіть основні терміни, що відносяться до теми, що вивчається, і попросіть учнів скласти інтелект-карту, яка показує їх взаємозв'язок один з одним. Карту можна скласти як на аркуші паперу, так і в електронному вигляді, використовуючи один з численних безкоштовних онлайн-інструментів.

Приклад складеної учнями інтелект-карти (Дивіться на с. 55)

Складанню карти розуму слід навчати, тому плануйте застосування цієї техніки заздалегідь. Це чудовий інструмент самооцінки, який дозволяє учням відображати зв'язки між поняттями через зображені на схемі ключові слова, що представляють ці поняття.

ТАБЛИЦЯ ЕЛВЕРМАНА

Стратегія спрямована на організацію дискусії в класі й формування в учнів чіткої позиції щодо

обговорюваних проблем на рівні дібраних ними аргументів.

Сформулюйте проблему, над якою має працювати клас. Для організації роботи учням доречно користуватися таблицею. Таку таблицю можна використати, наприклад, при обговоренні твору Івана Франка «Захар Беркут» на уроці літератури: Так Проблема Ні

Чи завжди зрада є виправданою?

У двох стовпчиках «Так» і «Ні» фіксують аргументи, що схвально або заперечно відповідають на проблему. Кожний учень робить свій висновок щодо поставленої учителем проблеми.

Так	Ні
Зрада іноді виправдана заради правди. У романі "Чорна рада" Пантелеймона Куліша Іван Брюховецький зраджує, щоб отримати владу, але сам стає жертвою своєї політики.	Зрада суперечить моральним цінностям. У творі "Маруся Чурай" Ліни Костенко Гриць зраджує Марусю, одружуючись з Галею, що призводить до трагедії.
Врятувати життя – важливіше. У повісті "Дорогою ціною" Михайла Коцюбинського Остап і Соломія тікають від кріпацтва. Їхній вчинок можна сприймати як зраду пану, але це боротьба за свободу.	Вірність важливіша за особисту вигоду. У "Захарі Беркуті" Івана Франка Максим не зраджує свій народ, хоча це могло б врятувати його життя.

Методика цікава ще й тим, що її можна використати як на початку вивчення теми, так і під час підбиття підсумків, а потім порівняти та проаналізувати, як змінилася загальна думка класу.

ТРЮЯНДИ ТА ШИПИ

Попросіть учнів написати або усно поділитися двома фактами, які їх вразили / запам'яталися / зрозуміли в темі (трюянди), і тим, що їм не сподобалося / не зрозуміло (шип). Метод «Трюянди та шипи» чудово підійде для аналізу оповідання Євгена Гуцала «Лось». Він допоможе учням висловити свої враження та краще зрозуміти зміст твору.

Приклад рефлексії учнів після прочитання оповідання «Лось»

Трюянди:

- Мені сподобалася доброта та сміливість хлопчиків, які врятували лося.
- Дуже гарно описана природа, я ніби побачив цю зимову річку.

Шипи:

- Було сумно, що мисливець вбив тварину, яку діти врятували.
- Я не до кінця зрозумів, чому мисливець поведився жорстоко.

Такий підхід допоможе учням краще осмислити головні ідеї твору: добро, людяність, жорстокість світу та відповідальність людини за природу.

Отримана інформація дозволить скоригувати вивчення теми.

ДВІ ПРАВДИ Й ОМАНА

Попросіть учнів назвати два правдиві або точні факти з теми, що вивчається, та один такий, котрий звучить так, ніби він може бути реальним / точним, проте не є таким. Нехай школярі це запишуть на картках, не вказуючи, де що. Зберіть картки та перемішайте. Опісля нехай кожен учень обере

собі картку й пояснити її (де правдива інформація, а де - ні).

Це дозволить відстежити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу та стимулюватиме їх бути уважнішими на уроці.

«Орфографія: правопис прислівників»

Учень може написати на картці три твердження:

Прислівники пишуться разом, якщо їх можна замінити синонімом: «напросто» (напрям). (Правда). Прислівники з прийменником «по-» перед суфіксами «-ому», «-ему», «-єму» пишуться через дефіс: «по-новому». (Правда)

У прислівниках «назавжди» і «по перше» завжди ставлять дефіс. (Омана, бо «назавжди» пишеться разом, а «по-перше» – через дефіс).

Після того, як учні отримують картки, вони мають визначити, які твердження є правильними, а які – ні, і пояснити свій вибір.

Чому цей метод ефективний?

- Допомагає виявити помилки та прогалини в знаннях.

- Робить урок цікавим і сприяє активному залученню учнів.

- Розвиває логічне мислення та уважність.

Відкриті запитання щодо змісту теми

- Чому ... відбувається саме так?
- Як би ти оцінив(ла) ... (вчинок героя / шлях доказу думки)?

- Що неправильно в ...?
- Як ти це робиш? Чому ти робиш (виконуєш завдання / конспектуєш / малюєш тощо) це саме так?

- Що ти пропонуєш зробити?

- Що спільного між ... і що відмінне?

Запропонуйте учням дати відкриті відповіді на такі або подібні питання з теми. Зробіть висновки з отриманих результатів.

Не критикуйте учнів, вони мають не боятися висловлювати будь-яку думку.

Рефлексія «Незакінчені речення»

- У цій формі роботи для мене було зручно ...
- У мене були труднощі з ...
- Найкраще мені вдалося ...
- Я оцінюю свій сьогоднішній результат на ... балів, бо ...

- Найемоційнішим моментом для мене було ..., бо ...

- Я не впевнена(ий), що ...

Запропонуйте учням наприкінці уроку проаналізувати свою діяльність та, помірковуючи, продовжити усно по черзі або письмово одне чи кілька речень. Зробіть висновки з отриманих результатів.

Не критикуйте, учні мають не боятися висловлювати будь-яку думку.

ЧЕК-ЛИСТ

Так / Ні / Не впевнений Я знаю ...

Так / Ні / Не впевнений Я розумію ...

Так / Ні / Не впевнений Я можу ...

Так / Ні / Не впевнений Я вмію ...

Розробіть власний чек-лист або візьміть за основу готові з Бібліотеки оцінювання Intel, за допомогою якого учні швидко зможуть оцінити свої досягнення. У лівій колонці можна ставити галочки, що означатиме «Так/Ні», або підкреслювати потрібний варіант.

ВХІДНІ – ВИХІДНІ КВИТКИ

Використайте вхідні квитки на початку уроку (учні відповідають на запитання, пов'язані з

домашнім завданням або попереднім уроком). Вихідні квитки використовуються наприкінці уроку і мають на меті визначити рівень засвоєння навчального матеріалу, розвитку вмінь та навичок.

КУБУВАННЯ

Техніка, яка сприяє розумінню різних сторін явища / поняття / теми, і може використовуватись як у парі, так і в малій групі. Для виконання необхідний кубик із написаними на кожній грані завданнями. Традиційними є такі шість запитань:

1. Опиши це (колір, форма, розміри).

2. Порівняй це (на що це схоже? від чого це відрізняється?).

3. Добери асоціації (про що змушує думати? що спадає на думку?).

4. Проаналізуй це (скажіть, яким чином це зроблено?). Як його використати (яким чином це можна застосувати?).

5. Запропонувати аргументи «за» або «проти» цього (що в ньому доброго чи поганого?)

6. Займіть певну позицію, використайте повний діапазон аргументів від логічних до безглузвих).

У результаті проведеної роботи можна буде зробити висновки про рівень засвоєння учнями навчального матеріалу та скорегувати освітній процес надалі.

ОБЕРНИСЬ І ОБГОВОРІ

Поставте школярам цікаве запитання з теми. Опісля учні повертаються до сусіда і обговорюють запитання один з одним.

Цю просту техніку обговорення доцільно використовувати для найкращого ефекту під час пояснення, міні-лекції вчителя або виступів інших учнів.

КАРТКОВА ДИСКУСІЯ

Для проведення дискусії кожному учню видайте дві картки з написами «Так» і «Ні». Сформулюйте й запишіть для себе три твердження з теми уроку. Зачитайте учням одне твердження і дайте час (1–2 хвилини) для самостійного його осмислення. Після цього кожний з них обирає й показує картку, погоджуючись або ні з твердженням, що пролунало.

Коли всі учні зроблять вибір, запропонуйте двом учням з протилежними позиціями навести аргументи на їх захист (слід починати з учня, який проголосував «так»). Потім інші учні можуть доповнити попередні висловлювання.

Наприкінці можна також обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі, які їхні навички потребують удосконалення.

ЧИТАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ ПОЗНАЧОК «ПОМІЧ»

Запропонуйте учням під час прочитання тексту поставити відповідні позначки:

+ — відома інформація;

! — нова інформація;

? — здивувала, зацікавила;

— — заперечує тому, що знаю.

Обговоріть отримані результати.

ОДНА ХВИЛИНА

Алгоритм дій наступний. Учитель називає метод та озвучує поняття (це зазвичай термін, ключове слово, питання уроку тощо). Він пропонує одному учню без підготовки протягом 1 хвилини виголосити зв'язний текст, висловитися з цієї теми. Коли час закінчився, учитель зупиняє промовця. Потім учитель запрошує до слова другого (третього, четвертого...) учня, щоразу називаючи

нове поняття. Після завершення роботи вчитель організує обговорення її результатів за такими запитаннями:

- чи сподобався вам цей метод? чому?
- як ви оцінюєте власну діяльність? чому?
- які думки у вас виникали в ході цієї роботи?

ШКАЛА ВПОДОБАНЬ

Надайте учням 3-5 тверджень дискусійного характеру. Мета полягає в тому, щоб допомогти учням подумати над проблемою / текстом / темою та розпочати обговорення з однолітками.

Ці шкали можуть бути зосереджені на узагальненнях про персонажів, темах, конфліктах або символіці. Вони допомагають учням аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію.

Питання на шкалі вподобань може виглядати так:

Персонаж (ім'я) не повинен був чинити так (дія):

Зовсім не згоден

Не згоден

Згоден

Цілком згоден

ШКАЛА ЛАЙКЕРТА

Озвучте 3-5 тверджень, які явно не є істинними чи помилковими, але дещо спірними.

Мета полягає в тому, щоб допомогти учням подумати над текстом, а потім обговорити його з однокласниками. Наприклад, ваше судження - «Герой ... (ім'я) не повинен був робити ... (що саме)».

Нехай школярі оберуть власну позицію («повністю погоджуюся», «не погоджуюся» «погоджуюся, але...») та аргументують її.

ТРИХВИЛИННА ПАУЗА

Надайте учням трихвилинну паузу, щоб обдумати поняття, ідеї уроку, пов'язати їх з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами. Можна надати мовні кліше для відповіді, наприклад:

- Я змінив своє ставлення про/щодо ...
- Я став більш обізнаним щодо ...
- Я був здивований ...
- Я відчув ...
- Я побачив зв'язок ...
- Я співчував ...

НАЙЗАПЛУТАНИШИЙ МОМЕНТ

Запитайте (наприкінці уроку або під час паузи, яка утворилася після пояснення теми): «Який найбільш заплутаний момент сьогоднішнього заняття?» або «Що вам здалося незрозумілим у понятті «...»?

Організуйте обговорення відповідей та скоригуйте вивчення теми надалі.

5-П

(Пригадай, Підсумуй, Запитай, Прокоментуй, Пов'яжи)

Крок 1: упродовж двох хвилин учні називають і записують найважливіші ідеї з попереднього уроку / теми.

Крок 2: учні підсумовують ці ідеї одним реченням.

Крок 3: школярі пишуть одне головне запитання з теми, на яке вони хочуть відповісти.

Крок 4: надають коментар щодо практичного застосування вивченої теми.

Крок 5: учні визначають ідею або підтему, щоб пов'язати цей матеріал з основною темою.

ТРИРАЗОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Запропонуйте учням резюмувати вивчений матеріал. Для цього роботу можна провести в 3-х групах або надати слово 3-м учням.

Завдання: узагальнити вивчений матеріал за такою кількістю слів: для 1-ої групи (учня/учениці) - 10-15 слів, для 2-ої групи (учня/учениці) - 30-50 слів, для 3-ої групи (учня/учениці) - 75-100 слів.

Збільшення кількості слів спонукатиме школярів додавати до інформації більше деталей та сприятиме кращому засвоєнню матеріалу.

Отже, формувальне оцінювання має базуватися на високому професіоналізмі вчителя: справа не тільки в тім, який метод використовує вчитель, а як він це зробить і з якою метою. При цьому важливо пам'ятати про те, що формувальне оцінювання - це не просто застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту. Воно не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням учнями тих чи інших форм. Формувальне оцінювання вимагає системності, має бути частиною повсякденного навчання. А це зі свого боку потребує відповідних підходів до організації освітнього процесу.

Формувальне оцінювання - це не оцінка, а процес, який не лише вимірює знання, але й формує їх. Воно відбувається під час навчання і є його частиною; завжди має бути позитивним та індивідуалізованим. Формувальне оцінювання підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471
2. Ключко В.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Інструменти ІКТ для здійснення формувального оцінювання. URL: <https://naurok.com.ua/formuvalne-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-instrumenti-ikt-dlya-zdiysnennya-formuvalnogo-ocinyuvannya-214108.html>
3. Лагода Т. Креативні техніки формувального оцінювання. URL: http://tvorchyivchytel77.blogspot.com/2020/01/blog-post_36.html
4. Морзе Н.В. Використання цифрових технологій для формувального оцінювання. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip
5. Підгорна О., Береговська Т. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>
6. Пометун О.І. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuje-na-urotsi/>
7. Роміцина Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів з математики в Новій українській школі. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/04/statja_20190404_1.pdf
8. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: Навчально-методичний посібник / За наук. ред. О. І. Щербак. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ». 2014. 136 с.

І. С. Куделя,

учитель фізики Золотоніської гімназії ім. С.Д. Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області

ФІЗИЧНІ СХОДИНКИ ДО НУШ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ У ПІЛОТНИХ 7 КЛАСАХ

Навчання фізики в умовах Нової української школи спрямовується на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, – соціалізація особистості учнів, формуванні їхніх світоглядних орієнтирів, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Тому на часі і пілотування навчального предмета «фізика у 7 класах. Як воно здійснюється в Золотоніській гімназії ім. С.Д. Скляренка? Нові реалії: креативні підходи до викладання, STEM -технології, практичні модельні програми, творча співпраця вчителя і учня.

Під час першої зустрічі з пілотними класами НУШ у вересні стало відчутно, що діти зовсім не схожі на минулорічних учнів. Вони прийшли з вже набутими навичками комунікації, умінням працювати в різних групах, вмінням проводити дослідження, спостерігати за змінами, аргументувати свої думки і без страху ставити запитання.

Звичайно, особливості викладання фізики в 7 класі в Новій Українській школі також мають відрізнятися від попередніх підходів. Нова Українська школа ґрунтується на інноваційних методах навчання, активній участі учнів у процесі засвоєння знань та формуванні ключових компетентностей у здобувачів освіти. Ось деякі ключові аспекти, які варто враховувати при викладанні фізики у 7 класі:

1. *Природничо-науковий підхід:* Важливо створити середовище, де учні можуть спостерігати, експериментувати та висувати гіпотези. Практичні заняття, лабораторні роботи та демонстрації допомагають учням краще зрозуміти фізичні явища.

2. *Компетентнісний підхід:* Фокусується на розвитку учнівських компетентностей, таких як наукова грамотність, вміння працювати з інформацією, критичне мислення, співпраця тощо. Учні мають можливість самостійно досліджувати фізичні явища, а також застосовувати знання у різних ситуаціях.

3. *Проблемно-пошуковий метод:* Учні вчать вирішувати реальні фізичні проблеми, шукаючи шляхи подолання за допомогою аналізу, експерименту та досліджень. Цей метод сприяє розвитку аналітичних та проблемно-орієнтованих навичок.

4. *Інтерактивність:* Використання інтерактивних методів навчання, таких як групові дискусії, проекти, ігри та вправи, сприяє залученню уваги учнів та підвищує рівень їх засвоєння матеріалу. Використання методів групової роботи, де учні обмінюються ідеями та спільно розв'язують завдання, сприяє активному залученню кожного учасника процесу навчання.

5. *Зв'язок з реальним життям:* Важливо показати учням, як фізичні закони застосовуються у повсякденному житті. Приклади з повсякденного життя, побуту, технологій та природи допоможуть зрозуміти, наскільки важлива фізика у нашому світі та практичне застосування фізичних законів та явищ.

6. *Адаптація до рівня розвитку учнів:* Необхідно враховувати психологічні особливості учнів 7 класу. Вони можуть мати різний рівень підготовки та індивідуальні

особливості, тому важливо створити умови для успішного навчання кожного учня. Диференційований підхід кращому сприяє врахуванню індивідуальних особливостей учнів та адаптації навчального процесу до їхніх потреб та можливостей. Це може включати різні рівні складності завдань, індивідуальні консультації та підтримку.

7. *Використання інформаційних технологій:* Комп'ютерні програми, відеоматеріали та інтерактивні платформи, дозволяють зробити процес навчання цікавішим та доступнішим для учнів, а також допомагають візуалізувати складні концепції. Використання сучасних технологій, таких як комп'ютерні симуляції та програми, може допомогти учням краще зрозуміти складні концепції фізики. Вони можуть вивчати, наприклад, особливості механічного руху тіл або рух і взаємодію атомів і молекул речовини за допомогою віртуальних лабораторних експериментів або досліджувати сили в природі через інтерактивні програми.

8. *Розвиток критичного мислення:* Важливими є запитання, що стимулюють учнів до аналізу, обговорення та висновків. Важливо, щоб вони вміли критично оцінювати інформацію та застосовувати отримані знання для розв'язання проблем.

9. *Підтримка самостійності:* Створіть умови для самостійної роботи учнів, наприклад, завдання для самостійного дослідження чи проектної діяльності. Це сприяє розвитку вміння працювати самостійно та розв'язувати проблеми.

Загалом, викладання фізики в 7 класі Нової Української школи має бути спрямоване на заохочення активного навчання та розвиток креативності та аналітичних навичок учнів. Використання різноманітних методів навчання та інноваційних підходів допоможе зробити процес навчання цікавим та ефективним для кожного учня.

Серед трьох запропонованих модельних навчальних програм з фізики у Золотоніській гімназії ім. С.Д. Скляренка для двох пілотних класів була обрана Модельна навчальна програма "Фізика. 7-9 класи" (автори: Максимович З. Ю., Білик М. М., Варениця Л. В., Коваль Г. С., Микитеєк О. М., Ординович М. Б., Созанський А. В., Шевців В.Ф.)

Згідно з модельною навчальною програмою "Фізика. 7–9 класи", головною метою курсу є розкриття природних здібностей, інтересів та здібностей учнів, а також формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та активної участі у громадському житті. Курс спрямований на усвідомлення учнями важливості свого майбутнього, вибору життєвого шляху та розвитку особистості. Він також ставить перед собою завдання виховати в учнів відповідальне ставлення до родини, суспільства, природного оточення та культурних цінностей українського народу. Крім того, важливо навчити учнів дотримуватися правил безпеки під час проведення експериментів, а також розвивати навички розв'язання навчальних завдань та справжніх життєвих ситуацій.

Модельну навчальну програму "Фізика. 7-9 класи" можна успішно впровадити незалежно від форми

навчання, вирішуючи такі основні завдання: оптимізація освітнього процесу, модернізація системи навчання за допомогою новітніх педагогічних технологій, зокрема напрямків STEM/STEAM на уроках фізики, використання різноманітних форм та методів навчання, активне використання онлайн-сервісів та ресурсів, принципу BYOD (використання смартфонів, ноутбуків, планшетів тощо), розширення співпраці між усіма учасниками освітнього процесу (активізація групової взаємодії учнів, залучення до навчального процесу науковців, зокрема фахівців у галузі IT, працівників різних підприємств, чия діяльність базується на фізичних закономірностях).

На початок семестру було надане календарно-тематичне планування. Підручника за цією програмою так і не дочекались. Сподіваюся, що найближчим часом цей підручник надрукують. Тому доводилося вести пошукову роботу матеріалів, які можна було використовувати у своїй роботі. Створювала завдання для семикласників, використовуючи такі програми та платформи як Canva, Educaplay, Learningapps, liveworksheets. Згодом об'єднала їх в навчальний електронний посібник, що містить:

I. Тестовий інтерактив – 10 робіт:

- Фізичні тіла та явища
- Механічний рух
- Взаємодія тіл. Явище інерції
- Сили в природі
- Тиск твердих тіл
- Тиск газів та рідин
- Сполучені посудини. Сила Архімеда
- Закон Архімеда
- Механічна робота. Потужність
- Прості механізми

II. Динамічне впорядкування таблиць – 12 робіт:

- Фізика. Фізичні тіла та явища
- Фізичні величини та прилади для їх вимірювання
- Будова речовини та її агрегатні стани
- Механічний рух та його характеристики
- Інерція, взаємодія тіл, маса
- Густина. Сила
- Сила тяжіння. Вага. Невагомість
- Деформація. Тертя
- Тиск твердих тіл, рідин і газів. Сполучені посудини
- Атмосферний тиск. Закон Архімеда. Умови плавання тіл
- Механічна робота. Потужність. Енергія
- Прості механізми. Важіль

LiveWorksheets дозволяє перетворити традиційні робочі аркуші (doc, pdf, jpgs) на інтерактивні онлайн-вправи з автоматичним оцінюванням, роблячи їх «живими»! Чудовий інструмент для учнів та учителів.

Educaplay.com – середовище, що дозволяє застосувати ігровий режим, де кожне запитання виправляється відразу після відповіді на нього, щоб учні відчували себе як в телешоу чи учасником настільної гри:

III. Граючись, навчаємось – 18 робіт:

Розшифруй слово:

- Фізичні тіла та фізичні явища
- Словесні перли від Ейнштейна
- Механічний рух. Швидкість
- Логічні пари:
- Фізичні величини та особливості їх вимірювання
- Тертя у прислів'ях та приказках
- Графіки рівномірного прямолінійного руху
- Стрибки до знань:
- Пізнання природи. Речовина. Фізичні тіла та явища
- Фізичні величини та їх вимірювання

- Робота. Енергія. Потужність
- Довіряй, але перевіряй:
- Взаємодія тіл. Сили тертя
- Механічний рух. Шлях. Швидкість
- Тиск газів та рідин
- Експрес – контроль:
- Виштовхувальна сила в рідинах і газах
- Момент сили. Важіль і блок
- Механічна енергія

Наступні розробки кросвордів в learningapps.org стануть незамінним помічником в роботі вчителя, допоможуть знайти нові шляхи стимулювання навчальної та творчої активності учнів.

Фізика в кросвордах:

- Механічний рух
- Механічна енергія. Потужність
- Тиск твердих тіл, рідин і газів

Виконувати вправи можна як індивідуально в класі чи вдома за комп'ютером, ноутбуком, на планшеті чи смартфоні, так і колективно (використовуючи інтерактивну дошку).

Дані інтерактивні завдання дозволять урізноманітнити освітній процес та сприятимуть зацікавленості учнів, розвитку пам'яті та уваги, формують уміння працювати в заданому темпі, активізують допитливість і, як наслідок, сприяють кращому розумінню сутності природничо-наукової картини світу.

Дана методична розробка допоможе вчителям урізноманітнити та забезпечити якісну перевірку знань учнів з фізики, миттєво отримати результати виконаних робіт, що автоматично надходять до електронної скриньки вчителя. Учні ж одразу зможуть виявити об'єм власних знань та отримають інформацію стосовно своїх прогалин.

У структурі змісту навчального предмета «Фізика. 7 клас» 5 основних розділів, а саме:

1. Фізика й астрономія – науки про природу.
2. Механічний рух та його характеристики.
3. Сили в природі.
4. Тиск твердих тіл, рідин і газів.
5. Механічна робота і потужність. Енергія.

Вивчаючи кожний розділ, слід використовувати підходи, спрямовані на створення стимулюючого та цікавого середовища для навчання, де учні можуть активно досліджувати фізичні явища, розвивати свої навички та формувати критичне мислення. Вони допомагають підготувати учнів до викликів сучасного світу та розвитку наукових досліджень у майбутньому.

Викладання фізики в Новій Українській Школі (НУШ) в 7 класі — це важлива складова навчального процесу, спрямованого на формування фізичних знань, вмінь та навичок учнів. Особливість цього предмета полягає в тому, що він дозволяє учням краще зрозуміти природу явищ навколишнього світу, а також оволодіти методами наукового мислення.

Необхідно пам'ятати, що без бажання учня навчатися всі зусилля вчителя можуть не мати очікуваних результатів. З цього випливає, що важливо формувати мотивацію до навчання, бажання учнів вирішувати пізнавальні завдання. Як відзначалося раніше, активізація пізнавальної діяльності учнів тісно пов'язана з активізацією їхнього мислення. У мисленні учнів можна виділити три рівні:

- рівень розуміння,
- рівень логічного мислення,
- рівень творчого мислення.

Необхідно зацікавити учнів. Під пізнавальним інтересом до предмета розуміється спрямованість психічних процесів людини на певні об'єкти і явища навколишнього світу. Звичайно, учні навчаються не лише тому, що їм цікаво. Навчання — це праця, яка вимагає чималих зусиль. Але стійкий інтерес учнів до предмету виникає через цікавість і допитливість

і в значній мірі визначає успішність учнів у процесі навчання.

Учитель не лише пояснює навчальний матеріал, а й організовує пізнавальну діяльність учнів. Виклад матеріалу починається з оголошення теми. Перш за все, потрібно показати важливість вивчення теми та логічну послідовність розгляду кожного її питання. Важливо зацікавити учнів темою, для чого можна навести цікаві факти, показати дослід, який учні зможуть пояснити під час розгляду теми, а також вказати пізнавальні вправи та завдання, що мають бути розв'язаними на уроці. Адже розуміння мети навчальної діяльності є необхідною умовою її виконання. Учитель має не просто повідомити факти, а побудувати доказовий виклад пізнавальних задач, які будуть вирішуватись на уроці.

Методика викладання фізики в НУШ варіюється в залежності від конкретної школи та вчителя. Проте, загалом, акцент робиться на практичних завданнях, дослідницькій роботі, використанні сучасних технологій та інтерактивних методів навчання. Це може включати в себе лабораторні роботи, віртуальні експерименти, використання демонстраційного обладнання та інтерактивні уроки з використанням комп'ютерних програм. А використання домашніх та позаурочних експериментів у навчанні фізики дозволить глибше пізнати фізичні процеси та явища. Слід враховувати особливості таких видів робіт. Вони мають бути органічним продовженням та доповненням класних робіт учнів. Тому часто доцільним є надавати учням домашні експериментальні завдання після фронтальних лабораторних робіт. Різноманітність цих завдань створює сприятливі умови для роботи кожного учня на його оптимальному рівні.

Домашні експериментальні завдання повинні передбачати використання простих та доступних матеріалів, які є вдома у кожного учня, та простих саморобних приладів. Важливо, щоб виконання цих завдань не створювало небезпечних ситуацій для дітей. Учні повинні обговорювати виконання класних експериментальних завдань у класі, а їх виконання має бути перевірене та оцінене вчителем.

Крім того, у НУШ акцентується на розвитку критичного мислення, самостійності та творчого підходу до вирішення завдань. Завдання вчителя фізики систематично стимулювати учнів до аналізу та обговорення фізичних явищ, пояснення власних спостережень та висловлення гіпотез.

Загалом, викладання фізики в 7 класі НУШ спрямоване на те, щоб зробити навчання цього предмета цікавим, доступним та зрозумілим для учнів, а також підготувати їх до подальшого вивчення фізики на більш глибокому рівні.

Ці підходи сприяють тому, щоб учні не лише засвоювали фактичні знання, але й розвивали критичне мислення, практичні навички та інтерес до вивчення фізики.

Таким чином, вивчення фізики в 7 класі НУШ спрямоване на створення міцної бази фізичних знань та розвиток ключових навичок, які будуть корисні для подальшого вивчення предмету та успішного функціонування у сучасному світі.

У викладанні фізики в 7 класі НУШ застосовуються різноманітні інноваційні методи, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу та підвищенню зацікавленості учнів, до прикладу *проектне навчання* (Project-Based Learning), коли учні працюють над тривалими проектами, які включають кілька етапів: планування, дослідження, виконання та презентація результатів. Це дозволяє глибше вивчити теми, що цікавлять учнів, і застосовувати теоретичні знання на практиці. Цікавою інноваційною роботою є фліппед клас, у якому учні самостійно вивчають теоретичний матеріал вдома за допомогою відеоуроків, презентацій

та інших ресурсів. У класі ж більше часу приділяється практичним завданням, обговоренням та груповій роботі. Це дозволяє ефективніше використовувати навчальний час у класі та глибше занурюватися в тему.

Фізика інтегрується з іншими науковими дисциплінами, технологіями, інженерією та математикою. Це сприяє розвитку міждисциплінарних знань та навичок. Проведено ряд інтегрованих уроків або їх фрагментів, де фізика поєднувалася з математикою, хімією, географією, технологіями та історією.

Учні можуть працювати над реальними інженерними завданнями, розв'язувати складні проблеми, застосовуючи знання з фізики, математики та інших дисциплін (Проведення інженерного тижня).

Використання елементів гри в навчальному процесі допомагає зробити уроки більш цікавими та мотиваційними. Наприклад, організація навчальних квестів, використання онлайн-вікторин та змагань,

проведення STEM-турнірів урізноманітнює та спонукає учнів до захопливого невимушеного навчання. Ігрові елементи можуть стимулювати здорову конкуренцію та заохочувати учнів до активної участі в навчанні.

Завдяки сучасним технологіям, фізику можна ефективно викладати і в дистанційному форматі. Це особливо актуально в сьогоденних умовах. Для дистанційного навчання використовуємо:

- *Онлайн платформи та інструменти.*

Інтерактивні дошки та платформи для управління навчанням допомагають організувати навчальний процес, завантажувати матеріали, проводити тести та оцінювати роботу учнів.

- *Віртуальні лабораторії.*

Спеціальні програми та онлайн-ресурси дозволяють учням виконувати лабораторні роботи віртуально. Це може бути корисно для проведення експериментів, які складно або неможливо виконати в умовах класу.

- *Самостійне навчання.*

Вчитель може надавати учням додаткові матеріали для самостійного вивчення, включаючи навчальні відео, інтерактивні симуляції та електронні підручники. Важливо забезпечити учнів достатньою кількістю ресурсів та зворотним зв'язком, щоб вони могли успішно опановувати матеріал самостійно.

Викладання фізики в 7 класі НУШ спрямоване на створення стимулюючого та інноваційного навчального середовища. Застосування сучасних методик, інтеграція різних дисциплін, практико-орієнтоване навчання та використання ІКТ сприяють глибокому розумінню фізичних явищ і розвитку критичного мислення учнів. Професійна підтримка вчителів та постійний розвиток методик викладання є ключовими факторами успішної реалізації цих підходів.

Н. І. Чернуцька,

учитель фізики Опорного закладу освіти «Чорнобаївський ліцей
Чорнобаївської селищної ради» Черкаської області

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ЗАСОБАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Може, маленька дитина повторює те,
що було вже зроблено, створено іншими людьми;
але якщо це діяння – плід її власних зусиль, – вона творець;
її розумова діяльність – творчість.*

В. О. Сухомлинський

Згідно із концепцією Нової української школи критерієм успішності дитини нині стає не стільки результативність навчання, скільки ставлення учня до можливостей власного пізнання й перетворення самого себе для того, щоб впевнено відчувати себе на ринку праці, вміти адаптуватися до соціальних змін і криз у суспільстві, бути психологічно стійкими, розвивати здатність до самоорганізації. Відповідно до цих змін надзвичайно актуальним є **активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання**. Цей процес охоплює різноманітні сторони процесу навчання, виховання та пізнання. Найважливішим мотивом пізнавальної діяльності дитини, який збуджує її до пошуку істини, є пізнавальний інтерес, який визначають як позитивне оцінне ставлення суб'єкта до своєї діяльності, вибіркову спрямованість людини на об'єкт і явища навколишньої дійсності.

Хоча розвиток пізнавальної активності – задача не нова. Як наукова проблема вона розглядалася в різних працях педагогів і психологів Я. Коменського, К. Ушинського, Д. Локк, Жан-Жака Руссо. Сучасні дослідження пізнавального інтересу ґрунтуються на працях Л. С. Виготського, Н. Пастернак, О. Савченко, О. Довгаль, О. Скрипченко, Зокрема, дослідниця О. Довгаль розглядає декілька стадій формування пізнавальної активності учнів:

- **Цікавість** – прояв початкової пізнавальної потреби, елементарна стадія вибіркового ставлення, охарактеризована зовнішніми обставинами, природна реакція учня на все несподіване, інтригуюче, що привертає увагу – певний ситуативний інтерес.

- **Допитливість** – більш висока стадія інтересу, цінний стан особистості, що характеризується прагненням учня проникнути за межі побаченого, виразністю емоцій, здивуванням, радості пізнання, задоволеності діяльністю.

- **Стійкий (пізнавальний) інтерес** – характеризується пізнавальною активністю, виборчою спрямованістю сторін розвитку учня, цінною мотивацією (головне місце займають пізнавальні мотиви), учень розуміє структуру, логіку курсу, використовувати в ньому методи пошуку і докази нових знань. Його захоплює не сам освітній процес, а можливість самостійного вирішення проблем.[5]

Розвиваючи інтерес учнів у **ракурсі вивчення фізики**, важливо мати на увазі наступні основні висновки, доведені педагогічною і психологічною наукою і практикою:

- інтерес розвивається активно, якщо задовольняється природне прагнення учня самому «відкривати» нове і виробляти власні судження;

- інтерес виникає і розширюється тоді, коли діяльність здійснюється без особливого натиску, легко і виявляється результативною;

- інтерес повинен систематично насичуватися;
- заходи, спрямовані на розвиток інтересу, повинні бути систематичними;

- прийоми, методи і засоби повинні бути різноманітні.

Тобто, із вище сказаного можна зробити **певний висновок**: активізація навчальної діяльності з фізики – це цілеспрямована діяльність вчителя, спрямована на вдосконалення змісту, форм, методів, прийомів навчання з метою збудження зацікавлення, підвищення активності тих, хто навчається, у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці.

Урок є невід'ємною частиною процесу навчання та виховання, але уявити сучасний урок без пізнання, звичайно, неможливо. Втілення в освітню практику методичних прийомів, які сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів на кожному етапі уроку, з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, створює сприятливі умови для активізації навчально-пізнавальної діяльності загалом. Таке навчання збагачує освітній процес, допомагає вчителю різнобічно та системно сформувати необхідні уявлення та поняття. На нашу думку, найбільш ефективними типами уроку, які розвивають саме пізнавальний інтерес школярів є проведення уроків, що відрізняються специфічним змістовим наповненням та нестандартною структурою **із застосуванням інтерактивних технологій**.

Інтерактивні технології: визначення, зміст діяльності

Щоб з'ясувати, які інтерактивні технології потрібно використовувати на уроках фізики нагадаємо, що ж це **таке, які види наразі застосовуються**.

Як трактують науковці, **урок, із використанням інтерактивних технологій** – це така організація процесу навчання, в якому неможлива пасивна роль учня, буквально всі учні виявляються залученими до процесу пізнання. Спільна діяльність учнів у процесі освоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить свій індивідуальний внесок у загальний процес навчання, під час здійснення якого йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Все це відбувається в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, що дозволяє учням не лише отримувати нові знання, а й розвивати свої комунікативні вміння: вміння вислуховувати думку іншого, зважувати та оцінювати

різні точки зору, брати участь у дискусії, приймати спільне рішення. Інтерактивні технології сприяють встановленню емоційних контактів між дітьми, привчають працювати в команді, знімають нерве навантаження школярів, допомагаючи відчувати захищеність, взаєморозуміння та власну успішність. Використання інтерактивних комп'ютерних технологій під час уроків фізики – це і використання мультимедіа технологій, комп'ютерів як інструменту повсякденної навчальної роботи учнів та педагогів; реалізація метапредметних зв'язків; виконання навчальних телекомунікаційних проєктів; пошук та обробка інформації з використанням мережі Інтернет; проведення віртуальних лабораторних робіт. Вчитель, який у свою практику впроваджує інтерактивні засоби навчання, повинен бути впевненим користувачем ПК, вміти працювати в Інтернеті і володіти методикою конструювання уроку із застосуванням інтерактивного устаткування й мультимедійних ресурсів. Кожен учитель може самостійно планувати нові форми роботи з класом. Інтерактивні технології можна застосовувати і на уроках засвоєння матеріалу, і на уроках із застосування знань, на спеціальних уроках, а також – під час опитування або узагальнення. Для реалізації інтерактивного навчання під час проведення уроків фізики можна проводити навчання:

- шляхом гри;
- шляхом дискусій;
- групове навчання;
- методом застосування проєктів;
- використання інтерактивної дошки.

У даний час вже є значний список різноманітних навчальних програм, до того ж супроводжуваних методичним матеріалом, необхідним вчителю.

1. *Інтерактивна вправа «Акваріум».* (Ефективний метод розвитку вміння вести дискусію.) Учні об'єднуються у групи по 5-6 осіб. Одна з груп займає місце у центрі класу, отримує завдання, зачитує і обговорює його. Інші учні не втручаються в обговорення, а уважно слухають, роблять помітки. Після публічного виконання завдання група займає своє робоче місце, а учні класу обговорюють хід дискусії, аргументи виступаючих. Після цього місце в «Акваріумі» займає друга група. Приклад використання: 8 клас, тема «Теплові явища». При розв'язанні проблемного запитання: якщо в літній день виміряти температуру голого ґрунту і ґрунту, що покритий рослинами, то виявиться, що голий ґрунт нагрітий сильніше. Але якщо ж у цих місцях виміряти температуру ґрунту вночі, то, навпаки, ґрунт під рослинами буде мати більш високу температуру, ніж голий. Чому?

2. *Інтерактивна вправа «Карусель».* (Ефективна для одночасного включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.) Учні розміщуються у два кола обличчям один до одного. Протягом певного часу кожна пара обмінюється інформацією, власними думками, потім учні зовнішнього кола роблять один крок - пересідають по колу до наступного партнера. Використовується при перевірці формул, фізичних величин і одиниць вимірювання з різноманітних тем.

3. *Інтерактивна вправа «2-4-всі разом».* (Дозволяє учням набути навичок співробітництва, оволодіти вміннями висловлюватися та активно слухати.) Учням класу пропонується проблема (інформація), яку вони спочатку опрацьовують самостійно, потім обговорюють у парах, далі об'єднуються у четвірки. Після прийняття спільного рішення в четвірках відбувається колективне обговорення питання. Наприклад: при вивченні теми «Вага» пропонується учням доповнити текст.[4]

Із досвіду роботи

Як і чим заохотити учня до співпраці? Як зробити так, щоб учень був активним суб'єктом навчальної діяльності? Це завдання нелегке, але необхідне в умовах сучасного життя. Переглядаючи праці відомого

педагога і мислителя Василя Сухомлинського, я знайшла такі слова „Дитина найкраще сприймає, осмислює і запам'ятовує знання тоді, коли вона їх переживає. Без емоційного ставлення до знань, без інтересу, подиву, задоволення, радості, впевненості та інших позитивних переживань неможливе успішне навчання” [3]. Вони стали лейтмотивом моєї педагогічної діяльності. І застосування інтерактивних методик спрямоване на виконання цього завдання. Розвитку пізнавальної активності на уроках сприяють захопленість викладанням, досліди, експерименти, незвичайна форма подачі матеріалу, що викликає здивування учнів, емоційність мови вчителя, дидактичні ігри, ігрові ситуації, цікавинки, завдання з логічним навантаженням, завдання проблемно-пошукового характеру.

СТРУКТУРА УРОКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1. МОТИВАЦІЯ

Сфокусувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми.

2. ОГолошення теми та очікуваних результатів

Забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності під час уроку.

3. НАДАННЯ НЕОБХІДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Дати інформацію для опрацювання за мінімальний час.

4. ІНТЕРАКТИВНА ВПРАВА

Центральна частина уроку. Практичне засвоєння матеріалу, досягнення поставленої мети.

5. РЕФЛЕКСІЯ

Підбиття підсумків. Усвідомлення отриманих результатів. Корекція, планування перспективи.

Інтерактивні методики я, як учитель фізики, розпочала використовувати під час різних етапів уроку. До прикладу, для проведення *фронтальної роботи* використовую такі методики, які передбачають одночасну спільну роботу всього класу, як от обговорення проблеми у загальному колі, незакінчені пропозиції; «Мозковий штурм», «Навчаючись – навчаюсь»; «Відкритий мікрофон». *Ігровий метод* застосовую з метою підвищення мотивації учнів, надання їм можливості направляти отримані знання на вирішення практичних завдань. Помітила, що використання ігрових технологій надає навчання змагального характеру і максимально активізує розумову діяльність учнів.

Елементи інтерактивного навчання я починаю застосовувати у 7-х класах, поступово вводячи їх на уроках. Це можуть бути найпростіші інтерактивні завдання, такі, як мозковий штурм, робота в парах і малих групах та інші. Знайомлю учнів з технологією групового обговорення «відкритий мікрофон». Її можна використовувати як на етапі актуалізації та коригування знань учнів, так і під час узагальнення матеріалу.

У 9 класі діти уже ознайомлені із найпростішими інтерактивними формами роботи, тому завдання трохи ускладняється: до прикладу, під час вивчення теми «Електричний струм» на одному із етапів уроку, я поділяю клас на групи. Кожна група має окреме завдання: опрацьовує один із типів джерел струму. У кожній групі діти обирають керівника, який курує дослідження. Результати роботи кожної групи фіксує секретар. Один із учнів стежить за часом, а ще інший, вислухавши кожного учасника групи і сформувавши звіт, чітко доповідає про результати роботи. Для кожної із груп я розробляю запитання, відповіді на

які можна знайти в підручнику, а також маючи перед собою прилади. Як показує досвід: при такій формі інтерактивної діяльності, не так важливо, як учитель демонструє увагу до всіх членів групи, а як самі діти уміють комунікувати і виконувати спільну роботу, направлену на загальний результат.

Метод дискусій зазвичай – це прерогатива навчальної діяльності у старших класах. Таку форму роботи я застосовую під час створення і аналізу проблемних ситуацій, коли необхідно дати просту та однозначну відповідь на запитання (при цьому передбачаються альтернативні відповіді). З метою залучення до дискусії всіх учнів використовую **методику навчального співробітництва**. Ця методика ґрунтується на взаємному навчанні при спільній роботі учнів у малих групах. Основна ідея навчального співробітництва проста: учні об'єднують свої інтелектуальні зусилля та енергію для того, щоб виконувати спільне завдання або досягти спільної мети (наприклад, знайти варіанти вирішення проблеми). Також досить актуальним під час створення проблемної ситуації є використання міжпредметних зв'язків. Зв'язок фізики і біології має три аспекти:

- **Фізика в живих організмах.**

При вивченні різних тем на уроках фізики наводяться приклади, які показують роль фізичних процесів у перебігу біологічних процесів.

- **Біоніка.**

Багато принципів, реалізованих в живих організмах, широко використовуються в сучасних технічних пристроях, основою яких є фізика.

- **Екологія.**

Фізичні закони мають відношення до процесів, які відбуваються в природі в зв'язку з виробничою діяльністю людини. І для ліквідації негативних впливів такої діяльності, для охорони природи потрібно використати знання законів фізики.

- **Фізика в літературних творах**

Фізика в літературних творах. Поети і письменники вміють бачити навколишній світ і образно описувати його. Фізик, читаючи такі місця, не може утриматися, щоб не розглянути такі невеликі уривки з художніх творів як задачі з фізичним змістом. Ось деякі з прикладів. Почнемо з великого Тараса Шевченка.

- **Задачі з фізичним змістом.**

Уривок з поеми «Княжна».

«Зоре моя вечірняя,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпро веселочка
Воду позичає».

- **Задача: Як утворюється веселка-райдуга?**

В іншому вірші Шевченко описує захід сонця ввечері:

«Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Чорніє поле і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря»

Знову в одному вірші – дві задачі. 1) Чому ввечері всі предмети поступово втрачають своє забарвлення і стають чорними? 2) Чому зорі не можна бачити вдень?

Така форма роботи надзвичайно стимулює пізнавальну активність учнів.

Виявляється, що знань не вистачає, тож учні активно включаються в пізнавально-навчальний процес.

Метод проєктів дозволяє повною мірою реалізувати принцип саморозвитку, оскільки для педагога основним змістом застосування методу проєктів є не тільки отримання учнями нових знань і вмінь, а і підвищення рівня самостійності і самооцінки учня під час реалізації навчального проєкту. Таким

чином, перетворюючий ефект від застосування методу проєктів поширюється не тільки на отримуваний спільний результат, а й на безпосередніх учасників проєктування. Метод проєктів орієнтований на творчу самореалізацію особистості учня шляхом розвитку його інтелектуальних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей. Приклади тем проєктів:

- Фізика в побуті, техніці, виробництві.
- Прості механізми у побутових пристроях.
- Коливальні процеси в техніці та живій природі.

Інтерактивна дошка – це найкраще, що існує сьогодні із технічних засобів навчання для взаємодії вчителя з класом, для реалізації технології інтерактивного навчання. Інтерактивне комп'ютерне обладнання відповідає тому способу сприйняття інформації, яким відрізняється нове покоління школярів, що виросло на ТБ, комп'ютерах і мобільних телефонах, у якого набагато вища потреба в темпераментній візуальній інформації та зорової стимуляції. В інтерактивній дошці поєднуються проєкційні технології із сенсорним пристроєм, тому така дошка не просто відображає те, що відбувається на комп'ютері, а дозволяє керувати процесом презентації (двосторонній рух), вносити поправки та корективи, робити кольори позначки та коментарі, зберігати матеріали уроку для подальшого використання та редагування. Інтерактивна дошка дозволяє зробити будь-яке заняття динамічним, завдяки чому можна зацікавити учнів на початковому етапі уроку та підтримувати цей інтерес протягом усього заняття.

Я використовую пристрій на будь-якому етапі уроку, зокрема *під час опитування*. Використовую готові опитувальні тестові завдання або спонтанні питання з різних тем. Застосування різних інтерактивних комплексів в опитуванні учнів дозволяє зробити цей процес якіснішим, а головне продуктивним. До того ж інтерактивні засоби навчання багато в чому підвищують інтерес учнів до фізики та їхнє прагнення опановувати знання.

Сьогодні я можу зробити висновок про те, що застосування на уроках фізики інтерактивних технологій, інтерактивних методів, форм, засобів навчання дозволило модернізувати процес навчання, уможливило підвищити у тих, хто навчається, рівень мотивації до вивчення фізики; вчити учнів самостійно опановувати конкретні знання, необхідні застосування їх у практичній діяльності; сформувати в учнів практичні навички, уміння самостійного виконання творчих завдань. При вмілому використанні на уроці сучасних інтерактивних засобів навчання дітям легко та цікаво навчатися і щодня вони готові дізнаватися про нове, бо вони хочуть цього самі!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриневич Л. Концептуальні ідеї реформи «Нова українська школа» у світлі української педагогічної думки <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/631/605>
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976–1977; Т. 3. – 1977. 670 с.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2019. С. 58–64.
6. Денисюк Г.Ф. Як розвинути інтерес до навчання. *Фізика*. №3. 2006. С. 12.

I. А. Тищенко,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради

КОРИСНІ ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТИ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Математика – це одна з ключових дисциплін, яка формує критичне мислення, логіку та розвиває вміння розв'язувати складні задачі. Проте для багатьох учнів математика – складний та не зовсім улюблений предмет. Точна наука вважається важкодоступною. Лише деякі учні мають вроджений дар до математики, а решта досягає успіху завдяки наполегливій праці та правильній мотивації.

Якщо під час очного навчання ми постійно тренуємо практичні навички учнів розв'язувати приклади та задачі за допомогою десятка різноманітних завдань, то дистанційне навчання нас значно обмежує у цьому.

Крім того, діти вже дещо звикли використовувати комп'ютер та мобільні пристрої для навчання.

Як же бути? Як не втратити зацікавленість дітей до вивчення математики через обставини, які звалились раптово без нашої згоди?

Вихід є - використовуйте онлайн-сервіси. Демонструйте учням, що вивчати математику можна цікаво та нескладно.

У сучасному світі онлайн-навчання набирає популярності, адже дозволяє учням отримувати необхідні знання незалежно від місця перебування.

Які ж переваги вивчення математики онлайн? Розглянемо деякі з них.

Гнучкість і зручність. Онлайн-навчання дає змогу навчатися з будь-якого місця, де є доступ до інтернету. Це особливо важливо для тих, хто має певні обмеження у доступі до очного навчання.

Широкий доступ до ресурсів. Ви можете використовувати різноманітні відеоуроки, онлайн-підручники, завдання, вправи, які надають можливість навчатися у своєму власному темпі та повторювати матеріал, якщо це необхідно.

Можливості інтерактивності. Дуже багато платформ для онлайн-навчання пропонує інтерактивні вправи, тести та завдання, які допомагають закріпити знання і відразу отримати зворотний зв'язок.

Широкий вибір курсів і спеціалізацій. Онлайн-платформи пропонують багато курсів з математики для різних рівнів підготовки та спеціалізацій. Це дозволяє вибрати саме той матеріал, який і потрібен саме вам.

Ефективність вивчення для деяких учнів. Деякі люди найкраще адаптуються до самостійного навчання, коли вони можуть визначити свій ритм та методи навчання.

Економія часу та коштів. Вивчення математики онлайн може допомогти економити час і гроші. Наприклад, діти не витрачають час на запис умови завдання, а фокусують свою увагу на його розв'язок або батькам не потрібно купувати друковані зошити, адже їх альтернативно можуть замінити онлайн-вправи та ігри.

Висновок. Отже, вивчення математики онлайн є актуальним і може бути дуже корисним. Проте перед тим, як обрати цей метод важливо врахувати власні навчальні потреби, стиль навчання і можливість самостійно організувати свій процес навчання.

Для початку спробуємо розібратись з тим, як правильно обрати онлайн-ресурс для вивчення

математики. Для цього необхідно зробити **три прості кроки, а саме:**

1 крок. Визначте, які результати Ви бажаєте отримати?

2 крок. Подумайте, якими способами можна це зробити?

3 крок. Поміркуйте, які інструменти можна використати?

Обираючи онлайн-інструмент проаналізуйте його за такими 3 критеріями:

1 критерій. Чи відповідає обраний інструмент поставленій меті та очікуваним результатам?

На якому етапі уроку можна використати? Як буде розвивати навички та здібності? Які види діяльності можна застосовувати?

2 критерій. Важливо: На скільки вдалим є дизайн? А саме: інтерфейс, простота та безпека.

3 критерій. Не менш важливим є зміст цифрового ресурсу.

А саме: на скільки онлайн-інструмент є унікальним (автентичним); чи потрібний безпосередній зв'язок із програмою; чи потрібно персоналізуватись; як ви будете отримувати зворотний зв'язок?

Сьогодні ми маємо тисячі, якщо не мільйони різних цифрових ресурсів. Звісно, всі їх знати ми не зобов'язані, проте іноді дуже хочеться використати їх на своїх заняттях. А на скільки ефективний той чи інший інструмент при вивченні математики вирішувати саме вам. Єдине, що можна порадити в цьому випадку - випробуйте інструменти на практиці. Лише так ви зрозумієте їх ефективність.

Спочатку пандемії над проблемою викладання математики задумувались педагоги України та всього світу. Тому зараз неважко знайти ресурси з готовими матеріалами, які будуть містити відео, готові розв'язки завдань, наочний матеріал, інструкції та багато іншого.

Пропонуємо розглянути платформи з найбільш популярними курсами, які можуть підготувати будь-кого до тестування з математики міжнародного зразка.

І перший ресурс «**Академія Хана**» (URL: <https://uk.khanacademy.org/>). Дана платформа пропонує абсолютно безплатні уроки математики на різних рівнях складності, велику кількість різноманітних курсів. Це і практичні вправи, навчальні відео та персоналізована навчальна панель, які дають змогу учням навчатися у зручному їм темпі в класі та поза ним, спершу заповнюючи прогалини в знаннях, що прискорює та робить більш ефективним процес пізнання.

Бібліотеку матеріалів на Академії Хана наповнюють експерти, створюючи відеоуроки та практичні завдання, що покривають теми з математики, природничих наук, і не тільки. Завдяки Академії Хана, вчителі можуть знаходити прогалини у знаннях учнів, складати їм персональні плани навчання та задовольняти освітні потреби кожного учня.

Ви можете вивчати матеріал від основ до вищих рівнів. Відео автоматично перекладені за допомогою технології AI (штучного інтелекту).

Наступна платформа – «Курс Ера» (URL: <https://www.coursera.org/>). Coursera була заснована Дафною

Коллер та Ендрю Нг у 2012 році з метою надання учням у всьому світі навчального досвіду, який змінює життя. Сьогодні Coursera — це глобальна платформа для онлайн-навчання та розвитку кар'єри, яка пропонує будь-кому будь-де доступ до онлайн-курсів і ступенів провідних університетів і компаній світового рівня. Даний ресурс англomовний, тому налаштовуємо Google-перекладач на українську мову. На сайті ви знайдете багато курсів із математики від університетів і експертів з усього світу. Деякі безплатні, а інші - можна придбати. Для цього потрібно зареєструватись та натиснути кнопку «Оглянути».

В меню «Оглянути» розміщений розділ «Математика і логіка», де знаходяться курси саме з цього напрямку.

Якщо Ви шукаєте **ідеї для STEM-освіти**, то можна скористатись найбільшою у світі безплатною онлайн-платформою **«Alison»** (URL: <https://alison.com/>) для навчання та підвищення кваліфікації, яка пропонує понад 5000 акредитованих курсів CPD та низку ефективних інструментів розвитку кар'єри.

Компанія Alison була заснована в Голвеї, Ірландія, у 2007 році та органічно виросла, щоб стати головною силою у розвитку кар'єри, пропонуючи безплатну онлайн-освіту, навчання навичкам, психометричне оцінювання, інструменти розвитку кар'єри та безплатну LMS. Сьогодні, маючи понад 40 мільйонів учнів у 193 країнах, Alison змінює те, як світ інвестує в їхній особистий і професійний розвиток. Ця платформа пропонує безплатні курси з різних напрямків, серед яких є і математика, включаючи основи та складніші теми. Ресурс — англomовний, тому Google-перекладач вам у допомогу. Представлені ресурси можуть бути корисними для підготовки до міжнародних тестів, до побудови власної кар'єри та своїх учнів у майбутньому, для розвитку професійної орієнтації під час освітнього процесу.

У розділі **«Відкрий для себе кар'єри»** є категорія «Наука, технології, інженерія та математика», тобто **STEM**, яка містить інформацію про 111 захопливих та популярних кар'єр в цій галузі. Наразі щонайменше 75 відсотків робочих місць у галузях, що найшвидше розвиваються, вимагають працівників з навичками STEM, і враховуючи дефіцит навичок STEM у всьому світі, очікується, що ця потреба лише зростатиме. Професії включають планування, управління та проведення наукових досліджень, а також надання професійних і технічних послуг.

Останнім часом популярнішими стають сервіси, які в більшості є вузькоспрямовані. Проте розробники не залишаються осторонь потреб і постійно оновлюють свої творіння задля розширення їх можливостей.

Так, наприклад, платформа **«Desmos Studio»** (URL: <https://www.desmos.com/?lang=uk>) — ресурс, який використовують дуже часто міжнародні наші колеги. Розробники даної платформи допомагають кожному вивчати математику, любити математику та розвиватися разом з математикою. На сайті можна ознайомитись з такими математичними інструментами: графічний калькулятор, науковий калькулятор, калькулятор з чотирма функціями, тестова практика, матричний калькулятор, геометричний інструмент, 3D-калькулятор. Вдосконалений графічний калькулятор Desmos реалізований як вебдодаток і мобільний додаток.

Це інтерактивний інструмент для створення графіків функцій і математичних обчислень, який дає ряд переваг:

- абсолютно безплатний і доступний онлайн через вебпереглядач. Це робить його доступним серед вчителів, учнів та студентів;
- дозволяє створювати інтерактивні графіки, діаграми та моделі. Користувачі можуть маніпулювати параметрами й спостерігати як це впливає на вигляд графіків;
- підтримує графіки функцій, виразів, табличні дані, геометричні об'єкти, візуалізацію даних і багато іншого; багато має математичних функцій і можливостей для аналізу даних;

- дуже популярний серед вчителів та викладачів математики, допомагає зробити математику більш зрозумілою та захопливою для учнів завдяки тому, що підтримує інтерактивне навчання;

- дозволяє спільно працювати над одним проектом у режимі реального часу. Ви можете легко поділитись посиланням на ваш проєкт або зберегти його для майбутнього використання;

- має зручний та інтуїтивний інтерфейс, що робить його доступним для тих, хто не має глибокого розуміння комп'ютерних програм;

- Desmos можна використовувати на різних рівнях навчання: від школи до університету;

- на платформі можна використовувати форматування LaTeX для введення математичних виразів та символів.

- Попри багатьох переваг, Desmos має кілька недоліків:

- для вищої математики (теми: «Абстрактна алгебра» і «Теорія чисел») може бути недостатнім через обмежену можливість роботи з символічними виразами;

- хоча графічний калькулятор надає можливість роботи з таблицями та даними, він може бути менш ефективним порівняно зі спеціалізованими інструментами для обробки даних;

- сервіс не має україномовного інтерфейсу і має обмежену базу готових проєктів українською мовою.

Висновок. Desmos є потужним інструментом для навчання та роботи з графіками й математичними обчисленнями, який допомагає зробити математику більш доступною, зрозумілою та захопливою.

Крім того, якщо поєднати математику з мистецтвом, то за допомогою цього інструменту можна у доступній формі пояснити учням складні моменти. Розробники, навіть, проводять конкурс для користувачів на краще графічне зображення - Всесвітній конкурс математичного мистецтва. Цей конкурс проводиться у 4-х вікових категоріях, а саме: 13-14 років, 15-16 років, 17-18 років, 19+. Наприклад, галерея 2023 року містить 100 неймовірних творінь із понад 20 країн світу. Серед них можна знайти графіки, виконані за допомогою таких інструментів: 3D-калькулятора, Геометрія, і Tone. Переглядаючи ці рисунки можна натиснути на будь-який із них, щоб дізнатися більше. Вважаю, що це гарна демонстрація того, що математика навколо нас існує. Наприклад, геометричний інструмент Desmos можна використовувати для побудов і перетворень, для дослідження геометричних взаємозв'язків і вимірювань тощо. Усе це можна робити динамічно, оскільки Desmos Graphing Calculator вбудовано в інструмент. А за допомогою інструменту Tone ви можете використовувати функцію звуку, щоб надати звуку своєму графіку. Розміщені в галереї рисунки створено за допомогою графіків функцій. Крім того, ми можемо зробити навіть анімовані картинки, мотивуючи учнів вивчати тему, що пов'язана із графіками функцій.

Ще один цікавий математичний цифровий інструмент **«GeoGebra»** (URL: <https://www.geogebra.org/>) — платформа, яка об'єднує викладачів та студентів-ентузіастів і пропонує їм новий спосіб для вивчення математики та досліджень у цій сфері. Розробники платформи пропонують Tone ви можете використовувати функцію звуку, щоб надати звуку своєму графіку. Розміщені в галереї рисунки створено за допомогою графіків функцій. Крім того, ми можемо зробити навіть анімовані картинки, мотивуючи учнів вивчати тему, що пов'язана із графіками функцій.

Ще один цікавий математичний цифровий інструмент **«GeoGebra»** (URL: <https://www.geogebra.org/>) — платформа, яка об'єднує викладачів та студентів-ентузіастів і пропонує їм новий спосіб для вивчення математики та досліджень у цій сфері. Розробники платформи пропонують до використання такі розділи: **«Ресурси спільноти»**, які представлені колекцією безплатних завдань, вправ, уроків та ігор, що охоплюють різні теми з математики та інших наук; **«Математичні додатки»** — безплатні інструменти для інтерактивного навчання та складання іспитів; **«Співробітництво в класі»** — інтерактивні уроки математики з матеріалами GeoGebra та **«Математичний практикум»** — інструмент для засвоєння алгебраїчного запису, який допомагає учням виконувати покрокову роботу з математики, дозволяє їм досліджувати різні шляхи вирішення, а також допомагає розвинути впевненість, логічність і розуміння.

Даний ресурс також є не менш популярним серед вчителів математики та має такі основні характеристики-переваги:

1. Багатофункціональність. GeoGebra об'єднує графічний калькулятор, геометричний пакет, калькулятор алгебри. Все в одному інструменті. Він дещо схожий на графічний калькулятор Desmos. Це дозволяє виконувати різноманітні математичні обчислення та вивчати взаємозв'язки між геометричними та алгебраїчними об'єктами.

2. Інтерактивність та візуалізація. GeoGebra дозволяє створювати динамічні інтерактивні діаграми, графіки та моделі. Це допомагає краще розуміти математичні концепції та взаємозв'язки між ними.

3. Сумісність з LaTeX. GeoGebra підтримує введення математичних формул та виразів за допомогою LaTeX, що дозволяє зручно використовувати математичний формат.

4. Навчальні матеріали та ресурси. Надає доступ до великої кількості навчальних матеріалів, уроків, завдань, які можуть бути використані під час освітнього процесу та при самостійному вивченні.

5. Спільна робота та спільне використання. GeoGebra дозволяє користувачам спільно працювати над проектами, обмінюватись матеріалами, зберігати їх в обліковому записі користувача.

6. Сумісність з різними платформами. Доступна як у вебдодатку, так і у мобільному пристрої користувача. Це робить її більш зручною для використання на різних платформах (пристроях).

7. Мова. Найбільша перевага цього сервісу - україномовний інтерфейс і вільний доступ до всіх ресурсів.

GeoGebra хоч і є чудовий інтерактивний математичний інструмент, проте він має певні недоліки.

1. Високий поріг входження. Для деяких користувачів платформа є важкою, особливо для тих, хто лише починає вивчати математику або не має досвіду роботи з подібними програмами.

2. Обмежена функціональність. Для деяких складних математичних завдань, більш спеціалізованих обчислень **GeoGebra** може бути менш придатною, оскільки її функціональність не така розгорнута, як у деяких інших програмах.

3. Не завжди інтуїтивний інтерфейс. Деяким користувачам буде дуже складно освоїти інтерфейс ресурсу, особливо, якщо вони не мали досвіду роботи з подібними програмами.

4. Обмеження для вищої математики. Для окремих тем вищої математики, які вимагають роботи зі складними алгебраїчними структурами або спеціалізованими методами платформа може бути досить таки обмеженою.

5. Можливість втрати даних при використанні онлайн-версії. При роботі з онлайн-версією GeoGebra може мати ризик втрати даних, якщо ви не збережете їх належним чином.

Для того, щоб розпочати використовувати GeoGebra вже сьогодні необхідно створити безплатний обліковий запис, щоб зберігати свій прогрес і мати доступ до великого різноманіття математичних ресурсів, які можна налаштовувати та ділитися з іншими

Переглянемо GeoGebra. Можливостей трішки менше ніж у Desmos. Проте є цікаві варіації.

Наприклад, розглянемо графічний калькулятор Сюїта. За допомогою вбудованої віртуальної клавіатури у середовищі графічного калькулятора побудуємо графік квадратичної функції $y = x^2 - 5$. Під час освітнього процесу можна продемонструвати, як виглядає графік такої функції, як він переміщається на координатній площині та яким чином відповідно до цього змінюються властивості певної квадратичної функції.

У вкладці «Інструменти» міститься великий арсенал інструментів, за допомогою яких можна визначити й

будь-які точки даної функції, і корені, і екстремуми, і точки перетину тощо.

Існує можливість додавання точок на графік за допомогою розділа «Таблиця». Наприклад, ввівши в таблиці координати точки (2;-1) отримуємо відповідно точку і на графіку функції.

Крім того, ресурс містить різні формати демонстрації, які допомагають візуалізувати все те, що ми демонструємо.

Не менш важливими й популярними серед учнів є математичні калькулятори, за допомогою яких можна обчислити будь-яку задачу з будь-якої теми.

Такі математичні калькулятори допомагають здобувачам освіти розібратись з покроковим рішенням. Деякі сервіси мають лише окремі приклади з покроковими рішеннями, а деякі дозволяють ввести свої дані та отримати покрокове розв'язування доданої задачі.

Розглянемо декілька математичних калькуляторів, які можна використати на уроках математики.

Перший ресурс – «WolframAlpha» (URL: <https://www.wolframalpha.com/>).

Розробники даної платформи визначили принципово нову парадигму отримання знань і відповідей — не шляхом пошуку в Інтернеті, а шляхом виконання динамічних обчислень на основі великої колекції вбудованих даних, алгоритмів і методів. Матеріал систематизований за такими розділами: «Математика», «Наука та технології», «Суспільство та культура», «Повсякденне життя».

Довгострокова мета WolframAlpha — зробити всі систематичні знання швидко обчислюваними та доступними для всіх. Робота команди розробників базується на досягненнях науки та інших систематизаціях знань, щоб забезпечити єдине джерело, на яке кожен може покластися для остаточних відповідей на фактичні запитання. Даний ресурс надає знання та можливості експертного рівня якнайширшому колу людей, які охоплюють усі професії та рівні освіти.

Використовуючи цей ресурс можна обчислювати відповіді експертного рівня за допомогою революційних алгоритмів Wolfram, бази знань і технології ШІ.

Даний сервіс дозволяє виконувати певні математичні обчислення, розв'язувати рівняння, графіки, функції, диференціальні рівняння та багато іншого, а також надає пояснення і допомогу з різними математичними концепціями.

Розглянемо переваги даного ресурсу.

1. Широкий спектр обчислень. Виконує різноманітні математичні та наукові обчислення, включаючи алгебру, геометрію, фізику, статистику, хімію, біологію та багато іншого.

2. Велика база даних. Має широкий обсяг даних і вміє надавати відповіді на різноманітні запитання, які ви задаєте, включаючи інформацію з різних галузей знань.

3. Візуалізація даних. Можна будувати графіки функцій, графіки даних, тривимірні моделі та інші візуалізації.

4. Розв'язання рівнянь та інтегралів. Може розв'язувати алгебраїчні рівняння, обчислювати визначені й невизначені інтеграли, розв'язувати диференціальні рівняння та інші можливості.

5. Розв'язання крок за кроком. Для багатьох завдань може надавати пояснення крок за кроком.

Даний цифровий інструмент має певні **недоліки**:

1. Обмеженість безплатної версії. Вибіркові функції доступні безплатно, а більшість можливостей вимагають все ж таки платної підписки.

2. Не завжди розуміє контекст. Може мати проблеми із розумінням складних або неоднозначних запитань, якщо можливо контекст не визначений чітко.

3. Обмежена взаємодія з користувачем. Він може надавати відповіді на конкретні запитання, але обмежує взаємодію та дослідження.

4. Не завжди має точні відповіді. Хоча і намагається надавати точні відповіді, але все ж такі є випадки, коли результати не зовсім точні.

Висновок 1. Взагалі дуже непоганий інструмент для виконання різноманітних обчислень і пошуку інформації, але важливо врахувати його обмеження та використовувати все ж таки як допоміжний ресурс.

Ще один навчальний ресурс – «Formula» (URL: <https://formula.co.ua/>). На цьому сайті ви зможете навчитися вирішувати математичні завдання, освоїти різні методи рішень, закріпити пройдений матеріал. Для цього на платформі є все необхідне.

Головною, відмінною від решти математичних сайтів, рисою даного сайту є **онлайн сервіси для вирішення завдань** (наприклад, розв'язання квадратного рівняння, знаходження гіпотенузи та катетів прямокутного трикутника і т.п.). Вони дозволяють без зайвих зусиль, просто ввівши відомі параметри, одним натиском кнопки обчислити шукане значення.

Інтерфейс даної програми повністю україномовний. Серед переваг даного ресурсу: широкий спектр тем для обчислень, велика база теоретичних даних, цікавинки для уроків, генератор випадкових чисел, фітнес-калькулятор, блог математичних новин.

Наприклад, обравши тему з алгебри: «Степені і корені», на платформі можна знайти теоретичний матеріал, переглянути основні формули математики в pdf-форматі, математичний словник із термінами. До кожної теми маємо математичний калькулятор для обчислення, за допомогою якого достатньо ввести значення деяких параметрів і ми отримаємо результат.

Висновок 2: Непоганий ресурс для самостійного опанування матеріалами, але головний недолік – це

залежність від можливості отримати результат без покрокового рішення.

Використання онлайн-сервісів під час уроків – це не просто цікаво та сучасно, це ще й дозволяє неабияк поживити освітній процес, допомагає подати навіть суху теорію в нестандартному форматі та розвиває важливі компетентності учнів. До того ж численні онлайн-сервіси дозволяють педагогам швидко та без зайвих складнощів створювати власні інтерактивні матеріали для занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чому Академія Хана працює. Сайт «Академія Хана». URL: <https://uk.khanacademy.org/>
2. Курси математики онлайн. Сайт «Курс Ера». URL: <https://www.coursera.org/courses?query=mathematics>
3. Сила добра. Сайт «Alison». URL: <https://alison.com/about/our-story>
4. Всесвітній конкурс математичного мистецтва 2023. Платформа «Desmos Studio». URL: <https://www.desmos.com/art-2023?lang=uk>
5. Інструменти та ресурси GeoGebra. Навчайте та вивчайте математику. Сайт «GeoGebra». URL: <https://www.geogebra.org/>
6. Про WolframAlpha. Зробити світові знання обчислюваними. Сайт «WolframAlpha». URL: <https://www.wolframalpha.com/about>
7. Навчальний сайт з математики «Formula». URL: <https://formula.co.ua/>
8. Вивчення математики онлайн: Переваги та можливості. Сайт «ПРОЧЕРК. ПРО це говорять ЧЕРКАСИ». URL: <https://procherk.info/news/6-info/122481-vivchennja-matematiki-onlajn-perevagi-ta-mozhlivosti>

Р. В. Зорійчук,

учитель математики Руськополянського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №1 Руськополянської сільської ради

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН РОЗРОБКА КОНСПЕКТУ УРОКУ З АЛГЕБРИ. 7 КЛАС

Тема. Лінійні рівняння з однією змінною.
Розв'язування задач.

Мета:

навчальна: вдосконалити знання учнів з теми «Лінійні рівняння з однією змінною»; формувати практичні уміння та навички розв'язування рівняння з однією змінною, використовуючи основні властивості рівнянь; розв'язувати задачі за допомогою лінійних рівнянь;

розвивальна: розвивати логічне мислення, пізнавальний інтерес до предмета, просторову уяву, увагу, навички ефективної комунікації в групі, уміння застосовувати знання на практиці;

виховна: виховувати раціональне ставлення до свого здоров'я, працьовитість, цілеспрямованість, толерантність, вміння працювати в колективі.

Тип уроку: удосконалення вмінь та знань.

Обладнання: кольорові кружечки, цукерки, квітка з пелюстками, підручник.

Епіграф до уроку:

Математика - це ключ до розуміння законів природи, а рівняння - це ключ до математики.

Рене Декарт

I. Організаційний етап

Учитель. На партах учнів є кольорові кружечки настрою (червоний, жовтий, зелений). Кожен учень обирає один, піднімає та показує його однокласникам. (Пояснення кольорів прикріплено на дошці: смайлик зеленого кольору – радісний, веселий; жовтого – байдужий, червоного – незацікавлений).

Дуже добре! Отже, ми маємо веселий настрій та хочемо дізнатися щось нове на уроці.

II. Мотиваційний етап. Оголошення теми та мети

Учитель. Епіграфом до сьогоднішнього уроку я використала слова відомого математика Рене Декарта, але по дорозі до школи слова змішались. Пропоную із слів скласти вислів: «**Математика, це, законів, розуміння, ключ, а, математики, до, рівняння, природи, а, це, ключ, до**»

Тема нашого сьогоднішнього уроку «Лінійні рівняння з однією змінною. Розв'язування задач».

Основним завданням уроку є формування практичних вмінь та навичок розв'язування лінійних рівнянь з однією змінною, використовуючи основні властивості рівнянь та розв'язування задач за допомогою цих рівнянь.

Дуже багато ситуацій з нашого життя, наприклад, звичайний похід у супермаркет, може обернутися необхідністю розв'язати певну задачу. А велику кількість задач легше розв'язати, склавши відповідне рівняння.

III. Перевірка домашнього завдання

Учитель. Зараз пропоную виконати перевірку домашнього завдання. Учні по черзі називають відповіді до завдань домашньої роботи, якщо виникають запитання, відразу ж обговорюємо. У вчителя відповіді заготовлені. Учні виставляють олівцем собі оцінку.

IV. Актуалізація опорних знань

Вправа «Повторяти - краще знати!».

Учні отримують декілька (2-6) кульок. Їх треба всі передати по колу, через одного учня, при передачі легко підкидаючи, якомога швидше та так, щоб кульки не впали. Кожного разу вчитель вимірює час, що пішов на цю вправу. У результаті побачимо, що з кожним новим повтором вправи, команда її виконує точніше та швидше. Бо ПОВТОРЯТИ – КРАЩЕ ЗНАТИ!

1. Квітка з кольоровими пелюстками, на яких написані запитання.

(Вчителю необхідно заздалегідь підготувати паперову квітку з кольоровими пелюстками). Запитання:

- Як розкрити дужки, якщо перед ними стоїть знак «+»?
- Як розкрити дужки, якщо перед ними стоїть знак «-»?
- Що означає розв'язати рівняння?
- Що називають коренем рівняння, або розв'язком рівняння?
- Скільки коренів може мати рівняння з однією змінною?
- Які рівняння називаються рівносильними?
- Сформулюйте основні властивості рівнянь.

2. Гра „Знайди помилку”

Учні виходять по черзі розв'язувати рівняння на дошці, шукають помилку, виправляють її, обґрунтовуючи кожен крок.

$$\begin{array}{ll} 3(x+3)-2x=6-4x & 2) 8y+2(4y-2)=5(2y+1)+y \\ 3x+3-2x=6-4x & 8y+8y+4=10y+1+y \\ 3x-2x+4x=6-3 & 8y+8y-10y-y=4+1 \\ 5x=3 & 5y=5 \\ x=0,6 & y=1 \end{array}$$

V. Узагальнення та систематизація знань.

Гра «Вігадай слово»

$$3x-1=8; 7x=4,9; -10x=9; 35-x=56; 18-x=25; 2x-3=15; 1-2x=5; 8+x=9,5$$

3	7	-7	-21	0,7	1,5	21	9	-0,9	-2	6
Р	А	Я	Н	І	Я	А	Н	В	Н	Б

РІВНЯННЯ

Учитель. Давайте разом з вами звернемося до історії виникнення рівнянь. Єгипетські вчені майже чотири тисячі років тому шукане невідоме число в рівнянні називали «хау» (в перекладі –«купа») і позначали спеціальним знаком.

У папірусі, який дійшов до нас, є і така задача: «Купа і її сьома частина становлять 19. Знайти купу». Тепер цю задачу ми б сформулювали так: «Сума невідомого числа і його сьомої частини дорівнює 19. Знайти невідоме число». Яке рівняння потрібно скласти до цієї задачі?

Правильно:

$$x + \frac{1}{7}x = 19$$

$$1\frac{1}{7}x = 19$$

$$x = 19 : 1\frac{1}{7}$$

$$x = 19 : \frac{8}{7}$$

$$x = 19 \cdot \frac{7}{8}$$

$$x = \frac{133}{8}$$

$$x = 16\frac{5}{8}$$

$$x = 16,625$$

Подібні задачі вміли розв'язувати вчені Стародавньої Греції, Індії, Китаю.

Виконаємо **зорову гімнастику - вправи для профілактики порушень зору:**

1. Намалюйте очима 5 кіл за годинниковою стрілкою і 5 кіл проти.
2. «Напишіть» очима цифри від 0 до 9.
3. «Напишіть» очима число, місяць і рік свого народження.
4. «Намалюйте» очима пружинки.
5. «Намалюйте» очима 5 горизонтальних вісімок і 5 вертикальних.

Гра «Вігадай число»

Задача. Пропоную задумати будь-яке одноцифрове число. Додайте до задуманого числа число 4. Суму помножте на 5. Добуток зменшіть на 5. Відніміть від результату 15. Відповідь поділіть на 5. Отримали задумане число.

Розв'язком буде рівняння: $((x + 4) \cdot 5 - 5 - 15) : 5 = x$

Цікаво знати

Дуже важливо кожного дня з'їдати певну кількість фруктів. За міжнародними рекомендаціями, варто їсти 5 порцій різноманітних фруктів та овочів на день. Одна порція для підлітка – це орієнтовно 40 г.

Свіжі фрукти невеликого розміру

Орієнтовно 1 або трохи більше плодів на порцію: 2 сливи, 2 ківі, 3 абрикоси, 4 полуниці, 7 вишень тощо.

Свіжі фрукти середнього розміру

Це яблука, банани, персики, груші, нектарини. Одна порція – це один середній фрукт.

Сухофрукти

Порція – орієнтовно 30 г. Наприклад, одна столова ложка з гіркою родзинок чи журавлини, жменя сушених бананів, 3 чорносливи тощо.

Давайте розв'яжемо задачу про корисні фрукти.

Задача. У двох друзів разом 24 ківі. Якщо один дасть іншому 4 ківі, то в обох буде однакова кількість ківі. Скільки ківі було у кожного спочатку?

Розв'язання:

Нехай у першого друга було x яблук, тоді у другого $24 - x$. Після передачі 4 яблук у них стане однакова кількість, отже маємо рівняння:

$$x - 4 = 24 - x + 4$$

$$x + x = 28 + 4$$

$$2x = 32$$

$$x = 16$$

Отже, у першого було 16 яблук, а у другого — $24 - 16 = 8$ (яблук).

Бачу, що ви всі трішки втомилася. Тому пропоную виконати *фізкультхвилинку*.

<https://docs.google.com/presentation/d/12g52j2Vr8ezJiX2wakma2WmaSm2cZ6y2/edit?usp=sharing&ouid=113258409057728300954&rtpof=true&sd=true>

Робота в групах

Зібратися разом — це початок.

Триматися разом — це прогрес,

Працювати разом — це успіх.

Генрі Форд

Пропоную об'єднатися у три групи. Діти обирають собі кольорові цукерки й знаходять собі друзів із цукерками такого самого кольору. Діти сідають групою за парту, у центрі якої великий квадрат відповідного кольору.

Діти отримують завдання. Але перед цим повторюють правила роботи в групі:

- уважно вислухати завдання;
- працювати спокійно й тихо, не заважати іншим;
- дотримуватись відведеного часу;
- домовитись, хто буде презентувати роботу.

Робота за картками

Учитель. Прошу учнів-доповідачів з кожної групи зачитати рівняння до задачі, яке склала їхня група та записати розв'язання рівняння на дошці, всі інші уважно слухають, виправляють помилки, якщо вони є, записують розв'язання завдань в зошит.

Група 1

За 3 кг яблук і 5 кг груш заплатили 185 грн. Відомо, що 1 кг груш коштує на 5 грн більше, ніж 1 кг яблука. Скільки коштує 1 кг яблук і скільки — 1 кг груш?

Група 2

У магазин завезли 336 кг картоплі, яку було продано за два дні, причому за перший день було продано в 2 рази більше картоплі, ніж за другий. Скільки картоплі було продано за перший день?

Група 3

За два дні продали 90 кг цукерок, причому другого дня продали — того, що продали першого дня. Скільки кілограмів цукерок продали другого дня?

Розв'язання до карток

Група 1

Нехай 1 кг яблук коштує x грн, ($x > 0$), тоді 1 кг груш коштує $(x+5)$ грн. За 3 кг яблук заплатили $3x$ грн, а за 5 кг груш — $5(x+5)$ грн. Маємо рівняння:

$$3x + 5(x+5) = 185$$

$$3x + 5x + 25 = 185$$

$$3x + 5x = 185 - 25$$

$$8x = 160$$

$$x = 20$$

Отже, 1 кг яблук коштує 20 грн, а 1 кг груш: $20 + 5 = 25$ (грн).

Відповідь: 20 грн, 25 грн.

Група 2

Нехай за другий день було продано x кг картоплі, тоді за перший день $2x$ кг. Всього продали 336 кг картоплі. Маємо рівняння:

$$2x + x = 336$$

$$3x = 336$$

$$x = 112$$

Отже, за другий день продали 112 кг, за перший $112 \cdot 2 = 224$ (кг).

Відповідь: 224 кг.

Група 3

Нехай першого дня продали x кг цукерок, тоді другого — $\frac{4}{5}x$. Всього продали 90 кг цукерок. Маємо рівняння:

$$x + \frac{4}{5}x = 90$$

$$1\frac{4}{5}x = 90$$

$$x = 90 \div 1\frac{4}{5} = 90 \div \frac{9}{5} = 90 \times \frac{5}{9} = 50$$

Отже, за перший день продали 50 кг, за другий = 40 (кг).

Перевірити й оцінити роботу учнів.

ЦІКАВО ЗНАТИ 8 ПРИЧИН ЇСТИ ЧОРНИЙ ШОКОЛАД ЩОДНЯ:

1. Чорний шоколад робить нас щасливими.
2. Темний шоколад із високим вмістом какао має багато розчинних волокон.
3. Вживання цього смаколика добре впливає на наш мозок.
4. Такий шоколад корисний і для нашого серця.
5. Темний шоколад робить щасливішими майбутніх малюків.
6. Він містить флавоноїди, яких ми усі потребуємо.
7. Чорний шоколад корисний і для нашої шкіри.
8. Темний шоколад — природне заспокійливе.

VI. Підбиття підсумків та рефлексія.

Гра «Крути колесо»

<https://wordwall.net/play/79312/026/604>

Прошу знову звернути увагу на епіграф нашого уроку: «Математика — це ключ до розуміння законів природи, а рівняння — це ключ до математики».

- Як ви зрозуміли цей крилатий вислів?
- Чи потрібні вам знання з поданої теми в майбутньому?

Знову учні використовують кольорові кружечки настрою (*червоний, жовтий, зелений*). Кожен обирає один, піднімає та показує його однокласникам.

Дуже добре, що в кінці уроку у всіх учнів веселий настрій.

Учні здають свої робочі зошити. Оцінка за урок виставляється, враховуючи діяльність учнів на уроці, роботу в групах, самооцінювання.

Метод «Побажання»

Відомий письменник сказав, що людину можна оцінити дробом, знаменник якого становить те хороше, що вона думає про себе сама, а чисельник — те хороше, що про цю людину думають інші. Нехай дріб у кожного буде правильним.

VII. Домашнє завдання

Виконати вправи:

- початковий та середній рівні № 109, 112.
- достатній та високий рівні № 116, 118.
- скласти та розв'язати задачу, що розв'язується за допомогою лінійного рівняння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скільки фруктів та овочів рекомендують їсти на день: приклади, щоб краще орієнтуватися. URL: <https://phc.uz.ua/5950-2/>
2. Шкільні підручники. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2889-algebra-ister-7-klas-2024.html>
3. Лінійні рівняння з однією змінною. Відеоролік. URL: <https://wordwall.net/resource/79312026>
4. 9 причин їсти чорний шоколад щодня. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/02/05/222410/>

О. І. Губко,

учитель історії комунального закладу «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра Черкаської обласної ради»

ТЕМА ВІЙНИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

РОЗРОБКА КОНСПЕКТУ УРОКУ ІЗ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ. 10 КЛАС

Тема. Утворення вогнищ війни на Далекому Сході, в Африці та Європі»

Мета: *формувати компетентності:*

- **історична:** розглянути процес утворення вогнищ війни на Далекому Сході, Африці, Європі. Описати, на основі отриманих знань, напрямки агресивних дій Німеччини, Італії, Японії; створення осі Рим – Берлін – Токіо; аншлюсу Австрії, Мюнхенської змови, визначити зміст політики «умиротворення»;

- **практична:** продовжувати формувати у учнів вміння аналізувати події і явища; робити власні висновки й аргументувати їх фактами;

- **загальнокультурна:** виховувати в учнів негативне ставлення до війни, як способу вирішення протиріч;

- **здоров'язберігаюча:** здатність зберігати фізичне, соціальне, психічне та духовне здоров'я – своє та інше людей;

- **соціальна:** розвивати пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення; здатність до співробітництва в групі та команді; удосконалювати навички читання з губ, коригувати вимову, збагачувати словниковий запас;

- **компетентність щодо інформаційних і комунікативних технологій:** уміння раціонально використовувати комп'ютер для пошуку, опрацювання й систематизації потрібної інформації.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, політична карта світу, презентація, відео, таблички для глобального читання мовних одиниць, вісь, планшети.

Основні поняття: аншлюс, «умиротворення», Мюнхенська угода, вісь Рим – Берлін – Токіо.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Розмовна хвилинка

- Що таке умиротворення агресора?
- Що таке Мюнхенська угода?
- Що таке Другий фронт?
- Що таке Голокост
- Що таке Рух Опору

II. Мотивація навчального процесу

Учитель. Тридцять років позначилися глибокою кризою в міждержавних відносинах. Більшість держав були незадоволені результатами Першої світової війни, і протиріччя продовжились. Історія навчає не повторювати помилок минулого. Одні це розуміли, інші – ні. Що ж відбувалося в 30-х рр. XX ст.? І чи повторюється історія сьогодні? Хочете дізнатись?

III Актуалізація опорних знань:

1. Які 2 військово-політичні блоки брали участь у Першій світовій війні?

2. Назвіть країни Антанти?

3. Назвіть країни Троїстого союзу?

4. Назвіть країни Четвертного союзу?

IV. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

1. Створення вісі Рим-Берлін-Токіо

Розповідь вчителя.

Німеччина. Після Першої світової війни Німеччина втратила частину територій, війська, флоту, сплачувала репарації - відшкодування державам переможцям. Після приходу до влади Гітлера Німеччина розпочала боротьбу за скасування попередніх договорів. Були відмінені репарації, Німеччина повернула Саар (промислову область), збільшила військо, флот. 1933 р. вийшла з Ліги Націй, 1936р захопила Рейнську зону.

На Далекому Сході збільшила військову силу Японія.

Пригадайте, на яку країну Японія напала у 1931р? А що відбулося у 1937 р?

1933 р. Японія як і Німеччина вийшла з Ліги Націй.

Отже, було розпалено вже 2 вогнища війни: в Європі та на Далекому Сході

Ще однією країною, яка була незадоволена наслідками війни була **Італія**. Сьогодні ми запросили гостя – лідера Італії Беніто Муссоліні. Уявіть себе журналістами і поставте питання голові Італії про події 30-х рр. XX ст.

Інтерв'ю «Італія в 30-х роках».

Внутрішня політика:

- Як Ви оцінюєте економічну ситуацію в Італії на початку 30-х років? Які заходи було вжито для її стабілізації?

- Яку роль відіграла фашистська партія у зміцненні Вашої влади та усуненні опозиції?

- Як Ви бачили майбутнє Італії під Вашим керівництвом?

Зовнішня політика:

- Які фактори спонукали Італію до агресивної зовнішньої політики?

- Як Ви пояснюєте захоплення Ефіопії? Які цілі переслідувала Італія в Африці?

- Як Ви оцінюєте роль Ліги Націй у міжнародних відносинах? Чому Італія вийшла з Ліги Націй?

Друга світова війна. Причини війни:

- Як Ви вважаєте, що стало безпосередньою причиною початку Другої світової війни?

- Чи передбачали Ви такий масштабний конфлікт?

- Яку роль, на Вашу думку, відіграли Версальський договір та економічна криза в розв'язанні війни?

Союз з Німеччиною:

- Чому Ви вирішили укласти союз з нацистською Німеччиною? Які спільні інтереси об'єднували Італію та Німеччину?

- Як Ви оцінюєте особисті стосунки з Адольфом Гітлером?

Вісь Рим-Берлін-Токіо. Створення блоку:

- Які цілі переслідувала Італія, створюючи вісь Рим-Берлін-Токіо?
- Як Ви оцінюєте роль Японії у цьому блоці?
- Чи очікували Ви, що цей союз буде таким нестабільним?

Інші питання.

Расизм:

- Як Ви ставитеся до расової теорії? Яку роль расизм відіграв у Вашій ідеології?

Спадщина:

- Як Ви бачите своє місце в історії? Яку спадщину Ви хотіли б залишити після себе?

Групі учнів можна запропонувати випереджальне завдання (міні проєкт): підготувати відповіді на запропоновані питання через призму поглядів Муссоліні.

Відповіді Беніто Муссоліні на запропоновані запитання

Зверніть увагу: Наведені нижче відповіді є інтерпретацією поглядів Муссоліні на основі історичних джерел та його публічних виступів. Вони відображають його ідеологію та бачення світу, які були характерні для того часу і часто суперечать сучасним моральним принципам.

Внутрішня політика

Економічна ситуація: Італія на початку 30-х років переживала глибоку економічну кризу, успадковану від Першої світової війни. Мій уряд вжив рішучих заходів для її подолання: індустріалізація країни, розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць. Фашистська партія забезпечила стабільність та порядок, необхідні для здійснення цих реформ.

Роль фашистської партії: Фашизм врятував Італію від хаосу та анархії. Партія об'єднала націю, забезпечила сильну владу та поставила інтереси держави понад усе. Ми знищили комуністичну загрозу та інші руйнівні ідеології, створивши міцний фундамент для відродження Італії.

Майбутнє Італії: Я бачив Італію великою імперією, яка відновить свою славу минулого. Італія мала стати провідною силою в Середземномор'ї та Африці, а її народ – жити в процвітання та гармонії.

Зовнішня політика

Фактори агресивної політики: Італія, як і інші великі держави, прагнула забезпечити собі місце під сонцем. Ми потребували нових ринків та ресурсів, а також територій для розселення нашого зростаючого населення.

Захоплення Ефіопії: Ефіопія була останньою незалежною країною в Африці. Її завоювання було необхідним кроком для завершення колоніальної експансії Італії та зміцнення нашої позиції в регіоні.

Ліга Націй: Ліга Націй виявилася безсилою організацією, яка не змогла запобігти конфліктам та забезпечити справедливості у міжнародних відносинах. Вихід Італії з Ліги був логічним наслідком її неефективності.

Друга світова війна

Причини війни: Основною причиною війни стала несправедливість Версальського договору, який

обмежив розвиток Німеччини та створив в Європі нестабільну ситуацію.

Передбачення війни: Я не очікував такої масштабної війни. Спочатку я сподівався на мирне вирішення міжнародних проблем.

Версальський договір та економічна криза: Версальський договір заклав міні під стабільність у Європі. Економічна криза посилила соціальну напругу та сприяла підйому екстремістських рухів.

Союз з Німеччиною

Причини союзу: Німеччина та Італія об'єднували спільні інтереси: боротьба проти комунізму, прагнення до перегляду Версальського договору та створення нового світового порядку.

Особисті стосунки з Гітлером: Гітлер був сильним лідером, який поділяв мої погляди на майбутнє Європи. Ми встановили тісні особисті стосунки, засновані на взаємній повазі та розумінні.

Вісь Рим-Берлін-Токіо

Цілі союзу: Вісь була створена для протистояння англо-французькому домінуванню та забезпечення нового світового порядку, заснованого на принципах справедливості та співпраці між народами.

Роль Японії: Японія була важливим партнером, який поділяв наші погляди на Азію та Тихий океан.

Стабільність союзу: Я вірив у міцність нашого союзу. Однак, як показали події війни, зовнішні та внутрішні фактори можуть вплинути на будь-яку коаліцію.

Інші питання

Расизм: Я не поділяю расистських теорій. Для мене важлива не раса людини, а її національна приналежність та лояльність до держави.

Спадщина: Я хочу, щоб мене запам'ятали як людину, яка відродила Італію, зробила її сильною та незалежною державою. Я бажаю, щоб моя спадщина служила натхненням для майбутніх поколінь італійців.

Ще одне вогнище війни було розпалене у Африці. Вже 3 держави почали зближення, утворивши вісь.

1936 р- вісь Берлін-Рим. Антиконтинентальський пакт (Берлін-Токіо).

22 травня 1939 р- Сталевий пакт Берлін – Рим.

27 вересня 1940 р вісь Рим-Берлін-Токіо

2. Аншлюс Австрії. Мюнхенська угода

Розповідь учителя. Після численних успіхів Гітлер продовжив завоювання. Які?

Завдання. Переглянути відео і відповісти на питання тесту (учні на аркушах паперу записують букви **А, Б, В, Г** та піднімають у відповідь на питання). Будьте уважні!

Відео + презентація(перевірка)

<https://www.youtube.com/watch?v=42czjeZQMvE>

<https://www.youtube.com/watch?v=X-QQjAJsKxc>

Що таке Аншлюс?

- Об'єднання Німеччини та Італії.
- Приєднання Австрії до нацистської Німеччини.
- Підписання мирного договору між державами.
- Початок Другої світової війни.

Коли відбувся Аншлюс?

- А) 1914 рік.
- Б) 1933 рік.
- В) 1938 рік.
- Г) 1941 рік.

Який документ порушувався внаслідок Аншлюсу?

- А) Брест-Литовський мирний договір.
- Б) Версальський мирний договір.
- В) Рапалльський договір.
- Г) Ялтинська угода.

Хто був ініціатором Аншлюсу?

- А) Адольф Гітлер.
- Б) Йосип Сталін.
- В) Беніто Муссоліні.
- Г) Франклін Рузвельт.

Що таке Мюнхенська угода?

- А) Договір про розподіл колоній між європейськими державами.
- Б) Угода про приєднання Судетської області Чехословаччини до Німеччини.
- В) Створення військового блоку проти СРСР.
- Г) Підписання пакту про ненапад між Німеччиною і Польщею.

Які держави були основними учасниками Мюнхенської угоди?

- А) Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія.
- Б) Німеччина, СРСР, США, Японія.
- В) Німеччина, Австрія, Чехословаччина, Польща.
- Г) Німеччина, Франція, Велика Британія, США.

Яку політику проводили західні держави щодо агресивної політики Німеччини напередодні Другої світової війни?

- А) Політику стримування.
- Б) Політику умиротворення.
- В) Політику колективної безпеки.
- Г) Політику ізоляціонізму.

Які наслідки мала Мюнхенська угода?

- А) Зміцнення миру в Європі.
- Б) Запобігання початку Другої світової війни.
- В) Розширення території Німеччини.
- Г) Посилення позицій демократичних країн.

Відповіді:

- 1. Б 2. В
- 3. Б 4. А
- 5. Б 6. А
- 7. Б 8. В

Додаткові завдання (для поглибленого вивчення):

- Порівняйте політику Німеччини та західних держав напередодні Другої світової війни.
- Оцініть роль Мюнхенської угоди у розв'язанні Другої світової війни.
- Які уроки можна винести з подій, пов'язаних з Аншлюсом Австрії та Мюнхенською угодою?
- **Можливі додаткові питання:**
- Хто такі судетські німці і яку роль вони відіграли в подіях, що передували Мюнхенській угоді?
- Які були реакції різних країн на Аншлюс Австрії та Мюнхенську угоду?
- Як Аншлюс Австрії вплинув на подальшу політику Гітлера?

Завдання для учнів. Записати поняття: Аншлюс, Мюнхенська угода

Аншлюс – приєднання Австрії до нацистської Німеччини (1938 р)

Мюнхенська угода - міжнародна угода про приєднання частини Чехословаччини до Німеччини, підписана на Мюнхенській конференції 29–30 вересня 1938 р.

3. Політика «умиротворення»

Учні працюють з ворд документом, відповідають на питання, працюють з ментальною картою.

Інформація.

США не втручались в європейські справи, а Англія, з одного боку, почувалась в безпеці, з іншого – практично не мала сухопутної армії, проте збільшила випуск літаків і флоту. Франція ставала залежною від поведінки Лондона. Було вирішено не застосовувати стосовно А. Гітлера силових методів, а піти на поступки, тим більше А. Гітлер кожного разу заявляв, що він більше ні на що не претендує.

Чимало західних політиків вважали, що якщо А. Гітлер і зважиться на війну, то це буде війна не проти Англії чи Франції, а проти СРСР. А Сталіну Німеччина обіцяла, що воюватиме проти західних демократій.

Політика поступок керівництва Великої Британії та Франції отримала назву політики «умиротворення».

Завдання

1. Дайте відповідь на питання: Чому Англія, Франція, США та СРСР не зупинили Гітлера?

2. Попрацюйте з інтелект – картою

Примітка: Учні можуть працювати із завчасно підготовленою картою або створити її самостійно на папері чи у програмі

<https://coggle.it/>

V. Узагальнення та оцінювання знань учнів.

*Конспект уроку
1936 р- вісь Берлін-Рим. Антикомінтернівський пакт(Берлін-Токіо).*

*22 травня 1939 р- Сталевий пакт Берлін – Рим.
27 вересня 1940р вісь Рим-Берлін-Токіо*

Політика «умиротворення» - політика поступок державі – агресору,

Аншлюс - приєднання Австрії до Німеччини 11 – 13 березня 1938 року.

Мюнхенська змова - угода про приєднання земель Чехословаччини, населених німцями до Німеччини.

Метод рефлексії (учні продовжують будь-яке речення на вибір, висловлюючи власну думку, своє ставлення до теми уроку.)

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання: вивчити конспект, вивчити дати

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щупак І.Я. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОБЦ «Оріон», 2018. 208 с.
2. Вебдодаток для створення інтелект карт URL: <https://coggle.it/>
3. ШІ. URL: <https://gemini.google.com/>
4. Платформа для обміну та завантаження відео URL: <https://www.youtube.com/>

Н. О. Якухіна,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу « Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

ПРО ДОСВІД РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЧЕРКАСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ №8 ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ **ВІКТОРІЇ ЮРІЇВНИ ЩЕРБАТЮК**

У сучасному світі, де динамічні соціальні та економічні зміни постійно впливають на життя кожної людини, питання ментального здоров'я набуває особливої ваги. Це стосується не лише дорослих, але й дітей та підлітків, чия психіка є надзвичайно чутливою до змін у навколишньому середовищі. Діти сьогодні стикаються з новими викликами, такими як цифровізація, соціальні мережі, високий рівень стресу, зміни в родинних структурах і економічні труднощі. Це може призводити до різних психологічних труднощів, зокрема тривожності, депресії, проблем з адаптацією в колективі та навчанні, що часто має тривалий вплив на їхнє життя. Саме в цьому контексті головним є роль професіоналів, які допомагають молодому поколінню подолати ці труднощі та знайти шлях до здорового психоемоційного розвитку.

Одна з таких людей – **Вікторія Юріївна Щербатюк**, досвідчений практичний психолог Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №8 Черкаської міської ради. Її діяльність у школі є прикладом високої професійної майстерності та відданості своїй справі. Вікторія Юріївна працює не лише з дітьми, але й із педагогічним колективом та батьками, допомагаючи створювати здорове психологічне середовище в навчальному закладі. Її робота охоплює широкий спектр задач: від індивідуальних консультацій для учнів, які переживають емоційні труднощі, до проведення тренінгів та семінарів для вчителів і батьків, спрямованих на покращення психоемоційного клімату в школі.

Одним з основних напрямів роботи Вікторії Щербатюк є розробка та впровадження інноваційних програм для підтримки ментального здоров'я учнів. До прикладу програма *“Цифровий інтелект”*, що має на меті не лише допомогти дітям адаптуватися до швидко змінюваного цифрового світу, але й розвинути життєві навички, такі як емоційний інтелект, критичне мислення та соціальна адаптація. Вікторія Юріївна активно використовує сучасні технології та інтерактивні методи навчання, які дозволяють залучити учнів до процесу та зробити навчання цікавим і корисним.

Головною складовою її роботи є розвиток емоційної стійкості учнів, що дозволяє їм краще справлятися з психологічними труднощами, навчитися розпізнавати свої емоції, ефективно їх регулювати та взаємодіяти з іншими людьми. Вікторія Юріївна активно пропагує ідеї емоційного благополуччя серед дітей, адже саме емоційно здорові учні здатні краще навчатися, працювати в команді та долати труднощі, що виникають у їхньому житті. Завдяки її роботі школа №8 стала місцем, де учні мають можливість не лише отримувати академічні

знання, але й розвивати свій емоційний та соціальний потенціал. Її програми та ініціативи допомогли створити атмосферу підтримки та розуміння, де кожен учень може відчувати себе впевнено і захищено.

Кар'єрний шлях Вікторії Щербатюк є прикладом того, як захоплення психологією, закладене ще в шкільні роки, переросло в професійну діяльність, що має значний вплив на життя молодого покоління. Від самого початку свого шляху Вікторія прагнула зрозуміти, як внутрішні переживання та емоційний стан людини можуть впливати на її поведінку, а також як ці процеси взаємодіють з оточуючим світом. Це стало її головним стимулом для вибору професії, і саме ця цікавість до психологічних процесів стала основою її подальшої кар'єри. Ще під час навчання в школі Вікторія демонструвала глибоке розуміння і бажання досліджувати психологічні аспекти розвитку особистості. Її цікавість до внутрішнього світу людини зростала, і це привело її до вирішення присвятити своє майбутнє професії психолога. Вона обрала психологію, оскільки вважала, що саме ця наука дозволить їй зрозуміти, як допомогти людям подолати внутрішні конфлікти, знайти шляхи до саморозвитку та гармонії.

Отримавши диплом, Вікторія вирішила не обмежуватися лише теоретичними знаннями, а активно застосовувати їх у практичній діяльності. Вона обрала сферу шкільної психології, оскільки вважала, що саме в школі можна здійснювати найбільший вплив на формування психоемоційного розвитку дітей і підлітків. Вікторія прагнула бути не просто теоретиком, а практиком, який безпосередньо працює з учнями, допомагає їм розв'язувати особисті та соціальні проблеми. Вона була мотивована бажанням бути ближчою до дітей, допомагати їм справлятися з труднощами підліткового віку, формувати позитивну самооцінку та навички здорового спілкування. З часом Вікторія зрозуміла, що школа є не лише місцем для отримання знань, але й середовищем, де діти стикаються з різноманітними психологічними труднощами. Саме тому вона вирішила створити програми, які б не лише допомагали учням справлятися з труднощами, але й сприяли їхньому всебічному розвитку. Однією з таких програм стала програма *“Цифровий інтелект”*, яка поєднала в собі елементи психології та сучасних технологій, допомагаючи учням адаптуватися до вимог цифрового середовища і водночас розвивати життєві навички.

Професійна діяльність Вікторії Щербатюк набула широкого визнання завдяки її підходу, орієнтованому на індивідуальну підтримку кожної дитини. Вона

використовує інтерактивні методи навчання, зокрема різноманітні психотерапевтичні техніки та технології, що дозволяють учням відкрито висловлювати свої емоції та переживання. Вікторія також активно працює з батьками та педагогами, допомагаючи їм краще розуміти потреби дітей та надаючи рекомендації для створення сприятливого середовища для розвитку.

У своїй роботі Вікторія Щербатюк **неодноразово підкреслює необхідність ментального здоров'я як основи для успішного життя**. Вона вважає, що психічне благополуччя молоді безпосередньо впливає на їхню здатність адаптуватися до складних життєвих ситуацій. Сучасні підлітки стикаються з численними викликами, серед яких високий рівень стресу через навчання, тиск однолітків, соціальні зміни, а також виклики, пов'язані з воєнним конфліктом в Україні. Щоб допомогти учням долати ці труднощі, Вікторія активно впроваджує у школі програми, спрямовані на формування емоційної стійкості та розуміння власного психологічного стану. Однією з таких ініціатив є програма ментального здоров'я «*Ти як?*», що допомагає дітям краще розуміти свої емоції та навчатися технік саморегуляції.

Особливо важливою частиною діяльності Вікторії є її участь у **всеукраїнській програмі «Ти як?»**, яка створена для підтримки ментального здоров'я учнів. Ця програма спрямована на розвиток навичок емоційної грамотності, що допомагає дітям справлятися зі стресом і тривогою. Завдяки цій ініціативі, Вікторія проводить регулярні тренінги, на яких учні вивчають техніки релаксації, дихальні вправи, медитації, а також отримують знання про необхідність фізичної активності для збереження психічного здоров'я. Один із найуспішніших проєктів у межах цієї програми – «*Щоденники стійкості*». Під час тренінгів діти пишуть свої «щоденники», де описують свої думки, переживання та страхи. За словами Вікторії, цей метод має величезний вплив на емоційний стан підлітків. Щоденникові записи дозволяють учням висловлювати свої емоції, аналізувати причини стресу й знаходити шляхи його подолання. Цей процес розвиває в дітей здатність до саморефлексії, яка є головною складовою психологічної стійкості. Діти вчать осмислювати свої емоції та впливати на них, що дозволяє їм легше адаптуватися до змін у житті й краще контролювати свій емоційний стан.

Індивідуальний підхід до кожної дитини є основою діяльності Вікторії Щербатюк, оскільки вона переконана, що лише через таку персоналізацію можна досягти дійсно позитивних результатів у роботі психолога. Вона вірить, що кожен учень є унікальною особистістю, з власними переживаннями, проблемами і ресурсами. З цієї причини Вікторія прагне створювати таку атмосферу, в якій діти відчувають себе головними, почутими і зрозумілими. Вона завжди готова вислухати та допомогти кожному учню подолати труднощі, з якими він стикається. Це створює довіру між психологом і учнем, а також дозволяє дітям відкриватися та отримувати необхідну підтримку.

Головною частиною роботи Вікторії є індивідуальні консультації, на яких вона допомагає дітям розібратися в їхніх особистих проблемах. Ці консультації дають можливість не лише вирішувати загальні питання ментального здоров'я, а й допомогти кожному учню впоратися зі специфічними труднощами, що виникають у його житті. Такий підхід дозволяє психологу приділяти увагу кожній деталі, враховувати особливості характеру і переживань учня, що допомагає знаходити найбільш ефективні способи підтримки та допомоги. Крім того, індивідуальна робота дозволяє глибше зрозуміти внутрішній світ учнів, їхні переживання і страхи, а також зміцнити емоційну стійкість підлітків. Вікторія намагається створити умови, в яких кожен учень може не тільки поділитися своїми почуттями, а й знайти

рішення своїх проблем, отримати позитивний зворотний зв'язок, що допомагає підвищити їхню впевненість у собі та спонукати до саморозвитку. Тому головним аспектом її роботи є створення довірчих і підтримуючих відносин з дітьми, де вони можуть відчути себе в безпеці.

Ще одним аспектом роботи Вікторії є психологічна допомога під час війни в Україні, яка стала серйозним випробуванням для багатьох дітей. Багато учнів пережили або досі переживають серйозні емоційні потрясіння через втрату домівки, переїзд у інші регіони, розлуку з родиною або близькими. У цих умовах страх, тривога, почуття безпорадності та відчуття втрат стали звичними супутниками багатьох дітей. Вікторія стала для учнів не лише психологом, але й наставником, який допомагає подолати ці емоційні труднощі. На своїх тренінгах та консультаціях Вікторія навчає дітей, як знаходити внутрішню опору та впевненість у себе, навіть у складних ситуаціях. Вона допомагає підліткам справлятися з почуттям тривоги, страху, а також знижувати рівень стресу, що виникає в умовах війни. Вікторія навчає дітей будувати стратегії психологічного виживання, які дозволяють зберігати спокій і ясність у найважчі моменти. Вона підкреслює, що головним є не лише надання допомоги, а й формування вміння розпізнавати свої емоції та реагувати на них конструктивно.

Одним із основних завдань Вікторії є допомога дітям у віднаходженні їхніх внутрішніх ресурсів, щоб вони могли зберігати емоційну стабільність навіть у найважчих умовах. Вона вірить, що розвиток таких навичок є ключовим для психологічного благополуччя підлітків у періоди кризи. Головною частиною її роботи є також наголос на розвитку підтримки одне одного, взаємодопомоги, а також формуванні соціальних зв'язків між учнями. Вікторія вважає, що спільна підтримка серед однолітків є певним елементом для подолання стресових і травмуючих переживань. Вікторія акцентує увагу на тому, щоб діти усвідомлювали, що вони не самотні у своїх труднощах, що завжди є можливість знайти вихід із будь-якої ситуації, навіть якщо вона здається безвихідною. Її підхід дає можливість дітям бачити надію, відчувати підтримку та розуміти, що в умовах війни вони можуть залишатися сильними. Вона працює над тим, щоб діти почувалися безпечними і впевненими у своїй школі, серед однолітків і близьких, навіть у такі складні часи. Вікторія прагне, щоб учні не тільки отримували допомогу, а й вчилися долати труднощі, залишаючись психологічно стійкими.

У сучасному світі, де психологічні виклики та стрес є частиною повсякденного життя, психологічна допомога молоді стає одним із найважливіших завдань. Вікторія Щербатюк усвідомлює необхідність постійного розвитку і вдосконалення в своїй професії. Вона активно бере участь у професійних семінарах, тренінгах, вивчає нові методики і підходи до роботи з дітьми, щоб бути в курсі найсучасніших тенденцій у психології. Її прагнення до вдосконалення дозволяє застосовувати найновіші знання в роботі з підлітками та допомагати їм долати найрізноманітніші труднощі. Вікторія вірить, що для досягнення успіху в роботі з підлітками необхідно поєднувати різні техніки та методи, адаптуючи їх до індивідуальних потреб кожної дитини. Вона активно впроваджує інноваційні підходи, поєднуючи традиційні методи з сучасними знаннями у сфері ментального здоров'я. Це дозволяє їй створювати максимально ефективне середовище для розвитку психологічної стійкості та благополуччя дітей у сучасному світі. За час своєї кар'єри вона створила декілька унікальних програм, спрямованих на розвиток життєвих компетенцій учнів, і одна з найвідоміших її робіт – авторська програма «*Цифровий інтелект*».

Програма «Цифровий інтелект», розроблена Вікторією Щербатюк, є інноваційною освітньою ініціативою, спрямованою на розвиток молоді в

умовах цифровізації та постійних технологічних змін. Вона не лише допомагає учням адаптуватися до швидко змінюваного цифрового середовища, але й акцентує увагу на важливих життєвих навичках, таких як емоційний інтелект, критичне мислення, соціальна адаптація та здатність до ефективної співпраці. Оскільки сучасний світ значною мірою впливає на життя молоді через технології, програму було створено з урахуванням актуальних викликів, з якими стикаються підлітки в процесі навчання та взаємодії у цифрових просторах.

Програма «Цифровий інтелект» є результатом глибокого аналізу психологічних, освітніх та цифрових аспектів сучасної освіти. Вона була впроваджена у навчальний процес школи №8 міста Черкаси, де отримала позитивні відгуки від учнів, їхніх батьків та вчителів. Основною метою програми є розвиток не лише знань про цифрові технології, а й певних психологічних і соціальних навичок, які допомагають молодим людям краще розуміти себе, адаптуватися до сучасних реалій і ефективно працювати в колективі. Після впровадження програми в навчальний процес було зафіксовано значні позитивні зміни в поведінці та ставленні учнів до навчання. Вони не лише покращили свої технічні навички, а й значно зросли в плані емоційної зрілості та здатності до саморегуляції. Зокрема, учні почали краще розуміти та контролювати свої емоції, що дало змогу знизити рівень стресу та підвищити загальну емоційну стійкість, зокрема в умовах невизначеності, яку створюють постійні зміни в цифровому світі.

Одним з основних досягнень програми є розвиток емоційного інтелекту учнів. Вони навчилися ідентифікувати свої емоції, розуміти їх природу та реагувати на них адекватно. Це сприяло поліпшенню їхньої здатності справлятися зі стресовими ситуаціями, що є певним фактором для успішної адаптації до швидко змінюваних умов навчання та життя в цифровому середовищі.

Програма також включала інтерактивні методи навчання, що зробило її цікавою та захоплюючою для учнів. Це значно підвищило рівень їхньої мотивації до навчання, оскільки учні змогли отримувати не лише теоретичні знання, а й практичні навички, застосовувати отримані знання у реальних ситуаціях. Це стало можливим завдяки використанню сучасних технологічних платформ та інтерактивних інструментів, які дозволяють створювати активну та динамічну освітню атмосферу.

Програма «Цифровий інтелект» складається з кількох етапів, кожен з яких орієнтований на певний аспект розвитку учнів. Перший етап спрямований на знайомство з основними цифровими інструментами та платформами, такими як Zoom, Google Classroom, Padlet та Canva. Ці інструменти дозволяють учням не лише отримувати знання, а й ефективно взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу. Використання таких платформ сприяє розвитку навичок роботи в команді, а також дозволяє учням візуалізувати навчальний матеріал, що робить навчання більш доступним та цікавим. Наступний етап програми зосереджений на розвитку емоційного інтелекту та саморегуляції учнів. Це досягається за допомогою спеціальних програм для візуалізації емоцій, таких як Mood Meter, а також медитаційних додатків на кшталт Calm та Headspace. Вони допомагають учням краще усвідомлювати свої емоції та знаходити ефективні способи їх регулювання, що є головним аспектом як у навчанні, так і в повсякденному житті.

Однією з найбільш цікавих частин програми є створення емоційних щоденників. Учні ведуть ці щоденники у цифровому форматі, що дозволяє їм відслідковувати свої емоційні стани, аналізувати зміни в настрої та вплив зовнішніх факторів на їх емоції. Це сприяє розвитку самосвідомості і допомагає учням навчитися регулювати свої емоції за допомогою

спеціальних технік самопідтримки. Такий підхід не лише сприяє поліпшенню емоційної стабільності учнів, але й допомагає їм ефективно взаємодіяти з іншими людьми, розвивати навички співпраці та соціальної адаптації.

Програма також включає елементи критичного мислення, де учні навчаються аналізувати інформацію, ставити під сумнів отримані дані та робити обґрунтовані висновки. Це є головним аспектом розвитку їхньої здатності орієнтуватися в інформаційному просторі та приймати зважені рішення у швидко змінюваному світі. Завдяки програмі «Цифровий інтелект» учні не лише отримали нові знання та навички, але й суттєво виросли в особистісному розвитку. Вони стали більш впевненими у собі, навчилися брати відповідальність за свої емоції та взаємини з іншими людьми, а також зрозуміли важливість балансу між цифровим і реальним світом. Педагогічний колектив школи високо оцінив програму за її інноваційний підхід та практичну користь. Усі заняття були добре структуровані, що сприяло ефективному засвоєнню матеріалу. Крім того, детальне обговорення результатів кожного етапу навчання допомогло учням краще усвідомити значимість набутих навичок та успішно застосовувати їх у повсякденному житті.

Вікторія Юрївна — це психолог, чия діяльність має величезний вплив на розвиток сучасної психологічної освіти та підтримку ментального здоров'я дітей у складних умовах сьогодення. Її внесок в освіту не обмежується лише класичними підходами, адже вона є автором унікальної програми «Цифровий інтелект», яка відповідає викликам цифрової ери. Це надзвичайно головний інструмент для розвитку молодого покоління, оскільки вона допомагає школярам адаптуватися до постійно змінюваного цифрового середовища, одночасно розвиваючи їхні емоційні та когнітивні навички, які необхідні для успішного функціонування в умовах сучасного світу. Вікторія Щербатюк є яскравим прикладом сучасного психолога, який поєднує високий рівень професіоналізму та здатність активно реагувати на виклики часу. Її глибоке розуміння потреб сучасних школярів дозволяє їй створювати програми, що не тільки задовольняють освітні стандарти, але й враховують емоційні, соціальні та психічні потреби учнів. Вона впевнено використовує найсучасніші підходи до роботи з дітьми, інтегруючи інноваційні методи, що допомагають дітям розвиватися в умовах стресу, соціальних змін та складної ситуації війни.

Програма «Цифровий інтелект», створена Вікторією Щербатюк, включає в себе інструменти, які допомагають дітям розвивати критичне мислення, самоконтроль, здатність до самоаналізу та управління емоціями в умовах постійної інформаційної перевантаженості. У сучасному світі, де цифрові технології мають значний вплив на повсякденне життя, навчання дітей керувати своїми цифровими звичками та емоціями, що виникають через постійний контакт з медіа, є надзвичайно важливим. Програма також дає дітям можливість навчитися ефективно взаємодіяти з іншими, зберігати емоційну стабільність та бути здатними до конструктивних рішень у стресових ситуаціях, що є головним для їхнього психологічного благополуччя.

Крім того, Вікторія Щербатюк займається активною роботою з ментальним здоров'ям дітей, де головним аспектом є індивідуальний підхід до кожного учня. Вона розуміє, що кожна дитина унікальна, і тому вимагає особливого підходу, що відповідає її внутрішнім потребам і можливостям. Вікторія активно працює над створенням підтримуючого середовища, яке дозволяє дітям відчувати себе в безпеці, впевнено рухатися вперед і долати труднощі, з якими вони стикаються. Її робота є надзвичайно ефективною саме завдяки здатності встановлювати довірливі та конструктивні стосунки з учнями, що сприяє розвитку їхньої емоційної та психологічної стійкості.

У складних умовах, що характерні для сучасного світу, таких як стрес, соціальні зміни, і зокрема, війна, роль психолога стає ще більш необхідною. Вікторія Щербатюк не тільки допомагає дітям адаптуватися до цих викликів, але й вчить їх зберігати емоційну стабільність, розвивати навички саморегуляції та залишатися впевненими у власних силах, навіть у найважчі моменти. Вона активно працює над тим, щоб діти розуміли, що навіть у складних умовах вони можуть залишатися сильними, зберігати надію та впевненість у своєму майбутньому. Її підхід допомагає дітям не лише справлятися з труднощами, але

й формувати стійкість до стресу, що є певним фактором для їхнього психологічного та емоційного здоров'я.

Таким чином, Вікторія Щербатюк є прикладом сучасного психолога, чия робота не лише сприяє розвитку дітей у цифрову епоху, але й формує основи для розвитку життєстійкості, емоційної стійкості та впевненості у підростаючого покоління. Її підхід, орієнтований на індивідуальні потреби учнів, а також здатність враховувати виклики сучасного світу, роблять її діяльність надзвичайно важливою для психологічного благополуччя молоді.

Н. О. ПИШНА,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІК ПОДОЛАННЯ ПТСР У РОБОТІ ПРАЦІВНИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Зцілення – це не стільки повернення до того, ким ви були, скільки відкриття того, ким ви можете стати.

Елізабет Гілберт «Їсти, молитися, кохати»

Наразі наше суспільство стикається з численними викликами, які негативно впливають на ментальне здоров'я. Однією з найбільш вразливих категорій є діти та підлітки. Вони занадто чутливо реагують на стрес та психотравмувальні ситуації і не володіють техніками їх подолання.

У методичних рекомендаціях «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти України у 2024–2025 навчальному році» зазначено, що 10,1 % дітей і підлітків мають ознаки посттравматичного стресового розладу [7]. Ці статистичні дані вказують на важливість та актуальність роботи працівника психологічної служби у закладах освіти щодо підтримки психоемоційного стану дітей та підлітків, їх адаптації до різних змін, а також профілактику проявів посттравматичного стресового розладу. Особлива увага має бути приділена наданню психосоціальної підтримки, зокрема впровадженню програм навчання дітей та підлітків технікам подолання посттравматичного стресового розладу.

Коротко про посттравматичний стресовий розлад

Посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) – це високий рівень тривалого реагування на стрес, який проявляється протягом 3-х місяців після травмувальної події. Пропонуємо розглянути прояви ПТСР у дітей 6–11 та 11–18 років на емоційному, фізіологічному, поведінковому та когнітивному рівнях [2] (табл. 1).

Табл. 1. Прояви посттравматичного стресового розладу у дітей 6–11 та 11–18 років

Прояви	Діти 6–11 років	Діти 11–18 років
Емоційні	тривога / страх, погіршення настрою, негативізм; чутливість, надмірна уважність до тривоги дорослих; поява повторюваних страхів (боязнь темряви, незнайомих, самоти); емоційне заціпеніння	пригніченість, смуток, апатія, недбалість / байдужість; надмірна тривога / хвилювання, стан очікування, роздратованість, агресія, конфліктність
Фізіологічні	енурез, заїкання, скарги на біль у тілі (психосоматичні прояви)	безпричинна втома, виснаження, нудота, запаморочення, прискорене серцебиття, головний біль, відсутність апетиту; втрата ваги або її збільшення
Поведінкові	зниження пізнавальної активності, усамітнення, відтворення поведінки під час гри, порушення сну; регресія	нервозність, кусання нігтів; порушення сну і харчування; відсторонення, як спосіб захисту; бажання помсти; самоушкодження
Когнітивні	зниження рівня пізнавальних процесів, забудькуватість, порушення сприйняття (уривчасте, хаотичне, плутане)	погіршення психічних процесів, звуженість сприйняття, ірраціональні та / або суїцидальні думки

Не менш важливим є врахування посттравматичних стресових реакцій, які проявляються в інтрузивних спогадах, униканні ситуацій, що можуть викликати травматичні спогади, та підвищеній фізіологічній збудливості. Ці три компоненти формують ядро ПТСР, впливаючи на загальний психоемоційний та фізичний стан.

Інтрुзивні спогади є реакцією внаслідок ПТСР. Це неконтрольовані й небажані повторні переживання травматичних подій, які виникають несподівано і мають інтенсивний перебіг. Вони можуть з'являтися у вигляді флешбеків, снів або раптових образів у свідомості, супроводжуючись появою запахів, звуків, котрі відчувала людина під час травматичної події. Важливо, що інтрुзивні спогади можуть бути настільки реальними, що людина відчуває, ніби переживає травматичну подію знову [1; 5].

Уникання – це намагання уникати спогадів про травматичну подію, що стосується як зовнішніх факторів (місць, людей, обставин), так і внутрішніх (думок, почуттів). Воно сприяє зниженню рівня емоційного реагування на стрес і, водночас, посилює ізоляцію людини від соціуму. Постійне уникання формує уявлення, що навколишній світ небезпечний і непередбачуваний, що лише посилює відчуття тривоги.

Підвищена фізіологічна збудливість або «гіперзбудливість» є третім симптомом, спричиненим ПТСР. Цей стан характеризується постійною фізіологічною готовністю до небезпеки. Організм людини перебуває в постійному збудливому стані, що викликає різні фізіологічні реакції, такі як:

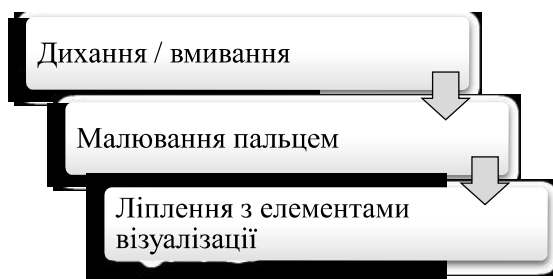
- підвищений артеріальний тиск;
- пришвидшене серцебиття;
- підвищена пітливість;
- неспокій.

Фізіологічна збудливість проявляється у:

- підвищеній пильності до дійсної або уявної небезпеки;
- раптових спалахах гніву або дратівливості;
- труднощах зі сном;
- проблемах із концентрацією [4].

Сукупність вказаних посттравматичних реакцій (інтрुзивних спогадів, уникання і фізіологічної збудливості) створює нерозривне коло психічних проблем, з якого важко вийти без належної підтримки працівника психологічної служби. Пропонуємо розглянути техніки, спрямовані на подолання ПТСР у дітей та підлітків (мал. 1).

Мал.1. Техніки, спрямовані на подолання посттравматичного стресового розладу

Дихання: довгий та максимальний видих стимулює парасимпатичну нервову систему, що відповідає за розслаблення та відновлення. Це допомагає знизити рівень стресу і сприяє загальному заспокоєнню. Також можна застосовувати дихальні техніки для самозаспокоєння, рекомендовані фахівцями Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти Як?» [9].

Регулярне **вмивання** прохолодною водою суттєво впливає на психоемоційний стан: відбувається переключення уваги від одного чинника, що спричинив стресову реакцію – на інший. Фокусування нашої уваги на теперішньому моменті, на котрий ми можемо вплинути, сприяє відволіканню від тривожних думок та інших переживань [6].

Малювання пальцем або правописульне малювання – це техніка художнього самовираження, спрямована на переключення раціонального мислення. Це дозволяє навчитися виражати емоції через тіло, стимулювати сенсорні відчуття, візуалізувати, пропрацювати травматичні спогади, створити нові нейронні зв'язки та знизити рівень надмірного контролю.

Психологічні особливості застосування правописульного малювання:

- мінімізація логічного мислення та аналізу, за які відповідає ліва півкуля головного мозку;
- природне вираження емоцій, візуальних образів, що покращує творчий процес, розвиваючи креативність;
- відчуття прямої взаємодії з матеріалом, що допомагає висловлювати емоції, особливо в умовах стресу;
- занурення у відчуття «тут і зараз», що є важливим для заспокоєння думок та відновлення емоційної рівноваги.

Малювання пальцем дозволяє виразити та опрацювати пригнічені емоції, що є важливим для дітей та підлітків із ПТСР, оскільки часто вони можуть відчувати труднощі у вербалізації своїх переживань. Цей процес сприяє розслабленню, знижує рівень стресу та тривожності. Також діти та підлітки можуть відчувати відчуженість від свого тіла або сенсорного досвіду. Малювання пальцем сприяє відновленню цього зв'язку, завдяки можливості відчутти матеріали та структури шляхом дотику. Під час малювання дитина вчиться контролювати свої емоції та реакції, що позитивно впливає на загальний стан психіки та сприяє зниженню інтенсивності симптомів ПТСР.

Таким чином, малювання пальцем або правописульне малювання є ефективною технікою як для розвитку креативності, так і для зниження тривожності, вивільнення емоційного напруження, покращення психоемоційного стану.

Пропонуємо **техніку правописульного малювання «Мій пухнастик»** [3], модифіковану нами. Вікова категорія для застосування: діти дошкільного, молодшого шкільного віку та підлітки. Матеріали: *білий картон А4, гуашеві фарби з рідким милом у пропорції 2:1, склянка з водою, вологі серветки. Час виконання залежить від кількості учасників: до 10 хвилин для 1 учасника, 15–20 хвилин для 12 і більше учасників.*

Алгоритм виконання техніки

Тренер. Сьогодні кожен із вас створить свого незвичайного пухнастика, який вирушить у захоплюючу подорож. Пропоную зараз закрити очі на декілька хвилин і уявити пухнастика. Якого він кольору, за допомогою чого рухається, чи вміє ходити, літати, пірнати?

Примітка для тренера: під час інтуїтивного малювання варто підтримувати дитину на емоційному рівні, спонукаючи до вираження емоцій: «Твоя тваринка виглядає такою ... ! А як ти думаєш, що вона зараз робить: грається, відпочиває ... ?».

Тренер. Відкрийте очі, візьміть картон та фарбу. Намалюйте з допомогою пальця свого пухнастика так, як ви його уявляли. Можете використовувати яскраві кольори і незвичайні форми!

Примітка для тренера: гуашеві фарби можна подати на палітрах / у маленьких мисочках або ємкостях для фарб, попередньо додавши до них рідке мило у згаданих пропорціях.

Тренер. Коли ви закінчите роботу, поділіться своїм малюнком з іншими. Розкажіть, як звати вашого пухнастика, які в нього особливості, чому він такий особливий. Які емоції викликає у вас ваш малюнок?

Пам'ятаймо, що кожен з нас може мати абсолютно унікального пухнастика, і всі вони чудові по-своєму!

Після обговорення переходимо до наступного етапу – **ліплення з елементами візуалізації**, використовуючи попередньо приготовлене солоне тісто. Рекомендуємо простий рецепт його приготування: *1 склянка дрібної солі;*

2 склянки борошна; півсклянки води; 5 столових ложок соняшникової олії. Можна додати природний барвник для забарвлення (сік буряка, моркви, зелені і т. д.), ефірну олію для запаху. Матеріали: солоне тісто, крупи або інший природний матеріал, баночка з ефірною олією. Час виконання залежить від кількості учасників: до 15 хвилин для 1 учасника, 15–20 хвилин для 12 і більше учасників.

Алгоритм виконання техніки

Тренер. А зараз кожен зі своїм пухнастиком порине у захоплюючу подорож! Але спершу нам потрібно прокласти шлях, яким будемо подорожувати. Давайте прокладемо його. Візьміть солоне тісто і гарненько розімніть його у руках.

Підказка для тренера: під час розминання тіста можна заглибити дитину у тактильні відчуття за допомогою навідних запитань: «Яке тісто на дотик? За кольором? Чому саме цей колір обрано?».

Тренер. Заплющте очі. Спробуйте уявити запах ефірної олії, яку ми додали до тіста. Який цей запах? Що він нагадує? Яким кольором Ви б його описали? Відкриваємо очі, щоб прокласти за допомогою тіста шлях незабутньої подорожі пухнастика. Для цього нам потрібно розім'яти тісто та, відділяючи від нього маленькі шматочки, скачати кульку. Прикладаємо її до картону, на якому зображений наш пухнастик, і притискаємо пальцем для закріплення.

Підказка для тренера: діти прокладають шлях з тіста, який можна прикрасити крупами або іншим, доступним до використання, природним матеріалом.

Тренер. Чудово, ми проклали шлях і готові вирушати далі! Давайте у нашу подорож візьмемо маленьку баночку, наповнену ефірною олією із запахом. Візьміть її і потримайте із закритою кришкою.

Тепер спробуйте згадати неприємний запах, який ви коли-небудь відчували. Давайте перетворимо його на приємний, за допомогою нашої ефірної олії в баночці.

Відкрийте баночку, уявіть, як приємний запах ефірної олії з'являється у формі маленької хмари перед вами. Якого кольору вона? Тепер уявіть, як вона поглинає неприємний запах, перетворюючи його на приємний. Чи змінився колір хмари? Якого кольору стала ця приємна на запах хмара? Можете її понюхати? З чим асоціюється цей запах у вас: з якою порою року, якими подіями у житті? Які емоції та відчуття у Вас виникли?

Тепер уявіть, як ця хмара заповнює баночку з ефірною олією, закрийте її. Хай цей приємний запах ефірної олії нагадує про те, як ви можете перетворити будь-який неприємний досвід на можливість для зростання.

Описані вище техніки створення малюнку та ліплення із солоного тіста мають терапевтичний вплив на інтрузивні спогади. Ліплення з солоного тіста або інших матеріалів стимулює тактильні рецептори, що сприяє заземленню, переміщенню уваги від травматичних спогадів до фізичних відчуттів у теперішньому моменті та зниженню рівня тривожності.

Отже, подані нами техніки допомагають знизити інтенсивність посттравматичних стресових реакцій, впливаючи на них як на когнітивному, так і на емоційному рівні. Застосування технік зцілення в роботі працівника психологічної служби дозволяє не тільки стабілізувати емоційний стан дітей та підлітків, але й підвищити їхню здатність до самостійної саморегуляції психоемоційного стану. Це сприяє підвищенню якості психологічної допомоги працівниками психологічної служби та подоланню ПТСР, зміцненню психічного здоров'я дітей та підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амурова Я. Психологічний супровід дітей засобами психокорекції в умовах воєнного стану в Україні. *Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Рівне, 29–30 листопада 2023 р.) / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. С. 16–18. URL: https://psuhologia.rshu.edu.ua/images/nauk_diyal/konf_sem/2023/11/zbirnyk_mizhnar_nauk_prakt_konf_29-30-11-23.pdf#page=15 (дата звернення: 09.10.2024).
2. Арцимєєва Д., Терентьєва Г., Чуйко О. та ін. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни / за ред. Л. Залюбовської. Remarker, 2022. URL: <https://globaloffice.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/koli-svit-na-mezhi-zmin-strategiyi-adaptatsiyi.pdf> (дата звернення: 9.10.2024).
3. Кузьменко О. Практичні вправи арттерапії для корекції емоційного стану дітей та дорослих. 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1Cu2_74T2_2K9C2Lm0NofqcToVsb3SkJp/view (дата звернення: 9.10.2024).
4. Ліненко Ю., Чернякова О. Поняття про воєнний стан як особливе джерело стресу. *Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки*: матеріали VI Міжнародної студентської наукової конференції (Вінниця, 19 січня 2024 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп»; ГО «Молодіжна наукова ліга», 2024. С. 379–382. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/723/731> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Матвійчук Т. Психологічна підтримка дітей та підлітків в умовах війни (досвід Хмельницького осередку секції дитячої та юнацької психотерапії УСП). *Як вижити дитині у світі, де дорослі «з'їхали з глузду»?»: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль-Львів, 04–05 червня 2022 р.) / укладач та ред. Г. Католик. Тернопіль–Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 19–22. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4775/3/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202022%20%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BA.pdf#page=19> (дата звернення: 09.10.2024).*
6. Осадченко І., Словик О., Барна М. Психопедагогічні рекомендації для роботи з дітьми 6–11 років під час і після війни (для вчителів початкової школи, соціальних працівників/педагогів, психологів, батьків молодших школярів, а також здобувачів ОР «бакалавр» спеціальності «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. і допов. Умань: Громадська організація «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури», 2022. Вип. 2. 27 с.
7. Про методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти України у 2024/2025 навчальному році»: лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 08.08.2024 р. № 21/08-1233. URL: <https://drive.google.com/file/d/1X17DOywwEScmEiZHbfDumBLi0hLWa0zN/view> (дата звернення: 07.10.2024).
8. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році: лист МОН від 21.08.2023 р. № 1/12492-23. URL: https://drive.google.com/file/d/1xdYOxM1z0N92fQf7EOT07qeH4Txxq_7E/view?fbclid=IwAR3GAkNq17kBkUAicxdjUpOMmJ-hcpUBjr1kC7KSmU2bnr5wXV5T8n0PKJ0 (дата звернення: 07.10.2024).
9. Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю. Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам. URL: <https://howareu.com/storage/app/media/2%20Selfhelp/zdorovyaditeipidchasviiniaptechka-1.pdf> (дата звернення: 07.10.2024).

А. П. Дон,

учитель географії, основ здоров'я Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

«ЦІКАВА ГЕОГРАФІЯ»

РОЗРОБКА УРОКУ – ГРИ ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСІВ

Мета:

Навчальна: в ігровій формі розширити, узагальнити, закріпити знання учнів про планету Земля, на якій ми живемо, з фізичної географії формувати вміння учнів користуватися фізичною картою, шкалою висот і глибин, виявляти зв'язки між компонентами природи;

Розвивальна: розвивати вміння логічно мислити; розвивати у школярів творчу активність, допитливість, фантазію;

Виховна: виховувати вміння працювати в парах, допомагати один одному.

Обладнання: фізична карта світу, глобус, пазли, олівці, зошити.

Тип уроку: урок-гра

Епіграф до уроку:

*Зібратися разом – це початок,
Триматися разом – це прогрес,
Працювати разом – це успіх.
Генрі Форд.*

Хід уроку–гри

Вступне слово вчителя

Ланцюжком учні називають своє ім'я так, як йому подобається, щоб його називали; говорить слова-вітання, „ввічливі слова”.

Учитель:

Давайте привітаємось,
Давайте посміхнемося,
Давайте в очі глянемо,
І нам тепліше стане.
Раз рука, два рука,
Раз плече, два плече.
Голова вліво, вправо подивилась,
Посміхнулась, привіталась.

1. Розминка (Вправа «БЛІЦ – ТУРНІР» дати відповідь на питання)

1. Як називається найдовша паралель? (*Екватор*)
2. Який океан найбільший за площею? (*Тихий*)
3. Кого вважають батьком географії? (*Ератосфена*)
4. Де на планеті Земля найбільше дощових днів?

(*На Гавайських островах*)

5. Який материк розташований у чотирьох півкулях?

(*Африка*)

6. У яких місцях на Землі є тільки одна сторона горизонту? (*На полюсах*)

7. Як називається повітряна оболонка Землі?

(*атмосфера*)

8. Назвіть найпотужнішу теплу течію Світового океану. (*Гольфстрім*)

9. Назвіть найбільший меридіан? (*всі меридіани однакові*)

10. Як називається водна оболонка Землі?

(*гідросфера*)

2. Конкурс «АНАГРАМИ»

Із запропонованої комбінації літер складіть слово – назва міста.

(вчитель на дошці записує літери назви міст, а діти відгадують)

1. Ж А П И Р (*Париж*)
2. Ї Р А К (*Каїр*)
3. Т А Т А В О (*Оттава*)
4. М І Л А (*Ліма*)
5. Д И Р А Д М (*Мадрид*)
6. Ж А Р И Л (*Алжир*)
7. Х О М І К Е (*Мехіко*)
8. Т І К О (*Кіто*)

3. Гра « Упізнай мене»

(клас ділиться на 4 групи, кожна отримує завдання та називає назву планети)

Мене названо на честь римського бога громовержця. Навряд чи хтось із живих істот може жити в моєму світі, бо маю температуру – 145°C . Обертаюсь я навколо Сонця за 12 земних років. Такий мій рік. Тож, попри те, що в мене немає жителів, мені не сумно. А ще я – найбільша планета Сонячної системи(*Юпітер*) .

Я названа на честь бога землі і родючості. Хоча яка родючість, якщо холод страшений – 470°C. У мене найбільше супутників – аж 62°C. Я маю навколо себе своєрідне кільце. Обертаюсь навколо Сонця за 29 земних років. Виходжу до групи планет – гігантів (*Сатурн*).

Я – планета, яку люблять фантасти. Я – червона планета. Учені припускають, що колись тут було життя. Та й температуру маю -53 Мій рік – 688 земних діб, а навколо своєї осі я обертаюсь , як Земля, за 24 години. Але про життя я нікому не скажу, бо скам'янів і перетворився на скелю – обличчя. Про це можуть сказати тільки фотографії. А ім'я моє таке, як у бога війни (*Марс*).

Я – одна з планет-жінок у чоловічому царстві. Маю ім'я богини краси й кохання, але хто ж мене побачить і покохає, якщо я завжди оточена шаром хмар і тому вимушена бути у вічній темряві. Я така розлючена, що розігрілася до + 480°C Обертаюсь навколо Сонця за 225 земних діб. За розмірами я майже така сама, як Земля (*Венера*).

(кожна група називає відповідь до завдання)

4. Конкурс «ПАЗЛИ»

(Клас ділим на дві групи)

Хто з груп складе швидше карту, розрізану на частини

5. Конкурс «ЗАГАДКИ»

Якщо вийти на світанку

Чи погожого вже ранку

Влітку – ноги мокрі стали,

На траві мене зібрали. (*Роса*)

Щось он звірі неспокійні

Не втікають, хоч і вільні.

Меблі з посудом тремтять,

Об підлогу стукотять. (*Землетрус*)

У нагоді може стати

І не дасть він заблукати.

Прилад з стрілочкою є –

Повертається кільце. (*Компас*)

Від поверхні остигаю,

Молоко мов розливаю,

До землі стелюся сам,

Називаюсь я ...(*Туман*)

В тріщині речовина

Випирає все сповна.

З року в рік я виростаю,

На вершині кратер маю. (*Вулкан*)

Різні розміри я маю,

Форму кулі зберігаю,

На підставці, на осі,

Обертають мене всі. (*Глобус*)

5. Вправа «Продовж речення»

На лівому боці сторінки (фото Землі) написані вислови, які прикріплені до кольорового фото планети Земля. Учням потрібно знайти правильну відповідність і приклеїти до вислову. Вислови – відповідність видані

учням у друкованому вигляді, розрізані по одній. Ліва сторона приклеєна вчителем, а праву – приклеюють діти.

Ліва сторона

Земля –

Рік на Землі –

За розмірами Земля –

Супутник Землі –

Навколо осі Земля обертається за –

Зменшена модель Землі –

Обертання Землі навколо Сонця призводить до зміни –

Обертання Землі навколо осі призводить до зміни –

Вислови – відповідність:

Права сторона

планета № 3;

365,25 доби;

планета № 5;

Місяць;

24 години;

глобус;

пір року;

дня і ночі.

6. Вправа «Так – ні»

1. Великі розжарені тіла – це планети (ні)

2. Зорі зібрані в сузір'я (так)

3. Сузір'я допомагають знайти шлях мореплавцям та мандрівникам (так)

4. Усі планети мають супутники (ні)

5. Галактика, до якої належить Сонце, – туманність Андромеди (ні)

6. Сонце й небесні тіла, що обертаються навколо нього, утворюють Сонячну систему (так)

7. Планети й Сонце обертаються навколо своєї осі (так)

8. Навколо Сонця обертається 9 планет (ні)

9. Чим ближче до Сонця, тим на планетах холодніше (ні)

10. Перший космонавт України – Леонід Каденюк (так)

11. День космонавтики – 12 квітня (так)

12. Температура на поверхні Сонця – 600°C (ні).

7. Конкурс «ТРЕТІЙ ЗАВБИЙ».

(Учні діляться на дві групи називають зайве слово і пояснюють свій вибір).

I група

1. Гімалаї, Кракатау, Карпати. (Кракатау – вулкан, інші – гори)

2. Волга, Верхнє, Дніпро. (Верхнє – озеро, інші – річки)

3. Кратер, епіцентр, лава. (епіцентр – стосується землетрусу, інші – вулкану)

4. Синевир, Азовське, Вікторія. (Азовське – море, інші – озера)

II група

1. Амазонська, Декан, Месопотамська. (Декан – плоскогір'я, інші – низовини)

2. Берингова, Дунай, Ніл. (Берингова – протока, інші – річки)

3. Витік, притока, протока. (протока – води Світового океану, інші – складові річки)

4. Вікторія, Анхель, Хуанхе. (Хуанхе – річка, інші – водоспади)

Підсумок уроку – гри.

Чи здійснилися ваші сподівання щодо роботи на уроці?

Оцінювання учнів.

Вчитель. Дякую! Ви молодці виконали всі завдання!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. М. Загальна географія. 6 клас. Київ: Педагогічна преса, 2006.

2. Дудка С. В. Навчальні ігри на уроках географії. Харків: Вид. група "Основа", 2005.

3. Хмара Л. Б., Крижова Н. О. Атлас-хрестоматія. Загальна географія. 6 клас. Підручник з дисципліни, 2010.

Т. В. Гаврильченко,

учитель образотворчого мистецтва Опорного навчального закладу «Шевченківський ліцей» Шевченківської сільської ради Черкаської області

ВІДКРИТИ В КОЖНІЙ ДИТИНІ ТВОРЦЯ...

ІЗ ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ РОБІТ УЧНІВ НА ГУРТКУ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Гурткова робота в загальноосвітніх навчальних закладах є частиною освітнього процесу. Це один із найефективніших шляхів розвитку творчо спрямованої особистості, адже проблема розвитку творчості дитини набуває в наш час особливого значення. Як сформувати творчу, інтелектуально розвинену особистість? Для успішного вирішення цієї проблеми велике значення має розвиток творчих здібностей, дитячої активності та самостійності. І в цьому велику роль відіграє гурткова робота з учнями.

Розвиток творчості в учнів є важливим не лише тому, що завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а й тому, що людина, яка вмє творчо мислити, в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, такій людині

буде легше адаптуватися в житті. Швидкі темпи розвитку суспільства, характерні для останніх років, необхідність пошуку шляхів виходу нашої економіки із занепаду, впровадження нових технологій – усе це потребує докорінних змін у системі управління виробництвом, використання виробничих ресурсів із врахуванням творчих можливостей особистості. Лише творча особистість спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів.

Розвиток творчого мислення учнів, їх пізнавальної діяльності, прагнення до пошуків досліджень – одна з важливих проблем оптимізації навчання і комплексного підходу до навчально-виховної роботи, до використання у навчально-виховному процесі різних форм, позакласних заходів, зокрема гуртків. Гурткова робота розвиває естетичні та художні смаки учнів, поглиблює їх знання, розвиває їх творчі здібності, виховує почуття краси.

Василь Сухомлинський був глибоко переконаний, що можливість для всебічного розвитку школярів у позакласні години дуже широкі, а здібності й нахили дітей – багатогранні. Треба тільки знати і уміти відкривати їхні таланти й розвивати їх. В кожній дитині він бачив творця, творця з його ще не розкритими здібностями і можливостями.

Сучасні діти можуть годинами сидіти в телефонах, але мало хто з них має терпіння домалювати розпочатий малюнок, завершити чи вдосконалити його. На гуртку образотворчого мистецтва я працюю з учнями початкових класів. Маленькі діти хочуть і люблять малювати. Вони з великим ентузіазмом беруться до роботи, стараються, але їхнього запалу вистачає ненадовго. Діти хочуть швидко бачити результат своєї роботи і не бажають працювати довго над одним малюнком. "Дитина не може чекати щастя. Вона нетерпляча. Вона хоче і повинна бути щасливою сьогодні, зараз. І який же я педагог, якщо кожна секунда спілкування зі мною не робить її щасливою, і радісною і, звичайно ж, розумною і досвідченою?", – писав Ш. О. Амонашвілі.

От в мене і виникла ідея створювати колективні роботи з маленьких дитячих робіт. Як відомо, в кожній школі є план виховної роботи. Кожен тиждень має свій напрямок, свою тематику.

У вересні проходить **Тиждень безпеки дорожнього руху**. Ми з дітьми на гуртку обговорюємо цю тему, повторюємо правила для пішоходів, розглядаємо дорожні знаки. І кожен обирає, що він намалює, розмалює чи буде вирізати з цієї теми. Потім розглядаємо виконані роботи і створюємо спільний колаж. А через певний час, коли назбирається достатньо робіт, – також формуємо спільну виставку.

У нашій школі проводиться **Тиждень гуманного ставлення до тварин**. Діти дуже люблять створювати малюнки до цієї теми, адже всі мають домашніх улюбленців і піклуються про них, можуть розповідати багато цікавих історій, які з ними трапилися.

Сьогодні одним із улюблених дитячих героїв є **лес Патрон**. Песіку Патрону 3 роки. У 6 місяців він вже допомагав нашим бійцям боронити країну, він шукає міни. Песик такий відомий, що має власну сторінку в [Instagram](#) і нагороджений медаллю «За віддану службу». Пес Патрон отримав від ЮНІСЕФ в Україні титул «Пса Доброї Волі». Адже він — справжній друг дітей в Україні, який не тільки захищає їх від мін, а й допомагає підтримувати психічне здоров'я дітей. «Немає дитини в Україні, яка б не знала про Пса Патрона. Патрон завоював довіру та серця всіх українців, він вміє підбадьорити, щиро поспівчувати, з почуттям гумору втішити. Тому діти залюбки малюють улюбленого героя».

На заняттях гуртка розповідаю дітям, що ми живемо у досить складний час, де від війни потерпають не лише люди, а разом з нами страждають і тварини. І, якщо люди розуміють, що трапилося, і намагаються врятуватися, адаптуватися до нових викликів, то тварини цього не розуміють. Когось лякають вибухи, хтось залишився на вулиці через загибель чи евакуацію господарів, а хтось з братів наших менших й сам отримав поранення. Тому чимало волонтерів долучаються до допомоги з порятунку тварин.

Вони евакуюють тварин із зон бойових дій, надають медичну допомогу під обстрілами,

забезпечують кормом та іншими речами тварин із притулків на прифронтових територіях.

А притулки створюють і підтримують небадужі люди, які цінують життя тварин не менше за людське. Саме вони готові вивозити, визволяти з пасток і завалів, виходжувати своїх підопічних. Адже війна руйнує життя як людей, так і тварин, які абсолютно беззахисні перед нею. Діти наводять свої приклади порятунку наших менших друзів.

На гуртку кожен малює свою тваринку. Більші роботи оформляємо як самостійні, а з маленьких створюємо колажі. Адже кожній дитині дуже важливо, щоб її помітили, щоб і її робота була на виставці, що її маленька праця є окрасою школи.

Для учителя образотворчого мистецтва завжди важливо, щоб діти розвивали свої таланти. Адже, як писав Мартін Лютер Кінг: «Всередині нас криються потенційні творчі можливості, й ми повинні працювати щосили, щоб розкрити цей потенціал». Звичайно, хтось має талант до малювання і малює надзвичайно красиві малюнки. Але під час занять проводиться огляд не тільки найкращих робіт, а й тих, в кого не все виходить належним чином. Але оскільки діти дуже стараються, то обов'язок вчителя – підтримати їх, показати важливість їхньої праці, їхнього внеску у спільну справу. На думку спадають слова відомого педагога В. Шаталова:

«Ти можеш!» — повинен нагадувати вчитель учневі.

«Він може!» — повинен нагадувати колектив.

«Я можу!» — повинен повірити в себе учень.»

"Від педагога залежить, чим стане серце дитини – ніжною квіткою чи засушеною корою. Заповітна мрія кожного мислячого педагога – щоб серце вихованця було чутливим до кожного слова вихователя, щоб дитяча душа відгукнулася, мов ніжна струна, на тонку музику його душі", писав В. О. Сухомлинський.

Спостерігаючи за дітьми під час занять, я помітила, що разом вони працюють із задоволенням. У колективі стає весело і цікаво всім. І оскільки на гуртку працюють діти різної вікової категорії, часто старші діти малюють малюнки на великих форматах олівцем, а малеча залюбки їх розфарбовує, вирізає і додає аплікацію. Так ми творили протягом Тижня мистецтва, так готувалися до Дня Землі, так малювали свою Україну. Одна дитина малювала малюнок, інша його розфарбовувала. Також учні шукали і писали вислови та цитати про Землю. І виходив спільний проект – колективний плакат від класу. «Може, маленька дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, але якщо це діяння – плід її власних зусиль, – вона творець; її розумова діяльність – творчість.», писав В. Сухомлинський.

У ході роботи помітила, що дівчатка різного віку із задоволенням малюють різноманітні моделі одягу. Виникла проблема: як поєднати в одній виставці роботи першокласниць і підлітків? Розпочала шукати розв'язання цієї проблеми і зрозуміла, що допоможуть колажі, адже під час їх компонування можна використовувати витвори різновікових дизайнерів.

Маленькі роботи можна виконати не витрачаючи багато часу, а коли їх об'єднати, виходить цікава колективна робота.

«Відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньої творчої, інтелектуально повнокровної праці – це завдання стає нині першочерговим у практичній роботі.», – слова відомого педагога залишаються актуальними і по нині.

Дітям подобається працювати в різних техніках. Ми спробували роботу з солоним тістом. Скільки позитивних вражень, скільки емоцій. Найшвидше закінчилося тісто жовтого і блакитного кольорів. Діти ліпили патріотичні сердечка, прапори, кульки. А коли вироби висохли, ми об'єднали їх у панно, яке назвали

«Ловець ПЕРЕМОГИ». У індіанців є оберег – «Ловець снів». Наші діти вирішили пришвидшити нашу перемогу і, сплівши «Ловця» з жовто-блакитними намистинами, підвісили до нього свої патріотичні сердечка і паперових ангелів, щоб ловилася перемога у таке сільце, а ангели стали на захист нашої України.

А ще із солоного тіста ми разом робили роботу **«Україна – калинова моя вишиванка»**. Найменші скочували червоні кульки для калини, старшенькі ліпили листочки. Коли ж тісто висохло, то разом створювали композицію.

Спільна робота здружує дітей. Коли разом працюють першокласники і старші учні, то вони підтримують один одного, допомагають, коли щось не вдається, діляться олівцями, прибирають свої робочі місця, радіють, коли бачать свої роботи в коридорах школи і гордяться своєю працею. То ж колективна робота з дітьми не лише розкриває їхні здібності, а й виховує добрих, чуйних, працелюбних, талановитих українців.

На завершення хочу поділитися мудрими порадами В.О. Сухомлинського:

1. «Щоб дитина була палко зацікавлена навчанням, їй необхідне багате, різноманітне, привабливе, інтелектуальне життя.»

2. «У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися»

3. « Ми повинні думати про те, що ми вкладаємо в душу людини... Вірте в талант і сили кожного учня. »

4. «Школа – не комора знань, а світоч розуму.

5. Усі діти не можуть мати однакові здібності.

6. І найважливіше завдання школи – виховання здібностей»

Отже, у вихованні почуттів і творчого розвитку особистості гурток відіграє незамінну роль. Гурткова робота здатна перенести маленьку людину у світ творчості, в якійсь мірі прилучити до скарбів художньої культури. Вона може принести дитині першу творчу радість, а радість творчості – одна з найбільших радостей на землі, перемоги над собою, утвердження маленької особи у світі розмаїття фарб, звуків, етичних почуттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блог. https://elint-vasko.blogspot.com/p/blog-page_28.html.
2. Психолог. <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29020/>
3. Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/library/rozvaha-dlia-ditei-pes-patron-609118.html>
4. Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/library/sucasni-aspekti-gurtkovo-roboti-552921.html>
5. Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/library/krilati-vislovi-velikogo-pedagoga-25652.html>
7. Останні новини. <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini/yunisef-i-ulyublenec-ditei-pes-patron-pidpisali-memorandum-pro-spivpracyu-do-vsivnitnyogo-dnya-ditini>
8. <https://studfile.net/preview/2227581/page/3/>
9. <https://svidomi.in.ua/page/volontery-shcho-riatuiut-tvaryn-pid-chas-povnomasshtabnoi-viiny-khto-vony>
10. <https://commons.com.ua/en/bezzahisni-pered-vijnoyu-pro-tvarin-i-lyudej-yaki-yih-ryatuyut/>
11. https://ye.ua/syspilstvo/69308_Yak_volonteri-ryatuyut-tvarin-vid-viyni.html

Т. В. Муковіз,

учитель початкових класів та мистецтва Уманської гімназії №5 Уманської міської ради Черкаської області

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МУЗИЧНУ ОСВІТУ

Використання штучного інтелекту (ШІ) на уроках мистецтва відкриває нові можливості для покращення навчання, адаптації матеріалу та розвитку творчих здібностей учнів. У цій статті ми розглянемо кілька способів, як ШІ може бути інтегрований в музичне навчання. Останнім часом ШІ стає невід'ємною частиною багатьох сфер життя. Зокрема, ШІ починає кардинально змінювати творчий процес, включно зі створенням музики.

ШІ має великий потенціал у музиці: він може допомагати користувачам створювати нові мелодії з нуля або вдосконалювати вже наявні. Система також дозволяє досліджувати різні музичні стилі й жанри, даючи змогу експериментувати з різними звуками і текстурками.

ШІ дозволяє створювати персоналізовані уроки для кожного учня, зважаючи на їхній рівень підготовки, інтереси та потреби. Це може включати адаптацію складності вправ, вибір тем для вивчення чи запропонування різних музичних стилів для практики. До того ж, завдяки швидкому генеруванню музики за введеними даними, користувачі можуть заощаджувати час. Він може використовуватися для аналізу виконання музичних творів учнями. Наприклад, спеціалізовані програми

можуть оцінювати точність нот, ритм, інтонацію та темп під час виконання на інструменті або співачському виступі, надаючи миттєвий зворотній зв'язок.

За допомогою ШІ можна створювати унікальні музичні композиції, які учні можуть використовувати для тренування або як приклад для навчання. ШІ може бути використаний для створення інтерактивних уроків, які включають миттєвий зворотній зв'язок, автоматичні вправи та тренування слуху. Програми на кшталт **Yousician** (URL: <https://yousician.com>) дозволяють учням отримувати реальні оцінки виконання та вчитися за допомогою інтерактивних завдань.

ШІ набуває все більшої популярності як інструмент підтримки у творчому процесі написання пісень. Завдяки розвитку чат-ботів на основі ШІ, можливості для створення пісенних текстів із його допомогою видаються майже безмежними.

Наприклад, написати текст пісні за допомогою **ChatGPT** (URL: <https://chatgpt.com>) можна легко, дотримуючись кількох простих кроків:

1. **Визначте тему або ідею пісні:** подумайте про емоцію, ситуацію чи історію, яку ви хочете передати.

Наприклад, «пісня про кохання», «мотивуюча пісня про досягнення цілей» або «історія про подорож».

2. Виберіть стиль і жанр: це можуть бути романтичний баладний стиль, рок, поп, реп або будь-який інший жанр. Уточніть, щоб текст відповідав атмосфері пісні.

3. Надайте ChatGPT структуру тексту: можете вказати, скільки потрібно куплетів, приспівів чи мостів. Наприклад, «*Напиши текст пісні з двома куплетами та приспівом*».

4. Додайте конкретні образи чи фрази: якщо у вас є якісь ключові фрази чи слова, які ви хочете включити в пісню, обов'язково їх зазначте. Це допоможе зробити текст більш унікальним і особистим.

5. Запропонуйте настрій чи атмосферу пісні: наприклад, «настрій сумний, але сповнений надії» або «легкий і мрійливий настрій».

6. Попросіть варіанти: якщо ви не впевнені, який текст вам більше підходить, попросіть ChatGPT надати кілька варіантів. Ви можете вибрати частини з різних варіантів і комбінувати їх.

7. Приклад запиту: «*Напиши текст пісні в стилі поп з темою про подорож, де герой долає труднощі та знаходить натхнення. Нехай буде два куплети, приспів і міст. Атмосфера має бути піднесеною і мотивуючою*».

8. За кілька секунд ви отримаєте основу для пісні, яку потім можна доповнити та відшліфувати. Це ефективний спосіб отримати натхнення та базові ідеї для подальшого написання.

ChatGPT також можна використовувати для створення інтерактивних уроків музики різними способами, оскільки цей інструмент дозволяє поєднувати текстові, аудіо та відео матеріали, а також персоналізувати навчання. Ось кілька ідей, як це зробити:

1. Індивідуальні музичні вправи

Теорія музики: ChatGPT може пояснити основи музичної теорії, допомагати з навчанням нот, акордів, ритмів і гармонії, а також створювати вправи для самостійного виконання.

Завдання на визначення акордів: можна запропонувати користувачам розпізнати акорди на слух або на основі нотного запису, а також пояснити правила їх побудови.

Ритмічні вправи: ChatGPT може генерувати ритмічні патерни, які учень має відтворити, як в текстовому вигляді, так і через аудіо.

2. Інтерактивні опитування та тести

Створення інтерактивних тестів з різних аспектів музичної теорії: визначення нот, акордів, аналізу музичних композицій, тощо. ChatGPT може надавати зворотний зв'язок, пояснюючи правильні та неправильні відповіді.

3. Музичні диктанти та аналіз композицій

ChatGPT може створювати музичні диктанти для слухових вправ. Учень може слухати композицію, а потім записувати її ноти або відтворювати на інструменті.

Програма може також пропонувати аналіз відомих творів, описуючи структуру композиції, техніку виконання чи музичні мотиви.

4. Індивідуальне навчання для різних інструментів

Персоналізація уроків: ChatGPT може налаштовувати вправи та завдання залежно від того, на якому інструменті грає учень (фортепіано, гітара, скрипка, тощо).

5. Розбір пісень та технік: створення уроків, де ChatGPT детально пояснює, як грати конкретні пісні, техніки гри чи вправи для покращення майстерності.

5. Музичні ігри та челенджі

Розробка ігор, де учень повинен відповідати на питання про музику, виконувати завдання на швидкість або запам'ятовування музичних фрагментів.

Можна створювати челенджі, де ChatGPT пропонує учневі виконати певні музичні завдання, наприклад, створити мелодію за заданими правилами чи грати композицію на певний ритм.

6. Аналіз музичних стилів та імпровізація

ChatGPT може допомогти учням зрозуміти різні музичні стилі та етапи історії музики. Він може пояснювати особливості кожного стилю та пропонувати вправи для імпровізації в цих стилях.

Учні можуть також отримати завдання на створення музичних імпровізацій, використовуючи різні стилі, аналізуючи відомі композиції та намагаючись створити щось подібне.

7. Підтримка теоретичних і практичних занять одночасно

ChatGPT може проводити уроки, поєднуючи теорію та практику. Наприклад, учень вивчає теорію акордів, а потім ChatGPT дає завдання на їх практичне використання або на створення власних музичних композицій.

8. Рекомендації та зворотний зв'язок

Користувач може отримати рекомендації щодо вдосконалення своєї гри чи виконання певних музичних вправ.

ChatGPT може давати зворотний зв'язок, пояснюючи помилки і надаючи поради з поліпшення техніки.

Отже, використовуючи ChatGPT, можна створити персоналізовану, інформативну та інтерактивну програму для навчання музиці, що адаптується до рівня знань учня та забезпечує активне залучення до процесу.

Музиканти завжди прагнули знайти свіжі та оригінальні підходи до створення музики, і тепер їм у цьому допомагає ШІ. Завдяки інструментам на базі ШІ для спільної роботи, музиканти можуть об'єднувати власні творчі ідеї з можливостями ШІ, щоб створювати нову і унікальну музику. ШІ може допомогти в розвитку музичного слуху, пропонуючи учням вправи на розпізнавання акордів, інтервалів, ритмів чи тональностей. Програми з використанням ШІ можуть автоматично коригувати вправи в залежності від рівня учня. Завдяки штучному інтелекту учні можуть створювати більш складну та багатогранну музику, ніж могли б самі. ШІ допомагає учням створювати аранжування, комбінуючи різні інструменти, стилі та жанри. Це дозволяє їм вивчати музику на практиці, створюючи власні варіації відомих творів або експериментуючи з новими музичними ідеями. Одним із прикладів музичного інструменту, який використовує ШІ для спільної роботи, є проект **Suno** (URL: <https://suno.com>). Завдяки завантажувачу музики Suno ви можете безкоштовно зберігати та вивчати музичні треки, створені за допомогою ШІ, прямо на своєму пристрої (мобільному або ПК).

Suno AI – це програма, яка дозволяє користувачам створювати та працювати з музикою за допомогою штучного інтелекту. Вона надає інструменти для створення музичних треків, використовуючи ШІ для автоматизації та полегшення процесу композиторської діяльності. Однією з головних особливостей **Suno AI** є можливість генерації музики різних жанрів, від класики до сучасних стилів, а також інтеграція з іншими музичними інструментами та платформами.

Suno AI надає завантажувач, за допомогою якого користувачі можуть зберігати створену музику прямо на своїх пристроях – мобільних телефонах або комп'ютерах – безкоштовно. Це дозволяє без труднощів працювати з музичними треками та легко ділитися ними з іншими. Програма є потужним інструментом як для музикантів, так і для тих, хто хоче експериментувати з створенням музики за допомогою новітніх технологій штучного інтелекту.

Програма **Suno AI** пропонує низку можливостей, які допомагають користувачам створювати, редагувати та зберігати музику за допомогою штучного інтелекту. Suno AI дозволяє користувачам створювати музичні треки автоматично за допомогою алгоритмів ШІ. Користувачі можуть вказати певний стиль, настрій чи жанр музики, а програма сама згенерує композицію.

За допомогою завантажувача музики в Suno можна зберігати створені музичні треки на своєму пристрої (мобільному телефоні або ПК) безкоштовно.

Програма підтримує різноманітні музичні жанри та стилі, від класичної музики до сучасних напрямків, таких як електронна музика, хіп-хоп і багато інших. Це дозволяє користувачам працювати з будь-яким стилем, який їм потрібен. Крім генерації музики, Suno AI також дозволяє редагувати створені треки, змінюючи різні елементи композиції, такі як темп, інструменти, гармонії та інші параметри. Інтерфейс програми є простим та зручним, що дозволяє навіть новачкам швидко освоїтися з її функціями і почати створювати музику без необхідності мати спеціальні знання в музичній теорії чи композиторстві.

Suno AI дозволяє ділитися створеними треками з іншими користувачами, що відкриває можливості для спільної роботи над музичними проектами, а також обміну ідеями та натхненням. Програма може пропонувати вбудовані інструменти та ефекти для додаткового налаштування треків, даючи можливість додавати професійні елементи до створеної музики.

Таким чином, **Suno AI** є потужним і доступним інструментом для тих, хто хоче експериментувати з музикою, навіть не маючи глибоких знань у цій галузі.

ШІ може бути використаний для аналізу різних стилів музики (класика, джаз, рок тощо), допомагаючи учням краще розуміти особливості композицій і виконання у різних жанрах. Використання віртуальних викладачів на основі ШІ, таких як **Amper Music** (URL: <https://soundcloud.com/ampermusic>) або **Soundation** (URL: <https://soundation.com>), дає можливість навчатися в будь-який час, отримуючи поради, оцінки та інструкції щодо вдосконалення виконання або творчих робіт.

Навчання за допомогою штучного інтелекту змінює підхід до музичної освіти. Завдяки розвинутим технологіям обробки природної мови (NLP) та машинного навчання (ML), ШІ має потенціал трансформувати процес навчання музикантів і їх взаємодію з музикою.

Microsoft Designer (URL: <https://designer.microsoft.com>) – це інтуїтивно зрозуміла програма для створення графічних дизайнів, яка використовує технології штучного інтелекту для спрощення процесу створення візуальних матеріалів. Вона орієнтована на користувачів, які хочуть швидко та легко створювати високоякісні дизайни без потреби в глибоких знаннях у графічному дизайні.

Простий і зручний інтерфейс програми, який дозволяє навіть новачкам швидко освоїти програму та створювати дизайни без спеціальних навичок. Інтерфейс надає доступ до шаблонів, інструментів редагування та налаштувань за допомогою простих drag-and-drop функцій. Microsoft Designer пропонує велику кількість готових шаблонів для створення постерів, листівок, презентацій, соцмережних публікацій, банерів та інших видів графічного контенту. Ці шаблони можна легко адаптувати під індивідуальні потреби.

Вбудований ШІ допомагає генерувати ідеї для дизайнів, пропонує можливі варіанти для покращення візуальної композиції, кольорових схем або шрифтів. ШІ також може допомогти автоматично підбирати відповідні елементи для конкретного проекту. Користувачі можуть працювати над дизайнами в команді, забезпечуючи спільний доступ до проектів і можливість редагування в реальному часі. Це робить Microsoft Designer корисним інструментом для командної роботи, особливо в бізнес-середовищі.

Програма інтегрується з іншими продуктами Microsoft, такими як PowerPoint, Word і OneDrive, що дозволяє зручно вставляти створені дизайни в документи або зберігати їх у хмарі для подальшого доступу та редагування. Microsoft Designer має функції автоматичного вирівнювання елементів, редагування зображень, а також може підлаштовувати розміри, пропорції та кольори, щоб створити збалансований і професійний вигляд дизайну.

Програма дозволяє створювати дизайн як для друкованих матеріалів, так і для цифрових платформ, таких як вебсайти та соціальні мережі. Це робить її універсальним інструментом для маркетологів, бізнесменів, блогерів і тих, хто працює з візуальним контентом. Microsoft Designer ідеально підходить для тих, хто шукає просте та швидке рішення для створення дизайнів. Це може бути корисно як для малих бізнесів, так і для індивідуальних користувачів, які хочуть створювати професійні візуальні матеріали без необхідності в дорогих і складних програмах для дизайну.

В цілому, **Microsoft Designer** є доступним і потужним інструментом для створення графічних матеріалів, що поєднує інтуїтивний інтерфейс, функції штучного інтелекту та інтеграцію з іншими продуктами Microsoft. Якщо ви плануєте організувати концерт цього літа і хочете поділитися інформацією про нього з усім світом, Microsoft Designer зробить це простим завданням. Все, що вам потрібно зробити – це вказати, що саме ви хочете створити, і програма запропонує кілька варіантів дизайну з великого каталогу професійних зображень.

ШІ в **Canva** (URL: <https://www.canva.com>) також може створювати анімації або відео на основі статичних зображень, автоматично додаючи ефекти або анімаційні переходи, що дає можливість швидко створювати динамічний контент для соціальних мереж.

ШІ здатен генерувати синтетичний голос, який можна додавати до відео. Програми, як **Descript** (URL: <https://www.descript.com>) або **Speechelo**, дозволяють створювати озвучення відео за допомогою ШІ, що допомагає автоматично додавати голосове супроводження до відео, роблячи процес озвучення набагато швидшим.

Переваги використання ШІ в музичному навчанні:

- **Персоналізація:** ШІ дозволяє враховувати індивідуальні потреби та прогрес учнів.
- **Миттєвий зворотний зв'язок:** учні отримують негайну оцінку своїх результатів, що допомагає швидше виправляти помилки.
- **Доступність:** ШІ робить музичне навчання доступним будь-де і будь-коли, зменшуючи необхідність у фізичному присутності в класі.
- **Інтерактивність та мотивація:** використання інтерактивних елементів у навчанні мотивує учнів до практики і саморозвитку.

Використання ШІ на уроках музичного мистецтва в загальноосвітній школі має потенціал значно підвищити ефективність навчання та зробити його більш інтерактивним і доступним. ШІ можна поєднувати з технологіями доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) для створення віртуальних музичних просторів, де учні можуть вивчати музику за допомогою інтерактивного 3D-середовища. Наприклад, учні можуть «зустрічатися» видатних композиторів, грати інструменти на різних інструментах або виконувати оркестрові партії. ШІ, в поєднанні з AR і VR, створює нові можливості для творчого вираження учнів. Віртуальні музичні середовища дозволяють учням експериментувати з музичними інструментами та композицією в 3D-просторі, надаючи їм можливість зануритися в різноманітні музичні світи.

Отже, використання штучного інтелекту в навчанні має великий потенціал для трансформації музичної освіти. Завдяки миттєвому зворотному зв'язку, персоналізованому підходу і можливості працювати в інноваційних музичних середовищах, учні можуть покращувати свої музичні здібності швидше і ефективніше. ШІ дає можливість учням розвивати творчі здібності, отримувати миттєвий зворотний зв'язок і використовувати новітні технології для вивчення музичного мистецтва. Загалом, **ШІ у на уроках музичного мистецтва** відкриває безліч можливостей для учнів і вчителів, покращуючи процес навчання і роблячи його більш ефективним та захоплюючим.

Л. В. Черепанська,

учитель початкових класів комунального закладу «Іркліївський ліцей» Іркліївської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

ЧИТАЄМО ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО УРОКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІГРОВИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Тема. Букви У і у. Письмо великої букви У. Правопис власних назв: країни.

Мета: формувати предметні компетентності: вчити учнів читати слова та речення зі звуком «у»; навчити писати велику букву У, словосполучення, слова та речення; удосконалювати навички правильної вимови та охайного письма; розвивати зв'язне мовлення, пам'ять, фонематичний слух, увагу, кмітливість, інтерес до навчання, увагу, спостережливість; формувати вміння працювати за зразком, в групі, самостійно; ознайомити з історичними пам'ятками країни; поглибити знання про свою країну; виховувати естетичні смаки, старанність, товариськість, бажання працювати і досягати успіху; збагачувати словниковий запас учнів.

Формувати ключові компетентності: уміння вчитися – викликати інтерес до навчання, формувати почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати, мати власну думку, обґрунтовувати її; соціальна – формувати навички роботи в парі, колективі; загальнокультурна – вчити толерантності, мовленнєвій культурі; інформаційно-комунікативна – вдосконалювати вміння аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел.

Тип уроку: інтерактивний урок з використанням ігрових форм навчання

Основний предмет: українська мова.

Галузі, що інтегруються:

- мовно-літературна
- математична
- природнича
- технологічна
- інформатична
- соціальна і здоров'язбережувальна
- громадянська та історична
- мистецька

Обладнання: мультимедійний комплект, конструктор LEGO, контейнери з манкою, синельний дріт, дощечка для письма, пазли, букви, папір, кольорові олівці, грошові знаки, чарівні окуляри.

Хід уроку

Під час проведення уроку використовуються слайди

1. Організація класу

Весела пісенька дзвіночка
Покликала нас на урок,
Я бачу ваші милі личка
І очі з безліччю думок.

Учитель.

- Діти, які думки вас охопили?
 - Про що ви зараз думаєте?
 - Що ви чекаєте від нашого уроку?
- Слайд 3

2. Актуалізація опорних знань.

Загадка-добавлянка.

Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша солов'їна,
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься ... Україна.

Мирослав Артимович

- Що таке Україна?

Вправа «Чарівні окуляри».

Учитель. Я хочу показати вам чарівні окуляри. Той, хто їх одягне, бачить тільки гарне про свою країну. - Моя країна...

Творча робота. (під час виконання творчого завдання формуємо культурну компетентність) Потрібно намалювати Україну у вигляді людини.

3. Мотивація навчальної діяльності

Робота в групах

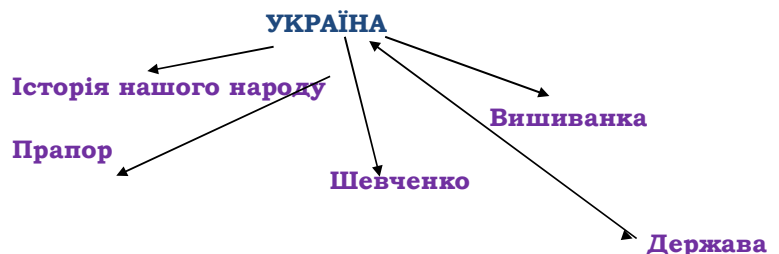
(Виконуючи завдання в групах розвиваємо компетентність навчання впродовж життя)

Гра «Пазли» (Обираючи жовту або синю цеглинку, учні діляться на дві команди).

I група: викладає за допомогою пазлів карту України.

II група: викладає з букв слово Україна і прикріплює його на дошку.

Робота із асоціативним кушем

- Прочитайте слова (Україна, українка, українець, українці).

- Яка буква підкреслена?

- Чому слово Україна написано з великої букви?

4. Вивчення нового матеріалу

Учитель. Як ви гадаєте, з якою буквою ми будемо сьогодні знайомитися?

Слайд 6 (Букви У і у. Письмо великої букви У. Правопис власних назв: країни. Складання речень.)

Оголошення теми і мети уроку

Учитель. Сьогодні на уроці ми подорожуватимемо по нашій країні, країні в якій ми живемо.

- Уявіть себе професором – винахідником «Яким би транспортом ви вирушили у подорож?». Чому?

(Розвиваємо компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, підприємливість та фінансову грамотність, а також формуємо культурну компетентність.)

Проблемна ситуація. Робота із грошовими знаками.

Учитель. Для того щоб вирушити в подорож ми повинні придбати квиток.

- Що для цього потрібно? (гроші)
- Де можна взяти кошти? (у батьків, у друзів, заробити виконавши якусь роботу, організувати ярмарку, продати непотрібні речі...)

Квиток для одного пасажера коштує 10 грн . Чи вистачить 100 грн для того, щоб купити нам квиточки?

(Розвиваємо математичну компетентність).

Слайд 7 (читаємо разом)

Робота з підручником.

Читання слів с. 51 завдання №1.

- Які слова пишуться з великої букви ? Чому?
- З одним словом на вибір скласти речення

Робота за підручником. Ознайомлення з правилом.

Слайд 8 (фізкультхвилинка).

Гімнастика для очей

Робота в зошиті с. 40 завдання 2 .

Розфарбувати предмети , у назвах яких є звук (у). На вибір скласти звукову схему до малюнка.

Підготовчі вправи. Порівняння друкованої та рукописної букви.

- Зіставимо велику букву «У» друковану і рукописну.

- Що у них спільного?

- А що відмінного?

Робота в групах.

Поділ класу на дві команди. Команда дівчаток і команда хлопчиків . Команда дівчаток – це кухарі – кондитери, команда хлопчиків – це інженери – будівельники.

- Написання букви у контейнері з манкою (дівчатка).

- Виготовлення із дроту букву У (хлопчики).

Робота в зошиті: с. 37.

Написання великої букви У, власних назв та списування з друкованого тексту.

Каліграфічне письмо великої букви У.

Слайд (інформаційний текст про країну)

Вправа «Мозковий штурм»

- Що ви знаєте про Україну?
- Чим славиться наш рідний край?

Робота з підручником с. 51 вправа 2.

Учитель. Сідаємо зручно і вирушаємо в подорож по нашій чудовій країні.

Перша наша зупинка у Карпатських горах.

- Чисте гірське повітря, бурхливі потоки і синіючі вершини гір.

- Найвища гора українських Карпат – Говерла, заввишки 2061 м.

- У Карпатах знаходиться до 20% всіх лісів України – це могутні буки, стрункі смереки і ялини.

- Навесні тут можна потрапити в долину нарцисів, улітку – на зелені полонини, а взимку – на блискучі снігові лижні схили.

Наступна зупинка невідома. А допоможе нам РЕБУС. (Кожна дитина отримує завдання).

У кожному слові візьми зазначену букву і склади слово

МАК СІР ІЖАК ВОЛОШКА
3 2 1 1

Відповідь: місто Київ.

- **Наступна зупинка на острові Хортиця.**

- Хортиця – найбільший острів на Дніпрі.

- На острів Хортиця в Запоріжжі знаходиться Запорізька Січ.

- Природа і флора острова істотно відрізняється від материкової.

Наступна зупинка **річка Дніпро**, яка простяглася із півночі на південь нашої країни. Річка Дніпро зародилася близько 6 млн років тому.

Довжина Дніпра — 2 201 км. Це найдовша річка, яка тече Україною.

Проблемна ситуація.

Під час нашої подорожі ми зголодніли, час обідати. Ми розклали свої речі серед густої, пахучої трави, нарубали дров з найближчих дерев та розпалили багаття, щоб зварити козацьку кашу. Скуштувавши смачний куліш, посмакувавши солоденькими цукерочками встали і вирушили далі у свою подорож .

(Розвиваємо екологічну, громадянську та соціальну компетентності).

Наступна зупинка (моря)

Робота з картою України

- Які моря є на півдні нашої країни?

- На якому морі ви відпочивали?

Фізкультхвилинка

Закріплення вивченого матеріалу

Гра з Дідом-Буквоїдом.

- Яку літеру Дід-Буквоїд з'їв у словах?

(Урок, павук, бубон)

Гра « Подумай і скажи».

Запис власних назв на дощечці.

- Які слова утворилися?(Київ, Черкаси, Дніпро).

- Що ці слова означають?

- Як пишуться ці слова ?

Підсумок уроку

Метод « Капелюшки де Боно» з використанням конструктора Lego (учень піднімає цеглинка називає колір англійською мовою і отримує відповідне завдання)

(Розвиваємо здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами.)

Інформація. Що вам відомо про літеру «у»?

Логічний позитив. Для чого люди використовують слова?

Критика. Назвіть слова, що містять літеру «у»?

Почуття та інтуїція. Навіщо потрібно знати літери?

Креативність. Які звуки позначає літера «у»?

Управління процесом. Навіщо потрібні знання, здобуті сьогодні на уроці?

Рефлексія

1. Вправа « Світлофор»:

Червоний колір – було важко

Жовтий колір – нічого не зрозумів.

Зелений колір – у мене все вийшло.

2. Оберіть відповідну цеглинку:

Зелена цеглинка – на уроці мені дуже сподобалося.

Жовта цеглинка – на уроці мені сподобалося.

Червона цеглинка – на уроці мені не сподобалося.

3. Створюємо піраміду настрою із цеглинок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль :Мандрівець, 2012. 180 с.

2. Большакова І.О., Пристінська М.С. Українська мова. Буквар Ч.2 Харків: «Ранок», 2018р.

3. Большакова І.О., Пристінська М.С. Українська мова. Робочий зошит Ч.2.- Харків: «Ранок».

4. Конспекти уроків « Українська мова. Буквар» за підручником Большакова І.О., Пристінська М.С.

5. На урок. <https://naurok.com.ua/prezentaciya-imennik-yak-chastina-movi-343475.html>

6. Відео, ютуб. <https://www.youtube.com/watch?v=9znAKmoG9tg>

7. <https://www.youtube.com/watch?v=dOnDFDJA9D4>

Л. О. Семенюк,

учитель початкових класів Шполянського ліцею №2 Шполянської міської ради ОТГ Черкаської області

ЗАГАДКОВИЙ КОСМОС

РОЗРОБКА УЯВНОЇ ГРИ-ПОДОРОЖІ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мета: ознайомити дітей з поняттям «космос», з будовою сонячної системи, розширювати початкові уявлення про зірки і планети, сформувати стійкий інтерес до пізнання космічного простору, формувати передумови пошукової діяльності, інтелектуальної ініціативи, прищеплювати любов до рідної планети – Земля.

Обладнання: глобус, портрет Ю.О. Гагаріна, демонстраційні таблиці: «Сонячна система», «Сузір'я», «Місяць», виставка книг на космічну тематику, папір, олівці, «зірочки» з добрими побажаннями для дітей.

Хід гри

Учитель. Доброго дня, юні дослідники! Я не дарма зверталась так до вас, дорогі діти. У ваших маленьких серцях є велика жага до знань. Ви хочете все знати, вміти. А хто з вас любить дивитися на зоряне небо? Люди давно спостерігали за зірками і зробили висновок, що в космічному просторі багато дивовижних речей. Космос завжди хвилював, манив до себе мерехтливим сяйвом зірок. Раніше думали, що **зірки** – це вогники, які хтось запалює на небесах. Зоряне небо викликало у людей захоплення і страх. Тепер ми знаємо, що **зірки** – це розпечені газові кулі, а **планети** – велетенські кам'яні або газові кулі, що обертаються навколо зірок.

А чи знаєте ви, хто здійснив свій перший космічний політ 12-15 серпня 1962 р. на кораблі "Схід-4"?

Інформаційна довідка. Перший космічний політ українця Павла Поповича тривав 2 доби 22 години 57 хвилин. На орбіті **Павло Попович** заспівав [відому пісню](#) на слова українського поета-романтика XIX століття [Михайла Петренка](#) "Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю...". Уперше мелодійна українська мова лунала у космосі!

А зараз ми перевіримо, чи можете ви бути справжніми космонавтами і здійснити мандрівку до загадкового космосу. Для цього потрібно розгадати загадки:

- Воду в ріках нагріває, матір-Землю зігріває
(**Сонце**).
- Один пастух багато овець пасе
(**Місяць і зорі**).

Добре, одягаймо космічні скафандри і вирушаймо в подорож.

1 зупинка «Дивовижний космос».

Учитель. Діти, уявіть, що ми покинули нашу рідну планету і опинилися в далекому космосі. Що ж ми там побачили? Ми побачили нашу Сонячну систему. Планети Сонячної системи обертаються навколо Сонця. (Показ демонстраційної таблиці «Сонячна система»).

Сила притягання Сонця не дає планетам розлетітись в різні боки. Наша Земля також обертається навколо Сонця. А ще в космосі ми побачимо зірки. Їх так багато, що навіть не можна полічити! Деякі зірки розташовані певними групами. Вони називаються сузір'ями.

(Демонстрація дітям малюнків найвідоміших сузір'їв).

- У космосі ще є комети. **Комети** – це кулі із льоду, що літають у безмежному космічному просторі.
- Діти, як ви гадаєте, чому ми одягли на себе космічні костюми – скафандри? Так, правильно. У

космосі немає повітря. Яку гарну блакитну планету ми бачимо. Та це ж наша Земля! Давайте наблизимось до нашої рідної планети.

2 зупинка «Земля».

- Із космосу Земля має вигляд блакитної кулі.

(Демонстрація глобусу).

Учитель. Більша частина планети вкрита водою.

Земля – єдина планета в Сонячній системі, на якій є життя. На нашій планеті проживають кілька тисяч народів, які розмовляють п'ятьма тисячами мов. Все живе на Землі утворює оболонку – **біосферу**. До неї входять рослини, тварини, всі живі організми, у тому числі і ми з вами. Давайте відпочинемо і послухаємо казку про нашу Землю.

Казка. Це було дуже-дуже давно. В далекому холодному космосі народилася планета. Вона була дуже самотня. Їй хотілося тепла і світла. Одного разу побачила планета в темряві золотий промінчик. Як вона зраділа! Чимдуж кинулася до такого бажаного світла. Чим ближче вона до нього наближалася, тим світліше і тепліше їй ставало. І ось, нарешті, побачила планета велику мерехтливу зірку. Зірка виблискувала, переливалася, випромінювала тепло і світло. Вирішила планета назавжди залишитись тут.

- Діти, як ви гадаєте про яку планету і зірку говориться в цій казці? Так, про Землю та Сонце. Подарувало Сонце своє тепло Землі. Розтеклися по ній блакитні річки, зашуміли моря та океани. Зародилося життя. Зраділа Земля, коли по ній ступила нога людини. Буде тепер кому обробляти її, дбати про неї. Спочатку так і було. Жила Земля в мирі та злагоді з людиною. Та згодом люди почали нещадно вирубувати ліси, забруднювати повітря. Стало Землі важко дихати. Просить планета у нас допомоги.

- Діти, як можна допомогти Землі? (Відповіді дітей).

Кожен із вас нехай запам'ятає ці заповіді:

1. Люби свою рідну Землю, бо це твій дім.
2. Піклуйся про свою планету, бо вона в нас одна.
3. Не скривдь ні тварини, ні рослини, бо вони теж хочуть жити.
4. Бажай добра іншим і воно повернеться до тебе сторицею.

Пам'ятай! Майбутнє Землі в твоїх руках.

Стоячи на Землі, ми бачили в нічному небі яскраве космічне тіло. Це супутник Землі – **Місяць**. Давайте зробимо зупинку на Місяці.

3 зупинка «Місяць».

- Більшу частину поверхні Місяця займають гори. (Вихователь демонструє зображення поверхні Місяця).

- На супутникові Земля не має ні води, ні повітря. Маса планети у 81 раз менша за масу Землі. Від Землі до Місяця – 384 400 км. На ракеті до нього летіти 3 дні. А якщо іти пішки – 50 років.

Місяць світить не власним світлом, а відбиває сонячне проміння. Це єдина планета, на якій побували люди. Вік Місяця приблизно дорівнює вікові Землі. Давні римляни називали Місяць **«Луна»**. А стародавні греки вірили, що Місяць – це богиня, прекрасна дівчина, сестра бога Сонця. А тепер нам час повертатися додому, бо нас ще чекає вікторина та цікава гра.

Космічна фізкультхвилинка

- Ми в ракету дружно сіли (**імітація**).
- І у космос полетіли (**махи руками**).
- Повз малі планети й зорі (**стрибки**).
- Летимо як метеори (**біг на місці**).
- Обігнали ми комету і вернулись на планету.

Учитель. Діти, ви дізналися багато нового під час нашої уявної мандрівки. Тож давайте проведемо вікторину. Хто правильно відповість на запитання, отримає зірочку із побажанням.

ВІКТОРИНА

1. Як називаються люди, що літають у космос?
2. Хто з українців побував у космосі?
3. Як називається супутник Землі?
4. Що таке сузір'я?
5. Чому Землю називають блакитною планетою?
6. Назвіть космічні тіла.
7. Як називається одяг космонавта?
8. Чому на Місяці не можна дихати?
9. Що таке комета?
10. Назвіть сузір'я.

Учитель. Молодці! Ви були уважними. Хто хоче більше дізнатися цікавого про космос, може взяти в бібліотеці дитячі енциклопедії «Все про космос», «Астрономія», «Наша планета».

- А тепер давайте пограємо в цікаву гру.

Гра «Зустріч з прибульцями».

Учитель. Діти, уявіть, що нашу Землю відвідали прибульці з далеких зірок. Давайте пофантазуємо, який зовнішній вигляд вони мають.

(Розповіді дітей).

- Покажіть жестами, що ви маєте добрі наміри відносно гостей. Розкажіть, щоб ви хотіли отримати в подарунок від космічних прибульців та що б подарували їм? Заспівайте гостям свою улюблену пісню, запропонуйте страви нашої кухні.

- А тепер уявімо, що космічний зонд насправді виявив життя на далекій планеті. У вас є можливість за

допомогою малюнка розповісти інопланетянам про нашу Землю. У вас на парті лежить папір і олівці. Спробуйте намалювати своє послання. Малюнок повинен бути чітким і передати максимум інформації про нашу планету. (Творча робота дітей).

- А тепер покажіть малюнки і розкажіть, що б ви хотіли розповісти про нас інопланетянам.

Підсумок заняття.

Учитель. Чим сподобалася вам наша уявна гра? Я вірю, що серед вас, дорогі діти, є майбутні вчені, дослідники, космонавти. Саме вам відкривати нові зірки та подорожувати на далекі планети. Ви любите читати книги фантастів та дивитися фільми про космічні пригоди. Вам, діти, розгадувати таємниці зоряного неба. Для цього потрібно старанно навчатися, бути допитливими та вірити в наше щасливе майбутнє нашої голубої планети Земля.

Блакитні простори, зелені ліси

—Ніде не знайдеш ти такої краси.

У космосі є ще багато планет,

Немає лишень життя там прикмет.

Ти наша домівка, планета Земля,

Ти гарна і зблизька, красива здала.

Дивуються інші планети всі щиро:

«Яка ж ти, сестричко, блакитно-вродлива!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Железняк Г.В. Найцікавіше про Космос у запитаннях і відповідях [Текст] : для дітей серед. та старш. шк. віку. Харків : Торнадо, 2007. 96 с.: іл. - ISBN 966-635-715-1

2. Паркер С. Наука та космос [Текст] : для молодш. шк. віку; пер. з англ. А. А. Супрун. Київ : Перо, 2007. - 96 с.: іл. (100 запитань і відповідей).

3. Енциклопедія космосу. Промінь, 2023. 352 с.

4. Конспект заняття і довідки. URL: <https://vseosvita.ua/library/konspekt-zanatta-z-dovkilla-cej-zagadkovij-kosmos-464511.html>

Н.В. Коваленко,

учитель початкових класів Смілянської ЗОШ I-III ступенів №10
Смілянської міської ради

МИЛОСЕРДЯ: ЩО ЦЕ ТАКЕ?

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

МЕТА: розглянути почуття милосердя та його моральні принципи; проблему гніву та нестриманості; ознайомитись із почуттям егоїзму, роздратування; розкрити корінну їх причину та навчитися позбавлятися; формувати почуття милосердя, співпереживання, співчуття, стриманості та вміння володіти своїми емоціями.

Перебіг заходу

ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ. ОГолошення теми ЗАНЯТТЯ

Вправа «Намалюй емоцію». (Закрити очі, зануритись в себе, уявити себе смайликом, що відчути, намалюйте цей смайлик на листочку).

Вчитель. На цьому занятті пошук скарбів продовжується, нами буде знайдено ще одну перлину, яка наповнить наші серця. Будемо розглядати різні почуття, які притаманні людям, навчимося їх розрізняти, позбавлятися деяких з них або розвивати їх в собі, жити щасливо і радіти життю.

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вправа «Послухай своє сердечко».

Вчитель. Сьогодні у нас заняття особливе тому, що воно має торкнутися не тільки розуму, а найперше – серця. Зачепити струну кожного сердечка, щоб заговорила душа.

Покладіть долоньку на груди і послухайте своє сердечко. Я думаю, воно допоможе вам дати відповідь на такі запитання:

1. Що, саме для вас, означає слово «Милосердя».
2. Як розділити радість і печаль іншої людини?
3. Як співчувати й виявляти милосердя словом і ділом?

Отже, спробуємо знайти відповіді на ці запитання.

Вчитель. Живучи серед людей, спілкуючись з ними, ми бачимо чимало таких, хто потребує нашої участі: допомоги, доброго слова, співчуття. Глибоким змістом наповнене українське прислів'я: «Поділена біда – півбіди, поділена радість – подвійна радість».

Пригадаймо, що чемність, увага, доброзичливість – основні помічники у спілкування людини з людиною у будь-якій ситуації.

Легко спілкуватися зі щасливою людиною, з нею добре, весело. Але ж, коли у людини біда, горе, вона впадає у розпач, відчай, і потребує особливого ставлення. Треба вміти заспокоїти її, втішити, знайти слова підтримки.

Розділити радість або горе з іншими є людським обов'язком кожного.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Читання учнями оповідання «Покинуте кошеня» Василя Сухомлинського (Дивоцвіт дитинства. Київ: Плеяди, 2005. С. 45)

Хтось виніс з хати маленьке, сіре кошенятко і пустив його на дорогу. Сидить кошеня та й нявчить. Бо хоче додому до матусі. Проходять люди, дивляться на кошеня. Хто сумно кивав головою, а хто сміється. Хто жаліє: бідне кошенятко, та йде далі.

Настав вечір. Зайшло сонце. Страшно стало кошеняті. Притулилось до куца й сидить – тремтить. Поверталася зі школи маленька Наталочка. Чує – нявчить кошеня. Вона не сказала ані слова, а взяла кошеня і понесла додому. Пригорнулось кошенятко до дівчинки. Замуркотіло. Раде-радісінке, і забрала Наталочка кошенятко додому, щоб зігріти, нагодувати.

Запитання і завдання до оповідання:

- Який вчинок зробила Наталочка на відміну від інших людей?
- Хто із вас зробив в житті милосердний вчинок?
- Як би ви діяли на місці Наталочки?

2. Бесіда. Милосердя – це почуття, яке виявляється разом з такими людськими проявами як співчуття, жаль, прагнення допомогти, прагнення справедливості.

- Що означає «бути милосердним»?
- Щоб було, коли б на світі бракувало милосердних людей?

Бути милосердним – це безкорисливо ділитися з нужденними, піклуватися про немічних, хворих, допомагати слабим, літнім людям, дітям-сиротам. Милосердям і благодійністю керує простий принцип людського співжиття: «Можеш – допоможи!»

У християнстві милосердя розглядається як найвищий ступінь духовної досконалості людини, основний закон людського життя. Біблія зазначає: «Будьте милосердні, як і Отець наш Небесний є милосердний», «Возлюби ближнього як самого себе». Дотримання цих заповідей означає робити добро іншим, пробуджує любов людини до людини.

Яка протилежна риса милосердя?

Егоїзм – самозакоханість, завищена самооцінка, перебільшення своїх заслуг і значення.

Певною мірою егоїзм притаманний кожній людині, він спонукає її до успіху, до самоутвердження, до захисту своєї гідності до самовдосконалення. Але дуже погано, коли егоїзм цілковито оволодіває людиною. Тоді вона стає пихатою самовпевненою, жадібною, вимагає від інших постійної уваги і тільки до власної персони.

3. Робота в групах

Клас об'єднується у групи. Кожна з них пропонує свій варіант поведінки у наведених нижче ситуаціях, збунтовує його.

- Літня жінка несе важку валізу.
- Учень забув дома ручку, підручник.
- Однокласниця плаче, бо отримала з контрольної погану оцінку.
- Ваш товариш загубив гроші, які потрібно здати на екскурсію.

- Ви зайняті справою вдома, а мама просить піти у магазин.

- Кожного дня ви бачите біля магазину стареньку бабусю, яка просить трохи грошей на хліб.

4. Гра «Сонечко милосердя»

Діти стають у коло. Вчитель просить їх розповісти про якісь милосердні вчинки, які роблять люди стосовно одне до одного. Кожна розповідь нагороджується «сонечком милосердя», яке вирізається з кольорового паперу. Той, хто отримує найбільше сонечок, стає «сонечком милосердя».

«Сонечко» підходить до будь-кого у колі, торкається своїм промінчиком і дарує якийсь сонячний дарунок. Наприклад, сонячного зайчика, сонячного промінчика, сонячного бантика, теплий день. Кожен має розповісти про те, як подарунок сонечка допоможе в скрутний час. Наприклад, сонячні зайчики допоможуть знайти дорогу додому, сонячний промінчик гріє взимку.

Коли сонечко не може придумати, що воно подарує тій чи іншій дитині, вона сама просить у сонечка подарунок.

5. Вправа «Правильно – не правильно»

- Чи притаманні милосердні людині такі почуття як гнів та нестриманість?
- А чи правильно, що, якщо твій друг часто гнівається на тебе, його роздратовують твої слова?
- Правильно радитись, ділитися турботами, радіощами з найріднішою і наймилосерднішою людиною в житті кожної людини – мамою?
- Правильно роздратовуватися, коли тебе просять щось допомогти, а в тебе немає часу?

6. Дослідження «Чому виникає почуття гніву?». Групова робота. Дослідити: Як виявити, що людина розгнівана? Чому виникають такі почуття як гнів, роздратування? Чи можна подолати це почуття?

Гнів – найбільш шалене людське почуття. Він включає дуже сильні емоції і тому тісно межує з гріхом. «Гнівайтесь, те не грішіть, - сонце нехай не заходить у вашому гніві» (Еф. 4:26). Коли ми гніваємося, ми знаходимося в небезпеці скоєння гріха. Якщо ми повинні гніватися і не грішити, ми повинні гніватися ні на що інше, як на гнів.

- Ти можеш виявити його?

Коли гнів знаходиться поза межами контролю, він робить великі збитки. Людина настільки розгнівана, що хоче вдарити кого-небудь, причинити біль, в такому випадку вона сильно грішить. Такий стан називається втратою контролю над емоціями.

- Ти можеш стримати його?

Стримати гнів означає стримати його в собі. Деякі люди не контролюють свої емоції і проявляють свій гнів відкрито. Інші мають ті ж самі гнівні емоції, але стримують їх в собі і намагаються затаїти.

- Ти можеш признатися в тому, що ти гніваєшся?

Найкращий засіб подолати гнівні почуття – це зізнатися самому собі потім рідним або Богу про них.

7. Практична робота

Вчитель на очах дітей збовтує закриту пляшку газованої мінеральної води. Гнів, який знаходиться в середині пляшки або в нас, спричиняє біль і продовжує ярити душу. Він перетворюється в почуття образи і гіркоти. І тому це може призвести як до депресії, так і до багатьох фізичних хвороб. Тобто, пляшка може розірватися.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, ВМІНЬ

1. Гра «Продовжити речення, визначивши свою поведінку у поданих ситуаціях»

Мама прийшла втомлена з роботи, і я ...

- Маленький братик сумує, і я ...
- Квітка у вазоні опустила листочки, і я ...
- Друг захворів, і я ...
- У сестрички не виходить задача, і я ...
- Сліпий чоловік підійшов до пішохідного переходу, і я ...
- У старенької бабусі-сусідки загубилася кішка, і я ...

Причини роздратування. Складання асоціативного куца «Власне «Я».

Демонстрація ситуації, які можуть породжувати гнів.

ЩО ТИ РОБИШ, КОЛИ ТЕБЕ ПРИНИЖУЮТЬ:

- Однокласник поламав тобі ручку.
- На перерві ненароком штовхнули.
- Сусід по парті обізвав тебе брутальним словом.

ЩО ТИ РОБИШ, КОЛИ ТИ НЕ МОЖЕШ ПОСТУПАТИ ПО-СВОЄМУ:

- Твої однокласники на перерві грають у футбол, а тобі потрібно чергувати у класі.
- Батьки довгий час забороняють грати у комп'ютерні ігри.
- Мама попросила тебе допомагати хворій бабусі по господарству, коли в той час сусідські діти катаються на ковзанці.

ЩО ТИ РОБИШ, КОЛИ КОГОСЬ ЗВЕЛИЧУЮТЬ НАД ТОБОЮ:

- Батьки дуже часто ставлять у приклад твого старшого брата.
- Ти мрієш стати лідером класної групи, але група тобі весь час не довіряє, ставлячи на цю посаду іншого.

Творче завдання «Закони милосердя»

Вчитель. Уявіть собі, що вас запрошують в країну, якою править милосердний король. Поділіть дітей на групи і попросіть їх розповісти, які закони милосердя прийняті в цій країні для людей, тварин, птахів. Наприклад, раз на тиждень кожна багата людина має запросити до себе в гості бідного, нагодувати його смачним обідом, подарувати йому якийсь дарунок; протягом зими кожен має зробити гідівничку для птахів.

5. Тест «Чи властиве вам милосердя?»

1. Якщо хтось плаче, то ви:

- а) прагнете допомогти, заспокоїти – 3 бали;
- б) з'ясуєте причину того, що трапилося – 2 бали;
- в) не звернете уваги, з кожним може так бути – 1 бал.

2. Вам на день народження подарували новий велосипед. На вулиці до вас звертається сусід із проханням дати на ньому покататися. Ви:

- а) знайдете причину відмови – 2 бали;
- б) дасте покататися – 3 бали;
- в) порадите йому, щоб він теж попросив у батьків такий самий подарунок – 1 бал.

3. Якщо ви комусь допомагаєте, то чекаєте за це винагороди:

- а) так – 1 бал;
- б) ні – 3 бали;
- в) можете на це розраховувати – 2 бали.

4. Ваші однолітки, які жебракують на вулиці, що викликають у вас співчуття:

- а) ні – 2 бали;
- б) це не моя справа, нехай міліція займається ними – 1 бал;
- в) так – 3 бали.

5. У вашій присутності літній людині стало погано. Ви:

- а) покличете на допомогу когось із дорослих – 2 бали;
- б) запропонуєте власну допомогу – 3 бали;
- в) не звернете уваги – 1 бал.

Підрахуйте бали.

12 – 15 балів – вам властиве співчуття, ви завжди пригнете допомоги іншим людям.

8 – 11 балів – у своїх вчинках ви частіше вагаєтеся між байдужістю до людей і бажанням їм допомогти. Не дозволяйте егоїзму керувати вашою поведінкою.

5 – 7 балів – проблеми інших людей вас не цікавлять. Егоїзм, власний спокій і байдужість визначають більшість ваших вчинків. Не забувайте: «як ви, так і до вас».

РЕФЛЕКСІЯ

1. Малюнок «День милосердя»

Прочитайте прислів'я: «Добре серце за чужу біду болить».

Запропонуйте дітям розповісти, що людина з добрим серцем може зробити для бідних, обезболених і голодних людей. Потім діти мають уявити, що на всій землі люди стали святкувати День милосердя і розповісти, які милосердні вчинки вони зроблять цього дня. Після цього діти з паперу вирізають сердечко, а в ньому малюють тих, кому і як допомогли їх милосердні вчинки, милосердні вчинки їхніх друзів.

2. Яку розглянули рису характеру і проблему пов'язану з нею? (милосердя та егоїзм)

- Яку перлину знайдено? (Милосердя)
Наповніть нею свої серця.
Вписування цієї якості в моделі дитячих сердець.

Вправа «Коло добра».

- Подаруємо посмішку зі смайликами, які намалювали на початку заняття своїм товаришам і передамо тепло своїх долонь один одному.

Вчитель. Нехай буде між нами істина свята: «Наш світ врятує лиш милосердя й доброта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В.М., Григора В.В. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007.

2. Захаренко О. А. Слово до нащадків. Київ: СПД Богданова А. М., 2006.

3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реальності наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 321 с.

4. Красоткіна Н. Г. Виховні заходи. 1-4 класи. Тернопіль: Мандрівець, 2006.

5. Фесенко В.І., Фесенко О. В., Бакіна Т. С. Етика: Підручник для 5 кл. Київ: Навч. книга, 2005.

6. Найвищі моральні цінності та ціннісні орієнтації у житті людини. URL: https://pidruchniki.com/81032/etika_ta_estetika/dobro

7. Приказки-збірка-народ-скаже-як-зав'яже.URL: <https://mala.storinka.org/>

Л.О. Осауленко,

учитель української мови та літератури Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

СТЕЖКОЮ ДОБРОТИ

РОЗРОБКА ВИХОВНОЇ ГОДИНИ ДЛЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: розширити знання учнів про доброту, її значення в житті людини; формувати ціннісне ставлення до оточуючих, почуття чуйності і доброзичливості; виховувати потребу дітей у здійсненні добрих вчинків, у вияві милосердя, людяності, шанобливого ставлення до старших.

Обладнання: дошка, дід Добрик (іграшка), смайлики (добро і зло), кольорові смужки, девіз, відеозапис фізкультхвилини «Бедрик», прислів'я, квіточки, дерево, презентація, цукерки з смайликами, костюми Добра і Зла.

ХІД ВИХОВНОЇ ГОДИНИ

1. Скринька гарного настрою.

Учитель. Доброго дня діти! Поверніться один до одного і подаруйте посмішку: лагідну, щирі і веселу.

Давайте усмішки всім дарувати:

І друзям, і вчительці, і мамі, і татові.

Хай радість злітає у небо, як птах,

І добрі слова у всіх на устах.

- Усміхніться друзям, подаруйте усмішки мені.

2. Розминка «Побажання».

Учитель. Сьогодні до нас на виховну годину завітав гість, якого звати Добрик. Як ви гадаєте чому у нього таке ім'я? Відповіді дітей.

Добрик дуже добрий, якщо його взяти у руки, він говорить гарні, добрі, щирі побажання. Давайте перевіряємо?

(Діти передають по колу талісман уроку – м'яку іграшку Добрик – і висловлюють побажання: «Я хочу побачити тобі ... (здоров'я, гарного настрою, удачі тощо)»

1. Вправа «Мікрофон».

Учитель. Який настрій супроводжував вас, коли висловлювали побажання і отримували приємні слова один від одного? Вам було приємно?

2. Кольорова рефлексія.

Учитель. А які бувають люди за характером?

- злі, горді, жадібні, заздрісні, жорстокі
- добрі, щедрі, доброзичливі, милосердні, чесні

Я називатиму слова, а ви виберіть кольорову смужку, яка асоціюється із цим словом: **любов, щастя, смуток, усмішка, сльози, радість.**

Які кольори ви залишите на сьогоднішнє заняття? Чому?

Отож, щоб настрої наш залишався гарним, прочитаємо девіз нашого заняття (девіз прикріплений на дошці):

Запам'ятай, моя дитино, з юних літ
На все життя, щоб знала, як прожити.

Людина для добра приходить в світ
Й покликана завжди добро творити.

В.Сухомлинський

Слово вчителя: Як ви здогадалися сьогодні ми поведемо розмову про доброту – дуже важливий і потрібний для кожного з нас риси людини. Але спочатку я хочу запропонувати вашій увазі невеличке оповіданнячко.

ДОБРИЙ ПЕТРИК

В одному місті жив-був хлопчик на ім'я Петрик. Петрик дуже хотів мати багато друзів. Але він зовсім не вмів дружити, а вмів тільки битися

Одного разу Петрик побачив на дорозі велику калюжу з різнокольоровими брудними плямами. Він підійшов ближче, щоб краще розглянути її. І раптом проїжджаючий повз автомобіль обляпав його водою з ніг до голови.

Петрик, весь мокрий і брудний, хотів було бігти додому. Але тут помітив, що знаходиться всередині прозорої великої мильної бульбашки. Спочатку Петрик дуже здивувався і почав її розглядати. Але потім злякався, бо зрозумів: вибратися з бульбашки він не зможе. Вона була дуже міцною і ніяк не хотіла лопатися.

З того часу всі погані справи Петрика назад до нього ж і повертались. Наприклад: намагається Петрик кого-небудь вдарити, а бульбашка удари йому назад повертає.

Так він і ходив кілька днів в бульбашці. Битися боявся, адже себе бити боляче і нецікаво. Грати одному нудно. А от бульбашки ніяк не міг позбутися.

Петрик сидів на лавочці на дитячому майданчику і спостерігав, як весело грають діти. Раптом він побачив дуже симпатичну дівчинку з лялькою. Дівчинка не знала, що Петрик любить битися, і не злякалася його, а, навпаки, покликкала грати. Петрик дуже зрадів і вирішив пригостити дівчинку яблуком, яке було у нього в кишені. Він простягнув їй яблуко, і тут сталося диво – бульбашка лопнула! Петрик був просто щасливий. Нарешті він звільнився!

Коли Петрик прийшов додому, він побачив на столі два великих яблука.

– Дивно, – подумав Петрик, – звідки б їм тут взятися? Адже останнє яблуко я подарував дівчинці у дворі.

З тих пір Петрик робив тільки добрі справи. Адже в бульбашку йому більше не хотілося!

Автор: Ірина Маніченко

БЕСІДА

- Про кого йдеться в оповіданні?
- Яким був хлопчик спочатку?
- Яка подія сталася з хлопчиком?
- Від чого стало Петрику боляче і прикро?
- Чому хлопчик потрапив у бульбашку?
- Чому Петрик не міг звільнитися з бульбашки?
- Що допомогло Петрику звільнитися з бульбашки?

• Які дива відбувалися у Петрика, після того, як він зробить комусь добру справу?

- Ким став хлопчик?

Учитель. Пам'ятайте, якщо ви будете робити комусь зло то воно буде повертатися вам злом. Якщо ви будете робити добро то вам буде повертатися добро в подвійному розмірі.

ЗАПИТАННЯ ДО УЧНІВ:

- Як ви розумієте слово «добрий»?
- Я пропоную вам пограти гру яка називається „Так чи ні“

ТАК ЧИ НІ

Умови гри: якщо добра людина повинна робити те, що я називаю, ви плескаєте у долоні, а якщо ні, то нічого не робите.

- Робити комусь зло, якщо ніхто не бачить.
- Допомогати мамі мити посуд.

- Не вмиватися.
- Берегти рідну природу та охороняти її.
- Шанувати працю інших людей.
- Галасувати, коли хтось відпочиває.
- Бути вихованим, стриманим.
- Обманювати, сваритися, хвалитися.
- Насміхатися з чужого горя.
- Не слухати батьків.
- Ображати інших.
- Красти.
- Захищати слабшого.
- Допомогати друзям у біді.

Слово вчителя. Бачу, що ви знаєте, що має робити добра людина. Бути добрим – це значить допомагати одне одному у біді, дарувати радість знайомим і незнайомим людям, захищати молодших і піклуватися про старших.

А до нас завітав, ще один гість, – Бедрик. Ми трішки засиділися, давайте разом з Бедриком розізнаємося?

Фізкультхвилинка (відео)

Бедрик крильцями махає
І на квіточки сідає,
Знов злітає догори –
Крильця роблять раз, два, три!
Вниз летить і догори –
Крильця роблять раз, два, три!
Бедрик добре серце має:
Квіти в спеку поливає,
Витирає бруд з кори –
Лапки роблять раз, два, три!
Навіть, як гудуть вітри,
Лапки роблять раз, два, три!

Вчитель. Молодці, бачите який Бедрик у нас працюючий, а чи добрий він? (відповіді дітей)

Яку добру справу ви робите?
(відповіді дітей)

У нас є учні, які підготували віршики. Давайте попросимо їх розповісти їх нам. (виступ дітей)

Дитина 1.

*Зайченятко в ямку впало,
Задню лапку поламало.
Сунуть хмари волохаті,
Горе тому зайченяті.*

Дитина 2.

*Я візьму його додому,
Постелю йому солому.
Кішку вижену із хати,
Буду зайку годувати.*

Дитина 3.

*Дам капусточки пелюстку,
Потім – моркву на закуску.
Як стрибатиме у хаті,
Пуцу в поле пострибати.*

Разом:

Чи повернеться, чи ні –
Буде радісно мені

Учитель. Отже, я бачу, що ви прагнете чинити добро. І це дуже правильно, адже воно приносить радість оточуючим.

БЕСІДА

Яка людина у вашому житті є найдобрішою, найласкавішою? (Мама)

У народі кажуть: «Біля сонця тепло, а біля матері добре». Як ви гадаєте, чому?

Як ви піклуєтесь про своїх матусь? Чи допомагаєте по господарству?

Слово вчителя. Треба завжди пам'ятати, що на добро, зроблене для вас іншими, треба відповідати також добром.

Доброта, як чарівні ліки, здатна вилікувати від суму, скрути, безпорадності. Тож не слід забувати про це. Добро кожного ранку сіє насіння доброти в дитячі серденька. Чому в дитячих? А тому, що

тільки в маленькому дитячому серці здатне прорости будь-яке насіння. Адже Зло теж не спить. Хоча воно й ліниве, і встає значно пізніше, усе ж устигає порозкидати зле насіння. Буває, ростуть в одному серці Добро і Зло, борючись одне з одним. Тому діти інколи роблять погані вчинки. Тоді все залежить від самої дитини: яке насіння захоче вона виплекати у своєму серці, те й проросте.

(Стук у двері. Заходять Добро та Зло)

Учитель. Ви хто?

Зло. Я – Зло, підступне, лихе, сердите, нечемне, безжальне, ходжу по світу і сію в серця людей зерна чортополоху злючого. У чиему серці воно проросте – стане моїм рабом, прислужником, злою людиною.

Добро. А я – Добро. Мандрую світом та сію в серденька насіння чарівних квітів доброти. У кого в серці проросте моя зернина, той перемагає зло і стає поборником добра. Стає доброю людиною.

Зло. Ми постійно змагаємось. Нажаль, Добро поки у світі перемагає, але не завжди, там де перемагаю я – ведуться війни, бійки, процвітає чорним цвітом зло.

Учитель. Діти, нині ми перебуваємо безпосередньо в центрі історичних подій. Уже два роки, як росія здійснила широкомасштабне вторгнення в Україну. Увесь український народ згуртувався проти ворога.

Бесіда.

- Діти, що для вас війна? (відповіді дітей)
- Скажіть, війна – це зло? (відповіді дітей)
- Як ми зможемо подолати це зло? (відповіді дітей)

Добро. Діти, а як ви думаете, що відбувається там, де перемагаю я – Добро? (відповіді дітей)

Учитель. А що це у вас у руках?

Зло. Це і є наші символічні квіточки. Зараз ми їх роздамо дітям, а вони нехай вибирають, добро чи зло.

Добро. У мене квіточки жовті – кольору сонця, блакитні – кольору неба, червоні – кольору кохання, рожеві – кольору яблуневого цвіту.

Зло. Ой, ой, ой, подумаш. А у мене лише одного кольору – чорного. Це колір смутку, заздрості, злості, горя, бід. Цей колір найкращий.

Учитель. Погляньте, друзі на дошку. Тут дерево Добра і Зла. Але я не хотіла сама малювати квіточки, бо хочу, щоб ви вирішили, яким цвітом заквітує це дерево. То ж давайте допоможемо Добру перемогти Зло, щоб у думках і серцях дітей ніколи не проросло чорне насіння. Оберіть квіточку, яка вам до серця, підійдіть до деревця і подаруйте йому. І тоді побачимо, яким стане деревце.

(Діти прикріплюють квіти. Зло сердиться, заважає, підмовляє, а Добро дякує за квіти)

Вчитель. Подивіться діти, якими кольорами засіяло деревце? Вони схожі з тими кольорами, які ви підібрали на початку?

Нехай ніколи не затьмарить вашу душу зла справа. Хай тепло ваших сердець зігріває усіх – і рідних, і друзів, і навіть незнайомих людей. І тоді настане час, коли ви зможете сказати: «Я роблю важливу справу – приношу людям радість!»

(презентація під пісню Н. Май «Даруй добро»)

У мене для вас є гостинці цукерки, але вони не прості вони з смайликом доброти. Цукерку ви можете з'їсти, а смайлик залиште для себе, хай він завжди вам нагадує про те, щоб ви були добрими, щедрі і згадували все те, про що ми з вами розмовляли під час заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях /авт.-упоряд. М. Є. Канцедаль, О. М. Кравцова.— Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006.— 384 с.

2. Сучасні форми проведення годин класного керівника.
3. URL: <https://vseosvita.ua/library/sucasni-formi-provedenna-godin-klasного-kerivnika-49731.html>
4. Казка про доброго Петрика.
5. URL: <https://dytpsyholog.com/2015/03/28/казка-про-доброго-петрика/>
6. У світі цікавої лексикології.
7. URL: http://moyblogurokdobra.blogspot.com/p/blog-page_32.html

8. Добра не оціниш, поки його сам не зробиш.
9. URL: <https://nuschool.eu/method/literature/287.html>
10. Виховний захід «Людина починається з добра»
11. URL: <https://naurok.com.ua/vihovniy-zahid-lyudina-pochinaetsya-z-dobra-396747.html>
12. Виховна година «Подорож у країну Вихованості»
13. URL: <https://naurok.com.ua/vihovna-godina-na-temu-podorozh-u-kra-nu-vihovanosti-106708.html>

Н.П. Алілуйко,

учитель початкових класів Тальнівського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1-гімназія" Тальнівської міської ради Черкаської області

ТАЛЬНІВЩИНО, СВЯТА МОЯ КОЛИСКО!

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: формувати ключові компетентності:

- вміння вчитися: Дати дітям загальне розуміння про маленьку батьківщину- частину України. Ознайомитися з населеним пунктом, в якому живемо;
- громадянську: вчити працювати в колективі, самостійно, в парах, групах;
- загальнокультурну: виховувати культуру мовлення, вміння говорити літературною мовою, театралізувати;
- соціальну: розвивати важливість пізнання історії рідного краю;
- предметну: виховувати любов до рідного краю та України.

Обладнання: альбом, «моє рідне місто», виставка книг письменників Тальнівщини (В.І Нерубайського, М.Вовка, І.А Нерубайського), маски казкових героїв, макет дерева побажань, мультфільм про трипільців.

Хід заходу

Вчитель. Тальнівщина - край, багатий працюючими та творчими людьми, має древню хліборобську історію. Навіть єгипетські піраміди молодші за трипільські поселення-гіганти, віднайдені на території району.

Щасливі ми, що народились і живемо на барвінком уквітчаній, зеленню закосиченій предковічній прадідівській українській землі.

Тут корінь нашого українського народу, що сягає сивої давнини. І наше сьогоднішнє свято приурочене єднанню минулого і сьогодення.

Адже буття народу - у його душі,
Життя народу у його оселі.

Учень. Ми, українці, нація прадавня,
На цій Землі — багато тисяч літ.
Культурою й традиціями славна,
І багатючий в нас духовний світ.
Учень. Як із давніх пір ведеться, -
Хліб святий до свята подається!
Хлібом-сіллю Вас ми зустрічаєм.
І у нас на святі всіх вітаєм!

Вчитель. Хліб і сіль на вишитому рушнику – одвічні людські символи українців, висока ознака гостинності нашого українського народу. Прийняти рушник, поцілувати хліб символізувало духовну єдність, злагоду, глибоку пошану і повагу.

Вчитель

Просимо прийняти хліб – сіль господаря нашої шкільної оселі, як символ єднання двох поколінь сивочолої мудрості і таких ще молодих зелених паростків майбутнього України.

Учень. Хліб і пісня, праця і дозвілля -

В українців так було віки.
Звичаї ці линуть від Трипільля,
Від води прадавньої ріки.

Учень. Вишита колоссям і калиною,
Вигойдана співом солов'я,
Звешся величаво - Україною,
Земле зачарована моя.

Учень. У всіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустиня,
Аніж земний в чужині рай.

Їм красить все їх рідний край.

Нема без кореня рослини,

А нас, людей, без Батьківщини.

Учень. Моя Україна – широкі простори:
Поля і левади, долини і гори...

Молитва і пісня, і слово натхненне,

--З чого почалась Україна для мене?..

Чи з пісні тієї, що в небо злітає,

Чи з рідної мови, що звуками грає,

А чи з «Отчєнашу», що мати навчає?..

Вчитель. Із пісні, дитино, що в небо злітає,

Із рідної мови, що звуками грає,

Із тої молитви, що мати навчає,

Твоя Україна себе починає..

Пісня «Де найкраща є земля»

Учень. Земля моя, земля найкраща в світі,
Ось тут моє коріння і рідня.

Бо тут мого дитинства сонце світить,

Я тут расту і тут живу щодня.

Учень. Моя батьківщина - це наша сім'я,

Затишний куточок і хата.
Це мама, татусь, бабуся, дідусь і я.
Всі рідні і друзів багато.

Учень. Моя Батьківщина – ліси і поля.
Від них в нас і радість і сила,
Це та найсвітліша і рідна земля,
Що кожного з нас народила.

Д. Павличко «Де найкраще місце на землі»

Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій став,
На стежині сонце я зустрів,
Привітав його і запитав:
— Всі народи бачиш ти з висот,
Всі долини і гірські шпилі.
Де ж найбільший на землі народ?
Де ж найкраще місце на землі?
Сонце усміхнулося здаля:

— Правда, все я бачу з висоти.
Всі народи рівні. А земля
Там найкраща, де вродився ти!
Виростаю, дитино, й пам'ятаю:
Батьківщина – то найкращий рай!

Казка «Де найкраще в світі жити?»

Марія Морозенко

У зеленому ярочку, Біля синього струмочка
Раз зібралися звірята Стали думати – гадати:
«Де найкраще в світі жити?»

Каже зайчик: – Знаменита

У лісочку нірка є,
Царство славнеє моє.

Нірка затишна,
тепленька,
Мохом встелена м'якеньким
Вовк за мною гнатись стане,
Скочу в нірку – не дістане.

Жаба квакнула сердито: –

Кажеш, нірка знаменита?

Твоя хатка, кожен знає,

Від біди не заховає.

Ква-ква, що пусте молоти.

Дім найкращий, це болото.

Взимку вас мороз лякає,

Влітку сонце припікає.

А мені, в болоті дивнім,

І не жарко, і не зимно.

Засміявся горобець:

– Ну, і жаба, молодець!

Цвінь-цвірінь, всіх розсмішила,

Що болото розхвалила.

А про Чаплю ти забула?

Цвінь-цвірінь, усі ми чули,

Що в болоті та у лісі

Страшно жити. А у стрісі

Дім найкращий, найлюбіший,

Найбагатший, найсмачніший.

Цвінь-цвірінь, завжди зернинку

Я знайду біля будинку.

Бджілка крильця опустила,

Біля зайчика присіла:

– В мене часу небагато,

Бо я мушу працювати.

Але на таку розмову

Я скажу вам своє слово.

Є на пасіці старенькій

Вулик з дощечок гарненький,

То мій дім. Весь день літаю,

З квіточок нектар збираю.

А на ніч, забувши втому,

Поспішаю я додому.

Заперечу вам усім:

Вулик – ось найкращий дім!

Мишка тонко пропищала:

– Мама так мене навчала:

«Не ходи, моя маленька,
На ту пасіку гарненьку.
Не ходи, моя дитино,
Бо ти там умиш загинеш.
Біжи в поле, у пшениці
Завжди є чим поживитись...
Довго ще, мабуть, малята,
Сперечалися б звірята.
Та в цю пору до ярочка,
До чистенького струмочка
Сам лелека прилетів,
На траву шовкову сів.
Найхоробріший зайчишко
Підійшов до нього близько,
І сміливо запитав:

– Знаю, скрізь ти побував.

Всіх нас можеш розсудити:

Де найкраще в світі жити?

І сказав усім лелека:

– Я не раз літав далеко

За високі сиві гори,

За широке синє море.

Там є, друзі, все, що хочеш.

Та я жити там не хочу.

Шовесни додому лину

В рідний край, на Україну.

Хоч гніздо моє стареньке.

Деревце під ним кривеньке.

Дім свій сам я збудував,

Сам по прутуку складав.

На землі всій, добре знаю,

Дому кращого немає...

Вам, малесенькі звірята,

Я пораду хочу дати.

Бережіть ось цей куточок,

Де тече малий струмочок.

Бо усіх вас він зріднив,

Кожного чогось навчив.

Бережіть ліси, садочки...

Бережіть поля, гайочки,

Бо усе це, до краплини,

Дім наш, частка Батьківщини.

Вчитель. Слово Батьківщина росте з нами
тихо, як тихо ростуть дерева і квіти, сходять сонце
і гладить по голівці татова і мамина рука. Любов
до великої Батьківщини завжди починається з
любви до Батьківщини маленької – рідного міста.

Це наш батьківський край, наша маленька
батьківщина, де вперше ми побачили світ, ясне
сонечко, дрібні сльозинки дощу, чисту шовковисту
травичку і першу стежечку, по якій зробили
самостійні кроки. Це земля наших батьків,
дідів і прадідів, історію якої ми повинні завжди
пам'ятати.

Чи є щось для людини святіше й дорожче, як
рідний край, земля її батьків, дідів і прадідів? Де б ми
не були, куди б не їздили завжди поспішаємо додому,
до рідного порогу. Ця життєва істина відображена і
в народній мудрості: «Кожному мила своя сторона»,
«Кожна травинка на своєму корені росте», «За
рідною землею і в небі скучно».

Учень. У всіх є мала батьківщина –

Село або місто своє.

До тебе душа моя лине,

Колиско дитинства, Тальне.

Вчитель. На берегах Тікича – річки неспокійної
– місто чудове виросло з калини чистої, виросло
з серця доброго, виросло з поля щедрого наше
Тальне.

Учень. Ой, Тальне моє над Тальнянкою,

Простелилося вишиванкою!

Верболозами і калиною

Повінчалось з Україною.

Учень. Колись русичів шлях
Тут проліг у полях:

На Синюсі – орда, бузувіри.

Коні падали з ніг,

Був потрібен нічліг –

І ось місце звабливе зустріли.

Учень. Кругом – верби, тальник.

Зупинивсь провідник.

Князь промовив до воїв словами:

Місце тальне, ріка

Учень

Із прадавніх віків

Між крутих берегів,

Де у Тікич впадає Тальянка,

Де вода камінь б'є,

Рідне місто моє

День за днем зустрічає світанки.

Учень

В промінні сонця, як перлина,

Зачарувало ти мене,

Моя маленька батьківщина,

Моя любов, моє Тальне.

Учень

Моє Тальне, це не лише Тальянка,

Не тільки Тікич поміж сивих скель.

Це мамина сорочка – вишиванка,

Тепло і ласка батьківських осель.

Учень

Моє Тальне – це пагорби й долини.

І лісопарку чарівний розмай.

Це цвіт верби й калини.

Це водопаду чистий водограй..

Учень

Моє Тальне – це чудо храм Господній.

Апостолів Святих Петра й Павла.

Це графський замок, подиву достойний.

Усе це наша пам'ять зберегла.

Учень

Моє Тальне – це хліборобська слава.

Що від Трипільля йде через віки..

Це часточка Української держави.

На берегах прадавньої ріки.

Учень

Ми від трипільців, від золотого поля.

Йде від трипільців хліборобський рід.

У нас правічна неповторна доля.

І неповторний український світ.

Учень

Тут хліб ростили орії – трипільці.

Міста і села зводили в полях.

Тут обробляли землю черняхівці.

Свій неповторний торували шлях.

Пісня про Тальне

Вчитель. У кожного населеного пункту є своя історія, переказана із покоління в покоління. Є така історія і в нашого містечка. Воно постало з висот, таємниць трипільської культури. В наших краях займався ранок землеробського світу. Біографія Тальнівського району має безліч сторінок, пов'язаних із землеробською справою, вирощуванням хліба, господарюванням в садах, на пасовиськах, біля річок.

Трипільська культура – одне з яскравих явищ стародавньої історії Європи..

Вчитель. Мешкали трипільці у малих і великих поселеннях, розташованих на берегах річок. Будинки розташовували колом, овалом, з'єднувалися глинобитними перемичками, завдяки чому утворювалася суцільна стіна, яка захищала поселення з усіх сторін. Перші протоміста були двоповерхові і триповерхові.

Вчитель. Трипільці вирощували три види пшениці. Землю обробляли роговими та дерев'яними

ралами. Врожай збирали серпами і зберігали у спеціальних посудинах, зернових ямах, обмащених глиною. За півтора десятка літ на Тальнівщині відкрито 23 прадавніх протоміст, у яких жили оріяни.

Мультфільм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ifNcGGPm-IM>

Учень. Цвіте у нас під хатою калина.

Верба схиляє віти до води.

Горнімося родина до родини –

І на землі ми будемо завжди.

Учень. Тальнівщино, свята моя колиско!

Чарівний краю, рік, лісів, степів.

Тобі вклоняюсь, рідна, низько – низько

За те, що рід ведеш з прапра віків.

Учень. Ти пахнеш хлібом, квітами, медами.

Тальнівська земле, мамина краса,

Ти славишся невтомними руками.

І піснею злітаєш в небеса.

Учень. Тальнівщино! Козацька вічна слава,

Народна мудрість, пісня Кобзаря!

З таких, як ти, зродилася держава.

України засвітилася зоря.

Учень. Не можна Тальне не любити,

Що тоне в квітучих садах.

Тальнівців таких працюючих

І хліб золотий на ланах.

Століття минуло двадцятьє.

А що нам готує нове?

Будуймо майбутнє завзято.

Нехай розквітає Тальне!

Учень. Не забуваймо отчого порогу:

В життя стежина звідси пролягла.

Щаслива будь, багата і розлога,

Тальнівська земле, серцю дорога.

Пісня «Доброго ранку»

Вчитель. Подивимось на своє небо і думкою, як у пісні полинемо до сонця і зірок, глянемо на трепетну землю і тоді відкриється нам, на зелено – голубому лику планети край, що нагадує собою серце – це Україна. Як немає кращого неба, ніж небо України, так і немає кращої землі, ніж Україна. І це все чудовий сад Божого творіння.

Діти, бережіть свою державу, цінуйте її минуле і будуйте краще майбутнє!

Вчитель. Сьогодні у нелегкий для України час, сповнений страждань, страшних випробувань, втрат, розпачу, болю, мужності, незламності, героїчного спротиву, Тальнівська громада не може залишатися осторонь. Кожна допомога кожен внесок – це ще один крок до перемоги, ще одна підтримана пара рук, ще одне врятоване життя.. Міська рада невпинно працює, щоб забезпечити наших захисників усім необхідним, адже сьогодні міцний тил – це запорука незламного фронту. Кожен, хто допомагає армії, хто віддає частинку себе заради спільної справи, наближає день, коли Україна зустріне світанок у мирі.

Настане скоро світлий день,

Війна скінчиться, ворог щезне,

Ми вирвемося з пекла, ми не вмерем,

В долонях Бога Україна вся воскресне!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірші дітей про війну. URL: <https://dity.in.ua/statti/virshi-i-kazki-dlya-ditey/virshi-pro-viynu-dlya-ditey>
2. Мультфільм URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ifNcGGPm-IM>
3. Нерубайський В.А. Небо душі людської. Черкаси. 2013. С.168.
4. Нерубайський І.А. На березі життєвої рік. Черкаси. 2011. С.-132.
5. Чабаненко Ю.Ой Тальне моє над Тальянкою. Черкаси. 2010. С.114.

STEM В УКРАЇНІ: БУДУЄМО МАЙБУТНЄ РАЗОМ!

Про Черкаський регіональний фестиваль з робототехніки

STEM-освіта є перспективним впровадженням в Україні, адже допомагає здобувачам опанувати «навичками XXI століття» та формує фундамент майбутньої професійної діяльності, розвиває інтегроване мислення і вчить командної роботи. Тому важливим стає організаційно-методичний супровід впровадження STEM-освіти в закладах освіти, популяризація інженерно-технологічних професій серед молоді, підвищення поінформованості про можливості їх кар'єри в інженерно-технічній сфері, формування стійкої мотивації у вивченні дисциплін, на яких ґрунтується STEM-освіта.

Саме з метою створення відкритого майданчика для ознайомлення учнівської молоді з конструюванням, робототехнікою, програмуванням, інженерією та технологіями STEM, обміну креативними STEM-ідеями серед учнівської молоді 29 березня 2025 року на базі Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради відбувся Черкаський регіональний фестиваль з робототехніки **«STEM в Україні: будуюмо майбутнє разом!»**.

Для участі у фестивалі зареєструвалося 179 дітей та 42 тренери, які представили 39 команд із 33 закладів освіти області. Вперше участь у фестивалі взяла команда «ЦОРС СИЧ» центру операторів роботизованих систем «Сич». На фестивалі проведені конкурсні змагання «Гра роботів», «Інноваційна модель робота», «STEM HOUSE», «Слалом», «Сумо автономне», «Сумо кероване», що допомагають учнівству долучитись до креативних стартапів, продемонструвати нестандартні ідеї, конструкторські рішення та технологічні проекти. Також вперше на цьогорічному фестивалі учасники взяли участь у змаганні «Перегони на дронах» як одного із найбільш захоплюючих та перспективних інноваційних рішень в освіті у контексті сучасних викликів. У співпраці з Національним університетом цивільного захисту України на фестивалі відбувся відкритий хакатон «STEM Rescuers: ідеї, що рятують життя!», де команди - учасники публічно представляли свої стартапи фаховим експертам та науковцям! Для учасників та гостей на фестивалі запропоновано цікаві вікторини, майстер-класи і виставки-презентації.

Переможців у вище названих номінаціях нагородили медалями, сертифікатами та вручили пакети учасника, а також (вперше) спеціальні нагороди від начальника Черкаської обласної військової адміністрації Ігоря Івановича Табурця, а саме:

- за участь у максимальній кількості змагань і здобутті найбільшої кількості призових місць – нагорода «STEM-незламність!»;
- за наполегливість, стійкість та командний дух – «STEM-наполегливість!»

До нагородження переможців фестивалю долучився Антон ДЗЮБА, голова правління благодійної організації

«Благодійний фонд «Фонд освітніх ініціатив». І саме за ініціативи голови правління 10 моноблоків та сучасну гарнітуру отримали такі заклади освіти області як Комунальний заклад «Черкаський академічний ліцей «Перспектива» Черкаської обласної ради», Комунальний заклад «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра Черкаської обласної ради», Опорний заклад освіти «Новодмитрівський ліцей» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району, Слобідський ліцей №1 Слобідської сільської ради Черкаського району, Черкаська гімназія №9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради, Чигиринський ліцей №1 ім. Б. Хмельницького Чигиринської міської ради, Яснозірський ліцей Мошнівської сільської ради Черкаського району.

**КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

 тел. +380 (472) 64-21-78

 e-mail: oirop@ukr.net

 вул. Бидгощська, 38/1, м.Черкаси Україна 18003

 <http://oirop.ed-sp.net/>